

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Katedra geografie

Bc. Michal Jandík

**Geografie epidemií na příkladu cholery
v Uherskohradištském a Novojičínském kraji v
19. století**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Ondřej Král, Ph.D.

Olomouc 2021

Bibliografický záznam

Autor (osobní číslo): Bc. Michal Jandík (R180397)

Studijní obor: Regionální geografie

Název práce: Geografie epidemií na příkladu cholery v Uherskohradištském a Novojičínském kraji v 19. století

Title of thesis: The geography of epidemics (as example of cholera) in Uherské Hradiště and Nový Jičín regions during the 19th century

Vedoucí práce: Mgr. Ondřej Král, Ph.D.

Rozsah práce: 337 stran, 197 vázaných příloh, 3 volné přílohy

Abstrakt: Tato práce se zabývá výskytem a šířením cholery v Uherskohradištském a Novojičínském kraji v letech 1831–1832 a 1866. Při studiu je využito záznamů z matrik zemřelých. Získaná data jsou za pomoci různých geografických metod převedena do výsledných map prostřednictvím programu ArcMap. Na základě mapových výstupů následně probíhá analýza a interpretace výsledků.

Klíčová slova: cholera, geografie epidemií, epidemiologie, Uherské Hradiště, Nový Jičín, Opava, Morava, Slezsko, 19. století

Abstrakt:

This thesis focuses on occurrence and spreading cholera in region of Uherské Hradiště and Nový Jičín in 1831, 1832 and 1866. Records from the registers of the deaths are used in the study. Obtained data are converted into the final maps using various geographical methods and ArcMap programme. Afterwards the results based on the maps output are analysed and interpreted.

Keywords:

cholera, geography of epidemics, epidemiology, Uherské Hradiště, Nový Jičín, Opava, Moravia, Silesia, 19th century

Nejdříve bych rád poděkoval svým přátelům za podporu během psaní této práce, konkrétně slečnám Kateřině Sedmerové, Elišce Vlkové, Anně Plškové a pánům Janu Ševčíkovi, Ondřeji Pavlišovi, Štěpánu Šubíkovi. Dále bych rád bych poděkoval rodině za veškerou psychickou i morální pomoc, všem matrikářkám na jednotlivých úřadech za poskytnutí matrik k nahlédnutí, zaměstnancům MZA v Brně, speciálně pak paní Blažkové, která mi poskytla informace ohledně matrik. Taktéž pracovníkům ZA v Opavě patří má vděčnost, především paní Gebauerové. Můj dík patří také RNDr. Miloši Fňukalovi, Ph.D. za pomoc při hledání zdrojů. Nejvíce jsem však vděčný mému vedoucímu, Mgr. Ondřeji Královi, Ph.D., protože bez něj bych neměl udělané prakticky nic. Díky Ondro.

Prohlašuji, že jsem zadanou diplomovou práci vypracoval samostatně a veškeré uvedené zdroje, ať už tištěné či elektronické, jsem použil na vypracování.

V Olomouci dne 28. 4. 2021

.....

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Přírodovědecká fakulta

Akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Bc. Michal JANDÍK**
Osobní číslo: **R180397**
Studijní program: **N1301 Geografie**
Studijní obor: **Regionální geografie**
Téma práce: **Geografie epidemií na příkladu cholery ve vybraných moravských krajích 19. století**
Zadávací katedra: **Katedra geografie**

Zásady pro vypracování

Práce se bude zabývat geografickými aspekty šíření epidemie cholery v 19. století v bývalém Uherskohradištském a Novojičínském kraji. Zaměří se na epidemie cholery ve 30. a 60. letech 19. století. Základním pramenem pro výzkum budou matriky zemřelých, dle možností bude využito dalších archiválií. Předpokládá se několik mapových výstupů v GIS.

Rozsah pracovní zprávy: **20 000 – 24 000 slov**
Rozsah grafických prací: **Podle potřeb zadání**
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

- Cliff, A. et al. (1998): *Deciphering Global Epidemics. Analytical Approaches to the Disease Records of World Cities, 1888-1912.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Cliff et al. (1981): *Spatial Diffusion: an Historical Geography of Epidemics in an Island Community.* Cambridge: Cambridge University Press.
- Dobsonová, M. (2009): *Nemoci: příběhy nejnebezpečnějších zabijáků historie.* Praha: Slovart.
- Hagget, P. (2000): *The Geographical Structure of Epidemics.* Oxford: Clarendon Press.
- Wondrák, E. (1990): První epidemie cholery v Olomouci v letech 1831-1832. In: *Okresní archiv v Olomouci. Výroční zpráva Okresního archivu za rok 1989, 144-151.*
- Vlk, J. (1990): Epidemie cholery na Brandýsku v letech 1831-1832 s přihlédnutím k epidemii v Českých zemích. *Studie a zprávy Okresního muzea Prahavýchod v Brandýse nad Labem a Staré Boleslavi, 10, s. 77-100.*
- Barus, M. (2011): Cholera roku 1866 na Mnichovohradištsku. In: *Bellum 1866: časopis Komitétu pro udržování památek z války roku 1866, 45-98.*
- Vojtíšková, M. (1971): Úmrtnost při prvních třech choleroých epidemiích XIX. století v České Lípě. *Historická demografie, 5, 92-103.*

Vedoucí diplomové práce: **Mgr. Ondřej Král, Ph.D.**
Katedra geografie

Datum zadání diplomové práce: 29. listopadu 2018
Termín odevzdání diplomové práce: 10. dubna 2020

LS.

---

doc. RNDr. Martin Kubala, Ph.D.
děkan

---

prof. RNDr. Marián Halás, Ph.D.
vedoucí katedry

Obsah

1	Úvod.....	11
2	Cíle práce.....	12
3	Metodika.....	14
3.1	Tvorba map.....	17
3.1.1	Podkladové mapy a vrstvy	17
3.2	Vytyčení zkoumaného území	18
3.3	Vytyčení vrstvy obcí.....	18
3.4	Konstrukce vrstvy cest a železnic.....	19
3.5	Metoda znázornění výskytu a intenzity dat	19
3.6	Limity tvorby map.....	21
4	Rešerše zdrojů	22
4.1	Rešerše primárních pramenů	22
4.2	Rešerše literatury	23
4.3	Rešerše internetových zdrojů.....	27
5	Epidemiologie	29
6	Cholera	33
6.1	Historie	33
6.2	Nemoc.....	34
6.3	Bacilární úplavice (dysentérie).....	35
6.4	Břišní tyfus (hlavnička)	36
7	Každodenní život v 19. století.....	37
7.1	Čistota a zdraví.....	37
7.1.1	Osobní hygiena.....	38
7.1.2	Hygiena v domech a bytech	38
7.1.3	Praní	39
7.1.4	Veřejná hygiena.....	40

7.1.5	Zdravotnictví a zdravotní personál	40
7.2	Cestování a doprava	41
7.2.1	Dopravní cesty	42
7.2.2	Dopravní prostředky	42
7.2.3	Dopravní instituce	43
8	Historicko-geografický kontext zkoumaného území	45
8.1	Územně správní členění	45
8.2	Historicko-geografický kontext	46
9	Epidemie cholery v letech 1831–1832.....	50
10	Epidemie cholery v roce 1866	52
10.1	Prusko-rakouská válka.....	52
10.2	Postup pruské armády zkoumaným územím	54
11	Interpretace a analýza mapových výsledků	56
11.1	Roky 1831–1832	56
11.2	Roky 1866	80
12	Průběh epidemií v Uherskohradištském a Novojičínském kraji	95
13	Diskuze	113
13.1	Limity výzkumu	115
14	Závěr	117
15	Summary	119
16	Seznam použité literatury	120
17	Seznam příloh	125
18	Přílohy.....	ii

Zkratky použité v textu

ČSÚ	Český statistický úřad
ČÚZK	Český úřad zeměměřičský a katastrální
fol.	Folio/folia
inv. č.	inventární číslo
kart.	karton
NA	Národní archiv
MZA	Moravský zemský archiv
ZA	Zemský archiv
SOkA	Státní okresní archiv
SmSk	Sbírka matrik Severomoravského kraje
UJEP	Univerzita Jana Evangelisty Purkyně

1 Úvod

Slovo epidemie, respektive pandemie, je v dnešní společnosti známé a nejspíše také proklínané slovo. Zrovna se totiž nacházíme v přetrvávající celosvětové globální pandemii choroby Covid-19, způsobené akutním respiračním syndromem koronaviru SARS-CoV-2. Lidstvo na tuto krizi nebylo příliš připraveno, a tak se nyní musí potýkat s jejími následky. Přitom v minulosti takové vlny epidemií přicházely často a měly za následek mnohem vyšší procento zemřelých. Nejedná se ale pouze o hluboký středověk. I v nedávné historii se tyto morové vlny přelévaly přes naše území.

V dnešní době lidé slychají o této nemoci především díky informacím ze zemí třetího světa, chudších států, kde se cholera stále vyskytuje, či v hodinách dějepisu.

Stejně jako Covid-19 se cholera, ale i další morové rány přecházející přes území českých zemí, zapsala do historie nejen naší, ale i ostatních států na jiných kontinentech. V České republice se v současnosti již našťastí nesetkáváme s případy cholery. Jedinou výjimku tvoří lidé cestující ze zahraničí právě ze států třetího světa, kde se tato nemoc vyskytuje, a dovezou si jí s sebou zpět domů. Pokud se však podíváme do těchto chudších států, vidíme, že se tam cholera šíří stejně, jako dříve v Českých zemích. I když vln cholery bylo zaznamenáno víc, bude autor řešit pouze ty největší a nejničivější. Obě se udály během období devatenáctého století. V letech 1831–1832 se vyskytla první zkoumaná vlna. Druhá vlna k nám dorazila v doznívající Prusko-rakouské válce v roce 1866. Obě tyto vlny měly za následek nejvíce obětí ze všech vln této nemoci (Koldinská, Šedivý, 2008).

Autor si toto téma vybral hned z několika důvodů. Tím prvotním impulsem bylo zapojení se do skupinky studentů, kteří spolupracovali s doktory Frajerem a Králem za účelem prostorového šíření tohoto jevu. Poté si autor přečetl několik článků, jež se zabíraly určitým malým vymezeným územím či městem a téma ho nadchlo. Ihned jej napadlo provést výzkum na větším území, ve kterém by bylo lépe vidět šíření cholery v prostoru. To byl také jeden z důvodů, proč své původní území ještě rozšířil. Posledním důvodem byl fakt, že autor je zaměřen pouze geografickým směrem, a proto bral toto historicko-geografické téma jako výzvu.

2 Cíle práce

Hlavním cílem této diplomové práce je vytvoření sady map, ve kterých se zobrazí výskyt cholero­vých vln a jejich rozšíření v čase a prostoru. Prostor je vymezen tehdejší­m úplným Uherskohradištským a Novojičínským krajem a dále zasahuje i do kraje Brněnské­ho, Olomouckého a Slezského. Zkoumaným obdobím, ve kterém se epidemie cholery vyskytovaly na území Českých zemí, jsou léta 1831–1832 a následně rok 1866. Výsledné mapy vychází primárně z údajů z matrik zemřelých, jichž jsou nejdůležitějším pramenem. Na základě mapových výstupů autor analyzuje výsledky a následně je interpretuje s odůvodněním, proč se vyskytuje cholera v daném místě a čase. Součástí výsledného řešení je také konstatování vlastních poznatků z výzkumu.

Výchozím předpokladem k tomuto cíli je tautologie, že největší počet zemřelých na cholera bude v obcích či městech, kterými prochází důležité dopravní cesty a jsou tedy dopravními uzly ve sledovaném území. Pro rok 1866 je také velmi důležitá železnice, konkrétně se jedná o Severní dráhu císaře Ferdinanda a její odbočku do Opavy, především díky její strategické a dopravní pozici. V roce 1866 je také bezesporu významná úloha probíhající Prusko-rakouské války, konkrétněji postup pruské armády po vyhrané bitvě u Hradce Králové. Nezastupitelnou roli hrál taktéž ústup rakouské armády směrem k Olomouci a Vídni.

Základní otázka, která napadá autora v ní: Je přímá úměra mezi počtem obyvatel města či obce a počtem zemřelých na cholera? Jinak řečeno, čím populačně větší obec, tím více zemřelých na cholera. Jestliže je tato myšlenka nepravdivá, tedy pokud existují obce, které mají řádově odlišný počet obyvatel a zároveň mají stejný, či dokonce větší počet úmrtí na cholera, pak zde existují i jiné aspekty ovlivňující šíření této choroby.

Dalším cílem autora je porovnat obě epidemie (roky 1831–1832 a rok 1866) z pohledu počtu zemřelých, ale také rozšíření a času.

Posledním cílem autora je stručně zařadit a popsat epidemii v rámci vědecké disciplíny epidemiologie. Kromě toho se také zaměří na popsání cholery jako nemoci a všech její vlastností. Důležité jsou také informace o tehdejší době a společnosti 19. století. Kromě tehdejší společnosti popíše také zdraví, hygienu a zdravotnictví v Českých

zemích. Také se pokusí srovnat dnešní a minulé postupy při řešení epidemie cholery v paralele na aktuální vyhlášky a nařízení v současné pandemii Covid-19.

3 Metodika

Tato diplomová práce pracuje hned s několika metodami. Jejich použití se odvíjí od části práce. Ta se skládá ze dvou základních částí, teoretické a praktické. Obě části mají své fáze, v jakých autor postupoval. Teoretická část osahuje zařazení nemoci do lékařství a popis této nemoci. Dále se pak zaměřuje na společenský kontext 19. století. Do praktické části pak náleží také proces vymezení zkoumaného území, zpracování matrik zemřelých, vlastní tvora map, jejich následná analýza a interpretace a konečné porovnání. Zdrojem pro práci autora jsou údaje z let 1831–1832 a roku 1866. Výběr těchto období se uskutečnil na základě dat zaznamenaných při dvou ničujících epidemiích cholery. Co do počtu obětí, se jeví tyto vlny jako nejhorší.

Původní dva kraje, které autor zpracovával, byly sice dostatečně velké, avšak netvořily kompaktní prostorový celek. Tato změna je podrobněji vysvětlena níže. Obce byly selektovány na základě počtu obyvatel roku 1869 (ČSÚ, 2015). Předchozí sčítání obyvatel v roce 1857 však nebylo pro České země kompletně zpracováno a není zde také patrný počet obyvatel k určitému datu ale pouze kontinuálně v průběhu roku. Sčítání z roku 1869 je prvním celonárodním sčítáním pro Rakousko–Uhersko k určitému datu. Jako kritérium pro zpracování obce byla stanoven počet obyvatel v obci alespoň 450. Autor původně stanovil toto kritérium pro zpracování obce na 500 obyvatel, avšak po analýze obcí z Historického lexikonu, ve kterém se nacházelo velké množství obcí s počtem obyvatel nad 450, jej upravil. Nyní již autor přejde k charakteristice jednotlivých fází.

Teoretická část představuje nemoc cholera a její zařazení do medicíny. Vychází hlavně ze zdrojů lékařských a epidemiologických. Nejdříve je definována jako věda zabývající se epidemiemi s následným stručným popisem a obecnými charakteristikami. Autor zde vycházel především z publikace od Hany Podstatové, *Základy Epidemiologie a Hygieny* (Podstatová, 2009). Následuje samotný popis cholery. Zde autor popisuje základní rysy této nemoci a její historii. Následně nám také přestře nemoci, které na základě práce s matrikami byly či nebyly uznány a zpracovány. Publikace Zdeňka Mařatky, *Klinická gastroenterologie* (Mařatka, 1988) se těmito nemocemi zabývá. Pro lepší pochopení doby a společnosti v 19. století slouží kniha Mileny Lenderové, *Z dějiny*

české každodennosti: Život v 19. století (Lenderová, Jiránek, Macková, 2009), která se zaměřuje na lidskou každodennost ve zkoumaném období.

První fáze v praktické části souvisí s vymezením území, které je zpracováno. Původně definované 2 kraje, Uherskohradišťský a Novojičínský, nepřišly autorovi dobře prostorově vymezené hned z několika důvodů. Hlavním byla snaha o vytvoření takového společného celku, jehož hranice budou odpovídat přírodním hranicím. Příkladem budiž dnešní Ostravsko. V původních krajích z roku 1855 se nacházela v Novojičínském kraji pouze Moravská Ostrava, avšak Slezská Ostrava a okolí nikoliv. Autorovi tedy přišlo logické v důsledků podobnosti území a jeho celistvosti zkoumat celý dnešní okres Ostrava-město, Opava i Karviná. Další rozšíření souvisí s železnicí. Severní dráha císaře Ferdinanda vedla z Břeclavi přes Ostravu až do Haliče. Některé části, kudy železnice procházela, však nespádaly do původního zkoumaného území. Byly zde tak přidány, aby se neporušila kompaktnost železniční trati. Tak autor zpracoval také dnešní okres Hodonín, Břeclav, Přerov a zbytek okresu Frýdek–Místek. Pro vybrání obcí do původních krajů sloužila mapa: *Übersicht-Karte von Mähren u. Schlesien nach der neuesten politischen und gerichtlichen Landes-Eintheilung vom Jahre 1854* (Doležel Fahrmbacher, 1854). Ostatní obce, nacházející se v jiných krajích, byly přidány do dnešních okresů na základě mapy: *Základní mapa ČR* (ČÚZK, 2010). Následně se pro vymezené obce v tomto území přiřadí počet obyvatel. Základním zdrojem zde byl Historický lexikon obcí, který obsahoval jak textovou část jednotlivých obcí, tak tabulkovou část, v níž se nacházely počty obyvatel z jednotlivých sčítání obyvatel od roku 1869 do roku 2011. Podmínka, aby byla obec zpracována, byla dána minimálním počtem obyvatel v roce 1869, 450 a více. Toto číslo vybral autor kvůli většímu zahuštění prostoru. V dnešních administrativních jednotkách autor zpracoval okresy: Zlín, Vsetín, Kroměříž, Uherské Hradiště, Hodonín, Břeclav, Přerov, Nov Jičín, Ostrava-město, Karviná, Frýdek–Místek, Opava; a také dnešní vojenský újezd Libavá. Na základě těchto definovaných kritérií byly obce zařazeny do finálního vzorku, který se zpracoval.

Ve druhé části proběhne vlastní zpracování matrik. Tato fáze je časově nejvíce náročná v důsledku velkého množství matričních záznamů. Jedná se o primární zdroj, který obsahuje oběti na cholera a jiné další nemoci. Z matrik zemřelých se analýzou jednotlivých obětí v daných letech zjistí počet obětí v jednotlivých obcích (MZA Brno, fond E 67; ZA Opava, fond SmSk). Dají se zde vyčíst i další užitečné informace. Je zde například zapsáno datum úmrtí a pohřbu, v našem případě důležité pro vymezení

epidemie. Dále jméno, příjmení a povolání zemřelého, které může být důležité pro zjištění, proč se v obci cholera vyskytla. Bývají zde také uváděni rodiče zesnulého. Následuje věk zemřelého, taktéž cenná informace u prvního záznamu epidemie. Poté bývá uváděna samotná příčina úmrtí. U té autor bral v úvahu i jiné možnosti zápisu epidemie. Všechny tyto údaje jsou pro autora důležité, a proto se na ně při analýze matrik soustředil. Zbylé informace z matrik, jako je osoba zapisující záznam a udělující poslední pomazání, jsou pro tuto práci irelevantní, a tedy s nimi nebudeme pracovat. Kromě tohoto primárního zdroje se pro rok 1866 dochovaly také jiné možnosti pro výzkum či porovnávání epidemie cholery. Jedná se o tzv. *Rapports table*, ve kterých se kromě počtu zemřelých udávají také počty uzdravených a nakažených (MZA Brno, fond B 14; ZA Opava, fond Krajský soud Nový Jičín). Údaje jsou taktéž rozděleny podle pohlaví obětí v jednotlivých obcích. Dalším zdrojem informací mohou být obecní noviny či kroniky města, ve kterých se zaznamenávaly důležité události.

Ve třetí části budou vytvořena jednotlivá mapová díla. V mapách se zobrazí počty obětí na cholery. Data pro tyto mapy byla získána z matriky zemřelých. K vytvoření map sloužil program ArcMap 10.2.2. Počty obětí jsou sečteny do čtyřdenních souhrnů zobrazeny do mapy. Ze všech map se pak vytvoří animace, která nám popisuje vývoj v čase a prostoru, jak se epidemie v daných letech šířila. Animace bude vytvořena ve grafickém programu určeném pro tvorbu filmů. Mapy, vytvořené v této práci, jsou dvojího typu. Prvním typem jsou mapy vycházející z čtyřdenních součtů obětí. To znamená, že každé čtyři dny se počítají od nuly. Druhým typem jsou pak mapy celkového součtu všech obětí za danou obec v za celou dobu trvání epidemie. Prvních typů map bude velké množství, okolo 180. Druhý typ se vytvoří pouze pro celková čísla z let 1831–1832 a 1866, tedy dvě. Podrobné informace k procesu vzniku je upřesněn v podkapitole Tvorba map.

Následně ve čtvrté části se autor pokusí popsat, interpretovat a analyzovat výsledné mapy. Pomůžou mu v tom jím vytvořené mapové sady, historické mapy z 19. století a také plány vojenských tažení pruské a rakouské armády ve válečném roce 1866. Za pomoci všech uvedených zdrojů informací se autor pokusí říct, proč se epidemie šířila zrovna do této obce či oblasti a proč se do jiných nedostala vůbec nebo poději. Největší koncentrace obětí bude pravděpodobně vycházet na obce kolem cest. V roce 1866 navíc bude hrát důležitou roli také poloha železnice a postup, včetně ústupu, pruské armády.

Poslední fáze je pak srovnání obou epidemií cholery a následné shrnutí poznatků z diplomové práce. Autor taktéž navrhne další možnosti výzkumu v oblasti problematiky cholery.

3.1 Tvorba map

3.1.1 Podkladové mapy a vrstvy

Při tvorbě map bylo použito několika podkladových map. Nejdůležitější z nich byla základní mapa ČR v měřítku 1:50 000 (ČUZK, 2010). Ta byla vybrána pro její aktuálnost, přesnost a základ pro vymezení krajů, obcí a měst. Díky její přesnosti mohla být bodová vrstva obcí upravena do centra obce či k jejímu kostelu.

Druhou důležitou mapou se stalo mapové dílo od Franze Doležala a Maxe Farmbachera *Übersichts-Karte von Mähren u. Schlesien nach der neuesten politischen und gerichtlichen Landes-Eintheilung vom Jahre 1854* (Doležal, Farmbacher, 1854). V ní je velmi dobře zobrazeno nové dělení krajů i okresů. Autor zobrazení využil při vytyčení Uherskohradištského a Novojičínského kraje.

Pro zobrazení cest využil autor primárně mapy z II. vojenského mapování pro Moravu, pocházející z let 1836–1852 v měřítku 1: 28 800. Hlavní výhodou je jejich vysoký detail a zobrazení velkého množství cest a železnic (Laboratoř geoinformatiky UJEP, 2001).

Další mapa, využitá pro tvorbu cest, je od autora Carlem Ferdinandem Weilandem. Její název zní: *Die Markgrafschaft Mähren nebst Oesterreichisch Schlesien* a pochází z roku 1830 (Weiland, 1830). Byla využita pro vymezení cest pro období 1831–1832. Nachází se zde také cesty mimo tehdejší území Habsburské monarchie. Sloužila tedy i pro vymezení cest na Hlučínsku i Valticku. Obsahuje také starší uspořádání krajů.

Druhou mapou, kontrolní, ze 30. let je mapa *Karte vom Königreich Boehmen und der Markgrafschaft Maehren mit dem Antheile des Oesterreichischen Herzogthumes Schlesien* od autora Franze Frieda z roku 1832 (Fried, 1832). Posloužila ke kontrole vymezení cest podle mapy od Weilanda. Obsahuje také oblast Čech. Naopak zde není zobrazena oblast Hlučínska i Valticka.

Stěžejní mapové dílo pro rok 1866, ze kterého autor vytyčil chaussee, landstraßen i železnici, se nazývá *General-Karte der Markgrafschaft Mähren und des Herzogthum's*

Schlesien od Adolfa Sommera a Karla Kořistky z roku 1866 (Sommer, Kořistka, 1866). Její nespornou výhodou je aktuální stav cest a železnic s jejich stanicemi přímo pro rok 1866. Jsou zde zobrazeny cesty i v okolí tehdejších hranic zemí.

Kontrolní mapou se stala mapa od autora Carla Gräfa Die Markgrafschaft Mahren und das Herzogthum Ober-Nieder-Schlesien, na které jsou vyobrazeny pouze cesty a železnice pro Moravu a rakouské Slezsko (Gräf, 1866).

Vrstvy, využitě pro vytvoření map, pochází od společnosti Esri. Jejich produktem je geografická databáze ArcČR 500. Ta se skládá ze dvou souborových geodatabází. V první, obsahující topografická data, využil autor vrstvu *Silnice* a *Zeleznice*. Ve druhé, která obsahuje vrstvy administrativního členění a socioekonomické údaje, použil autor vrstvy: *CastiObceBody* a *CastiObcePolygony* (Esri, 2018).

3.2 Vytyčení zkoumaného území

Pro vymezení zkoumaného území, včetně Uherskohradištského a Novojičínského kraje, bylo využito polygonové vrstvy *CastiObcePolygony*. Polygony byly následně ořezány podle vymezených krajů v mapě od Doležala a Farmbachera (Doležal, Farmbacher, 1854). Tak byla vytvořena polygonová vrstva obcí Uherskohradištského a Novojičínského kraje a zbytku zkoumaného území. Z nich se funkcí *dissolve*, která sloučí polygony jednotlivých obcí, vytvoří jeden polygon pro kraje a zbylé území. Tyto 3 vrstvy nazveme *uzemi_UH*, *uzemi_NJ* a *uzemi_ost*. Jejich sloučením, za pomoci funkce *merge*, vznikne ze tří vrstev jedna polygonová vrstva. Ta se následně funkcí *polygone to line* převede na liniovou vrstvu. Ta se v panelu nástrojů (toolbars) upraví nástrojem *editor* tak, že se smažou všechny vnitřní hranice. Výsledná vrstva je hranicí zkoumaného území pojmenovaná *uzemi_cel*.

3.3 Vytyčení vrstvy obcí

Finální vrstva obcí pro epidemie z let 1831–1832 a 1866 vychází z vrstvy *CastiObceBody*. Bodovou vrstvu obcí ořízneme pomocí funkce *clip*. Jako vrstvu, podle které máme obce ořezat, zvolíme vrstvu *uzemi_cel*. Výslednou vrstvu exportujeme jako novou totožnou vrstvu. Tím vznikne vrstva *obce_1831_2* a *obce_1866*. Z nich, pomocí nástroje *editor*, smažeme ty obce, které nesplňují podmínku počtu obyvatel nad 450 k roku 1869. To zjistíme pomocí tabulek excelu se zpracovanými obcemi. V některých případech musíme přidat novou obec, tedy nový bod, taktéž pomocí *editoru*. To platí u obcí, které již dnes neexistují nebo se rozdělili na více obcí. Příkladem budiž dnes již

zatopená obec Mušov, či obce v dnešním vojenském prostoru Libavá. Nakonec body přesuneme do historického jádra obce, pokud však jádro nemělo, umístíme bod ke kostelu. Body se přesunou na podkladu základní mapy ČR v měřítku 1:50 000 (ČUZK, 2010).

3.4 Konstrukce vrstvy cest a železnic

Cesty různého typu procházeli krajinou ve velkém množství podle map II. vojenského mapování (Laboratoř geoinformatiky UJEP, 2001). Pokud by byly všechny zakresleny, mapy by byly nepřehledné a zbytečně složité. Autor se tedy zaměřil pouze na císařské a zemské cesty, které jsou zakresleny v historických mapách ze 30. a 60. let 19. století.

K vytvoření cest *chaussee* a *landstraßen* posloužila autorovi vrstva *Silnice*. Tu nejprve ořízl pomocí funkce *clip*. Vrstva *uzemi_cel* bude sloužit jako ohraničení. Vzniklou vrstvu exportujeme a vytvoříme jako duplikát, abychom měli 4 stejné vrstvy: *lands_31_2*, *chause_31_2*, *lands_66* a *chause_66*. Vrstvy se budou upravovat nástrojem *editor*. Silnice typu *chaussee* upravíme podle dobových map z 30. (Weiland, 1830) a 60. let (Sommer, Kořistka, 1866) 19. století. To se bude týkat vrstev *chause_31_2* a *chause_66*. Následně linie zkontrolujeme podle map II. vojenského mapování (Laboratoř geoinformatiky UJEP, 2001). Tak postupujeme i u silnic typu *landstraßen*. U nich je však problém jejich různé vymezení, kdy se na každé mapě existují často na jiných místech. V tomto případě se vždy autor řídil mapami z II. vojenského mapování (Laboratoř geoinformatiky UJEP, 2001). Nakonec autor všechny cest, mířící mimo zkoumané území, prodloužil za hranice, aby šla vidět návaznost s okolními zeměmi.

Pro vytvoření železniční sítě využil autor vrstvu *Zeleznice*. Tu opět, za pomoci funkce *clip*, ořezal vytyčenou hranicí, vrstvou *uzemi_cel*. Vytvořil tak vrstvu *zeleznice_66*. Z ní pak smazal nástrojem *editor* železnice, které nebyly do konce roku 1866 postaveny. Kromě dobových map z 60. let (Sommer, Kořistka, 1866) vycházel autor z přílohy knihy *Dějiny dopravy v českých zemích v období průmyslové revoluce* (Hlavačka, 1990), ve které se nachází mapa stavu železniční sítě v českých zemích v roce 1867. Taktéž byla vrstva železnic prodloužena za hranice území.

3.5 Metoda znázornění výskytu a intenzity dat

Existuje několik metod, jak znázornit dat o výskytu cholery. Autor si vybral metodu „*heat maps*“. Ty nám obecně zobrazují data podle porovnání hodnot vůči

ostatním proměnným ve zbylých datech. Hodnoty jsou následně porovnány a zobrazeny v mapě v barvě spektra podle intenzity. V programu ArcMap 10.2.2 se v aplikaci nástrojů pro konverzi dat ArcToolbox nachází nástroj *Kernel Density*. Ten porovnává hodnotu s okolními proměnným na základě jejich hustoty. Tuto funkci využil autor pro vykreslení výskytu a intenzity epidemie cholery.

Před samotným procesem tvorby „*heat maps*“ musíme udělat tři záležitosti. Musíme mít k dispozici excelovskou tabulku čtyřdenních součtů úmrtí za jednotlivé obce pro období 1831–1832 a 1866, nazvanou *tabulky* s listy *sum_1831_2* a *sum_1866*. Tabulky obsahují i počet obyvatel obce k roku 1869 a celkovou sumu zemřelých. Tu za pomoci nástroje *Join*, který nám propojí externí data s atributovými, načteme do atributové tabulky vrstev *obce_1831_2* a *obce_1866*. Tím jsme dostali data o počtu zemřelých za jednotlivé obce do atributů bodů obcí. Druhá záležitost souvisí s limitem metody (viz podkapitola 3.6 Limity tvorby map). Vytvoříme novou obec mimo zkoumané území a přidělíme ji v každém sloupci čtyřdenních součtů atributové tabulky maximální hodnotu součtu zemřelých ze všech období. V našem případě je to pro 30. léta hodnota 67 u Podivína a pro 60. léta hodnota 87 u Šitbořic. Ve třetí fázi vytvoříme kolem hranice vrstvy *uzemi_cel* obalovou zónu (masku), pro lepší znázornění jevu i mimo hranice zkoumaného území. Na vytvoření použijeme funkci *Buffer*. Do kolonky Input features vložíme vrstvu *uzemi_cel* a do řádku *Distance* zvolíme hodnotu 7 a jednotky *kilometers*. Tak jsme vytvořili obalovou vrstvu *buffer_uzemi* vzdálenou od hranic *uzemi_cel* 7 kilometrů.

V nástroji *Kernel Density* autor dosadil do kolonky *Input point or polyline features* bodovou vrstvu *obce_1831_2* a *obce_1866*. V Kolonce *populatin field* následně zadal jeden ze sloupců čtyřdenních součtů zemřelých, například *p_1_4_7* pro rok 1866. Novou vrstvu si uložíme pod jménem *ker_1_4_7* v kolonce *Output raster*. V dalším řádku *Output cell size*, pro vytvoření detailnějších buněk, zvolíme hodnotu 50. Do kolonky *Search radius* napíšeme číslo 10 000, aby výsledný poloměr obrazců neměl více jak 10 kilometrů. U poslední kolonky *Area units* ponecháme *SQUARE_KILOMETRES*. V možnostech nástroje, *Environment Settings*, v řádku *Processing Extent* zvolíme v *Extent Same as Buffer_uzemi*. To je proto, aby se nám výsledek vytvořil pro celé území a aby obrazce zasahovaly i za hranici území.

Vytvoří se nám rastrová vrstva s mřížkou buněk. Buňky však nezasahují pouze do zkoumaného území, ale do celé rastrové vrstvy. Musíme je tedy oříznout. Na to slouží funkce *Extract by Mask*. Do kolonky *Input raster* zvolíme vytvořenou rastrovou vrstvu *ker_1_4_7*. V řádku *Input raster or feature mask data* navolíme vrstvu (masku) *Buffer_uzemi*. Vrstvu uložíme jako *mas_1_4_7*. Vyjde nám rastrová vrstva oříznutá na základě masky. Tu musíme ještě upravit podle kartografických pravidel. V možnostech vrstvy zvolíme kolonku *Symbology*. V ní zvolíme možnost rozdělit intenzitu do intervalů, *Classfield*. V možnostech *Classification* nastavíme *classes* na 10. U *data exclusion* napíšeme hodnotu 0. Tím se nám nulová hodnota nebude vybarvovat. Barevnou škálu nastavíme červenou, kdy nejvyšší intenzita bude vybarvena nejtmavší barvou. Následně mapu exportujeme do formátu JPEG. Takovým způsobem postupujeme u všech map, včetně celkových sumárních.

3.6 Limity tvorby map

První limit souvisí se ztrátou informací. V mapách vycházíme z čtyřdenních součtů obětí v obcích nad 450 obyvatel. Pokud bychom však chtěli přesnější výsledek postupu, výskytu a intenzity cholery, museli bychom postupovat po jednotlivých dnech. Zároveň bychom vybrali všechny tehdejší obce ve zkoumaném území. Výběr všech obcí za každý den by vedl k získání obrovskému množství informací a map. Na druhou stranu však nemusí být všechny záznamy dochovány.

Druhý problém souvisí se samotným znázorněním dat. Může se totiž stát, že v daném období čtyř dnů zemřelo pouze pár osob v několika málo obcích. V tom případě by se i malá maximální hodnota (například 3) úmrtí zobrazila na mapě tmavou barvou, když ostatní zbylé obce registrují méně (například 1) obětí. Tento limit je vyřešen vytvořením nové obce, která má v každém období uměle přidanou absolutní maximální hodnotu ze všech vybraných obcí.

4 Rešerše zdrojů

Při tvorbě diplomové práce autor vycházel z několika druhů zdrojů. Nejdůležitější a nejzastoupenější jsou primární prameny. Jedná se zejména o již řečené matriky zemřelých, tzv. *Rapports tabbele*, nebo také kroniky, především větších měst, do kterých se morové rány zapisovaly. Dalším neodmyslitelným zdrojem je literatura. Zde autor čerpal informace hlavně pro teoretickou část. Posledním způsobem, jímž autor získával jednotlivá fakta, jsou internetové zdroje. V nich autor hledal především odkazy pro praktickou část, konkrétně pro tvorbu mapových podkladů.

4.1 Rešerše primárních pramenů

Primární prameny byly částečně rozebírány již v předchozí kapitole. Hlavním primárním pramenem použitým pro sepsání této práce jsou matriky zemřelých. Autor jich zpracoval 1793. Zhruba polovinu tvořily matriky ze 30. let 19. století, druhou pak z let šedesátých. Polovina z těchto matrik je uložena v Moravském zemském archivu v Brně (MZA Brno, fond E 67). Druhá se poté nachází v Zemském archivu v Opavě (ZA Opava, fond SmSk). Židovské úmrtní knihy jsou uloženy v Národním archivu v Praze (NA Praha, fond 167). Všechny tyto matriky jsou zdigitalizovány a dostupné na internetu. Nalezeny byly téměř všechny úmrtní knihy, i přes to, že zvolená populační velikost obce byla pouze 450 a více. Některé matriky však nejsou do dnešních dní v majetku archivů a nacházejí se na matričních úřadech, ať už domácích či zahraničních. Jednalo se celkem o 49 úmrtních knih. Většina z nich byla na matričních úřadech přístupná. Pouze 7 matrik nebylo nalezeno nebo se nedochovalo. Obecně lze říci, že matriky byly pro autora velice dobře dostupné. Z matrik můžeme velice přesně určit přesný počet zemřelých v dané obci za určité období. Tím pádem se zde nachází také oběti cholery. Mohou se zde nacházet také zemřelí vojáci na cholery. To se týká především roku 1866, avšak v menší míře i let 1831–1832. Podrobnějším problémům a úskalím v matrikách se věnuje autor v pozdější kapitole. Oproti následujícímu prameni má tento zdroj ještě jednu výhodu. Úmrtní záznamy jsou datované k jednotlivým dnům, jsou tedy uspořádány za sebou a vytváří v matrice určitou návaznost na sebe.

Druhým velice zajímavým primárním pramenem jsou *Rapports tabbele*. Jsou dostupné jak v Moravském zemském archivu (MZA Brno, fond B14), tak v Zemském archivu v Opavě (ZA Opava, fond Krajský soud Nový Jičín). Poskytují informace o

obětech na cholery. Obsahují ale jiný typ informace než z matrik. Vznikly na základě nařízení Moravského místodržitelství ze 3. srpna 1855. Formuláře vyplňovali okresní lékaři. Sepisovali je souhrnně do úrovní okresů a následně sestavovali do krajských a zemských sumářů. Každý týden se uváděl počet obyvatel obce, počet nemocných mužů, žen a dětí, počet uzdravených a nakonec počet zemřelých. Všechny tyto údaje se zapisovaly od začátku epidemie, včetně vyznačení prvního případu, po celou dobu, až do jejího konce. Taktéž se zvýraznil poslední případ epidemie. (Svoboda, 2018). Na základě těchto informací mají *Rapports tabbele* velkou výhodu oproti matrikám zemřelých. Najdeme zde celkový počet obyvatel stížených cholerou za jednotlivé dny. Nachází se zde informace nejen o počtu nakažených, ale také o počtu zemřelých a uzdravených. Vše je taktéž rozděleno podle pohlaví. Má to však jeden velký háček, a to sice množství dochovaných soupisů. Reporty se dochovaly pro většinu Moravy, z území zkoumaného autorem chybí pouze části Kroměřížska (MZA Brno, fond B14). Problém však nastává na území Slezska. V Zemském archivu v Opavě se nachází pouze torzovité části Novojičínska, ostatní území se nedochovalo (ZA Opava, fond Krajský soud Nový Jičín). Další nevýhoda vychází přímo z roku vydání nařízení. Tyto soupisy jsou až od roku 1855, zatímco autorem zpracovaná první epidemie cholery náleží do let 1831 až 1832. Z těchto důvodů autor pracoval především s prvním zmiňovaným zdrojem.

Pokud hovoříme o primárních pramenech, nesmíme opomenout ani původní souhrnné výsledky ze sčítání lidu z roku 1869. Konkrétně se jedná o *Spezial Orts Repertorien der im österreichischen Reichsrate vertretenen Königsreiche und Länder, Schlesien* (Hölder, 1885) pro Slezsko dostupné v Moravské zemské knihovně v Brně a *Special Orts Repertorien der im österreichischen Reichsrate vertretenen Königsreiche und Länder, Mähren* (Hölder, 1885) pro Moravu dostupné v Národní knihovně. Repertoáry sloužily pro ověření počtu obyvatel s druhým zdrojem, Historickým lexikonem obcí (ČSÚ, 2015).

4.2 Rešerše literatury

Nejdůležitější teoretická práce, vypovídající o zkoumání v oblasti geografie epidemií, se nazývá *The Geographical Structure of Epidemics* (Haggett, 2000) od autora Petera Haggetta. V knize se odráží 30 let výzkumu mapování a modelování cest, kterými se epidemie šíří v lidských komunitách. Haggett představuje přesný a ilustrovaný popis toho, jak lze environmentální a geografické znalosti použít k posílení znalostí o původu a vývoji epidemií a navrhuje řešení ke zpomalení nebo zastavení šíření epidemie. Obsahuje

také modely, ze kterých může autor čerpat informace, jak geograficky zpracovat konkrétní problematiku.

Následující zdroje lze rozdělit do tří typově příbuzných témat. První typ souvisí s lékařskou a biologickou tematikou. Do druhého tématu patří geograficko-historické články a knihy, které přímo souvisí s cholerou. Poslední typem je literatura, která nepřímo souvisí s problematikou cholery. Jedná se zejména o publikace popisující dobu či společnost v 19. století.

Díla z lékařských a biologických zdrojů sloužila autorovi pro teoretickou část práce. Co se týče českých autorů, jedná se například o již zmíněnou knihu *Základy Epidemiologie a Hygieny* (Podstatová, 2009) od Hany Podstatové. V knize se můžeme dočíst o epidemiologii jako vědě, která se zabývá různými nemocemi a jejich epidemiemi. Za zmínku stojí také publikace zabírající se konkrétně střevními nemocemi od autora Zdeňka Mařatky, s názvem *Klinická gastroenterologie* (Mařatka, 1988). Jsou zde do detailu popsány všechny informace, jako jsou příznaky, výskyt, léčba a jiné znaky popisující cholera. Tyto informace jsou velice užitečné a důležité při porovnávání léčby v minulosti a současnosti.

Autor u zahraniční literatury vycházel z vědeckého webu ScienceDirect, na kterém se nachází velké množství anglických článků o choleře. Autor zde v knize *Travel medicine: Tales behind the Science* (Meltzer, Schwartz, 2007) našel také kapitolu o choleře. V kapitole 35, Cholera: Travel History of the First Modern Pandemic se autoři zaměřují na jednotlivé epidemie cholery ve světě, včetně jejich výskytu a šíření, s přesahem do současného rozšíření cholery. O současných epidemiích cholery pojednává článek od autorů Forresta K. Jonese a kol., *Successive epidemic waves of cholera in South Sudan between 2014 and 2017: a descriptive epidemiological study* (Jones a kol., 2020). Jak již z názvu článku vyplývá, autoři se věnují výskytu a šíření epidemie cholery v Jižním Súdánu, k němuž došlo v důsledku občanské války. Kromě analýzy a souhrnných tabulek počtu zemřelých obsahuje článek také sumarizující mapy postupu cholery v dané oblasti.

Ať už mluvíme o domácích či zahraničních zdrojích, lze říci, že se většina z nich specializuje na současnou problematiku epidemie cholery.

Druhé téma řeší vlny cholery z pohledu historického, respektive geografického. Nalezneme v nich také lékařské informace o choleře, tentokrát však v menší míře.

Hlavní část je již zaměřena na konkrétní informace spojené s epidemií. Nejcenějším zdrojem informací je článek „*Bůh sám smilujž se nad ubohou vlastí a uvodiž ji cestou utrpení na dráhu stálého a jistého blahobytu*“: *Příčiny, průběh a následky epidemie cholery na Moravě v roce 1866*. (Svoboda, 2018) a jeho aktualizovaná a podrobnější verze v časopise *Bellum 1866* od stejného autora s názvem *Cholera na Moravě 1866* (Svoboda, 2020). Poskytuje autorovi mnoho podrobných informací a obsahuje seznam cenných zdrojů, ze kterých čerpal Svoboda. Autor následně využil stejných citací pro další potřeby výzkumu. V článku najdeme charakteristiku nemoci a historii veškerých vln cholery včetně jejich postupu a původu. Značná část obsahu je zaměřena na pruské vojsko a jeho pohyb a postup Českými zeměmi. Vše je podloženo konkrétními čísly a autor si tak může srovnat vlastní údaje s těmi z článku. Autor tedy oprávněně bere článek jako základ pro teoretickou část. Další články se zaměřují již jen na konkrétní větší město či oblast. Některé z nich se shodují s autorovou vymezenou oblastí, a proto jsou také důležitým zdrojem informací. To se týká například článku od autorů Pavla Solnického a Petra Tesaře *Cholera na Opavsku 1866* (Solnický, Tesař, 2017), kde popisují epidemii cholery v soudním okrese Opava. Mimo jiné nastiňují problematiku nedostatku *Rapports table* a limitů při zpracování dat z úmrtních matrik. Kromě zdrojů informací sloužili články autorovi i ke srovnání počtu zemřelých. *Cholera v Napajedlích v roce 1866* (Kysilka, 2011) od Karla Kysilky se zabývá oblastí Napajedel a jejich okolí se zaměřením přímo na toto město. Obsahuje kromě informací o nemoci a jejím šíření také mapy rozšíření na úrovni střední Moravy a města Napajedla. Na konci článku najdeme seznam všech obětí na cholera, včetně jmen, pohlaví, věku a příčiny úmrtí. Zde autor mohl také porovnávat vlastní údaje s daty v seznamu. Samostatně jsou sumarizováni prouští vojáci zemřelí na cholera. Autor Jaroslav Školl v článku *Epidemie cholery na Břeclavsku ve válečném roce 1866* (Školl, 1991) navíc pracuje s oběma zdroji a navzájem je porovnává do souhrnných tabulek. I přes to, že se Mnichovo Hradiště nachází daleko od autorem zkoumaného území, poskytl mu článek *Cholera roku 1866 na Mnichovohradištsku* (Barus, 2011) velice podrobný popis průběhu epidemie v jednotlivých farnostech. Tento popis je navíc doplněn o zápisky očitých svědků z kronik či novin. Autor tyto informace využívá především pro dokreslení situace i z jiných částí Českých zemí. Poslední důležitou publikací, ze které autor čerpal, je diplomová práce Pavla Nádvořníka *Geografie epidemií na příkladu cholery v Jihlavském a Znojmském kraji v 19. století* (Nádvořník, 2020). Ta zpracovává stejné epidemie, pouze však na jiné části území.

Autorovi sloužila jako koncepce a zároveň jako zdroj dalších informací pro svou diplomovou práci.

Z předchozího odstavce je patrné, že veškerá díla se vztahují k roku 1866 a související epidemii cholery. Má to naprosto logický důvod a tím je prusko-rakouská válka, konkrétněji bitva u Hradce Králové (bitva na Chlumu či u Sadové). Bitva jako taková se stala námětem pro film nebo také divadelní představení, a proto se o ní vědecká i široká veřejnost tak zajímá.

Publikací k epidemii ze 30. let 19. století existuje mnohem méně. Níže zmíněné jsou navíc až z 80. a 90. let 20. století. První článek ve sborníku se jmenuje *Cholera na Olomoucku, Litovelsku, Uničovsku a Šternbersku ve letech 1831–1832* (Kovářová, 1997) a obsahuje informace o zemřelých v daných oblastech. Ty jsou ovšem souhrnně sečteny, tím pádem nemůžeme vidět jednotlivé případy ani vývoj epidemie. Bohužel není přiložena ani žádná mapa výskytu. Na druhou stranu jsou zde rozvedeny možnosti prevence nemoci a srovnání epidemie s výskytem ve Vídni. Druhý autor zabývající se cholerou 30. let v Olomouci se jmenuje Eduard Wondrák, který vytvořil článek s názvem *První epidemie cholery v Olomouci v letech 1831–1832* (Wondrák, 1989). Práce je výjimečná v tom, že přesně, den po dni, popisuje průběh a šíření cholery ve městě. Na základě informací z tohoto článku by se vývoj epidemie dal výborně zobrazit v mapě.

Co se zahraniční literatury týče, čerpal autor informace zejména z článku *Modified Innovation diffusion – A way to explain the diffusion of cholera in Linköping in 1866? A study in methods* (Skillnäs, 1999) od Nicklase Skillnäse. Článek vychází z výzkumu Johna Snowa, který roku 1854 v Londýně objevil zdroj nákazy ve studni na základě zmapování pozitivních případů. Autor článku vychází z difúzní metody teček a aplikuje moderní metody výzkumu. Prostor rozděluje na čtverce o rozměrech 60x60 metrů a do jednotlivých čtverců přiřazuje místa úmrtí. Celý výzkum probíhá ve švédském městě Linköpingu. Dalším příkladem výzkumu cholery v Evropě je článek od Matthewa Phelpse *Cholera Epidemics of the Past Offer New Insights Into an Old Enemy* (Phelps, 2017) popisující epidemii cholery v Dánsku v roce 1853. Data jsou zanesena do mapy a následně je zobrazeno šíření cholery v prostoru. Autor pak popisuje směr a rychlost šíření po území celého státu.

Posledním typem literatury jsou publikace, které přímo nesouvisí s epidemií, avšak dotváří kontext doby a společnosti v 19. století. Na prvním místě lze zmínit knihu

Z dějin české každodennosti: život v 19. století (Lenderová, Jiránek, Macková, 2009) autorky Mileny Lenderové a kolektivu. Dílo pojednává o životě a společnosti ve zkoumaném období. Autor z této publikace čerpal podklady především pro porovnání hygieny, zdraví či dopravy 19. století se současností. Co se dopravy týče, využíval autor informace z knihy *Dějiny dopravy v českých zemích v období průmyslové revoluce* (Hlavačka, 1990) od Milana Hlavačky. Stěžejním tématem je pro autora téma rozvoje železniční dopravy, který je zde pro zkoumané území dobře popsán. Kniha osahuje také mapové přílohy. Čistě historickým zdrojem pro utvoření představy o válce probíhající v roce 1866 může být například knížka *Tovačovsko ve válečném roce 1866* (Synek, 2016). Kniha obsahuje situaci válečných manévřů v okolí Tovačova, včetně bitvy u Tovačova. Malá kapitola je věnována i choleře, ať už v pruském vojsku, nebo civilním obyvatelstvu. Poslední publikací budiž *Dějiny správy českých zemí od počátku státu po současnost* (Hledíková, 2007) autorky Zdeňky Hledíkové. Vypovídá o vývoji správy v Českých zemích, včetně všech krajských reforem. Dotváří vjem vývoje státní správy na území Rakouska–Uherska. Kniha od Eduarda Wondráka *Historie moru v českých zemích* (Wondrák, 1999) se věnuje sice jiné nemoci, avšak příklady opatření pro zabránění šíření epidemie byly společné pro většinu nemocí.

4.3 Rešerše internetových zdrojů

Jako hlavní zdroj podkapitoly, který sloužil autorovi pro vytvoření základního souboru dat, jest počet obcí, jichž mají v době sčítání z roku 1869 více než 450 obyvatel. Tyto údaje najdeme v Historickém lexikonu obcí na stránkách Českého statistického úřadu (ČSÚ, 2015). Jejich správnost si ověříme v repertoárech, zmíněných v primárních pramenech.

Z následujících internetových zdrojů budou využity podkladové mapy a informace, které autor užije při tvorbě konečných map. Základním zdrojem se stal geoportál ČÚZK, kde byla využita základní mapa ČR v měřítku 1:50 000 (ČÚZK, 2010) za účelem podkladové mapy.

Dalším geoportálem, ze kterého autor čerpal podkladovou mapu, je INSPIRE, konkrétněji mapy z II. Vojenského mapování (CENIA, 2010).

Dalšími internetovými zdroji jsou prohlížecké služby umožňující nahlédnutí do starších mapových děl. Tyto mapy jsou více rozebrány v podkapitole 3.6 Tvorba map. První takovou službou je online knihovna Moravské zemské knihovny v Brně. Zde je

zdigitalizované mapové dílo *Übersichts-Karte von Mähren u. Schlesien nach der neuesten politischen und gerichtlichen Landes-Eintheilung vom Jahre 1854*, které posloužilo autorovi jako zdroj informací o vymezení krajů a okresů a také pro dopravu. Vyznačena je v mapě kromě silnic také železnice (Doležal, Fahrmbacher, 1854).

Druhou službou, ze které bral autor většinu mapových děl, je výstup z projektu Kartografické zdroje jako kulturní dědictví, Virtuální mapová sbírka. Tento projekt zprostředkoval Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický. Pro 30. léta byla využita mapa C. F. Weilanda *Die Markgrafschaft Mähren nebst Oesterreichisch Schlesien*. Důležitá je zejména pro doplnění informací o oblastech, které před rokem 1918 nespádaly do Českých zemí. Jedná se o Hlučínsko a Valticko (Weiland, 1830). Druhou kontrolní mapou pro epidemii z let 1831–1832 je mapa *Karte vom Königreich Boehmen und der Markgrafschaft Maehren mit dem Antheile des Österreichischen Herzogthumes Schlesien* od autora Franze Frieda z roku 1832 (Fried, 1832). Od autorů Adolfa Sommera a Carla Kořistky pochází dílo *General-Karte der Markgrafschaft Mähren und des Herzogthum's Schlesien* z roku 1866. Z něj autor čerpal informace o cestách a železnicích pro 60. léta (Sommer, Kořistka, 1866).

Kontrolní mapu pro epidemii v roce 1866 bral autor ze stránek David Rumsey Map Collection. Její součástí je i mapové dílo *Die Markgrafschaft Mahren und das Herzogthum Ober-Nieder-Schlesien* od autora Carla Gräfa (Gräf, 1866).

5 Epidemiologie

Abychom byli schopni definovat jednotlivé parametry nemoci cholery, musíme nejdříve pochopit a zařadit toto onemocnění do disciplíny, která se jím zabývá. Hledanou vědní disciplínou je epidemiologie. Následně bude stručně popsána vědní disciplína a její terminologie.

Samotné slovo epidemiologie můžeme rozdělit na několik slov. Epid, znamenající nad. Dále Demos, což je označení pro lid. A nakonec Logos, jež znamená nauka. Pokud termín epidemie volně přeložíme, znamená tedy „studium toho, co je nad lidmi“, nebo lépe „studium toho, co postihuje lidi“ (Zemánek, Charamza, 2014). Epidemiologie je samostatný vědní obor, který studuje distribuci a determinanty frekvence nemocí v lidské populaci. Je určována jednak vlastním předmětem zkoumání, jednak vlastní metodou práce. Cílem je nalézt, prověřit a uplatnit metody prevence nemocí. Za tímto účelem jsou v populaci prováděna převážně ochranná opatření. Předpokládá, že nemoc nevznikne náhodou, naopak má kauzální a preventivní faktory, které lze na základě zkoumání na různých místech a v odlišných časových úsecích identifikovat (Frintová, 2002; Kollarová, 2017). Sleduje se rozložení infikovaných osob, místa a času kde se nachází. Hledají se rizikové a příčinné faktory a také frekvence nemoci, jenž je předpokladem pro vyšetření nemoci v populaci (výskyt, úmrtnost, přežívání). Faktory ovlivňující výskyt nemoci mohou být:

- biologické (organismus schopný vyvolat infekci, například viry a bakterie)
- fyzikální (záření, teplo)
- chemické (kontaminace vody a potravin)
- psychosociální (stres)

Zaměření disciplíny se dá rozdělit na 4 základní oblasti.

1. Epidemiologická metodologie – Zabývá se studiem faktorů životního prostředí a životního stylu na zdraví člověka. Aplikuje pak tyto faktory na problémy klinické medicíny.

2. Epidemiologie infekčních nemocí – Historicky nejstarší odvětví, které dalo základy oboru epidemiologie. I když se některé infekce již téměř nevyskytují (záškrt, tetanus,

cholera atp.), některé nově objevené nemoci (AIDS, ptačí chřipka atp.) jsou naopak v současnosti celosvětově rozšířené.

3. Epidemiologie chronických neinfekčních nemocí – Studuje nemoci hromadného výskytu (kardiovaskulární nemoci, nádory, metabolické nemoci atp.), jenž jsou hlavní příčinou nemocnosti a úmrtnosti ve vyspělých zemích.

4. Epidemiologie životního prostředí – Studuje vliv fyzikálních a chemických faktorů životního a pracovního prostředí na zdraví člověka.

Jak již bylo řečeno výše, cílem je především navrhnout preventivní opatření. Ta se dělí:

- primordiální – Odstraní negativní sociální, ekonomické a kulturní vlivy života společnosti.
- primární – Zabrání vzniku nemoci nejen potlačením zevních rizikových faktorů, ale i posilováním odolnosti organismu.
- sekundární – Vyhledají začínající onemocnění a zabrání jeho šíření za pomoci preventivních prohlídek a vyšetření.
- terciální – Zabrání vzniku komplikací nemoci a relapsů.

Existují dva různé přístupy. Epidemiologický, který sleduje populaci zdravou i nemocnou, frekvenci a příčiny nemoci. Z těchto poznatků pak navrhuje preventivní opatření. Oproti tomu klinický přístup se zajímá více o nemocného pacienta, stanovuje diagnózu, způsob léčby a pronese prognózu. (Tuček, 2018; Kollárová, 2017)

Kořeny epidemiologie najdeme již u Hippokrata z Kósu, který zkoumal vztah mezi výskytem nemoci a vlivem prostředí. Způsoby přenášení infekčních chorob znali již ve středověku v Persii. Avicenna z Persie popsal šíření chorob prostřednictvím vody a půdy. Dále také zkoumal přenos tuberkulózy a pohlavních nemocí. Při epidemii moru ve Španělsku ve 14. století došel Ibn Khatima k poznání, že za epidemii můžou drobné organismy, které při styku s lidským tělem způsobují nemoc. Amatérský vědec John Graunt, zakladatel demografie a statistiky, vytvořil první statistiku úmrtnosti a sestavil přehled vývoje známých nových chorob. Otcem epidemiologie je právem nazýván britský lékař John Snow (1813–1858), jež se proslavil jako zachránce. Díky němu byl zastaven postup epidemie cholery v Londýně v roce 1854. Podrobnější informace o jeho činu se nachází v kapitole o choleře. Během epidemie horečky omladnic v Maďarsku vyzkoumal lékař Filip Semmelweise, že nemoc přenáší sami doktoři při ošetřování pacientek. Zavedl

tak první hygienické zásady, jak epidemii potlačit. Dalším převratným průlomem bylo uveřejnění článku Richarda Dolla a Austina Hilla v roce 1954, ve kterém na základě statistické studie potvrdili přímý vliv tabáku na rakovinu plic (Zemánek, Charamza, 2014).

Dále budou definovány charakteristiky, jichž se využívá při popisu všech nemocí. Na jejich základě pak budou specifikovány jednotlivé znaky nemoci cholery a jí příbuzné nemoci.

Původce nákazy je jakýkoliv organismus, který je schopen vyvolat nákazu člověka nebo zvířete. Mohou to být červi, členovci, prvoci, houby, bakterie, viry a jiné. Důležitou roli v procesu šíření hrají jejich vlastnosti. Je to například toxicita, infekční dávka, patogenita či rezistence.

Inkubační dobou nazýváme časový interval potřebný k tomu, aby se původce nákazy po vniknutí do organismu hostitele pomnožil nebo prodělal vývoj tak, aby byl schopen vyvolat první příznaky onemocnění.

Jako **zdroj nákazy** se označuje prostředí, ve kterém se množí a žije původce nákazy. Je jím člověk či zvíře, ze kterých se vylučováním dostane původce do vnějšího prostředí a dále se šíří mezi ostatní.

Způsob přenosu je cesta, jakou se původce nákazy dostává od zdroje nákazy ke **vnímavému jedinci**. To jest člověk či zvíře, kterému chybí imunita nebo rezistence vůči původci nákazy. Přenos může být přímý či nepřímý. V přímém přenosu dochází ke styku mezi jedincem a původcem (kontakt, kapénkou). U nepřímého zprostředkuje cestu další činitel (vzduch, voda, potraviny)

Cílem **Preventivních opatření** je předcházet vzniku onemocnění. Zahrnuje se zde například zvýšení hygienické úrovně bydlení, zvyšování přístupu obyvatel k pitné a nezávadné vodě, čištění odpadních vod nebo imunizace.

Represivní opatření se uplatňují v ohnisku nákazy. Jejich cílem je potlačit výskyt onemocnění a zabránit rozšíření nákazy do okolí. Příkladem může být hlášení nemoci, vyhledávání nemocných a podezřelých z nemoci či karanténa.

Posledním termínem, již několikrát použitým v práci a přitom nevysvětleným, je samotná **epidemie**. Dle epidemiologie se jedná o výskyt onemocnění, které převyšuje

obvykle očekávaný výskyt onemocnění v daném čase a místě (Frintová, 2002; Podstatová, 2009).

6 Cholera

Tato kapitola slouží k seznámení s nemocí cholera. V úvodu bude vysvětleno o skupině nemocí, pod níž spadá i cholera. Následovat bude historie nemoci od jejího prvního výskytu až po současnost. Následně přijde na řadu samotná charakteristika nemoci se všemi konkrétními charakteristikami, které byly popsány v kapitole epidemiologie. Porovnájí se současné znaky nemoci s těmi z minulosti. Nakonec budou stručně popsány nemoci, které byly s cholerou zaměňovány.

Cholera a další onemocnění patří do skupiny alimentárních nemocí. To znamená, že jsou způsobeny příjmem nakažených potravin nebo tekutin. Vstupní branou infekce je tedy trávicí ústrojí. Nemoc vyvolávají viry, bakterie, prvoci či větší parazité. Projevují se průjmy, bolestmi břicha a zvracením.

6.1 Historie

Domovem cholery je Indie, kde se poprvé objevila v 6. stol. př. n. l. Původně volně žijící bakterie se přizpůsobily podmínkám lidského střeva v důsledku požití infikovaného masa zvířat nebo vody znečištěné výkaly lidmi. S nárůstem obyvatelstva v 19. století dochází k mutaci a šíření přes obchodní a námořní trasy nejen do Evropy, ale i celého světa. Literatura se shoduje, že Evropu postihlo 7 epidemií cholery (Horáková, 2017). První epidemie mezi léty 1817–1823 k nám nepronikla. Dostala se přes Persii pouze do povodí řeky Volhy, kde vymizela. Druhá epidemie k nám již pronikla. Je to i autorova první zmiňovaná, bude se jí tedy věnovat více později. Třetí vlna k nám dorazila dvakrát, nejprve v červnu 1849 a trvala až do října, a podruhé v roce 1855, taktéž od června do října (Svoboda, 2018). V této vlně poprvé britský lékař John Snow zaznamenal průběh a zdroj nákazy epidemie. Pomocí teček si zaznamenával nakažené v mapě. Všechny případy měly společný zdroj vody – studnu. Z ní byla odstraněna páka a další případy již nenastaly. Objev samotné bakterie *Vibria cholerae* zaznamenal až o 30 let později Robert Koch (Tuček, 2018). Čtvrtou vlnu k nám zavlekli prouští vojáci v prusko-rakouské válce v roce 1866. O ní více podrobností dále. Pátá vlna epidemie k nám dorazila mezi léty 1881–1896 a šestá následně v letech 1899–1923 (Svoboda, 2020). Poslední epidemie cholery má počátek v 60. letech 20. století. Z jihovýchodní Asie se rozšířila do Indie (1964), SSSR a Itálie (1973 a 1979). U nás se vyskytly pouze 2 případy. První v roce 1970 a druhý roku 1990. V 90. letech se rozšířila i do Latinské Ameriky a Japonska. Obrovská epidemie vypukla po zemětřesení na Haiti v roce 2010. Stalo se tak kvůli

vojákům z Nepálu, jež tam byli vysláni OSN, aby pomohli odklidit následky přírodní katastrofy. Bohužel mezi nimi byli i jedinci nakažení cholerou. Na zpustošeném Haiti, kde navíc probíhalo období dešťů, se nemoc začala šířit obrovskou rychlostí. Na následky cholery zemřelo více jak 10 000 lidí. V roce 2014 vypukla epidemie v jižním Súdánu v důsledku občanské války. Nejspíše poslední epidemie byla zaznamenána v Jemenu v roce 2016, taktéž v důsledku válečného konfliktu. Nakazilo se přes 1,3 mil. lidí a zemřelo více jak 2500. Třetinu obětí tvořily děti do 5 let (Jones a kol., 2020; Vlčková, 2019).

6.2 Nemoc

Cholera (asijská) je průjmové onemocnění, projevující se křečovitými bolestmi břicha, vodnatým průjmem, zvracením a poklesem krevního tlaku. Bez včasné léčby může vést ke smrti z dehydratace či rozvratu organismu v důsledku průjmů a zvracení. V závislosti na infekční dávce se dělí na smrtelné, těžké a lehké případy. V minulosti dosahovala smrtnost 10–50 %. Dnes se smrtnost pohybuje mez 1 až 5 % (Horáková, 2017).

Průběh nemoci závisí na zdravotním stavu nemocného a může být značně odlišný. Ze začátku nepřicházejí žádné příznaky ve formě horeček či bolesti. Po chvíli se však objevují křeče břicha a svalů. Následují řídké, často samovolné průjmy bez stop krve. Často dochází také ke zvracení. Ustává vylučování moči. V důsledku vyprazdňování těla ztratí organismus velké množství vody a minerálů (10 % hmotnosti těla). Pokud nedojde k opětovnému přísunu vody a živin, nemocný do maximálně 4 dnů umírá. Stávalo se však běžně, že nemocný umřel tak rychle, že se u něj nemohly objevit všechny příznaky (Školl, 1991; Solnický, Tesař, 2017).

Původcem nemoci je bakterie *Vibrio cholerae* z čeledi *Vibrionaceae*. Existuje více jak 200 druhů této bakterie, avšak pouze dvě mají schopnost vyvolat epidemii. Ve vodě je schopná přežít až 3 týdny, v ledu až 8 týdnů. Ve střevech uvolňuje enterotoxin, který ničí střevní mikroflóru a způsobuje průjmy. V námi sledovaném období lékaři ještě tuto bakterii neznali, a tudíž ji nebyli schopni adekvátně léčit (Mařatka, 1988).

Inkubační dobu současná lékařská literatura uvádí od 12 hodin do 5 dnů, v průměru pak 2 dny (Podstatová, 2009). Biologické zdroje uvádí u smrtelných případů 2–6 hodin, u středních 8–18 a lehkých 24–48 hodin (Mařatka, 1988.) Solnický a Tesař v článku *Cholera na Opavsku v roce 1866* udávají 12–75 hodin (Solnický, Tesař, 2017).

Podobný údaj píše také Miroslav Svoboda v článku *Cholera na Moravě v roce 1866* (Svoboda, 2020).

Zdrojem nákazy je nemocný člověk, ale také lehce infikovaná osoba či jedinec bez příznaků nemoci. Nosičství vzniká vzácně. (Zemánek, Charamza, 2014).

Způsoby přenosu jsou dva. První je fekálně-orální a je typický v zemích s nízkou úrovní hygieny. Přenos z člověka na vnímavého člověka, nejčastěji děti do 5 let a staré a podvyživené osob, je však méně častý. Nejčastější přenos je v důsledku kontaminace vody. Tou se pak dostane i na potraviny, například ovoce, zeleninu, ale také ryby. Druhý způsob přenosu potvrzuje také Solnický a Tesař při studiu cholery na Opavsku.

Preventivní opatření se v současné literatuře dosti liší. Hana Podstatová v knize *Základy epidemiologie a hygieny* (Podstatová, 2009) uvádí jako hlavní opatření imunizaci lidí, kteří cestují mimo Evropu. Světová zdravotnická organizace však očkování nedoporučuje skrz krátkodobou imunitu. Základní léčbou dnes i v minulosti je rehydratace. Dříve se nevědělo, co je cholera, a proto se vymýšlely různé recepty a doporučení. Vše však záviselo na tělesné odolnosti a nutnosti doplňovat výživu a tekutiny. Častou konzumovanou kapalinou proti choleře byl alkohol, ten však působil pouze psychicky. (Svoboda, 2020).

Za **restriktivní opatření** je považováno okamžité nahlášení případů, izolace nemocného v nemocnici a dezinfekce ohniska. Z dnešní doby je také známé opatření vyhledávání kontaktů, jenž se setkaly s nakaženým jedincem a následná karanténa (Horáková, 2017). Prvními opatřeními ve 30. letech 19. století bylo vytvoření vojenských sanitních kordonů, které měly omezit pohyb obyvatelstva nebo izolovat nakažené obce. To však nepomohlo. Lékaři dokázali zmírnit průběh nemoci dodržáním vhodných sanitních a hygienických opatření. Jednalo se například o dezinfekce choleroých hrobů a likvidace ložního prádla nakaženého (Barus, 2011; Svoboda, 2018).

6.3 Bacilární úplavice (dysentérie)

Úplavice se ve většině charakteristik podobá choleře. Je to hořčnaté průjmové onemocnění s častým zvracením. Zdrojem je primárně nemocný člověk, který přenáší nemoc nejčastěji špinavými rukama. Přenos přes kontaminované potraviny či vodou se téměř nevyskytuje. Často se objevují případy v uzavřených ústavech s horší hygienou, například psychiatrické léčny. Dodržování hygieny, především čistých rukou, je podmínka pro léčbu tohoto onemocnění. V 19. století, včetně zkoumaných období, se

dyzentérie často objevovala. Základní rozdíl, jak ji tehdy lékaři odlišovali od cholery, je podle krve ve stolici. Průjem měl červenou barvu. Nemocné provázela navíc horečka s vysokými teplotami. Bohužel, pokud však pacient umřel v krátkém časovém sletu, byla tato nemoc nerozeznatelná tehdejšími prostředky od cholery (Votava, 2003).

6.4 Břišní tyfus (hlavnička)

Hlavnička je hořčnaté onemocnění s bolestmi hlavy, svalů a dominantním kašlem. Ze začátku přichází pouze zácpa, později až průjem s krvavou stolicí. Zdrojem onemocnění je člověk. Přenáší se prostřednictvím kontaminované vody nebo potravin. Fekálně-orální přenos mezi lidmi se objevuje méně často. Předchází se jí dostatečnou hygienou. Na rozdíl od cholery i dyzentérie však trvá její inkubační doba 7–20 dní. Tudíž se, narozdíl od cholery, projevují příznaky až za několik dní (průměrně 14). Taktéž nemoc doprovázejí vysoké horečky. V minulosti se tyto dvě nemoci nezaměňovaly často, kromě případů náhlého úmrtí pacienta bez rozdílových příznaků (Votava, 2003).

7 Každodenní život v 19. století

Abychom pochopili procesy spojené s epidemiemi cholery, musíme znát aspekty tehdejší doby. Zkoumané období je již více jak 150 let vzdálené v minulosti, a tím pádem se razantně liší od dnešní doby. Paradoxně jediná podobnost je v současné pandemické krizi. Tehdy byla epidemie pro obyvatelstvo přinejmenším tak ničivá a strašlivá jako dnes. Navíc, v 19. století nemůžeme mluvit o komplexních zdravotních službách, dostatečné hygieně nebo celistvé dopravní síti. V následující kapitole budou popsány tyto jednotlivé aspekty každodenního života v 19. století.

19. století je poznamenáno mnoha změnami, kterými si lidé prošli. Na začátku století byl ještě tehdejší člověk ve stavu poddaného vůči svému lennímu pánu. To se v Evropě změnilo nejprve v důsledku revoluce a nástupu Napoleona ve Francii. U nás se změna projevila později, v revolučním roce 1848/49, kdy se z absolutistické Habsburské monarchie stává konstituční monarchie a panovník je omezen parlamentem, který je volený lidem. V té době se u nás naplno začíná industrializace a s tím související urbanizace. Vzniká nová kapitalistická společnost, která přebírá otěže po starém feudálním systému. Vznikají politické strany, dobrovolné spolky a organizace. Lidé mají najednou volný čas a chtějí jej nějak využít pro sebe. Přicházejí tak i negativní vlivy jako nacionalismus, v jehož důsledku pak vypuká nejkrvavější konflikt v tehdejší historii, První světová válka. 19. století přineslo spoustu změn, ať už pozitivních či negativních. Jedno je však jisté. Člověk na jeho konci již není poddaný, nýbrž sebevědomý občan, jenž se domáhá svých práv.

7.1 Čistota a zdraví

Od starověku až po novověk je čistota primárně vnímána s čistě duchovním významem. Lidé se snaží pečovat o svou duši, jejich fyzická čistota je až druhotná povinnost. Až do začátku 19. století se na ulici mohly potkat hospodářská zvířata a lidé. Na ulici se povalovaly všelijaké odpadky a výkaly. Zápach a odpad z dílen taktéž napomáhal k nečistotě měst. V 19. století však nastává zásadní obrat. Na jedné straně se zvyrazňují negativní důsledky industrializace a urbanizace, například kouř z továren, zanedbaný venkov, přelidněná města uzavřená hradbami bez využití, prostituce a alkoholismus. Na druhé straně však vystupují osoby z vyšších vrstev společnosti, které chtějí změnit hygienické podmínky pro zlepšení zdraví. Přicházejí s vědeckými a

technickými objevy, jak zlepšit situaci. Nezávadná voda, dříve dostupná pouze nejvyšším vrstvám, se dostává postupně ke všem obyvatelům. Odpady jsou odváženy mimo město na skládky. Díky osvětě se zlepšuje také osobní hygiena a bydlení. Člověk se začal starat především o sebe a své tělo, nikoliv pouze o svou duši (Lenderová, Jiránek, Macková, 2017).

7.1.1 Osobní hygiena

Pravidelnou osobní hygienu začala uskutečňovat od poloviny 18. století nejprve česká šlechta. Hojně se objevují studené koupele v železných vanách. Využívá se velké množství toaletních potřeb a nástrojů. Kromě šlechty začíná razit myšlenku osobní hygieny také školství. Snažilo se lidi přimět k pravidelné koupeli ve všech ročních obdobích, větrat v místnostech domu a pravidelně uklízet, aby se na jejich těle a v domě nezačala vyskytovat špína a s ní související nemoci. Rozvoj narážel na problémy technického rázu. Neexistovala kanalizace ani nebylo k dispozici toliko vody. Koupele se prováděly pouze v dřevěných kádích či neckách určených primárně pro praní. Myšlenku osobní čistoty od poloviny století začali razit také lékaři. Doporučovali koupání v teplé vodě, denní očistu celého těla i vznik a rozvoj veřejných lázní. Vycházeli již ze starověku, kdy vznikali první lázně, a vyzdvihovali jejich význam pro zdraví. Od druhé poloviny 19. století bychom našli veřejné lázně v každém městě či větší vesnici (Lenderová, Jiránek, Macková, 2017).

7.1.2 Hygiena v domech a bytech

Hygiena uvnitř obydlí prošla během 19. století razantní změnou. Rozděluje se na dvě rozdílné období, jednak charakteristické pro přetrvávající návyky z minulosti a jednak pro nový pohled na čistotu uvnitř pokračující do současnosti.

Do konce první poloviny 19. století přetrvával starý systém. Za teplo a světlo se platily velké peníze. Tím pádem se nevětralo a do domu se nedostal čerstvý vzduch. Uklízela většinou žena, která však neměla k dispozici pomoc dnešních chemických čisticích prostředků, ale pouze mechanických. Navíc musela připravovat jídlo, jehož příprava zabírala mnohem více času než dnes, starat se o mnohem početnější rodinu a měla mnoho dalších povinností. Hospodyně se tedy nelze divit, že na pořádný úklid neměla vůbec čas. Uklízely se pouze místnosti, kde rodina trávila většinu času, tedy kuchyň a přední trakt domu. Některé pokoje byly po celý rok uzavřené. Zvláště ve starých domech se rády zabydlovaly krysy. S nimi si ještě dokázaly poradit kočky. Avšak větším

problémem byl hmyz, především neexistující prostředky k jeho hubení. Úklid celého domu se pravidelně prováděl pouze třikrát za rok: před Velikonocemi, posvícením a před poutí. Před Vánoce se úklid nedělal vůbec, aby se do domu nepouštěla zima a mráz. S nedostatkovou vodou se také šetřilo. Na vydrhnutou podlahu se sypal písek a na nádobí se umývalo pomocí přesličky. Výjimečně se uklízelo i při mimořádných událostech, jako byla svatba, křtiny a pohřeb (Lenderová, Jiránek, Macková, 2017).

Tyto zastaralé návyky se však v druhé polovině 19. století změnilly. Obyvatelé domu začali považovat svůj příbytek za soukromý majetek a azyl, kde se mohou cítit bezpečně vůči světu venku. Začali vycházet příručky pro hospodyně s podrobnými návody, jak si zútulnit svůj dům. Za něj zodpovídala opět žena. Pravidelný úklid se stává podmínkou pro krásně vyčištěný dům. Úklid se koná pravidelně každý den. Přezouvání do domácí obuvi probíhá ještě před vstupem do domu. Gobelíny, koberce, závěsy a přehozy na stěnách nahrazují bílé desky ze skla nebo hladkého cementu či upravené hlazené cihly. Prostor v domě se začal provětrávat, probíhaly také velké úklidy na jaře, v létě a před Vánoce. Obecně lze říci, že hygiena domu byla rychleji osvojena než hygiena osobní (Lenderová, Jiránek, Macková, 2017).

7.1.3 Praní

Praní prádla byl ovlivněné pracným donášením vody. Než se objevily pračky, pralo se mnohem méně často než dnes. Některé zdroje uvádí, že praní probíhalo pouze na začátku každého ročního období, tedy čtyřikrát do roka. Většina z nich se však shoduje, že praní ve městech i na venkově probíhalo jedenkrát týdně, a to v pondělí. Pralo se hlavně ženské prádlo, protože žena měla více oblečení. Avšak také muži mohli mít více prádla, například studenti či poslanci měli prádla taktéž vícero. V průběhu 19. století se frekvence výměny a praní zvyšovala. Pralo se mýdlem. Den dopředu se muselo namáčet do roztoku vody, mýdla a amoniaku. Vyvářelo se v kotli, změkčovalo sodou, modřilo a škrobilo. Následně se máchalo v řekách, aby se ušetřilo sil potřebných k nanošení vody. Oblečení se pak bělilo venku na trávníku. Za krásného počasí se na zahradě pak i sušilo, v opačné případě se pověsilo na půdu. Na konci 19. století se objevují první ruční mechanické stroje k usnadnění praní. V obchodech je k dostání první prací prášek. S přívodem vody do domů vznikají první veřejné prádlny s mechanickými pračkami. Jejich součástí byly také stroje na mandlování, máchání a ždímání prádla (Lenderová, Jiránek, Macková, 2017).

7.1.4 Veřejná hygiena

Čistota veřejného prostoru záležela na dvou základních předpokladech. První souvisel s přístupem k čisté a nezávadné vodě. Druhý pak spočíval v důsledném odvádění všech nečistot z města. Hlavně přístup k nezávadné vodě se stal postupně podmínkou lepšího života občanů měst. Zásobování vodou se tak stalo i velké politické téma. Ve 30. letech 19. století postupně vznikají vodárny, již zásobovaly město vodou. Její kvalita však nebyla nijak valná, protože voda pocházela z řek. S tím přicházely epidemie tyfu a cholery. Pokud neměla rodina vlastní studnu, musela si jí donášet z veřejné kašny či stojanu a musela s ní šetřit. V zimě bylo donášení o to pracnější, tím pádem se lidé koupali méně. Šetřilo se také uhlím. Někdy se horká voda kupovala v pivovarech, ta však byla drahá a musela se nosit. Od 80. a 90. let se začínají do domů a bytů instalovat vodovody na náklady domácích. To přispělo k větší dostupnosti vody a tím také hygieně (Lenderová, Jiránek, Macková, 2017).

V kanalizaci byla u nás průkopníkem Praha. Aby také ne, když měla nejvíce obyvatel, a tedy i největší množství vyprodukovaného odpadu. První pokus návrhu pochází z roku 1787, kdy profesor inženýrství František Antonín Leonard Herget navrhl systém stok odkanalizování Prahy. Postavilo se přibližně 30 km stok, měly ale pouze minimální spád a splašky končily ve Vltavě. Následovalo několik návrhů a projektů, které však byly realizovány pouze v malém měřítku a nevyhovovaly potřebám Prahy. Až v roce 1893 byl pověřen anglický inženýr William Heerlein Lindley úkolem výstavby pražské kanalizace. V roce 1901 byla kanalizační síť s čističkou odpadních vod v Bubenči dokončena. Většina českých měst měla svou kanalizační síť hotovou do začátku první světové války. Kanalizace umožnila zlikvidovat páchnoucí místa ve městech a umožnila osobní hygienu obyvatel (Lenderová, Jiránek, Macková, 2017).

7.1.5 Zdravotnictví a zdravotní personál

Až do konce doby předbřeznové vnímal člověk své zdraví jako harmonicky vyvážený tělesný a duševní stav, ve kterém se člověk cítí bez problémů. Toto obyčejnému člověku stačilo, nepotřeboval potvrzení doktora. Skutečnost však byla jiná. Stav populace byl dosti špatný, což potvrzují i čísla. Na konci 18. století se dožilo pouze 50 % narozených dětí 15 let, na konci 19. století to bylo 66 %. Průměrně se člověk na konci 18. století dožil 25–28 let, na konci 19. století kolem 30 let. Zajímavá je také skutečnost, že až polovina mladých mužů nebyla v 18. století schopna vojenské služby, v 19. století pak byla zhruba třetina. Lékaře tedy až do poloviny předminulého století využíval jen

panovník a šlechta, výjimečně i movitější měšťan, který lékaře vyhledával při malých chirurgických zákrocích či použití pijavic. Zdravotnický personál se skládal z porodní báby, léčitele, kořenářky a různý podivných šarlatánů a zaříkávačů. K institucím patřily především špitály, chudobince, sirotčince, v době epidemií morové špitály a leproserie. Lidský život probíhal v domě a zde také končil. Městské špitály sloužily pouze pro lidi, o které se nemohl nikdo postarat či neměli domov. Zemřít v nemocnici bylo znakem nedostatečnosti. Již se zde ale vytvořil základ specializovaného lékařského personálu, jako byli lékaři, chirurgové, porodníci a jiní.

Reformovat zdravotnictví začal již Josef II., který zavedl vytvoření zdravotnických ústavů ve všech velkých městech monarchie. Kromě porodnic, nalezinců, všeobecných nemocnic a ústavů pro choromyslné zavedl také povinnost poskytovat léčbu církevním řádům. Požadavky lékařů, že každý občan by měl mít nárok na kvalitní lékařskou pomoc, však v důsledku probíhající správní reformy vyslyšen nebyl. To se změnilo až v roce 1870 kdy se vytvořila moderní síť zdravotnických orgánů, obvodů, a obecních lékařů. Tato reforma platila až do roku 1950 (Svobodný, Hlaváčková, 2004).

Většina lékařů na začátku 19. století působila v Čechách, konkrétně v Praze a v lázeňských městech v západních Čechách. Doktoři se také koncentrovali v průmyslových městech. Pro Moravu a Slezsko existuje první přesný počet zdravotníků z roku 1836. Působilo zde 158 lékařů a 661 ranhojičů. Na začátku 50. let 19. století se zvýšil počet lékařů na 170 a zároveň se snížil stav ranhojičů o více než sto, na 542. Významně se však liší množství zdravotnického personálu v dalším roce, z něhož máme dostupné statistické údaje, tedy roce 1873. To již na Moravě a ve Slezsku působí 284 lékařů a 504 ranhojičů. To může být způsobeno právě prusko-rakouskou válkou a následující epidemií cholery v roce 1866. To samé platí i pro počty zdravotnických zařízení. Ve 30. letech se nacházelo na Moravě a Slezsku 15 špitálů a 168 chorobinců s celkovou kapacitou lůžek 2076. V roce 1848 se počet nemocnic dokonce snižuje na 14, avšak v roce 1870 se jich na daném území nachází celých 62. (Svobodný, Hlaváčková, 2004).

7.2 Cestování a doprava

Migrace obyvatelstva probíhala již v dávných dobách. Člověk se pohyboval nejčastěji pěšky nebo za pomoci dopravních prostředků. V dřívějších dobách probíhala cesta výhradně za účelem práce. To se však změnilo v průběhu 18. a 19. století.

Necestovala však pouze šlechta. Střední i dolní střední vrstvy dostávaly chuť poznávat cizí kraje, odlišné kultury a naučit se jejich jazyk. Z těchto cest pak vydávaly zápisky, což zájem o cestování ještě zvýšilo. Umožnilo výměnu kultur a hodnot mezi jednotlivými kulturami. Navázaly se také kontakty mezi lidmi z města a venkova a utvořila se tím síť silničních cest vycházející z obchodních stezek. K cestování tedy patřily dopravní cesty, prostředky a instituce (Lenderová, Jiránek, Macková, 2017).

7.2.1 Dopravní cesty

Základní systém dopravních cest se utvořil ve střední Evropě někdy koncem 13. století. V dalších stoletích se pak dotvářel. Byly to však ve většině případů pouze nezpevněné komunikace. Marie Terezie usilovala o vytvoření moderních silnic na hlavních trasách. Díky válkám se ale tyto plány posunuly. V roce 1775 vznikla instituce Ředitelství pro výstavu silnic. Cesty tedy přešly pod státní správu. Na konci 18. století představilo plán na přestavbu všech hlavních cest na umělé silnice francouzského typu, jež se nazývaly šoséované (chaussée – silnice). Přestavovat se začaly až ve 20. letech 19. století v důsledku napoleonských válek. Dokončeny byly koncem 40. let.

Technická úroveň cest dosahovala vysoké kvality. Měly svou jednotnou šířku 9,5 metrů, již se později zvýšila dokonce na 13 metrů. Tím se na silnici bez problémů vyhnuly i dva plně naložené formanské vozy. Cesty chránily po obou stranách hráze, zdi a patníky. Vozovka byla odvodněna příkopy, které se nacházely taktéž po stranách cesty. V obyčejném člověku však budila hrůzu a nelibost, protože hrubě a necitelně zasáhla do rázu krajiny. Na okraje silnic se tedy začaly sázet okrasné či ovocné stromy, aby zlepšily estetickou stránku silnic. Tento prvek se dodnes dochoval v české krajině ve formě dlouhých alejí. Druhým typem cest byly tzv. *Landstraßen*, zemské cesty, kterých bylo na našem území mnohem více a jejich kvalita se nemohla s císařskými silnicemi rovnat (Lenderová, Jiránek, Macková, 2017).

7.2.2 Dopravní prostředky

Většina obyvatel do začátku 19. století chodila pěšky. Chození po vlastních nohách se dokonce upřednostňovalo před koňmi. S příchodem moderních prostředků se vše mění. Účelem není pouze přesun z bodu A do bodu B, nýbrž cesta samotná. Důraz začal být kladen na komfort a vizuální podobu vozu. Úpravy prostředků měly minimalizovat otřesy a hluk. Tím se rozdělily dopravní prostředky na dva typy. Prvnímu, kdy byl podvozek napojen přímo na korbu, se říkalo vůz. Druhým, které měly mezi

podvozkem a korbou ještě řemení či listová pera, se říkalo kočáry. Různé typy vozů používala i pošta. Až později vznikaly odpružené poštovní rychlíky. Kromě silniční dopravy se využívala lodní doprava, konkrétně paroplavba. Tento způsob se využíval například na Dunaji či Labi (Lenderová, Jiránek, Macková, 2017).

7.2.3 Dopravní instituce

V přepravě zásilek a osob se setkáváme nejprve s poselskými službami a formanskými cechy. Poslové sloužili jako prostředek komunikace na velké vzdálenosti, zatímco formani figurovali v přepravě listovních a peněžních hotovostí. Obě tato řemesla vytlačila v 19. století pošta. Původní úkol pošty, doprava písemností, se už po třicetileté válce vyvinul i v nabírání a přepravu cestujících. Její nesporná výhoda spočívala v dodržování přesně určeného harmonogramu času jízdy a ve schopnosti dojet na místo určení v požadovaný čas. Později se začaly objevovat jízdní řády a možnost návaznosti na zahraniční dopravu. Přeprava osob stále zůstala pouze doplňkovým zdrojem příjmů. Cestující tvořili zejména měšťani. Významný obrat nastal v roce 1823. S příchodem komfortních poštovních rychlíků se začíná upřednostňovat osobní doprava nad listovní. Jízdné se vybíralo před začátkem jízdy, zrušily se poplatky za cestu navíc, a hlavně se snížil čas na cestě. Zavedl se také přesný harmonogram jízd. V důsledků reformy se zvyšuje mobilita obyvatel a vzniká velké množství soukromých dopravců. Ty figurovaly hlavně v místech, kde pošta neměla své trasy.

Významným posunem pro dopravu a možnosti cestování se stala železnice. První koňspřežná železnice se objevila v roce 1801 v Anglii. U nás byly vystavěny dvě koňspřežky. První vedla z Prahy do Lán a sloužila hlavně k přepravě dřeva z křivoklátských lesů, v menší míře pak také pro osobní dopravu. Nejznámější však byla koňka vedoucí z Českých Budějovic do Lince. Odtud byla později prodloužena až do Gmündenu a měřila dohromady přes 200 km. Z počátku se s přepravou osob nepočítalo, avšak po přijetí názoru, že by mohl vzrůst zisk až o šestinu, se začala vykonávat i osobní doprava. Pořád však měla navrch nákladní doprava, o čemž svědčí i fakt, že pokud se potkaly 2 vlaky naproti sobě, přičemž jeden byl osobní a druhý nákladní, musel se osobní vlak z kolejí odstranit, aby mohl nákladní projet. V Anglii to platilo přesně naopak. Zavedením lokomotivních železnic začala koňspřežka v Českých Budějovicích upadat až nakonec v roce 1873 zanikla úplně.

Železniční tratě se ukázaly díky koněspřežce jako dobrý typ přepravy, na který je potřeba dostat rychlejší a výkonnější stroje. Zprávy o finančních výnosech z železnice v Anglii obletěly zbytek Evropy, načež začala podnikatelská horečka. V první polovině 19. století se stavěla základní síť tratí, na které později navazovaly další. První železnici na našem území s parním pohonem se stala Severní dráha císaře Ferdinanda. V roce 1829 byl předložen návrh rodinou Rotschildů na stavbu dráhy z Vídně přes Břeclav, Přerov, Bohumín do Haliče. Stavba započala v roce 1837 a již o dva roky později byla zahájena doprava na části z Vídně do odbočky do Brna. Roku 1841 byla zavedena až do Přerova s odbočkou do Olomouce. Slavnostní dokončení do Bohumína proběhlo v roce 1847, kdy se také napojila na pruskou železniční síť. V padesátých letech a na počátku let šedesátých pak byla dostavěna až do Dědic v dnešním Polsku, a také odbočka do Opavy. Do konce 19. století byla vystavěna většina hlavních tratí. Začínají se také stavět lokální a spojovací tratě. Výstavbu zastřešuje státní správa a zároveň postupně vykupuje soukromé tratě. Hygiena v těchto vozech nebyla ale nijak valná. Toalety se do vagónů zaváděly až od roku 1869, do té doby se dělaly přestávky v zastávkách. S vytápěním to bylo podobné, zavedlo se až na sklonku 19. století (Hlavačka, 1990).

8 Historicko-geografický kontext zkoumaného území

V následující kapitole autor popíše charakteristiky zkoumané oblasti. Do tohoto území patří jak tehdejší kraje Uherskohradištský a Novojičínský, tak oblasti přidané nad rámec. Jedná se od dnešní okresy Břeclav, Přerov, Opava, Karviná a část okresů Olomouc, Frýdek-Místek a Ostrava-město.

8.1 Územně správní členění

Krajské členění pro první polovinu 19. století vycházelo z císařského reskriptu vydaného 23. ledna 1751. Touto reformou krajské správy se krajské úřady staly podřízenou instancí státní správy. Zrušila se stará stavovská pravidla a nahradila se novými. Místo tří hejtmanů se ustanovil v každém kraji pouze jeden. Hejtman se již nevybíral pouze z šlechty, ale také z bohatších měšťanů. Celý úřad byl spolufinancován státem. V Čechách vzniklo z původně 12 krajů 16, aby byla jejich velikost přibližně stejná. Na Moravě zůstalo krajů 6. Ve Slezsku vznikly v roce 1783 kraje 2. Zároveň se krajské úřady přestěhovaly do center krajů. Pravomoc krajských úřadů se podstatně rozšířila. Nyní již podléhaly výhradně panovníkovi a hejtmani měli rozhodovací pravomoc nad celým svým územím. Byl tak posílen absolutismus monarchie, neboť úřady spravoval a platil stát. Reforma platila až do roku 1850.

Obrat nastal po revoluci a zrušení poddanství v roce 1848. Některé úkoly a pravomoci se přenechaly samosprávám, většinu však nadále zastávaly státní úřady. Základní územní jednotkou se staly politické okresy. Ty byly rozděleny tak, aby se výrazně nelišily ani rozlohou ani počtem obyvatel. Vyšší jednotkou se pak staly kraje a země. Vznikla nejvyšší jednotka správy, ministerstvo vnitra. Čechy se rozdělilo na 7 krajů a 79 politických okresů s vlastními okresními hejtmanstvími. Morava se dělila na 2 kraje a 25 okresů a Slezsko se skládalo z jednoho kraje a 7 okresů. V každém centru kraje byla zřízena krajská vláda v čele s prezidentem. Vlády byly podřízeny přímo ministerstvu vnitra. Tento systém však vydržel pouze do roku 1855, kdy začíná docházet k potlačování myšlenek revoluce a snažení o obnovení absolutismu.

Dne 12. května 1855 vznikly okresní a krajské úřady. Nahradily tak okresní hejtmanství a krajské vlády. Místo 25 hejtmanství vzniklo 76 úřadů na Moravě a 22 ve Slezsku. Z dvou krajských vlád se stalo 6 krajských úřadů na Moravě. Krajské úřady byly podřízeny přímo místodržitelstvím. Okresní úřady měly dvojí působnost, politickou a

soudní. Největší rozdíl byl však v pravomocích krajských úřadů. Sloužily pouze jako prostředník mezi místními a zemskými politickými úřady. Na jejich úkor se posílila pravomoc místodržitelství. Jako zbytečný mezičlánek byly krajské úřady a kraje zrušeny. Na Moravě se tak stalo dříve, 5. června 1860. V Čechách se zrušily 23. října 1862. Zůstaly tedy jednotlivé místodržitelství v zemích a smíšené okresní úřady. Kraje již obnoveny nebyly. Svědčí o tom i fakt, že v záznamech *Rapports tabbele* se uvádí čísla pouze za okresy a nikoliv kraje (Hledíková, 2007).

8.2 Historicko-geografický kontext

Vymezené území, včetně Uherskohradištského a Novojičínského kraje, sousedilo se Znojemským, Brněnským a Olomouckým krajem a se zbylým územím rakouského Slezska. Podle autorem vymezených hranic existovalo 735 obcí, které při sčítání v roce 1869 měly počet obyvatel alespoň 450. Předměstí měst byla pro sloučena s městem pro lepší analýzu dat. Z přehledových map u obou epidemií (příloha 1, 150) můžeme vidět, že největší hustota obcí se vyskytuje na jihozápadě a severovýchodě zkoumaného území. To zhruba odpovídá městu Uherské Hradiště a jeho širšímu okolí a také městům Moravská a Slezská Ostrava a jejím širším okolí.

Nejlidnatějším městem oblasti byla se svými dvěma předměstími Opava. Toto hlavní město rakouského Slezska mělo 20119 obyvatel k roku 1869. Největším městem Uherskohradištského kraje byla Kroměříž s 9918 obyvateli. V Novojičínském kraji prvenství náleží Novému Jičínu s 8645 obyvateli. Všechna města podle počtu obyvatel znázorňuje graf 1 (Obr, 1).

Obr. 1 Zastoupení obcí na zkoumaném území dle počtu obyvatel při sčítání v roce 1869

Zdroj: ČSÚ (2015), vlastní zpracování

Konkrétní počty obyvatel za jednotlivé obce jsou uvedeny v tabulce 1 (Tab. 1) v kapitole 12: Průběh epidemie v Uherskohradištském a Novojičínském kraji.

Dopravní síť pro období epidemie v letech 1831–1832 je tvořena cestami typu chaussee a landstraßen. Železniční síť v této době ještě neexistovala. Císařské cesty budou popsány od jihu směrem na sever, včetně obcí, kterými procházely (Weiland, 1830; Fried, 1832).

První cesta vycházela z města Poysdorf (Rakousko) a pokračovala přes:

- Mikulov – Mušov – Nová Ves – Pohořelice

Z Pohořelic se pak rozdělovala na dvě větve, jihozápadním směrem do Znojma a severním směrem na Rajhrad.

Druhá cesta vycházela z Holíče (Slovensko) a pokračovala přes:

- Hodonín – Mutěnice – Čejč – Násedlovice

Z nich pak pokračovala směrem do Slavkova u Brna.

Třetí byla vymezená pouze městy:

- Valtice – Lednice

Nejdelší císařská cesta zkoumaného území vycházela z Olomouce a pokračovala přes:

- Horní Újezd – Dolní Újezd – Lipník Nad Bečvou – Drahotuše – Hranice – Starý Jičín – Nový Jičín – Libhošť – Příbor – Místek – Frýdek – Dobrá – Vojkovice – Horní Tošanovice – Horní Žukov

Z něj pak pokračovala směrem do Těšína (Polsko). V Horních Tošanovicích odbočovala cesta přes Hnojník do Nebor, kudy procházela níže popsaná chaussee.

Pátá cesta začínala v Čadci (Slovesko) a pokračovala přes:

- Mosty u Jablunkova – Jablunkov – Návsí – Hrádek – Bystřice – Lyžbice – Nebory – Ropice

Z ní pak pokračovala opět do Těšína (Polsko).

Poslední cesta vycházela z Těšína (Polsko) a pokračovala přes:

- Stanislavice – Horní Těrlicko – Bludovice – Bartovice – Radvanice – Slezská Ostrava – Moravská Ostrava – Velká Polom – Hrabyně – Komárov – Opava

V Opavě se cesta rozdělovala na 2 směry ve 30. letech a další 2 směry v 60. letech.

- Směr Slavkov – Litultovice – Deštné – Hořejší Kunčice a dále do Dvorců.
- Směr Jaktař – Holasovice a dále do Krnova.

Další chaussee evidujeme již jen pro epidemii v roce 1866 (Sommer, Kořistka, 1866; Gräf, 1866).

Jediná cesta, uváděná z map roku 1866, je původní landstraßen vylepšená na chaussee. Vycházela ze Skalice (Slovensko) a pokračovala směrem:

- Sudoměřice – Pavlov – Strážnice – Liděřovice – Vnorovy – Zarazice – Veselí nad Moravou – Milokoš – Uherský Ostroh – Kvačice – Chylice – Ostrožská Nová Ves – Kunovice – Uherské Hradiště – Staré Město – Huštěnovice – Babice – Spytihněv – Napajedla – Otrokovice – Tlumačov – Hulín – Břest – Horní Moštěnice – Přerov – Prosenice – Osek nad Bečvou

Za Osekem nad Bečvou se císařská silnice napojuje v Lipníku nad Bečvou na již zmíněnou císařskou cestu.

Kromě ní se v Opavě objevují 2 nové větve, vycházející z Opavy směrem:

- Jaktář – Velké Heraltice a dále do Horního Benešova
- Rozumice (Polsko) – Sudice a dále do Ratiboře (Polsko)

Existuje také jedna císařská silnice, které na mapách z roku 1866 není:

- Valtice – Lednice

Landstraßen často navazovaly na chaussee. Mohli ale také vycházet z jednotlivých měst, které nebyli napojeny na císařské cesty. Hustší síť pozorujeme ve 30. i 60. letech na jižní Moravě a v okolí krajského města Uherské Hradiště. V roce 1866 se zvyšuje hustota zemských cest také na Opavsku a Ostravsku.

Železniční doprava v roce 1866 fungovala díky vybudované Severní dráze císaře Ferdinanda. Dráha umožňovala rychlé a důležité spojení mezi Moravou a Slezskem. Sloužila také jako prostředník, který přispíval k šíření onemocnění do okolních vesnic (Sommer, Kořistka, 1866; Gräf, 1866; Hlavačka 1990). Zastavovala ve stanici Hohenau (Cáhnov, Rakousko) a pokračovala ve stanicích:

- Břeclav – Moravská Nová Ves – Hodonín – Bzenec – Staré Město u Uherského Hradiště – Napajedla – Hulín – Přerov – Lipník nad Bečvou – Hranice – Bělotín – Suchdol nad Odrou – Studénka – Svinov – Přívoz – Bohumín – Petrovice u Karviné

Z Petrovic u Karviné vedla železnice dále do Čechovic (Polsko).

Z hlavní trati vychází několik odboček:

- Z Břeclavi do Zaječí – Vranovice a dále do Rajhradu
- Z Přerova dál, směrem na Olomouc
- Z Poruby do Děhylova – Háj ve Slezsku – Komárov – Opava
- Z Bohumína dále do Ratiboře (Polsko)

9 Epidemie cholery v letech 1831–1832

Většina autorů považuje epidemii cholery z 30. let 19. století za druhou vlnu. Někteří autoři však spojují druhou vlnu s první z let 1817–1823, kdy se vlna oslabila a zastavila v Rusku, aby se následně opět od roku 1829 začala šířit do Evropy (Wondrák, 1989). Autor se však na základě většinového názoru přiklání k pojmenování druhá vlna. V následující kapitole popíše autor postup šíření pandemie. Epidemie je pandemií nazvána důsledku jejího přesahu do několika světadílů a desítek států. Kromě průběhu bude nastíněn také historický kontext období, jež vedlo k šíření cholery po Evropě.

První případy této vlny cholery se objevují v roce 1826 v oblasti Bengálska a východní Indie. Britští lékaři připisovali příčinu onemocnění závadné rýži. Z východu se přesunula na západ Indie a o rok do Pandžábu. Z roku 1828 neexistují doložené případy úmrtí, avšak i v tomto roce se nemoc šíří do Afghánistánu, přes Írán, až do tehdejší Persie. Nemoc se šířila také na sever a v roce 1829 se objevuje v Orenburgu. Odtud se na přelomu let 1829/1830 vrací zpět do Persie. V červenci 1830 se nemoc objevuje v Astrachani a postupuje dále Ruskem. V září se rozšiřuje do Moskvy a během listopadu pak do Petrohradu. (Barus, 2011; Svoboda 2018).

V červenci roku 1830 proběhla ve Francii revoluce, která sesadila krále Karla X. z rodu Bourbonů v důsledků snahy omezení parlamentu a nastolení absolutistické vlády. Místo něj nastoupil na trůn Ludvík Filip z vedlejší větve Bourbonů, Orleánů. Tento monarcha se snažil jít cestou omezující absolutní moc a předání pravomocí parlamentu a občanům. Ostatní státy tuto změnu nakonec uznaly s přesvědčením, že revoluční nálada nepřeroste do ostatních zemí. To se však ukázalo jako mylné. Revoluční duch se z Francie rozšířil do Belgie. Ta byla součástí Nizozemského království, avšak s nerovným postavením. Vyhlásila tedy nezávislost. To se však přestalo líbit mocnostem, včetně Ruska. Mobilizovalo tedy polské jednotky, jež měly být poslány k potlačení revoluce v Belgii. Kongresové Polsko, v personální Unii s Ruskem, mělo zaplatit všechny náklady na tažení. To spolu s nesouhlasem a myšlenkami revoluce z Francie a Belgie vedlo k povstání. To započalo na konci roku 1830. Od ledna 1831 byly vysílány ruské jednotky k potlačení povstání, což se jim povedlo do poloviny září toho roku. S ruským vojskem však do Polska přišla také cholera. Následné vojenské manévry, včetně potlačení povstání

v Pobaltí, vedly k rozšíření epidemie do Evropy. Na cholera mimo jiné zemřel i vrchní velitel ruských vojsk v Polsku Dibič i velkokníže a místokrál Konstantin (Šusta, 1922).

Prvním územím v Habsburské monarchii, kde se epidemie cholery vyskytla, byla Halič. Zavlekly ji sem ustupující polské i ruské vojenské jednotky. Již 29. ledna 1831 oznamoval haličský guberniální rada Joseph Rzehola zemské radě v Brně, že cholera překročila hranice haličské provincie a bude se šířit dál do Uher, na Moravu a do Slezska. Úřady ze začátku se postupovaly jako při výskytu moru. Vytvářely se vojenské kordóny (Pestkordon) na hranici mezi Slovenskem a Moravou. Toto opatření nemělo však žádný efekt, ba naopak hraniční hlídky pomohly k šíření nemoci. To potvrzují zápisy mrtvých vojáků v matrikách. Od června byly nejprve na Slovensku a posléze i v Českých zemích vydávány sanitárními komisemi úřední směrnice a předpisy, jak se mají lidé chovat a chránit. Podrobné návody obsahovaly na jedné straně účelné postupy, například čištění chlorovou vodou, ochranou před stykem se stolicí či mytí rukou, na straně druhé pochybné a dnes už úsměvné rady, jako třeba dieta s pepřem, soukenné opasky, pouštění žilou či zabíjení toulavých psů. Až později si lidé všimli, že výskyt cholery souvisí s užíváním vody ze společných studní. Dehydratace způsobená cholerou je ale nutila pít. Vysoká úmrtnost panovala hlavně mezi chudší vrstvou obyvatelstva a vedla lidi k názoru, že za epidemii a její šíření může šlechta a duchovenstvo, které se je tímto způsobem snaží otrávit (Wondrák, 1989; Kysilka, 2011).

10 Epidemie cholery v roce 1866

Autoři českých publikací o choleře se shodují, že epidemie cholery v roce 1866 v Českých zemích byla již čtvrtou v pořadí. Tato vlna však byla v mnoha ohledech specifická. Zemřelo na ní nejvíce lidí a byla nejničivější epidemií v 19. století u nás. Za příčinu velkého počtu úmrtí se považuje probíhající prusko-rakouské válka a konkrétně pruská armáda, která sem pandemií přinesla. Kromě průběhu a kontextu tedy bude stručně popsána i samotná válka, včetně bitvy u Tovačova, jež se nacházela ve zkoumaném území autora.

Čtvrtá epidemie cholery má své kořeny opět v Indii v roce 1863. Odtud se poutníky, směřujícími do Mekky, dostala na Blízký východ. Do Evropy se šířila ze dvou směrů. První směřovala z Egypta, odkud se námořními cestami dostala do Francie. Zde se jí ve spolkové pevnosti Luxembourg v Porýní nakazili prusí vojáci, kteří ji přes dnešní Německo donesli až k nám. Druhá postupovala přes území současného Turecka do Bulharska, odtud pak do Ruska a Bukoviny a následně do Haliče (Svoboda, 2020; Solnický a Tesař, 2017; Barus 2011).

10.1 Prusko-rakouská válka

Příčiny války lze hledat na začátku 60. let 19. století. Rozbuškou po vypuknutí konfliktu se stal spor o dominantní mocenské postavení v Německu. Pruské království usilovalo o sjednocení Německa pod vlastní kontrolu, zatímco rakouské císařství prosazovalo zachování Německého spolku. Válka se nejprve oddálila společným útokem na Dánsko, při němž získalo Rakousko pod správu Holštýnsko a Prusko Šlesvicko. Holštýnsko však bylo obklopené ze všech stran pruským územím, a tak císař požadoval výměnu území za část Slezska i Kladska. To ovšem pruský kancléř Otto von Bismarck odmítl a obvinil císaře ze šíření protipruských názorů. Prusko se kromě části německých států spoléhalo na pomoc Itálie, které přislíbilo Benátsko. Rakousku pomáhaly státy jako Bavorsko, Sasko a další. 7. června 1866 obsadily pruské oddíly Holštýnsko a také Sasko a 14. června vypovědělo Prusko Rakousku válku.

Pruské vojsko se dělilo na 3 armády, 1. armáda, Labská a 2. armáda. První dvě jmenované vtrhly přes Šluknovský a Frýdlantský výběžek přes Liberec směrem na Mnichovo Hradiště a Jičín. Cestou poráželo rakouskou Severní armádu. 2. pruská armáda překročila na konci června hranice u Trutnova a Náchodu a čistila si cestu na jih. Dílčí

vítězství si rakouská strana připsala pouze v bitvě u Trutnova 27. června. Rozhodující bitva proběhla u Hradce Králové dne 3. července, kde utrpěla Severní armáda totální porážku a stáhla se na Moravu k Olomouci. Prusové se rozdělili. Labská armáda postupovala směrem na Jihlavu a Znojma do Dolního Rakouska. 1. armáda pak mířila obsadit Brno, Mikulov a Prešpurk. Pouze 2. armáda stíhala nepřítele k Olomouci. Hlavním cílem bylo co nejrychlejší přerušení železničního spojení severní dráhy císaře Ferdinanda a oblehnutí Vídně. Potyčky, jako ta u Tovačova, sloužily k získání času pro ústup Rakušanů. Severní armáda po obsazení železnice musela totiž ustupovat směrem k Vídni přes Slovensko pěšky. Již 22. července bylo vyhlášeno příměří i kvůli již postupující choleře, jíž decimovala pruské i rakouské vojáky a po nich i obyvatelstvo.

Choleru tedy do Českých zemí donesli prusí vojáci. I přes záměrné podhodnocování pruských úmrtí na cholera ze stran úřadů jich přímo na epidemii zemřelo více, jak v důsledku boje. Armáda si tento fakt plně uvědomovala. Vojáci měli upravenou životosprávu. Nesměli jíst škodlivé jídlo, naopak nebyl omezen alkohol a cigarety. Museli také cvičit na čerstvém vzduchu a větrat svá obydlí. Byly zřízeny cholerové lazarety pro nemocné vojáky. Mrtví vojáci byli pohřbíváni na nově vytvořených choleroých hřbitovech. Vykopala se velká jáma, kde se uložila jedna vrstva těl a posypala hašeným vápnem. Takto se vytvořilo několik vrstev a jáma se zakopala. Padlým vojákům se stavěly pomníky a památné kříže. I přes všechny vyhlášky a nařízení směřované i pro civilní obyvatelstvo, se cholera rychle rozšířila na území Moravy i do Slezska. Jakmile se v některé obci cholera vyskytla, vztyčily se na jejím začátku černé tabule o přítomnosti cholery a ihned byl poslán okresní lékař na pomoc s bojem proti epidemii. Civilní obyvatelstvo se narozdíl od vojáků většinou léčilo ve svých domech. Byli pohřbíváni na obecní hřbitovy bez zvláštních pomníků. Kromě úřadů informovaly o choleře také místní noviny. Snažily se uklidnit obyvatelstvo a radily, co by měli v případě výskytu dělat. O pobytu armády a přenosu cholery z vojáků na obyvatele vypráví také informace v matrice zemřelých obce Kněždub z let 1785–1866: „*Oni jedli a kávu pili od rána do večera, a vše dohromady, tak na slaninu mazali buterove máslo, do kávy namáčeli pomazaný chléb nebo slaninu, sirové maso sekali i s lojem a mazali to na chléb...i důstojníci byli žraví, neboť štolovali pětkrát deně, následkem této nemírnosti byla – cholera.*“ (MZA Brno, fond E 67). Epidemie by nejspíše pronikla na naše území i bez války, avšak její dopad na obyvatelstvo by byl mnohem menší. (Svoboda, 2018; Solnický, Tesař, 2017; Barus, 2011).

10.2 Postup pruské armády zkoumaným územím

Přes vymezené území se přesunuly níže vypsané pruské jednotky. (SOkA Náchod, fond 2137).

- 1. gardová divize
- 2. gardová divize
- 1. divize
- 2. divize
- 3. divize
- 4. divize
- 5. divize
- 6. divize
- 7. divize
- 8. divize
- 9. divize
- 10. divize
- 11. divize
- Knobelsdorffův sbor (13. divize)

Všechny vypsané jednotky procházely určitou částí zkoumaného území. Následně budou chronologicky uspořádány podle dat, kdy se vyskytovaly v určitém místě.

- ❖ 5. července
  - Knobelsdorffův sbor přichází do Opavy.
- ❖ 15. července
  - 7. divize přichází do Velkých Němčic.
  - 8. divize přichází do Klobouk a táboří 2 km severně.
- ❖ 16. července
  - 3. divize přichází do Novosedel.
  - 4. divize přichází do Dolních Dunajovic.
  - 5. divize přichází do Čejče.
  - 6. divize přichází do Mikulova.
  - 7. divize přichází do Břeclavi.
  - 8. divize přichází do Hodonína.
- ❖ 17. července

- 4. divize přichází do Mikulova.
- 5. divize přichází do Hodonína.
- ❖ 18. července
  - 1. divize přichází do Tovačova a táboří 2 km západně.
  - 2. divize přichází do Přerova.
  - 4. divize přichází do Valtic.
  - 9. a 10. divize přichází do Kojetína.
- ❖ 19. července
  - 1. gardová divize přichází do Hustopečí.
  - 9. divize přichází do Kvasic.
  - 10. divize přichází do Tlumačova.
  - 11. divize přichází do Mušova.
- ❖ 20. července
  - 1. gardová divize prochází Břeclaví a táboří 2 km jižně.
  - 2. gardová divize přichází do Podivína.
  - 9. a 10. divize přichází do Uherského Hradiště.
  - 11. divize přichází do Mikulova a táboří 2 km jižně.
- ❖ 21. července
  - 2. gardová divize prochází Břeclaví a táboří 3,5 km jižně.
  - 9. divize přichází do Strážnice.
  - 10. divize přichází do Veselí nad Moravou.

11 Interpretace a analýza mapových výsledků

V této kapitole autor bude pracovat s výslednými mapami, nacházejícími se v přílohách. V mapách jsou sumarizovány počty zemřelých na cholera za 4 dny. Jednotlivé počty zemřelých získal autor z úmrtních matrik. Ty se nachází především v Moravském zemském archivu v Brně ve fondu 67 Sběrka matrik a také v Zemském archivu v Opavě ve fondu Sběrka matrik Severomoravského kraje. Podstatně menší část nedigitalizovaných matrik se nachází na matričních úřadech, jedná se o obce: Bratříkovice, Uherský Brod, Luhačovice, Korytná, Zašová, a Zborovice. Kompletní seznam všech matrik je uveden v Seznamu použité literatury.

Autorovým hlavním záměrem, pomocí logiky, argumentace, literatury a článků, matričních záznamů a výsledných map oddělit případy jednotlivých úmrtí na cholera od jiných případů úmrtí. Popíše také cesty šíření nemoci, kudy se mohla do dané obce dostat a kam pokračovala dál. Pro potvrzení nemoci u člověka nelze brát v potaz inkubační dobu nemoci ze dvou důvodů. Prvním je absence časové informace v matrikách zemřelých, jenž obsahují pouze datum úmrtí a pohřbu. Druhým je fakt, že každý člověk je odlišný. Má jinou imunitu, zdravotní stav, přístup k lékařské péči a jiné. Tím pádem pracujeme s velkou škálou možností, jaký průběh nemoci mohl jedinec zažít. Od infikování mohl člověk zemřít do několika hodin či dní, v nejzazším případě i více jak týdnem. S pomocí konkrétních případů budou ukázány i problémy při zpracování dat z matrik.

11.1 Roky 1831–1832

Mapy, označené jako mapa_1 až mapa_149, se vztahují k roků 1831 a 1832. Mapy_2 až _148 vypovídají o součtech zemřelých za 4 dny. Mapa_1 vymezuje zkoumané území včetně Uherskohradištského a Novojičínského kraje. Mapa_149 pak ukazuje celkový počet zemřelých v obcích za roky 1831–1832.

Před samotným začátkem mapování epidemie od konce května se objevují 3 případy úmrtí na cholera. První 25. března v Pašovicích, druhý 2. května v Polance nad Odrou a třetí 10. května v Nové Lhotě. Všechny tyto případy však autor nepočítal za součást epidemie s ohledem na dlouhou prodlevu mezi těmito případy a prvním případem nákazy na začátku srpna. Navíc se v této době epidemie vyskytovala ještě ve východním Polsku (Wondrák, 1989).

V období od **24. května do 3. srpna 1831** (viz příloha č. 2-19) nemůže výzkum vývoje epidemie probíhat, protože se nevyskytly žádné oběti na cholera. Analýza map je tedy bezpředmětná.

Situace se změní ve dnech **4. až 7. srpna 1831** (viz příloha č. 20). První případ úmrtí v Uherskohradištském kraji zaznamenal autor 7. srpna 1831 v Bánově, jihovýchodně od Uherského Hradiště. Jedná se o roční holčičku Kateřinu, dceru Tomáše, domkaře z Bánova (MZA Brno, fond 67). Jako první případ ji autor označil, protože se název nemoci, Brechruhr i Brechdurchfall, objevuje téměř u všech následujících případů. Tyto názvy úmrtí, česky přeložené jako úplavice a střevní chřipka, autor obecně počítal k epidemii cholery, protože mají společné příznaky nemoci. Stejný postup můžeme vidět u Svobody (2018, 2020) i Solnického a Tesaře (2017). Navíc faráři často cholera ani její název ještě neznali a psali tedy viditelné příznaky onemocnění. K tomu se po pár dnech objevují v Bánově další případy již s větší intenzitou. Na otázku, proč se objevil první případ zrovna zde, má autor svou teorii. Vláda již dopředu věděla, že se epidemie z Polska šíří na západ a preventivně tak s pomocí armády vytvořila vojenské kordóny na zemských hranicích, doufajíc, že omezí mobilitu, a tudíž přenos nemoci. Pro teorii hraje fakt, že u jiných obcí, ležících u hranic se Slovenskem, jsou prvními oběťmi vojáci střežící kordóny. Zde však autor žádného vojáka mezi oběťmi nenašel. Jiný případ se v těchto dnech nevyskytuje.

Následuje časový interval **8.–11. srpna 1831** (viz příloha č. 21), ve kterém se nic podstatného neudálo, žádný případ úmrtí, a nebudou tedy analyzovány.

12 až 15. srpna 1831 (viz příloha č. 22) nacházíme druhou oběť v Bánově, Františkova syna, šestiletého Tomáše, domkaře z Bánova. Taktéž umírá na Brechruhr (MZA Brno, fond 67).

V Bánově následně umírají mezi **16. a 19. srpnem 1831** (viz příloha č. 23) další tři lidé. Zde můžeme pozorovat další typický rys úmrtí na cholera, a to sice, že zemřelí pochází z domu se shodným číslem popisným. Nejpravděpodobněji se nakazili všichni ze stejného zdroje vody, nejčastěji studny, ve kterém se už nacházely bakterie. Z tohoto domu č.p. 120 pocházel i Tomáš, jenž umřel 13. srpna (MZA Brno, fond 67). Často se stávalo, že v domě umřela celá rodina.

Nečekaný objev mrtvého našel autor v obci Spálov severozápadně od Oder. Jednalo se o desetiletého Františka, syna Františka, rolníka ze Spálova. Je to jediný

zaznamenaný případ úmrtí na cholera v této obci za celou epidemii a zároveň první případ úmrtí v Novojičínském kraji (ZA Opava, fond SmSk). Započítán byl na základě názvu nemoci zapsané do matriky, brechruhr. Jelikož se jedná o jediný případ v oblasti za delší dobu, neví autor, odkud a jak se sem nemoc dostala. Kromě Spálova se **20–23. srpna 1831** (viz příloha č. 24) objevují další případy v Bánově.

Nejzajímavější obcí, nejen za období **24 až 27. srpna 1831** (viz příloha č. 25), ale nejspíše za dobu celé epidemie z 30. let, je město Hodonín. Jako jediná obec ze všech vyhlásila karanténu. V matrice jsou zemřelí odděleni v samostatném oddílu na konci roku 1831 od klasické úmrtní matriky. Dle informací z matriky fungovala karanténa od prvního případu, Matyáše ze 24. srpna, až do 12. října 1831. Zemřelí byli shromažďováni, separováni a léčeni v domě č. p. 241. První příčiny úmrtí jsou zaznamenány jako Ruhr a Bauchfluss, což znamená úplavice. Později se objevuje přímo název cholera, někdy zaznamenaná s přívlastkem italská. Autorovi se bohužel o této karanténě nepodařilo vzhledem k pandemii a nedostupnosti kroniky města zjistit více. Avšak konec karantény, 12. října, nejspíše souvisí s neúčinností karantény, protože již na konci září se začínají objevovat úmrtí na cholera po celém městě. Kromě výskytu v Hodoníně se zvyšuje počet obětí v Bánově na 5 (MZA Brno, fond 67).

Z mapy od **28 do 31. srpna 1831** (viz příloha č. 26) lze snadno vyčíst velký nárůst obětí, jak v Hodoníně, tak v Bánově. V obou případech se číslo zastavilo na 10 zemřelých. Nově se objevil případ v Bílovci, kde zemřel dvaadvacetiletý muž. Umírá na Durchfall, tedy průjem. U této příčiny úmrtí je těžké posoudit, zda-li opravdu umřel kvůli epidemii, protože průjem bývá příznakem více nemocí a v matrikách se vyskytuje vícekrát. Autor se tedy dívá na další vodítka, jako je úmrtí ve stejném domě či následujícího názvu cholera nebo brechruhr. V tomto případě záznam započítal, protože v následujícím dnu v tomtéž domě umírá i jeho syn již na cholera. Jsou to však pouze 2 případy v Bílovci za celý rok 1831 (MZA Brno, fond 67).

Z ohnisek v Hodoníně a Bánově se ve dnech **1. až 4. září 1831** (viz příloha č. 27) začíná epidemie šířit do prostoru. V případě Bánova do dvou obcí, Strání a Bojkovic. U Strání se u příčiny úmrtí píše přímo epidemischen brechruhr, je tedy jasně označen zemřelý na cholera. V Bojkovicích se před první obětí, vdovou Marií po čtvrtláníkovi, vyskytují průjmy. Ty však autor vzhledem k různým místům úmrtí a většími intervaly mezi oběťmi nepočítal. Mnohem zajímavější je první případ v Moravské Nové Vsi. První

zaznamenanou obětí je Johann Stephanuis, rakouský hulán 2. regimentu, střežící vojenský kordón (MZA Brno, fond 67). Je tedy potvrzena praxe kordónů na hranicích zemí. Bohužel tento nápad měl spíše opačný účel, než. Armáda, jež měla kontrolovat hranice a omezit mobilitu lidí se stala příčinou rychlejšího přenosu cholery do okolí a na civilní obyvatelstvo. (Svoboda, 2020).

V období **5.–8. září 1831** (viz příloha č. 28) se šíří z Hodonína dále na jihozápad do Lanžhotu a z něj v důsledku mobility obyvatel do Lednice. V Lanžhotu za 4 dny umírá 13 obyvatel, nákaza se zde nejspíše velmi rychle rozšířila. Ke stejnému počtu úmrtí dochází také v Bánově. Na rozdíl od Lanžhotu se však jedná o vrchol a epidemie začíná ustupovat. Nakaženy jsou naopak menší obce v okolí Bánova a Bojkovic (MZA Brno, fond 67). Ve Slezsku dochází k příchodu epidemie z Polska, kdy se objevuje jeden případ Brechruhu v Mostech u Jablunkova a také ve Starém Městě, které je dnes součástí Karviné. Jako příčina úmrtí ve Starém Městě je udávána epidemischen Brechdurchfall, která je zřetelně oddělena od ostatních nemocí. Nejprve umírá Anna a v dalších dnech pak její manžel Joseph (ZA Opava, fond SmSk).

Zatímco v obou původních ohniscích, Bánově a Hodoníně, epidemie slábne, v Lanžhotu se počty mrtvých strmě zvyšují na maximum, 31 osob. Z Hodonína se po císařské silnici šíří cholera do Mutěnic, kde umírá 70letý výměnkář. Obecně lze říci, že úmrtí podléhali nejvíce starší lidé či malé děti. Není výjimkou, že v obci zemřeli na cholera pouze osoby starší 65 let. Další velký nárůst obětí je zaznamenán v Bojkovicích, kde umírá 15 lidí. Odtud se nejspíše po dopravních trasách rozšířila epidemie na sever do obce Jasenná, kde umírá domkař Johann (MZA Brno, fond 67). Ve Starém Městě ve Slezsku padne za oběť cholery již zmíněný manžel Joseph. Tolik tedy k výsledku **od 9. do 12. září 1831** (viz příloha č. 29).

13. až 16. září 1831 (viz příloha č. 30) se počty zemřelých začínají snižovat v Lanžhotu, situace kolem Bojkovic však neslábne. Výrazně se zvyšují počty mrtvých v Mutěnicích na 16, není to však ještě konečná hodnota (MZA Brno, fond 67). Z Jasenné se šíří cholera do Hovězí, kde v 59 letech zemře Marianna. V obcích na Valašsku jsou úmrtní počty celkově velmi malé, což je podle autora způsobeno polohou a terénem sídel. Navíc, sídelní uspořádání obce je podstatně rozptýlené. Tím pádem jsou od sebe jednotlivé chalupy a zdroje vody ve větší vzdálenosti a hrozí menší riziko vzájemné kontaminace. Nově postižené obce se objevují na severu země. Jedná se o Dětmarovice

a Petrovice u Karviné. Zejména v Petrovicích je zapsáno úmrtí rakouského vojáka 29. brněnského pluku, strážícího vojenský kordón. Z toho jasně vyplývá, že existovaly kordóny také mezi Slezskem a Pruskem. Zajímavostí však je, že na rozdíl od Lanžhotu, zde nezemřelo mnoho obyvatel, nýbrž pouze dva (ZA Opava, fond SmSk).

V Mutěnicích se suma zastavila na čísle 17, nejvyšším pro tuto obec. Zatímco v Lanžhotu a Hodoníně počty zemřelých dál klesají, nově se objevují severně od Dubňan v Mistříně a severozápadně ve Vážanech a Ořechově. Všechny oběti měly více jak 60 let. Z ohniska okolo Bojkovic se epidemie v rozmezí dní **17. až 20. září 1831** (viz příloha č. 31) rozšiřuje severně do Bylnice a jižně do Strání (MZA Brno, fond 67). Přenos proběhl nejspíše volně mezi obyvateli, protože všichni zemřelí byli domkaři ze svých vesnic.

Situace na mapě se v dalších dnech od **21. po 24. září 1831** (viz příloha č. 32) relativně zklidňuje, v ohnisku v Mutěnicích i okolí Bojkovic začíná zemřelých ubývat. Naopak lehce začíná stoupat v Hodoníně. Nově se objevuje první oběť úplně na východě zkoumaného území, v Jevišovce, kde umírá domkař Matyáš v triapadesáti letech na brechdurchfall. Další novou obcí s výskytem je Louka, která leží jihovýchodně od Veselí nad Moravou. Zde první oběti pochází z domu se stejným číslem popisným.

Druhý nárůst obětí nastává v období **25.–28. září 1831** (viz příloha č. 33) v Hodoníně i Mutěnicích. Současně se objevují první případy na Uherskohradištsku, konkrétně v Kunovicích a Popovicích, zavlečené sem nejspíše z Bánova (MZA Brno, fond 67). Zvláštní případy nastávají na hranicích mezi Moravou a Čechy, kdy v obcích Bezměrova u Kojetína a Brodku u Přerova dochází k výskytu cholery. Autor nedokáže posoudit, jak se sem cholera, napsaná i v matrice, dostala, avšak obě oběti měly nad 60 let a pocházely z domovských obcí. Ve Slezsku můžeme vidět nově označený případ ve Starém Bohumíně, který se nachází na zemské silnici směrem od Petrovic a Dětmarovic. Je však také možné, že sem nákaza byla zavlečena přímo z Pruska (ZA Opava, fond SmSk).

Z Mutěnic se epidemie rozšiřuje do sousedních Dubňan a Dolních Bojanovic, kde se rozjíždí epidemie naplno. Startuje také v Kunovicích. Na východě se nově objevují případy ve Velkých Němčicích, Pouzdřanech a Křepicích. Nejspíše se sem rozšířila cestou z Hodonína. Nákazu sem z něj zavlekl prodejce, který nemoci později podlehl. (MZA Brno, fond 67). První případ v Kojetíně v době **29. září až 2. října 1831** (viz příloha č. 34) má u názvu nemoci kromě cholery připsaný název krankheit. Ten může

znamenat buď cholera jako chorobu či příznak tyfu u zemřelého. Obecně autor tyfus do statistik nepočítal k odlišnosti nemoci s výjimkou připojení jiného názvu již počítané nemoci, například cholera-tyfus. Ve Starém Bohumíně se epidemie taktéž skokově rozrůstá na 11 zemřelých (ZA Opava, fond SmSk).

Následující dny **3.–6. října 1831** (viz příloha č. 35) rapidně narůstají oběti ve Veselí nad Moravou a jeho okolí (Tasov, Hroznová Lhota). Kronikář nemoc zapisoval jako cholera morbus. Další ohnisko vzniká ve Velkých Pavlovicích, odkud se choroba šíří do Hustopečí či Starovic. Z vznikajícího centra nákazy v Kunovicích se cholera šíří do sousedního Uherského Hradiště, odtud pak na sever do Babic, Bílovic a Březolup. S vysokou koncentrací obyvatel i domů a přírodními podmínkami se okolí Uherskohradištska stane jedním z postiženějších území epidemií. Z Kojetína se po zemských cestách rozšiřuje cholera do Kroměříže a obce Břest severně od Hulína (MZA Brno, fond 67). Ojedinele se objevují případy v Dolní Lutyni a Konské (dnes součástí Třince). Jedná se pouze o jednotky případů, nikoli o souvislé období s opakovaným výskytem. (ZA Opava, fond SmSk).

Zatímco ohnisko v okolí Hustopečí stagnuje, nárůst případů zaznamenává Podivín severně od Břeclavi. Již třetí velký nárůst je započten v Hodoníně, kde se objevují případy mimo karanténu, což je dáváno za vinu obyvatelům okolních obcí, kteří ji sem nejspíše zpětně zanesli. Hodonín vykazuje maximum, tj. 31 obětí. V **7. až 10. říjnu 1831** (viz příloha č. 36) vzniká další ohnisko v oblasti od Kojetína po Kroměříž, odkud se šíří dál na západ, do obcí Roštění a Pravčice, a na jihozápad směrem na Kvasice a Tlumačov (MZA Brno, fond 67).

Hodnoty ve dnech **11.–14. října 1831** (viz příloha č. 37) vykazují v jednotlivých centrech nákazy největší nárůst za celou epidemii. První centrum, Podivín začíná vykazovat přes 20 zemřelých za den. Další centra, Nivnice i Kunovice, vykazují shodně po 21 mrtvých, což je také jejich maximální hodnota. Ve Veselí nad Moravou se suma počtu mrtvých zastavila na čísle 39. Nejvyšší hodnota však náleží Kojetínu, ve kterém za 4 dny umírá 47 lidí. Z epicentra Hodonín-Dubňany se vlna dále šíří na sever směrem ke Ždánici a objevuje se v Archlebově a Lovčicích (MZA Brno, fond 67). Ze Starého Bohumína se epidemie rozšiřuje na jihozápad a doráží do Slezské Ostravy, kde umírá šedesátiletý Neszechoda, výměnkář slezské národnosti (ZA Opava, fond SmSk).

Maximální počet mrtvých během 4 dnů zaznamenal Podivín. Přesně 67 mrtvých. Tato hodnota je nejvyšší za dobu celé epidemie. V této hodnotě je velké množství zemřelých židovských obyvatel. Ze všech mrtvých započítaných za celé období epidemie je více jak třetina židů. To je nejspíše způsobeno velkou židovskou menšinou v tomto městě. Zatímco v Hodoníně počty pomalu klesají, v Dubňanech rostou. Pomalý úbytek mrtvých zaznamenávají taktéž Kunovice, Nivnice i Veselí nad Moravou. V Bzenci však počty raketově rostou. V okolí Uherského Hradiště se cholera šíří do okolních menších vesnic a rozšiřuje tak centrum nákazy. Dochází k propojení dvou ohnisek, kdy se první případ objevuje v Napajedlech, Spytihněvy a východně v Bohuslavicích u Zlína. Cholera se sem mohla rozšířit jednak z jihu od Uherského Hradiště, jednak ze severu od Kroměříže (MZA Brno, fond 67). Z Kojetína vlna směřuje dále na východ do Lipníka nad Bečvou. První případ se ze Slezské Ostravy dostává po císařské cestě do hlavního města rakouského Slezska, Opavy. Z ní se pak šíří do okolních obcí. První taková obec je Štítina. (ZA Opava, fond SmSk). Takový je stav mezi **15. a 18. říjnem 1831** (viz příloha č. 38).

V Dubňanech, od **19. do 22. října 1831** (viz příloha č. 39), se součtem 35 obětí, nastává vrchol v počtu zemřelých. Ohnisko s epicentrem ve Veselí nad Moravou již ztrácí intenzitu, avšak obce v okolí, jako Strážnice a Bzenec, naopak vykazují nejvyšší počty úmrtí. Ohnisko dál pohlcuje obce ve vzdálenějším okolí, například Radějov, Petrov nebo Syrovín. Z Uherského Hradiště se šíří nákaza do Tupes a Topolné. Narůstá také počet případů v okolí Napajedel (MZA Brno, fond 67). Na východě u hranic se v malé míře objevuje cholera ve Valašské Senici a Francově Lhotě. Jedná se sice pouze o jednotky případů v celkovém součtu, avšak velmi zajímavé. Ve Valašské Senici umírá 20. října 1831 rakouský voják hraničního kordónu. Zarážející pro autora je zejména dost pozdní datum úmrtí, protože když se ukázaly jako neúčinné, začaly se rušit. Takto pozdní úmrtí může znamenat, že zde vojáci zůstali déle po zrušení kordónu. Na severu se začervenaly už také obce Moravská Ostrava a Přívoz, které byly nakaženy pravděpodobně ze Slezské Ostravy, a ve kterých se lehce zvyšují počet zemřelých. Východně od Opavy se objevují nově nakažené obce: Bolatice, Mokré Lazce a Dolní Benešov. Toto území Hlučínska sice až do roku 1918 náleželo Německu (Prusku), avšak epidemii nedokáže zastavit státní hranice dvou zemí, a tak se z Opavy rozšiřuje i sem (ZA Opava, fond SmSk).

Na východě se formuje nové ohnisko s centrem jižně od Pohořelic, ve Vlasaticích, kde umírá 25 obyvatel. V blízkosti obce se setkávají dvě chaussee, leží tedy u dopravní

křížovatky, což vysvětluje vysokou intenzitu úmrtí. Zatímco v ohnisku kolem obce Podivín se počty mrtvých relativně nemění, ohnisko u Dubňan se přesouvá směrem na sever kolem obce Nenkovice s 16 mrtvými. Ohnisko z Veselí se přesouvá do Bzence, ve kterém je zaznamenána nejvyšší hodnota osob zemřelých na cholera, 30. Počty mrtvých, v období **23.–26. října 1831** (viz příloha č. 40), dále rostou v pásu od Otrokovice–Tlumačov–Hulín kolem dopravní tepny spojující Moravu (MZA Brno, fond 67). První úmrtí je zaznamenáno v obci Vražné jižně od Oder, kam se nákaza rozšířila nejspíše z Lipníku. Jižně od Frýdku a Místku, nejprve v Bašce a posléze ve Frýdlantu, se poprvé vyskytují oběti v centrální části Novojičínského kraje (ZA Opava, fond SmSk).

Vlasatice, s 30 případy zemřelých, vévodí v nejvíce zasažených obcích ve dnech **27 až 30. října 1831** (viz příloha č. 41) na první příčce. Dalším novým ohniskem se stávají Tvrdonice, severně od Lanškrounu, ve kterých se maximální hodnota úmrtí zastavuje na čísle 24. V Nenkovicích již epidemie pomalu ustává, v Bzenci se nákaza plně rozšiřuje do okolních vesnic, jako třeba Moravský Písek či Domanín, ve kterých přesahují počty mrtvých 10. Z Napajedel se šíří cholera přes Otrokovice až do Malenovic. Ohnisko v prostoru Kojetín–Kromčíž již pohasíná a postupně slábne (MZA Brno, fond 67). Situace se mění ve Slezsku. V Opavě rapidně přibývají mrtví a objevují se nakažení v Komárově a Kravařích. Z ostravského ohniska se epidemie rozlézá do blízkých Vítkovic, Lhoty a Třebovic. Intenzita je však oproti jihovýchodní Moravě o řád nižší. První případ je zaznamenán ve Frýdku, kde umírá Josef Tržik ve 37 letech (ZA Opava, fond SmSk).

Z mapy z přelomu října a listopadu jde jasně vidět útlum v intenzitě v Uherskohradištském a jižní Moravě. Jediná výjimka budiž lokální ohnisko v Tlumačově a Kvasicích mezi Hulínem a Napajedel (MZA Brno, fond 67). Nové případy se objevují severovýchodně v Rymicích a Prusinovicích. Z ohniska v Opavě, kde umírá 38 osob, se cholera šíří kromě východu také na jih do Kylešovic a na sever do Oldřišova. Druhé ohnisko vzniká ve městech Frýdek a Místek. Odtud se šíří na východ po císařské silnici do Nošovic. Obce v nejbližším okolí, Sviadnov a Staré Město, se zčervenaly v následujícím dnu. Na západ se po chaussee dostává cholera do Brušperku a Staré Vsi (ZA Opava, fond SmSk). **Od 31. října do 3. listopadu 1831** (viz příloha č. 42) a v následujících dnech sílí epidemie především na severu, zatímco na jihu postupně odeznívá.

Mezi **4. a 7. listopadem 1831** (viz příloha č. 43) se v oblasti Drnholec–Dolní Dunajovice–Břeží zvyšuje intenzita počtu úmrtí. Nejvíce zemřelo obyvatel v Novosedlech, 17. Počty se zvyšují ve Starém Městě, Uherském Hradišti i Buchlovicích, kam přichází druhá, tentokrát menší, vlna (MZA Brno, fond 67). Z Opavy se císařskou silnicí dostává epidemie severozápadně do Holasovic. Chaussee slouží také jako prostředek a cesta choroby z Místku do Příboru. Zde umírá v kasárnách třicetiletý rakouský voják Michael (ZA Opava, fond SmSk).

Při pohledu na mapu z **8. až 11. listopadu 1831** (viz příloha č. 44) je patrný mírný posun epidemie na sever. Počty začínají nabývat v Přerově, Hulíně, Holešově a Žeranovicích a přesouvají se tak z původního ohniska Kojetín–Kroměříž. Menší ohnisko vzniká ve Vizovicích (MZA Brno, fond 67). V Mošnově a Skotnici, ležících severně od Příboru, jsou počáteční oběti jenom mladí lidé ve věku od 20 do 35 let. V Opavě a jejích předměstích vzrůstá hodnota zemřelých na 33 (ZA Opava, fond SmSk).

Na většině Moravy se intenzita úmrtí s každým dalším dnem snižuje, kromě Přerova, odkud se opět dostává do Lipníka nad Bečvou a množství obětí lehce stoupá. Také v Kyjově a okolí se lehce zvyšuje počet obětí v řádu jednotek. Ve Vizovicích ten samý jev nastává v důsledku započítání zemřelých osob Helvétského vyznání v evangelické matrice (MZA Brno, fond 67). Maximální hodnota zemřelých v součtu čtyř dnů od **12. do 15. listopadu 1831** (viz příloha č. 45) náleží Opavě, kde umírá 45 obyvatel na brechruhr. Poprvé po landstraßen proniká jižně od Opavy, do obce Jakubčovice. Z Příboru proniká vlna dále na severozápad do Bartošovic, ve kterých umírá podruh Anton v padesáti pěti letech na brechdurchfall (ZA Opava, fond SmSk).

V mapě z **16.–19. listopadu 1831** (viz příloha č. 46) je patrný nárůst intenzity na jižní a jihovýchodní Moravě. Není to však způsobeno nárůstem počtu zemřelých, nýbrž masivním poklesem úmrtí v Opavě. Hodnoty na Moravě dál klesají, držíc se na úbytcích maximálně 10 obyvatel. Nově se z menšího ohniska ve Vizovicích šíří cholera do blízkých obcí, jako jsou Zádveřice či Lípa, kde se objevují nové případy (MZA Brno, fond 67). První případ registrují obce v okolí Valašského Meziříčí, Poličná a Křivé. Taktéž ohnisko Hulín–Holešov začíná ztrácet intenzitu a počty zemřelých klesají. Z Brušperku na Novojičínsku se vlna šíří dál na severozápad a první případ, úmrtí Kathariny, manželky domkaře, ve dvaapadesáti letech, hlásí Velké Albrechtice.

V nejsevernější obci na Hlučínsku, v Třebomi, byl objeven případ úmrtí polského rolníka Johanna Pokorního. Cholera sem však nejspíše přišla z Pruska. (ZA Opava, fond SmSk).

Jediným zbylým územím s dvouciferným číslem zemřelých v dnech od **20. do 23. listopadu 1831** (viz příloha č. 47) zůstává území severně od Velkých Pavlovic, v Kloboukách u Brna a jeho okolí. Ve zbytku území jsou jen jednociferné úbytky. Hodnoty lehce rostou pouze na Vizovicku, odkud se šíří do Zlína a Fryštáku, kde lehce přibývají případy (MZA Brno, fond 67). Ty se rovněž zvyšují v Příboru a v již vše zmíněných Velkých Albrechticích (ZA Opava, fond SmSk).

Zajímavý obrat přichází v Mikulově a v obcích okolo něj. Případy začínají přibývat opět na 10 úmrtí za zvolené období **21. až 24. listopadu 1831** (viz příloha č. 48). To samé se týká Kyjovska (MZA Brno, fond 67). Autor se domnívá, že tento nárůst proběhl v důsledku opětovného zavlečení epidemie přirozenou migrací obyvatel z Brněnska. Jedna z obětí je i podomní obchodník ze Slavkova u Brna. Další nárůst zaznamenávají už jen Vizovice, Valašské Meziříčí a Příbor. Většina mrtvých v Příboru nepochází z města, ale z okolních vesnic. Za nárůstem stojí nejspíše zavlečení choroby z těchto obcí zpátky do města (ZA Opava, fond SmSk).

Nové, menší ohnisko vzniklo západně od Dambořic, v Borkovanech, až u hranic Uherskohradištského kraje. Za tímto nárůstem pravděpodobně stojí opětovný návrat vlny cholery z Brněnska, neboť mezi zemřelými je i domkař z Újezdu u Brna (MZA Brno, fond 67). V Přerově nastává druhá menší vlna nákazy. Vzhledem k novým případům úmrtí nacházejících se severně od Přerova, v obcích Penčice, Tršice i Kokor, se autor domnívá, že cholera přichází z oblasti Olomoucka. Jedním z nejsložitějších případů na zpracování a analýzu se stal Vsetín. Na Vsetíně existovala početná evangelická menšina, která měla vlastní církev a své matriční fary. Ty však byly složitě propleteny a navzájem se kryly. Autor našel pro Vsetín 4 matriky evangelické pro 30. léta 19. století. V nich se jednotliví zemřelí zdvojovali a ztrojovali. Zároveň neměli vždy stejně zapsané údaje. Zemřelí ze Vsetína jsou sumarizováni na základě informací ze všech matrik, autor je musel však částečně zjednodušit. Cholera se na Vsetín, mezi **28. listopadem a 1. prosincem 1831** (viz příloha č. 49), dostala nejpravděpodobněji z Valašského Meziříčí. Další dvě možnosti, z Vizovic a Lužné, autor v důsledku nepříznivějších přírodních podmínek zamítl. Kromě Vsetína se objevuje nemoc také v blízké Rokytnici. Nově se také objevuje cholera ve Vítkově. Ve Frýdku a Místku mírně

přibývají zemřelí, zatímco na Ostravsku již žádného zemřelého neevidujeme (ZA Opava, fond SmSk).

2.–5. prosince 1831 (viz příloha č. 50) se na východě vytvořilo ohnisko v Borkovanech, odkud se šíří zpětná vlna na jih do Velkých Pavlovic, kde sledujeme nárůst případů (MZA Brno, fond 67). Vrchol nastává v Přerově, ve kterém umírá celkově 7 osob na brechruhr. Ohnisko na Vsetíně dál roste. Autor zde započítává i úmrtí na úplavici. Tento název nemoci se objevuje v jedné evangelické matrice, zatímco v ostatních je nemoc popsána slovem cholera (ZA Opava, fond SmSk).

Zatímco v Borkovanech intenzita klesá, jižněji, ve Velkých Pavlovicích úmrtí dosahují dalšího lokálního maxima 14. V Kyjově i Přerově epidemie lehce zpomaluje, a tak jediné další město vykazující nárůst počtu případů je Vsetín. Kromě něj se objevuje osm případů v Malenovicích, východně od Frýdlantu. Zajímavostí je, že z osmi obětí je sedm dětí ve věku do 10 let a pocházející ze tří domů se stejným číslem popisným (ZA Opava, fond SmSk). Tolik tedy k situaci mezi **6. a 9. prosincem 1831** (viz příloha č. 51).

Ohnisko v ose Borkovany–Velké Pavlovice opět hlásí kolem 10 obětí v průměru. Nové ohnisko s intenzitou 14 zemřelých se objevuje v Holešově. Jedná se již o druhou vlnu epidemie. Oběti mají různý věk, pocházejí ve většině z Holešova (MZA Brno, fond 67). Autor si není přesně jist, odkud do Holešova cholera přichází, v okolí se totiž jiné doznívající ohnisko nenachází. Druhá vlna je však mnohem ničivější než ta první. Na Vsetíně se s 17 mrtvými dostáváme do nejničivějšího období. Kromě dětí a starých lidí umírají i obyvatelé v produktivním věku (ZA Opava, fond SmSk). Kromě zmíněných obcí ale hodnoty obecně klesají v celém zkoumané území od **10. do 13. prosince 1831** (viz příloha č. 52).

V polovině **prosince**, konkrétně **14.–17., 1831** (viz příloha č. 53) se nejintenzivnější ohniska přesouvají z Velkých Pavlovic na severovýchod do oblasti Ždánice–Kyjov. Druhé ohnisko pak sleduje chaussee z Mikulova do Dolních Dunajovic. V obou případech mluvíme o součtu 5-7 mrtvých. Epicentrum v Holešově hlásí opět 14 zemřelých obyvatel různého věku i pohlaví. Jižněji pod Holešovem také obec Žeranovice hlásí nárůst počtu případů (MZA Brno, fond 67). Situace na Vsetíně začíná stagnovat. Obce v okolí Vsetína, Horní Jasanek a Janová, však žádné případy v roce 1831 nezaznamenávají i přes svou blízkou polohu k valašské metropoli (ZA Opava, fond SmSk).

18. až 21. prosince 1831 (viz příloha č. 54) se stěhuje ohnisko od Ždánice na severovýchod, do Koryčan (MZA Brno, fond 67). Zde se setkáváme s dalším problémem u psaní příčiny úmrtí zejména u malých dětí. I přes jasnost epidemie, kdy jsou v matrice zapsáni všichni nebožtíci na cholera/brechruhr/brechdurchfull se objevují děti s příčinou úmrtí fraissen (psotník) či schwäche (slabost). Autor tyto případy počítal pouze v případě, že v daném domě zemřel některý z jeho příbuzných v blízké době na cholera. Farní matrikář nemusel na malém dítěti příznaky poznat, či zemřelo tak rychle, že je ani nemohl zjistit, a napsal tedy jinou příčinu. U některých obcí tento fakt zapisování dětí byl tak očividný, že se například psotník objevoval u všech zemřelých dětí. Zatímco na Vsetíně epidemie slábne, v Holešově se dále drží. K tomu se severovýchodně ve Vítonicích objevuje nové menší ohnisko a umírá 8 lidí. V Příboru po poklesu přichází druhá vlna, jež je ještě více ničivější než první. Celkově zemřelo 15 obyvatel (ZA Opava, fond SmSk).

Jediným ohniskem s počtem případů nad 10 obyvatel zůstávají Koryčany (MZA Brno, fond 67). Mírný nárůst můžeme pozorovat v Mikulově či Přerově nicméně v ostatních výše zmíněných ohniscích dochází ke stagnaci a útlumu počtu zemřelých. První oběť se vyskytuje v Hradci nad Moravicí jižně od Opavy, kde umírá v sedmdesáti letech Simon, výměnkář, na cholera. **22.–25. prosince 1831** (viz příloha č. 55) se dva případy objevují v Slezské Ostravě. (ZA Opava, fond SmSk).

Nejintenzivnější oblast v období od **26. do 29. prosince 1831** (viz příloha č. 56) se nachází jižně od Ždánice, v obci Věteřov. Zde zemřelo 8 lidí, většinou starší 60 let. To potvrzuje první případ Kathariny, manželky domkaře, která umírá v 65 letech. V Holešově se naposled počet úmrtí zvedá na hodnotu 6, jinak lze říci, že počty případů klesají pod 5 (MZA Brno, fond 67).

Přelom roku 1831 a 1832 se vykazuje několika malými epicentry, ve kterých se drží počty zemřelých nad hodnotou 5. Takové jsou kromě Věteřova i oblast Rakvice–Velké Pavlovice (MZA Brno, fond 67). Severněji se objevují znova Vítonice s pokračováním na severovýchod a Příbor. Nové menší ohnisko vzniká kolem obcí Horní Těrlicko–Stonava–Albrechtice (ZA Opava, fond SmSk). To mohlo vzniknout nakažením se buď ve Frýdku nebo ve Slezské Ostravě. Není však vyloučeno, že nákaza nepřešla přes hranice z Pruska. To byla situace z **29. prosince 1831 až 2. ledna 1832** (viz příloha č. 57).

Kromě ohniska Věteřov–Nechvalín se ostatní zbylé výskyty drží pod třemi mrtvými. V Novojičínském kraji se pouze Příbor značí ve tmavší intenzitě, i on však postupně utichá mezi **3. a 6. lednem 1832** (viz příloha č. 58).

Nejvíce obětí v období **7.–10. ledna 1832** (viz příloha č. 59) zaznamenal Pavlov, situovaný jihovýchodně od Hustopečí. Všech 5 obětí ve věku od 50 do 60 let zemřelo na brechruhr. Horní Bojanovice, východně od Hustopeče, zaznamenaly oběti 4 (MZA Brno, fond 67). V Novojičínském kraji a Slezsku je situace ještě klidnější. Jediné případy jsou v Příboru a Horním Těrlicku (ZA Opava, fond SmSk).

V území mezi Kyjovem a Ždánicí se objevuje několik obcí s jednotkami případů. Jsou to Moravany, Věteřov, Nechvalín a Bohuslavice. Kromě nich se jeden případ vyskytne v Hulíně, Holešově a Vítonicích (MZA Brno, fond 67). Dle autora jsou to pouze náletové případy pocházející z Čech. Další aktivitu autor v rozmezí **11. až 14. ledna 1832** (viz příloha č. 60) neregistruje.

15.–18. ledna 1832 (viz příloha č. 61) se zvyšuje počet obětí hlavně v Pavlově, kde umírá 7 lidí, 6 starších 60 let a 1 dítě v deseti letech. Druhý nárůst začíná v ohnisku čtyř obcí, zmíněných v předešlém odstavci. Nejvíce roste počet u Bohuslavic, na 6 nových případů se objevuje v Horní Moštěnici u Přerova a Vacenovicích u Dubňan. V obou případech se jedná o brechruhr (MZA Brno, fond 67).

Situace z předešlého období se částečně opakuje v následujícím **19. až 22. lednu 1832** (viz příloha č. 62), kdy vidíme na mapě ohnisko v Pavlově se sumou 7 zemřelých. Následují Horní Bojanovice s pěti zemřelými. Ohnisko okolo Bohuslavic a Moravan doznívá po dvou obětech (MZA Brno, fond 67). Jediná obec, vyznačená pozitivní nákazou, jest Horní Těrlicko, v níž umírá nejprve rolník Paul Konesch a poté i jeho dvě děti na cholera morbus (ZA Opava, fond SmSk).

Mapa zobrazující rozmezí dnů **23.–26. ledna 1832** (viz příloha č. 63) obsahuje pouze pět míst s nálezem cholery. Největší koncentraci má s přehledem opět Pavlov s devíti oběťmi. Druhou významnou obcí, co do počtu zemřelých, jsou Horní Bojanovice, kde umírá šest osob. Jeden člověk je evidován v Bohuslavicích a Kyjově. (MZA Brno, fond 67). První případ je zaznamenán v Hošťálkové na Vsetínsku, ve které zemřel dvacetiletý syn domkaře na brechdurchfall. Případ byl i přes svou odlehlost od ostatních započat, neboť i zbylé případy nesly tentýž název (ZA Opava, fond SmSk).

Zatímco v Pavlově počty výrazně klesly, u Horních Bojanovic se drží na čtyřech jedincích. Nově se objevují případy také severně od Koryčan, ve Střílkách a v Morkovicích. Nejpravděpodobněji se sem tato dostala vlna buďto z Kyjova a okolí nebo pak z oblasti mimo zkoumané území, od Vyškovska. Jeden případ úmrtí se objevuje v Mikulově. V Novojičínském kraji ani ve Slezsku případy od **27. do 30. ledna 1832** (viz příloha č. 64) neevidujeme (MZA Brno, fond 67).

Situace z **31. ledna až 3. února 1832** (viz příloha č. 65) jasně ukazuje snížení počtu zemřelých v obcích. 1 až 2 případy se vyskytují v obcích již zmíněných v předchozím odstavci: Horní Bojanovice, Pavlov, Bohuslavice, Střílky a Morkovice. Nově na mapě svítí červeně také Rakvice (MZA Brno, fond 67).

Nové případy jsou zaznamenány v obci Hoštice, kam se epidemie dostala nejspíše z Morkovic. Následují Němčičky, ve kterých umírá domkař Anton, původem z Horních Bojanovic. V Bojanovicích se minulé dny objevovala cholera, tím pádem se rozšířila do vedlejší obce. Poslední je obec Mušov. Ta již dnes neexistuje, protože byla zatopena v 70. letech 20. století a na jejím místě vyrostla nádrž Nové Mlýny. Dalším specifikem je zapsaná příčina úmrtí: epidemischen krankheit. To znamená v překladu epidemická choroba či nemoc. Autor případy zaznamenal, protože až na jeden na sebe navazují. (MZA Brno, fond 67). Tolik tedy k **4.–7. únoru 1832** (viz příloha č. 66).

Od **8. do 11. února 1832** (viz příloha č. 67) jsou zaznamenány pouze čtyři obce s pozitivními případy úmrtí. Na jihovýchodě Němčičky a Horní Bojanovice a severozápadněji Morkovice. Nový případ se objevuje v Roštění u Holešova, kdy umírá osmileté dítě, Jakub, na cholera (MZA Brno, fond 67).

Jednotlivé případy se spekulativně objevují nově ve Zdounkách, kam se nemoc dostala nejspíše z Morkovic, jež jsou také zasaženy. Poslední případ z období **12. až 15. února 1832** (viz příloha č. 68) náleží do Dambořic (MZA Brno, fond 67).

Mírná změna přichází po **16.–19. únoru 1832** (viz příloha č. 69), kdy v obcích Střílky a Hoštice vyskakuje 5 obětí. Ve Střílkách oběti pochází ze dvou domů se shodným číslem popisným. V Hošticích zase umírají pouze dospělí (MZA Brno, fond 67). Jeden případ se objevuje v Novojičínském kraji, konkrétně v Bílovci (ZA Opava, fond SmSk).

Následující dny od **20. do 23. února 1832** (viz příloha č. 70) se obraz opakuje. Ve Střílkách i Hošticích umírají 3 a 2 osoby. Jedna osoba taktéž umírá ve Stonavě ve Slezsku. Tou osobou je Sussana, manželka Jiřího Kucharczika, domkaře (ZA Opava, fond SmSk).

Jediná obec, o to však intenzivnější, je zaznamenána na mapě z **24.–27. února 1832** (viz příloha č. 71). Oběti ze Střílek jsou různého věku, odlišných domů. U všech je však u příčiny nemoci zapsána cholera. Ta se sem dostala pravděpodobně z nedalekých Hoštic, které v minulých dnech vykazovaly nákazu (MZA Brno, fond 67).

V následujícím čtyřdenním intervalu vykazují kromě Střílek nákazu i Hoštice a Roštín. Není to však už 11 obětí, ale pouze 2. Nic jiného od **28. února do 2. března 1831** (viz příloha č. 72) nepozorujeme. (MZA Brno, fond 67).

Ve Střílkách **3.–6. března 1832** (viz příloha č. 73) nákaza stále pokračuje, navíc se objevuje v nedalekých Cetechovicích, kde umírá jeden člověk. To se opakuje také více na jihu Moravy, ve Vranovicích (MZA Brno, fond 67).

Nový případ se objevuje v Pohořelicích, do kterých se nejspíše cholera dostala po jedné z císařských cest, které přes Pohořelice vedou. Do Moravské Nové Vsi cholera přivandrovala pravděpodobně z Horních Uher či Rakouska, na Moravě se v okolí jiný případ již dlouho nevyskytl. Mezi **7. až 10. březnem 1832** (viz příloha č. 74) zaznamenaly dva případy opět Cetechovice (MZA Brno, fond 67).

Ty zaznamenávají jedno úmrtí i v období **11.–14. března 1832** (viz příloha č. 75). V Koryčanech umírá úředník Karl Ondraschik na brechruhr v pětatřiceti letech. Poslední nakaženou obcí se stává Týnec, kam se cholera dostala nejspíše z nedaleké Moravské Nové Vsi (MZA Brno, fond 67).

Následující týden od **15. do 18. března 1832** (viz příloha č. 76) se částečně shoduje s předcházejícím obdobím. Nacházíme dvě oběti v Koryčanech a jednu v Cetechovicích. Jediné úmrtí, taktéž v Cetechovicích, je zaznamenáno na mapě z **19. až 22. března 1832** (viz příloha č. 77). To se opakuje i v dalším týdnu, **23.–26. březen 1832** (viz příloha č. 78), kdy se červenaří opět Cetechovice. Kromě nich se však objevuje případ i v Kroměříži. Poslední případ z Cetechovic nastává 29. března, kdy umírá Rosalia v padesáti devíti letech (MZA Brno, fond 67). K tomu dochází v období **27. až 30. března 1832** (viz příloha č. 79).

Následuje časový úsek od **31. března do 19. dubna 1832** (viz přílohy č. 80-84), ve kterém nepozorujeme na mapových dílech žádné případy úmrtí na cholera. Období klidu přerušuje výskyt brechruhu v Mikulčicích **20.–23. dubna 1832** (viz příloha č. 85). I v následujících dnech, **24. až 27. dubna 1832** (viz příloha č. 86), se tentokrát v Horních Bojanovicích vyskytne jeden případ úmrtí 66leté vdovy Johanny. Poté přichází další kratší doba bez nákaz cholerou (MZA Brno, fond 67). Ta trvá od **28. dubna do 17. května 1832** (viz příloha č. 87-91).

Mezi **18. a 21. květnem 1832** (viz příloha č. 92) se objevuje případ v Citově, západně od Přerova, kde umírá Margaritha, 66letá domkařka z Citova. V týdnu **od 22. do 25. května 1832** (viz příloha č. 93) se vyskytli 3 úmrtí v Pouzdřanech. Všechny byly děti ve věku 6-7 let s příčinou úmrtí brechruhu. Jeden případ registrují Počenice západně od Kroměříže. Za těchto okolností, kdy se případy nachází na hranici s Brněnským či Olomouckým krajem, se autor domnívá, že ze zmíněných krajů sem byla cholera dovlečena (ZA Opava, fond SmSk).

26. až 29. května 1832 (viz příloha č. 94) se v obci Cvrčovice, ležící v blízkosti císařské cesty do Brna, objevuje jediný případ smrti způsobené cholerou. K nim se v dalším období od **30. května do 2. června 1832** (viz příloha č. 95) přidávají Přibice, kde nemoci podléhá Katharina ve 24 letech. Další dva výskyty hlásí Počenice. To je také jediná obec ve dnech **3.–6. června 1832** (viz příloha č. 96), jež hlásí 3 případy. V Počenicích se jako příčina úmrtí uváděla Diarhe, což znamená průjem. Autor případy započítal, protože průjem je jeden z příznaků cholery a uváděl se u všech zemřelých při epidemii (MZA Brno, fond 67).

Mezi **7. a 10. červnem 1832** (viz příloha č. 97) se nově červenají Vlasatice u Pohořelic a taktéž Týnec. V obou případech umírá jeden člověk. To nastává i v Počenicích. To se opakuje i **11. až 14. června 1832** (viz příloha č. 98), jen s tím rozdílem, že místo Týnce se objevuje nový případ v Pouzdřanech, západně od Hustopečí. Jinak tomu není v období **15.–18. června 1832** (viz příloha č. 99), kdy v Počenicích umírají dva lidé a ve Vlasaticích jedno roční dítě. Obě obce v následujícím časovém úseku **od 19. do 22. června 1832** (viz příloha č. 100) utichají a objevuje se pouze případ na jihu v Radějově. (MZA Brno, fond 67).

Okolo císařské cesty z Pohořelic do Mikulova se soustředí čtyři výskyty choroby ve čtyřech různých obcích: Drnholec, Přibice, Pouzdřany a Cvrčovice. Jedná se o interval

mezi **23. a 26. červnem 1832** (viz příloha č. 101). Kromě dalšího případu v Počenicích se první a zároveň poslední zemřelý objevuje ve Vlkovicích u Fulneku (MZA Brno, fond 67). Tato 2letá dcera domkaře Apollonia umírá na brechdurchfall. Autor případ započítal, přestože se v okolí jiné případy nevyskytují (ZA Opava, fond SmSk). Po prozkoumání matriky a zjištění, že se jinde název nemoci nevyskytuje, konstatoval, že zmíněná příčina nemoci musela působit jinak než ostatní průjmy. Více případů se **27. až 30. června 1832** (viz příloha č. 102) nevyskytuje.

1.–4. července 1832 (viz příloha č. 103) se na mapě zbarvila pouze jedna obec. Jedná se opět o Přibice a jeden případ úmrtí. Jiné je to již v období následujícím. Od **5. do 8. července 1832** (viz příloha č. 104) se vyskytne první případ v Litencích, kdy umírají tři děti a o den později jejich matka na brechruhr. Všechny případy pochází ze stejného domu (MZA Brno, fond 67). Jediná možnost, která autora napadla, je zavlečení nemoci ze západu mimo zkoumané území. Kromě nich se vyskytnou dva případy v Mokřých Lazcích u Opavy. Mokré Lazce jsou vyznačeny i v **9. až 12. červenci 1832** (viz příloha č. 105), kdy umírá Marianna, manželka podruha. Jeden případ je zaznamenán ve Zdounkách, zatímco Žeravice u Přerova hlásí případy dva (ZA Opava, fond SmSk).

Na východní hranici vymezeného území se v týdnu od **13. do 16. července 1832** (viz příloha č. 106) objevují jednotlivé případy nákazy. Absolutní maximum za celé období nastává opět v Litencích, kde umírá jedenáct obyvatel, všichni na brechruhr. Nákaza se nejspíše rozšířila z původně jednoho domu do celé obce, protože umírají lidé různého věku z různých domů (MZA Brno, fond 67). Jediné dva případy jsou evidovány v Horním Těrlicku ve Slezsku. Následně se **17.–20. července 1832** (viz příloha č. 107) výskyt potvrzuje pouze v Litencích a Čekyni u Přerova (ZA Opava, fond SmSk).

Kromě Čekyně, ve které jsou nalezeny tři případy, se cholera vyskytne v sousedních Kokorech. Další nově červeně zářící obcí je Březí na jižní Moravě. Litence pokračují ve snižujícím se trendu případů zemřelých. Jiné případy **21. až 24. července 1832** (viz příloha č. 108) neevidujeme (MZA Brno, fond 67).

Mezi **25. a 28. červencem 1832** (viz příloha č. 109) registrujeme nárůst počtu obcí s aktivním výskytem nemoci. Nejvyšší nárůst proběhl v Kokorech na tři případy a Troubkách, kde se objevují dva zemřelí. Nově se objevují případy v Mikulově, Kyjově, Stupavě, Krumvíři a Koryčanech (MZA Brno, fond 67).

Situace na přelomu července a srpna, konkrétně **29. července – 1. srpna 1832** (viz příloha č. 110), se neliší od minulého období v Kokorech, kde umírají další tři lidé. Nově se objevuje případ ve Ždánicích. Zcela nový případ i forma zápisu se vyskytne ve Velké Lhotě jižně od Valašského Meziříčí. Zde umírá Johann Melicharek, 17letý syn domkaře na rothe ruhr (ZA Opava, fond SmSk). Nemoc v překladu znamená červenka a má některé jiné příznaky než cholera, zejména červená vyrážka na kůži. Tento specifický název se objevuje pouze v jedné společné evangelické matrice Velké Lhoty na Valašsku. Autor tyto případy započítal hned z několika důvodů. Rothe ruhr se v matrice objevuje pouze v roce 1832, nikde jinde se nepíše. Část případů pochází ze stejných domů v jedné vesnici. Hlavním argumentem započítání zemřelých však byla návaznost na cholera. Na dalších stránkách totiž nalezneme případy úmrtí na cholera, které souvisí se zemřelými na rothe ruhr. Oběti na cholera se totiž vyskytují v těch samých vesnicích a částečně i domech, ve kterých před několika dny řádil i rothe ruhr. Další případ se objevuje v Horním Těrlicku.

Od **2. do 5. srpna 1832** (viz příloha č. 111) se začíná kromě počtu nakažených obcí zvyšovat i intenzita případů. Příkladem budiž Kokory, kde se počet mrtvých vyšplhal na čtyři. Poprvé se nakažení objevují v Hranicích, konkrétně na předměstí Hranic, kde umírá žebrák neznámého jména. Potvrzení myšlenky objevu cholery ve Velké Lhotě podává výskyt rothe ruhr v sousední Malé Bystřici, ve které umírá evangelička Anna Schramková, manželka výměnkáře, ve 42 letech (ZA Opava, fond SmSk).

Nové případy se objevují mimo Mikulova i v Březí, ležící západně. Nové menší ohnisko vzniká v Rakvicích. Umírají 4 děti ze dvou různých domů. Z Litenčic a Stupavy se vlna šíří přes Tupesy až do Starého Města (MZA Brno, fond 67). Z Kokor se cholera rozšiřuje do Bochoře, kde se vyskytne jeden případ. Poprvé se objevuje zemřelý i v Šenově u Nového Jičína. Epidemie sem nejspíše přišla po chaussee z Hranic, kde se vyskytl další případ. Ve Slezsku se objevuje ojedinělý případ ve Starém Bohumíně (ZA Opava, fond SmSk). Pokračuje trend zvyšování intenzity případů v rozmezí **6. až 9. srpna 1832** (viz příloha č. 112).

Nejintenzivnější ohnisko **10.–13. srpna 1832** (viz příloha č. 113) jasně náleží Rakvicím. Umírá 11 obyvatel obce. Od dětí, přes dospělé, až po starší (MZA Brno, fond 67). Z Kokor na Přerovsku se cholera šíří severněji do Penčic a Tršic. Poprvé se zemřelý člověk objevuje v krajském městě, Novém Jičíně. Pravděpodobně sem vlna přišla po

císařské silnici z Hranic a Šenova. Kromě Jičina se vyskytuje první případ také v blízké Žilině, ve které umírá 32letá Theresia. Nové případy se objevují i na severu. Dolní Lutyně, Horní Těrlicko i Konská hlásí po jednom případě (ZA Opava, fond SmSk).

Další ohnisko se vytváří severně od Rakvic, v Brumovicích. Zde zemřelo 18 obyvatel (MZA Brno, fond 67). Nové menší ohnisko vzniká mezi Hulínem a Přerovem ve Staré Vsi. První případ rolníka Johanna ze Staré Vsi však nevysvětluje, jak se sem cholera dostala. Jeden z možných směrů je z oblasti Kokor přes Přerov po zemské silnici až do Staré Vsi. V neposlední řadě se poprvé objevuje případ v Kateřinicích na Vsetínsku (ZA Opava, fond SmSk). Sem byla choroba zavlečena pravděpodobně z Malé Bystřice či Velké Lhoty. V příčině úmrtí stojí cholera, tudíž je potvrzena myšlenka rothe ruhr. V evangelické matrice Velké Lhota, kam Malá Bystřice spadala, se místo příčiny úmrtí na rothe ruhr objevuje cholera. Taková je situace **14. až 17. srpna 1832** (viz příloha č. 114).

Situace **18.–21. srpna 1832** (viz příloha č. 115) se dále zhoršuje v Rakvicích, kde umírá 17 jejich obyvatel (MZA Brno, fond 67). Největší čtyřdenní přírůstek za celý rok 1832, 38 mrtvých, nastává v obci Brumovice a také ve Staré Vsi. U Obou obcí umírají osoby různého pohlaví, věku i náboženství. Z ohniska v Brumovicích se cholera šíří jižně, do Kobylí. Vlna se šíří také ze Staré Vsi. Nové případy eviduje Kostelec u Holešova, Holešov a Skaštice. Nový případ se objevuje v Ratiboři, u již nakažených Kateřinic. Jednotky zemřelých vykazují také obce Ráj a Staré Město u Karviné (ZA Opava, fond SmSk).

Zatímco v Rakvicích i Staré Vsi dochází k rychlému poklesu zemřelých, v Brumovicích se intenzita zemřelých stále drží na čísle 35. V týdnu od **22. do 25. srpna 1832** (viz příloha č. 116) se začínají formovat nová ohniska. První takové menší vzniká ve Starovičkách, mezi Hustopečemi a Velkými Pavlovicemi (MZA Brno, fond 67). Druhé, podstatnější, se objevuje v Novém Jičíně, kde umírá 7 osob, stejně jako ve Starovičkách. Epidemie z Holešova postupuje přes Fryšták a Horní Ves u Fryštáku do Sehradic a Vlachovic u Valašských Klobouk. Na Vsetínsku se objevuje případ v Przně u Kateřinic. Na severozápad od Opavy se vyskytuje brechdurchall v Brumovicích. Umírá Johanna, manželka domkaře v 58 letech. (ZA Opava, fond SmSk).

Ohnisko v Brumovicích začíná v období **26.–29. srpna 1832** (viz příloha č. 117) pomalu slábnout. Nákaza se však rozšiřuje do obcí v okolí Velkých Pavlovic. Konkrétně

se jedná o Přítluky, Zaječí, Bulhary a Rakvice (MZA Brno, fond 67). To samé platí i pro bývalé ohnisko Stará Ves, kde se objevují případy v obcích Vlkoš a Břest. Nový Jičín s 20 případy šíří cholera do okolních vesnic. Cholera se vyskytne v Životicích i Šenově u Nového Jičína. Další ohnisko vzniká v oblasti Kateřinice–Ratiboř–Pržno, kde umírá celkově více jak 25 osob. Poprvé za celou dobu epidemie se objevuje případ v Potštátu, situovaný severně od Lipníku nad Bečvou. První případ v roce 1832 zaznamenává také Opava a na východě Jablunkov (ZA Opava, fond SmSk).

Intenzita na jihu Moravy se snižuje, ohnisko v Brumovicích vyhasíná. Naopak lehce se intenzita úmrtí zvyšuje v Huštěnovicích, severně od Uherského Hradiště. Více případů se objevuje jednak v Horní a Dolní Vsi u Fryštáku a jednak v samotném Fryštáku. (MZA Brno, fond 67). Nové ohnisko se rýsuje ve západně od Valašských Klobouk, ve Vlachovicích. Obě již trvající ohniska v Novém Jičíně i Kateřinice–Ratiboř stagnují na dvaceti zemřelých mezi **30. srpnem a 2. zářím 1832** (viz příloha č. 118).

Na mapě z **3. až 6. září 1832** (viz příloha č. 119) se na jihu objevují pouze jednotky případů rozptýlených v prostoru. Menší ohnisko se formuje v okolí obce Jalubí na Uherskohradištsku (MZA Brno, fond 67). Další malá epicentra nákazy vidíme v ose Valašská Bystřice–Zlín–Přerov. Na jihovýchodě jsou to Vlachovice, severněji Fryšták a u Přerova zase Horní Moštěnice. Centra hlásí počty zemřelých v rozmezí 5 až 7. V Ratiboře a Kateřinicích dochází k útlumu, avšak v Novém Jičíně a okolních obcích nikoliv. Nově ztmavla Opava, ze které se cholera šíří do Bílovce, Vítkova i na jihozápad do Starých Těchanovic. V nich umírá Samuel, obchodník židovského vyznání, ve 43 letech (ZA Opava, fond SmSk).

Na jihu Moravy v týdnu od **7. do 10. září 1832** (viz příloha č. 120) postupně zmenšuje množství obcí nakažených cholerou na minimum. Nové menší ohnisko vzniká severně od Uherského Brodu, v Prakšicích (MZA Brno, fond 67). Situace podél osy Valašské Klobouky–Zlín–Přerov se mění. Ve Vlachovicích na jihovýchodě se počty rapidně snižují a nemoc se objevuje v sousedních Bohuslavicích nad Vlárí a Valašských Kloboukách. Ve Fryštáku, včetně Horní a Dolní vsi, přírůstky dál rostou na celkových 15 zemřelých. V Horních Moštěnicích sice ubývají počty zemřelých, intenzita oblasti je však dále výrazně červená, protože Vlkoš, Bochoř ale i Přerov hlásí nárůst obětí. Stagnuje naopak Nový Jičín. Narůst hlásí Vítkov a zejména Opava, kde se suma mrtvých zastavuje na čísle 10. Z Opavy se vlna šíří dál na západ. První případy se objevují v Sádku, Velkých

Heralticích a Holasovicích. V prvním jmenovaném umírá Joseph Bartel, domkař, na brechruhr (ZA Opava, fond SmSk).

11.–14. září 1832 (viz příloha č. 121) se dá obecně konstatovat, že intenzita ve zkoumaném území klesá na jednociferné číslo. To platí nejen pro tyto čtyři dny, ale i pro následující týdny. Sledujeme lehké navýšení intenzity v ohnisku Uherské Hradiště–Staré Město. To platí i pro Vlachovice, kde však rostou úmrtí zejména ve Valašských Kloboukách. Ve Fryštáku se situace uklidňuje a vlna se lehce přesouvá na východ do Štípy a Slušovic, u kterých to jsou teprve první případy (MZA Brno, fond 67). Na Přerovsku se epidemie nezhoršuje, zůstává na stejných číslech. Lehký nárůst vykazují města Hranice a Bystřice pod Hostýnem. Z Opavy se epicentrum stěhuje na západ do oblasti Brumovice–Velké Heraltice, kde umírá celkově 15 obyvatel. (ZA Opava, fond SmSk).

Zvláštní ohnisko vzniká v Domaníně severně od Bzence. Zde umírá v krátkém čase 10 obyvatel. Oběti nejsou jen děti a starší, ale také lidé v produktivním věku (MZA Brno, fond 67). Epidemie se do Domanína dostala z centra kraje i oblasti Uherského Hradiště, které v předchozím období vykazovalo nárůst případů. Dalším ohniskem v době od **15. do 18. září 1832** (viz příloha č. 122) se stávají Valašské Klobouky a obce okolo nich. Například v Potči se objevuje první případ až 17. září, v němž umírá Johann na cholery. Další koncentrace kopíruje landstraßen z Valašské Polanky, přes Vsetín, až do Valašského Meziříčí. Hranice vykazují také více mrtvých. Ohnisko se vybarvuje zpět u Opavy i díky nárůstu případů v Malých Hošticích (ZA Opava, fond SmSk).

V Domaníně i Valašských Kloboukách **19.–22. září 1832** (viz příloha č. 123) epidemie rychle ztrácí na obrátkách a ohniska pomalu mizí (MZA Brno, fond 67). Nově se vytvořilo v okolí Vsetína a Rokytnice. K absolutnímu vrcholu dochází v Hranicích, kde umírá 6 obyvatel. Dvě menší ohniska evidujeme na hranici Moravy a Slezska, ve Vítkově a Bílovci. Poslední pak kopíruje císařskou silnici z Opavy do Holasovic na severozápadě. Celkově se obce s více než dvěma případy koncentrují v Novojičínském kraji a ve Slezsku (ZA Opava, fond SmSk).

Menší lokální nárůst je zaznamenán v Provodově, nacházející se jižně od Zlína. Umírají v součtu 4 lidé (MZA Brno, fond 67). Stagnace nastává na Vsetíně, kde taktéž podlehl choleře 4 obyvatelé města. Útlum zaznamenaly Hranice a Vítkov. Z Bílovce se stěhuje choroba i do blízkých Butovic a pak pravděpodobně také do Oder. V nich je

zaznamenán první případ až 24. září. Umírá ve Johann ve 32 letech na brechdurchfall. Poslední a největší zbylé ohnisko z období **23. až 26. září 1832** (viz příloha č. 124) leží na trase Opava–Holasovice (ZA Opava, fond SmSk).

Od **27. do 30. září 1832** (viz příloha č. 125) existují pouze 3 oblasti s intenzitou tří obětí. První náleží Valašskému Meziříčí a Krásnu nad Bečvou. Další je pak na Vsetíně a obcích v blízkosti. Poslední je ve městě Valašské Klobouky a obci Poteč. V ostatních případech můžeme mluvit o jednom či dvou případech maximálně (ZA Opava, fond SmSk).

Obrat nastává **1. až 4. října 1832** (viz příloha č. 126). Nové ohnisko vzniká u hranic s Horními Uhrami, ve Velké nad Veličkou a Javorníku. Umírá zde celkově 7 osob. Nárůst probíhá i v samotných Valašských Kloboucích, kde zemře 6 obyvatel (MZA Brno, fond 67). Nárůst nakažených autor přisuzuje migraci obyvatel z oblasti Horních Uher. Na Vsetíně se ohnisko taktéž neutlumuje a přibývá dalších 5 zesnulých. Nově se objevují případy ve Slezsku. Konkrétně se jedná o Slezskou Ostravu, Přívoz a na východě Doly. V Brušperku roste suma nejvíce a vzniká tak menší ohnisko i zde. Zvýšení může mít příčinu, buď v přeshraniční migraci s Pruskem, anebo přesunem po císařské silnici z hlavního města Slezska, Opavy (ZA Opava, fond SmSk).

Nové ohnisko se v období **5.–8. října 1832** (viz příloha č. 127) formuje v obci Strachotín. Ta leží jihozápadně od Hustopečí a umírá zde 7 lidí. V Provodově dochází opět ke zhoršení tamní situace, když v obci umírá 9 obyvatel. Je to nejvyšší hodnota pro tuto obec za celou epidemii. Pozdní maximum může být způsobeno odlehlostí obce od všech větších měst i důležitějších cest. Na vysokých hodnotách se ještě drží Velká nad Veličkou a Valašské Klobouky. U ostatních obcí intenzita klesá (MZA Brno, fond 67).

Hodnoty ve Valašských Kloboucích stoupají i v následujícím týdnu od **9. do 12. října 1832** (viz příloha č. 128). 11 úmrtí však ještě není úplné maximum. To nastává u druhého ohniska, Velká nad Veličkou–Javorník. Dohromady je evidováno 9 osob zemřelých na brechruhr (MZA Brno, fond 67). V Brušperku nákaza již ustupuje a začíná lehce klesat. Malé ohnisko ve Slížanech na Kroměřížsku vede v patrnosti 4 oběti na cholera (ZA Opava, fond SmSk).

Nejvyšší hodnota pro Valašské Klobouky, 14 potvrzených případů, nastává ve **13. až 16. říjnu 1832** (viz příloha č. 129). Jedná se především o oběti starší 60 let (MZA Brno, fond 67). Menší ohnisko vzniká v obci Branky, nacházející se mezi Kelčí a

Valašským Meziříčím. 6 případů cholery může souviset s předchozím výskytem cholery ve Valašském Meziříčí. Situace obce Velká nad Veličkou–Javorník se výrazně zlepšuje (ZA Opava, fond SmSk).

Týden mezi **17. a 20. říjnem 1832** (viz příloha č. 130) se nese ve znamení útlumu nákazy a zlepšení situace ve všech obcích. To se opět mění v následujících čtyřech dnech. V Brankách se vyskytuje osm úmrtí na cholery. Všechny oběti pochází z domovské obce a mají od 1 roku po 70 let. Osm mrtvých figuruje také v součtu Valašských Klobouk. (ZA Opava, fond SmSk). Navýšení pozorujeme ještě u Pozlovic na Luhačovicku a v Přerově. **21. až 24. říjen 1832** (viz příloha č. 131) je však posledním obdobím, kdy pozorujeme nárůst případů (MZA Brno, fond 67).

25.–28. října 1832 (viz příloha č. 132) se na jižní Moravě žádné další případy nevyskytují. Poslední případy nad pět zemřelých obyvatel hlásí Branky a Valašské Klobouky. Jediná změna v týdnu od **29. října do 1. listopadu 1832** (viz příloha č. 133) nastává v Chlebovicích západně od Místku. Zde se najednou objevuje 5 úmrtí starších osob. Nicméně trend postupného útlumu nákazy postupuje (ZA Opava, fond SmSk).

Chlebovice dosahují maxima v době od **2. do 5. listopadu 1832** (viz příloha č. 134), kdy se po sečtení dat docházíme k výsledku šesti mrtvých. Menší výskyt je zaznamenán v Krásnu nad Bečvou u Valašského Meziříčí. Všechny tři oběti jsou děti do osmi let. Od období **6.–9. listopadu 1832** (viz příloha č. 135) se i v Chlebovicích snižují počty případů, pořád je jich však nejvíce z celého zkoumaného území, čtyři. Kromě nich se ještě na Kyjovsku a v okolí Valašských Klobouk objevují malé koncentrace výskytu cholery (ZA Opava, fond SmSk).

Nové tři případy brechruhu se objevují v Beňove jižně od Přerova. Na Kyjovsku vyčnívá pouze Ježov, kde umírají dvě děti na cholery. To se děje také v Krásně nad Bečvou. **10. až 13. listopadu 1832** (viz příloha č. 136) se dále vyskytují už jen jednotlivé případy. **Od 14. do 17. listopadu 1832** (viz příloha č. 137) umírají dvě osoby pouze v Přerově, Pozlovicích u Luhačovic a Žádovici u Kyjova (MZA Brno, fond 67). Na jižní Moravě ani ve Slezsku žádný případ nevidujeme. Osvětimany u Buchlovic evidují dva případy úmrtí starších lidí v rozmezí **18.–21. listopadu 1832** (viz příloha č. 138). Janová, Ratiboř a Růžďka vytváří na Vsetínsku trojúhelník vyšší koncentrace úmrtí. Ten se od **22. do 25. listopadu 1832** (viz příloha č. 139) přesouvá více severně vlivem výskytu cholery v Podlesí. Kromě něj se objevují dva případy v Kravařích (ZA Opava, fond

SmSk). Ke konci **listopadu, 26.–29., 1832** (viz příloha č. 140) se poslední jednotlivé případy objevují v Beňově u Přerova, Chvalčově u Bystřice pod Hostýnem, Janovice u Frýdlantu a Doly (dnes součást Karviné).

30. listopadu až 3. prosince 1832 (viz příloha č. 141) se objevuje jeden případ ve Vranovicích na jižní Moravě a ve Vidčích u Zubří. Poslední případ je z Beňova, kde umírá v 50 letech Petronilla, vdova po domkaři, na cholery. Od **4. do 7. prosince 1832** (viz příloha č. 142) žádný případ úmrtí nevidujeme. **8.–11. prosince 1832** (viz příloha č. 143) se opakuje výskyt jako konce listopadu, tedy se vyskytují případy v Beňově, Chvalčově a Vranovice. Nově se objevují dva případy ve Slezské Ostravě, kde umírají oba manželé. Mezi **12. a 15. prosincem 1832** (viz příloha č. 144) se kromě Slezské Ostravy a Beňova nově objevují 2 případy v Třebomi na Hlučínsku. To se v Třebomi opakuje i **16.–19. prosince 1832** (viz příloha č. 145). Oba případy jsou malé děti ve věku dva a deset let. Po jednom případě se objevuje ve Slezské Ostravě a nově v Týnci u Lanžhotu. V nejsevernější obci ve zkoumaného území, Třebomi, se v období od **20. do 23. prosince 1832** (viz příloha č. 146) objevují 3 případy. Po jednom úmrtí pak připadá Beňovu a Chvalčovu. Poslední a zároveň jediný případ se opět vyskytuje mezi **24. a 27. prosince 1832** (viz příloha č. 147) v Třebomi. Úplně poslední případy se vyskytují v Luhačovicích a Chvalčově. V obou případech umírají děti. To je z **28.–31. prosince roku 1832** (viz příloha č. 148) vše. V roce 1833 autor žádné případy nenašel.

Poslední mapa pak vykresluje celkové **sumy** za období epidemie **1831–1832** (viz příloha č. 149). Největší intenzita případů zemřelých na cholery se koncentruje celkem předvídatelně na jižní a jihovýchodní Moravě. Je to pochopitelné, epidemie se přes toto území přelévá z východu na západ, z jihu na sever a opačně. Nejintenzivnější ohniska se zobrazují v okolí Podivína, Klobouk u Brna, Hodonín–Dubňany, Bzenec–Veselí nad Moravou, Uherské Hradiště–Staré město a menší v okolí Bánova. Na střední Moravě vystupuje pouze jedno velké ohnisko v okolí Přerova. Zajímavá je vcelku malá intenzita v Přerově. To je pravděpodobně způsobeno chybějící železnicí a tím pádem menší významností jako dopravního uzlu. Menší intenzitu má také spojnice mezi Uherským Hradištěm a Hulínem. To souvisí nejspíše také s menší koncentrací obcí a hustotou obyvatel.

V Novojičínském kraji je situace minimálně o řád méně intenzivní. Největší intenzita nenáleží krajskému městu Nový Jičín, ale Vsetínu a Frýdku–Místku. Kolem

chaussee, spojující Olomouc s Těšínem a procházející územím kraje napříč, se drží intenzita počtu zemřelých vyšší. V jihovýchodní části naopak existuje vícero obcí, i větších, jež nevykázaly žádný případ úmrtí. Ve Slezsku pak dominuje hlavní město Opava. Je to logické. Jako centrum tehdejšího rakouského Slezska se v ní sbíhala většina cest, ať už císařských či zemských.

11.2 Roky 1866

Kromě již zmíněných aspektů, kterým se bude autor věnovat i v této podkapitole, se zaměří navíc i na specifika tohoto válečného roku. V roce 1866 vypuká prusko-rakouská válka a přes naše území prochází pruská armáda, která sem přináší i cholera. Autor se tedy zaměří i na pohyby pruských vojáků a pokusí se zodpovědět otázku, zda-li a jak souvisí pohyb pruské armády s výskytem nemoci a její intenzitou v dané obci. Jako pomoc budou užity mapy postupu pruské armády. Další specifíčností je již vystavěná železnice. Autor se tedy mimo silnic zaměří i na tento způsob dopravy.

Mapová díla, odkazující se k podkapitole 11.2, jsou označeny mapa_150 až mapa_198. Mapa_150 vymezuje původní zaměření této práce, Uherskohradištský a Novojičínský kraj. Mapa_151 až mapa_196 zobrazuje opět čtyřdenní součty zemřelých na cholera. Poslední, mapa_197, znázorňuje celkovou sumu mrtvých pro jednotlivé obce v roce 1866.

Mapy z **1. až 12. července 1866** (viz příloha č. 151-3) jsou poměrně strohé a nezajímavé. Nevyskytuje se na nich totiž žádný případ úmrtí a tím pádem se jejich analýzou a interpretací nebudeme zabírat.

Situace se obrací v době od **13. do 16. července 1866** (viz příloha č. 154), kde vyvstávají hned dva potenciální problémy, u kterých se autor pokusí vysvětlit, proč je řešil svým vlastním způsobem. První souvisí se samotnými pruskými i rakouskými vojáky zemřelými na cholera. Tyto jednotky totiž nejsou obyvateli dané obce a navíc většina z nich pochází z míst mimo zkoumané území. Byly přesto započítány. Autorovi totiž sloužily pro lepší přehled výskytu nemoci a potenciální příčině zavlečení do obce. Navíc, kromě výjimečných případů, hlavně větších měst na železnici, se počet vojáků zemřelých na cholera pohybuje v řádu jednotek. Armáda se účelně snažila stavy mrtvých vojáků podhodnocovat, aby skryla obrovský problém v podobě velkých ztrát na cholera ve svém vojsku. Hluběji bude problém popsán v kapitole Diskuse. Druhý možný problém nastává již konkrétně u Tovačova a souvisí s první obětí. 15. července 1866

proběhla u Tovačova bitva. V matrice zemřelých je však napsáno, že 16. až 20. července 1866 zemřelo na následky boje 12 a na cholery 22 vojáků. Autor tedy nevěděl přesně, kdy se první případ vyskytl. V knize *Tovačovsko ve válečném roce 1866* autor přisuzuje první oběť neznámému pruskému vojínovi, napsaného až o řádek níže, z 18. července (Synek, 2016). 18. července však již byla pruská armáda v Přerově a Kojetíně. Autor tedy zmíněných 22 vojáků započítal rovnoměrně do 16.–20. července 1866. Nenašel totiž žádné důkazy o tom, kdy přesně zmínění vojáci zemřeli. Na památníku bitvy nejsou uvedena data úmrtí vojáků, s mrtvými nepracuje ani Synek. Jediné malé ohnisko tedy můžeme vidět v Tovačově, kde dohromady umírají 4 vojáci na cholery. (ZA Opava, fond SmSk, inv. č. 6146, fol. 145).

Na mapě z **17. až 20. červenec 1866** (viz příloha č. 155) můžeme vidět, jednak velké zvýšení intenzity úmrtí v Tovačově, kde umírá 20 vojáků a jednak směry šíření cholery. Ty přesně kopírují směr postupu pruské armády. První směr šíření vede do Přerova. Tady umírá 20. července první oběť, pruský voják 45. pluku 8. setniny. Tento pluk spadá pod 2. divizi, která do Přerova přichází 18. července. Je tedy nadmíru zřejmé, že cholery sem donesla pruská armáda. Druhá vlna se šíří přes Kojetín, Kroměříž a Hulín směrem na jih. V Kojetíně umírá pruský voják 7. granátnického pluku, Josef Šolz, 19. července. Ten samý den umírá také v Hulíně neznámý pruský voják 47. pěchotního regimentu. V Kroměříži 20. července zemřel pruský voják 1. hulánského regimentu. Všichni tito vojáci byli součástí 9. a 10. divize, která zmíněnými městy procházela do Kvasic a Tlumačova. I tady se směr šíření epidemie shoduje s cestou armády. První případ se taktéž objevuje na jihu Moravy v Hustopečích, kudy se část pruské armády přesouvala směrem k Vídni. Umírá pruský voják gardového sboru na brechdurchfall. Není náhoda, že 19. července prochází Hustopeči 1. a 2. gardová divize, jejíž součástí je i gardový sbor (SOKA Náchod, fond 2137).

21.–24. července 1866 (viz příloha č. 156) se mapa začíná zbarvovat do červena. Na jižní Moravě můžeme na základě nakažených obcí sledovat cestu pruských divisí. 6. divize prochází po chaussee trasu Pohořelice–Dolní Dunajovice–Mikulov 15.–17. července. 22. července umírá v Pohořelicích Ernst Müller z 12. brigády, 23. července pak voják v Mikulově. V Dolních Dunajovicích sice jako první neumírá voják, nýbrž čtyřletá Franziska, v dalších případech se však již o vojáky jedná. 11. a 12. divize zase kopíruje trasu nakažených obcí z Mušova do Mikulova. V nakažených obcích sice nejsou první případy mrtví vojáci, avšak v Mušově jako první umírá celá rodina z jednoho č. p.

Kompletní cesta se vykresluje také 1. a 2. gardové divizi. Ta z Velkých Němčic, přes již zmíněné Hustopeče, přechází kolem Podivína do Břeclavi. V těchto obcích se pak se zpožděním 2-3 dnů objevuje cholera. Poslední, i když méně čitelný přesun, uskutečňuje 4. divize ve směru Dolní Dunajovice–Mikulov–Valtice. Důkazem přesunu je první případ z Valtic, ve kterých umírá pruský voják 9. infanterie. Posun pozorujeme také u vlny, která se přes Tlumačov, Otrokovice, Buchlovice, Jalubí a Ostrožskou Novou Ves dostává do Veselí nad Moravou, kde počty zemřelých nabírají vysokou intenzitu z důvodu započítání vojáků. První případ, pruský voják 47. pěšího pluku Baier, pochází právě z 10. divize. Důkazem stejné cesty armády i vlny je kupříkladu první případ z Otrokovic, ve kterých zemřel pruský poddůstojník 1. hulánského pluku, jenž spadá pod 9. divizi. Společně tedy postupují zhruba stejným směrem jako první případy cholery. V okolí bojiště se usazuje prach a s ním i cholera. Ta se šíří do okolních vesnic i díky 1. a 2. divizi, která se kromě přesunu do Přerova částečně usazuje i u Tovačova, kde pomáhá nákazu ještě více rozšířit. Příkladem budiž obec Lobodice severně od Kojetína, kde 21. července umírá pruský voják Johann Jakob Wulff 44. regimentu, jenž spadá pod 2. divizi. První důkaz pohybu 5. a 8. divize máme z Hodonína. Zde umírá 23. července pruský voják 12. pěchotního regimentu, která byl součástí 8. divize. Zajímavá je však absence nákazy ze směru Klobouky u Brna–Čejč, odkud do Hodonína přišli (MZA Brno, fond 67).

Nejdůležitější informací pro následující **25.–28. červenec 1866** (viz příloha č. 157) ale i další týdny je uzavření provizorního příměří 26. července. V něm mimo jiné byla stanovena demarkační linie, po kterou Prusové mohou okupovat území. Ta zhruba kopírovala hranici měst Pohořelice–Hustopeče–Břeclav–Bzenec–Staré Město–Otrokovice–Holešov–Bystřice pod Hostýnem–Kelč–Nový Jičín–Moravská Ostrava. Pruská armáda tedy začíná zabírat dobyté území a tím i rozšiřovat epidemii na Moravě a ve Slezsku. Tato situace panuje až do 23. srpna 1866, kdy se uzavírá Pražský mír a pruská armáda se stahuje zpět domů. Na jižní Moravě se epidemie pomalu začíná šířit od původních cest armády do blízkých vesnic. Často jsou zde zanecháni zranění vojáci, z nich někteří umírají i na cholera. Kupříkladu v Ivani, jižně od Pohořelic, umírá 27. července pruský voják 1. batalionu 1. gardové divize, která tudy před týdnem procházela. Nebo také Bartholomaeus Tomčák, pruský dělostřelec 4. baterie 1. gardové divize, který umírá v Hlohovci severně od Valtic. Obecně lze říci, že v obcích kolem trati na Brno se případy objevují dříve. V Hodoníně kromě vojáků, začínají umírat i místní obyvatelé. Jediný případ severně od Hodonína se nachází v Hovoranech, kde umírá domkař Tomáš

Sopůšek na cholera. Rychlý spád dostává epidemie v okolí Veselí nad Moravou. Víceero případů se objevuje v Uherském Ostrohu, Zarazicích, Blatnici pod sv. Antonínkem a dalších. V těchto případech je příčina nemoci napsaná jako úplavice, či úplavice choleroová. Cholera se vyskytne i zpětně v Mařaticích u Uherské Hradiště, Bílovicích a Mistřicích (MZA Brno, fond 67). V Přerově epidemie nabírá na obrátkách, umírá 33 lidí. První případ se objevuje i u Budišova nad Budišovkou, v Podlesí (ZA Opava, fond SmSk).

Od 29. července do 1. srpna 1866 (viz příloha č. 158) se objevují případy již i severně od Hodonína. Příkladem budiž Klobouky u Brna, kde umírá Ernst Müller, pruský voják 6. granátnického pluku. Velké ohnisko vzniká v Podivíně, Veselí nad Moravou i Uherském Hradišti. První nakažené obce se koncentrují v okolí železnice směrem na Přerov. První případy hlásí v Napajedlech i Hulíně (MZA Brno, fond 67). Z Ohniska z Přerova se pomalu cholera šíří na východ do Radslavic, Citova a Loučky u Bystřice pod Hostýnem. Vrchol nastává v Kojetíně, kde umírá 14 obyvatel města. První případ registruje také Moravská Ostrava. Zde se objevuje 26letý August Eckert, pruský mušketýr 43. pluku z východního Pruska. Autor předpokládá, že se sem dostal po chaussee z Přerova. Druhou možností je přesun po železnici, avšak až z Lipníka nad Bečvou. Pruská armáda při obsazení Přerova vyhodila tamní železniční most do vzduchu a přerušila tak komunikaci po dráze. Ať již armáda použila první či druh způsob, lze z toho usuzovat, že 1. a 2. gardová divize měla za úkol se z Přerova přesunout směrem do Ostravy a zabrat zbytek území. (ZA Opava, fond SmSk).

2.–5. srpna 1866 (viz příloha č. 159) se objevují nové případy téměř po celém území jižní Moravy. Ohnisko v Podivínu se rozšiřuje do Lednice a okolních obcí. Nové epicentrum se formuje severně v okolí Velkých Pavlovic, v Bořeticích, kde umírá 29 osob. Další ohnisko se rozšiřuje z Hodonína do Dolních Bojanovic a Mikulčic. Epidemie se také šíří do okolí Veselí nad Moravou, hlavně na jihovýchod. Jsou zasaženy obce jako Velká nad Veličkou, Louka či Lipov. Dále se nákaza šíří do prostoru kolem trati mezi Uherským Hradištěm a Přerovem (MZA Brno, fond 67). Železnice neslouží již jako bodové ohnisko ale liniové. Nově se cholera přes železnice i chaussee dostává do Lipníku nad Bečvou, Hranic a Nového Jičína. V Hranicích umírá pruský voják 1. granátnického regimentu, stejně jako v Novém Jičíně. Tím byla potvrzena domněnka, že se 1. a 2. gardový pluk přesouvaly po železnici či silnici do Moravské Ostravy. Od trati se epidemie rozšiřuje i na sever do Potštátu a Spálova. Na jihovýchodě se pak šíří nejprve do Loučky

u Valašského Meziříčí a také Valašské Bystřice. Ve Slezsku se lehce narůstají případy pouze v Moravské Ostravě (ZA Opava, fond SmSk).

Zatímco v ohnisku Podivín–Lednice pomalu klesají počty zemřelých, rozjíždí se více severněji ohnisko v okolí Velkých Pavlovic. Nejzasazenější obec Bořetice eviduje 30 osob zemřelých na cholera. Posun nastává taktéž v Hodoníně, kde opadává první vlna, a ta se stěhuje více na jih k Lanžhotu do Tvrdonic. Ve dvaceti devíti zemřelých jsou započítáni také prušští vojáci, nejspíše chránící demarkační linii. Intenzita ve Veselí začíná pomalu klesat, avšak opačně je tomu v okolních vesnicích, kde počty obětí rostou skokově. V okolí Uherského Hradiště sumy rostou také, nikoliv však po desítkách, ale pouze po jednotkách. Objevují se nové první případy v Topolné, Nedachlebicích či Březolupech. Ohnisko Napajedla–Tlumačov na druhou stranu pomalu stagnuje. Na hranicích zkoumaného území se červeně zbarvují také Počenicice a Morkovice jihozápadně od Kroměříže. Na východě pak svítí nově Vizovice. Zde umírá Josef, domkař z Vizovic, v 58 letech na ruhr. To v překladu znamená úplavice. Chorobu autor započítal, protože se objevuje i v dalších případech jako příčina úmrtí. Přerov dosahuje svého maxima 58 úmrtí ve 4 dnech. Ten samý stav nastává i v okolních obcích, kupříkladu Předmostí. Na bojišti u Tovačova epidemie pomalu slábne (MZA Brno, fond 67). Epidemie dále postupuje z Nového Jičína po císařské silnici do Příboru a Bartošovic. Nově se cholera objevuje již nedaleko Opavy, v Hradci nad Moravicí. Ta sem přišla nejspíše podél zemské silnice od Nového Jičína. Z Moravské Ostravy se v prostoru nemoc šíří podél železnice do Rychvaldu. Dalšími landstaßsen se pak dostává do Petřvaldu a Hrabové (ZA Opava, fond SmSk). Tak vypadá mapa z **6. až 9. srpna 1866** (viz příloha č. 160).

Ohnisko v Bořeticích se rozšiřuje až do prostoru Velké Pavlovice–Hustopeče–Klobouky u Brna. Všechny obce uvnitř této kapsy hlásí kolem 20–30 obětí na cholera. Střed epicentra se z Veselí nad Moravou stěhuje lehce na východ do Blatnice pod sv. Antonínkem. Velký nárůst evidujeme v nejbližším okolí krajského města, Uherského Hradiště. V Kunovicích, Jarošově či Mistřicích padá za oběť více jak 20 obyvatel (MZA Brno, fond 67). Ohnisko na Přerovsku, Kojetínsku i Kroměřížsku se zlepšuje a epidemie se šíří do vzdálenějších obcí. Jižně od dráhy se objevují případy v Bystřici pod Hostýnem a Kelči. Na severu pak v Odrách, Fulneku i vzdálenější Libavé. Ve Slezsku se objevuje případ ve Vítkovicích o Ostravy. První případ je zaznamenán mezi **10. a 13. srpnem 1866** (viz příloha č. 161) také na Hlučínsku, konkrétně se jedná o obec Darkovice. Umírá rolník Pavel Tomicza v 32 letech na cholera. Nejspíše z Potštátu a Libavé přichází i do Dolních

Životice, nacházejíc se jihozápadně od Opavy, cholera. Umírá vysloužilý zahradník a výměnkář Jakub Válek (ZA Opava, fond SmSk).

Od **14. do 17. srpna 1866** (viz příloha č. 162) můžeme na celém zkoumaném území vidět snížení intenzity ve všech ohniscích, a naopak zvýšení počtu obcí, ve kterých registrujeme oběti. Navíc, na jihu vidíme lehký náznak posunu ohnisek nejintenzivnějších obcí směrem od železnice Břeclav–Brno na severovýchod oproti předchozím dnům. To vypovídá o začátku přesunu hlavní vlny směrem severovýchodním. Ohnisko kolem Uherského Hradiště se spojuje s epicentrem ve Veselí a vytváří jedno větší ohnisko co do velikosti, avšak s menší intenzitou. Na jižní i jihovýchodní Moravě jsou zasaženy téměř všechny obce (MZA Brno, fond 67). Na Přerovsku se začíná situace uklidňovat. V okolí dráhy, směrem do Ostravy, se objevují další případy nákazy. Jedná se zejména o menší obce. Severně od železnice jsou to například Partutovice, Stráž nad Ludinou či Hladké Životice. Jižně se může jednat třeba o Soběchleby, Bartošovice, Kunín a Mošnov. Po císařské silnici se z Příboru šíří cholera do Sviadnova u Místku. Po Přívozu svítí na železnici také Pudlov a Starý Bohumín. U Opavy nově svítí také Vávrovce, v nichž umírá Thalia, vdova po domkaři, na brechruhr. Jedná se nejspíše o případ, kdy k zavlečení cholery dochází z Pruska (ZA Opava, fond SmSk).

Situace mezi **18. a 21. srpnem 1866** (viz příloha č. 163) se na jižní Moravě a v Uherskohradištském kraji moc nemění od týdnu předchozího. Hlavní rozdíl je v postupném snižování intenzity na hodnotu kolem 15 obětí na obec. To samozřejmě neplatí pro ohnisko Kunovice–Veselí nad Moravou, kde se stále pohybují čísla okolo 20 až 25 zemřelých. Epicentrum v Kunovicích však dosahuje maxima 66 zemřelých. Dále se pak epidemie pomalu šíří na východ k hranici s Horními Uhry. Objevují se případy v Bojkovicích, Komňi či Jasenné, severně od Vizovic. (MZA Brno, fond 67). Případy v Přerově a okolí začínají lehce stoupat, přichází druhá, menší, vlna. V Novojičínském kraji se nové případy objevují ve Frenštátu pod Radhoštěm a ve valašském Meziříčí. Epidemie se dostává také do Vítkova a Radkova. I Frýdek a Místek hlásí své první oběti na životech. V obou případech se jedná o malé děti. Cholera se ale zastavuje až v Hnojníku severně od Morávky. V Moravské Ostravě a blízkých obcích se začíná lehce zvedat počet obětí. V Opavě je však pořád klid (ZA Opava, fond SmSk).

Druhá vlna a s ní i vyšší intenzita přichází opět do oblasti Klobouky u Brna–Hustopeče, kde umírá kolem 25 osob v každé obci. K velkému ohnisku na

Uherskohradištsku se přidávají Buchlovice s 34 oběťmi (MZA Brno, fond 67). Druhá vlna v Přerově **22.–25. srpna 1866** (viz příloha č. 164) se rozpadá. Naopak jde vidět zvýšení intenzity úmrtí kolem Severní dráhy císaře Ferdinandy ve směru do Ostravy. Jedná se o hodnoty kolem čísla 10. Na jihovýchodě Novojičínského kraje přichází epidemie na Vsetín, kde umírá rakouský desátník 10. dělostřeleckého pluku na cholery. To nám dává další důkaz o šíření cholery i v rakouské armádě. Ta se sem přesouvá nejen za účelem střežení demarkační linie, ale také kvůli pronásledování Klapkovy legie. Legie, vedená generálmajorem Georgem Klapkou, se skládala z uherských emigrantů z revolučních let 1848/9. Jejím úkolem bylo vydobýt Uhersku samostatnost. To se však nepovedlo (Keinast, 1900). Kromě Vsetína se nemoc objevuje i v okolních obcích: Pržno, Lhota u Vsetína a Liptál. První případ hlásí také Velké Karlovice u hranic se Slovenskem. Nové objevy nemoci se vyskytnou na chaussee z Ostravy do Opavy, v Hrabyni a Štítině. Konečně je zvýrazněna i Opava, ve které umírá Cecilia Winkelsberg, pocházející ze Slezské Ostravy. Je tedy jasné, že se sem cholera dostala po železnici či císařské cestě z Ostravy (ZA Opava, fond SmSk). 23. srpna je podepsán Pražský mír, po kterém se pruské jednotky začínají stahovat z okupovaného území domů epidemie začíná zpomalovat a ustupovat.

Od **26. do 29 srpna 1866** (viz příloha č. 165) můžeme opět vidět posun ohniska z Hustopečí směrem ke Kloboukům u Brna a západně od nich. Posouvá se taky vlna z Lanžhotu do Hodonína, kde probíhá druhá silnější vlna. Od ohniska v Kunovicích se odděluje Veselí nad Moravou, které již slábne. Tím pádem se odtrhlo menší ohnisko východně od Strážnice s centrem v Hrubé Vrbce. Další menší centrum nákazy se vytvořilo východně od Uherského Brodu, v Bánově, kde umírá 31 obyvatel na brechruhr. Zajímavá první oběť se vyskytla v Luhačovicích. Prvních 5 obětí jsou vojáci, avšak rakouské armády. Konkrétně zemřel Anton Král, rakouský myslivec 1. praporu. To nám dává krásný obrázek toho, že i rakouská armáda trpěla na cholery stejně jako pruská. Jedná se o vojáky, kteří sem přišli obsadit a hlídat demarkační hranici stanovenou při příměří (MZA Brno, fond 67). Postupné zvyšování počtu zemřelých zaznamenávají obce v blízkosti železnice či na ní: Lipník nad Bečvou, Hranice a Fulnek. Kromě nich se zvedají počty také Valašskému Meziříčí a Vsetínu a v jejich okolí se objevují obce s novými případy. Lehce se zvyšuje počet zemřelých v Moravské Ostravě a dosahuje vrcholu 17 obětí. Na jihovýchod od Ostravy se poprvé objevují Horní Bludovice, jedná se však jen o jednotky případů (ZA Opava, fond SmSk).

30. srpna až 2. září 1866 (viz příloha č. 166) se formuje nové menší ohnisko u Klobouk u Brna. Největší ohnisko v Kunovicích začíná stagnovat, jižněji v Hrubé Vrbce naopak případy rostou. V Bánově se počet skokově zmenšuje, i když v jeho okolí se hodnoty pořád drží okolo 15 případů (MZA Brno, fond 67). Dále je pozorovaná vyšší intenzita úmrtí v blízkosti železnice, hlavně v úseku mezi Přerovem a Hranicemi. Další výraznější území s nadprůměrnými čísly leží v ose Vizovice–Vsetín–Valašské Meziříčí. Menší ohnisko také registrujeme v Příboru a Fulneku, což je dáno bližší polohou k železnici, respektive císařské cestě. Moravská Ostrava postupně začíná oslabovat. Naopak se začíná ozývat Opava, ve které se kromě předměstí objevují případy i v centru (ZA Opava, fond SmSk).

V období od **3. do 6. září 1866** (viz příloha č. 167) nacházíme maximum součtu zemřelých za 4 dny na jednu obec. Tou obcí jsou Šitbořice, které se nachází uprostřed nového ohniska západně od Klobouků u Brna. Umírá v ní 87 lidí. Ani jeden z nich není voják, všichni jsou jejími obyvateli. Jediná možná cesta, která autora napadá, je přinesení cholery z Brna, kde si epidemie vyžádala stovky obětí. Vysoká hodnota nejspíše souvisí s extrémně špatnými hygienickými podmínkami a kontaminací společného zdroje vody. V Kunovicích již ohnisko také slábne a lehce se rozšiřuje do prostoru. Hrubá Vrbka, Javorník a Velká nad Veličkou vykazují méně případů, kolem 10 (MZA Brno, fond 67). Lehce se opět zvedá koncentrace zasažených měst na trati a v jejím blízkém okolí. V Hulíně, Lipníku nad Bečvou i Hranicích naposledy počty rostou. Osa Vizovice–Vsetín–Valašské Meziříčí roste v počtech aktivních případů nad hodnotu 10 úmrtí. Nové případy se objevují ve Frýdlantu a úplně na východě také v Mostech u Jablůnkova. Zde umírá sirotek Adam v osmi letech na brechruhr. V Opavě počty zemřelých dále rostou na hodnotu 22 (ZA Opava, fond SmSk).

Ohnisko v okolí Kunovic je pořád ještě největší a nejintenzivnější, začíná ale postupně dohořivat. Kromě Kunovicka se zformovala ještě jedno větší ohnisko s více obcemi. Táhne se od Hrubé Vrbky přes Nivnici východně od Hluku po Bojkovice. Vytváří tak paralelní ohnisko tomu v Kunovicích. Další významná epicentra jsou vztažena k jednotlivým obcím. Jedno figuruje v okolí Šitbořic, druhé ve Slížanech jihozápadně od Kroměříže. Třetí se nachází mezi Hulínem a Přerovem ve Zlechově, čtvrté pak na Vizovicku (MZA Brno, fond 67). Všechny se pohybují okolo 15–20 případů s výjimkou Šitbořic, kde je to 30. Obecně se však dá říci, že se více menších ohnisek nachází už v Novojičínském kraji a ve Slezsku. Většina se nachází podél trati: Lipník nad

Bečvou, Hranice, Fulnek či Opava. Pouze Příbor leží na císařské cestě směrem do Pruska. Valašské Meziříčí a Vsetín leží mimo hlavní cesty. Všechny mají součty hodnot zemřelých v rozmezí od 15 do 20. Pouze Opava má více, 35 zemřelých (ZA Opava, fond SmSk). Tak vypadá mapové dílo z **7.–10. září 1866** (viz příloha č. 168).

Ohnisko se z Kunovic přesouvá v týdnu od **11. do 14. září 1866** (viz příloha č. 169) do Bzence a Domanína. V ohnisku se pohybuje počet případů kolem hodnoty 30. I paralelní ohnisko se rozpadá na menší jednotlivá centra. Nové menší ohnisko vzniká v okolí Napajedel. Všechna epicentra na jižní a jihovýchodní Moravě celkově ztrácí na intenzitě a oslabují (MZA Brno, fond 67). V Novojičínském kraji se počty nezvyšují, ale také neklesají. To platí také pro jediné ohnisko ve Slezsku, Opavu (ZA Opava, fond SmSk).

To se mění mezi **15. a 18. zářím 1866** (viz příloha č. 170). Po celém území vidíme posun intenzity ve směru severovýchodním. Jediný větším ohniskem zůstává to v prostoru Bzenec–Domanín. Nové menší vzniká v Moravské Nové Vsi u Lanžhotu. Zůstává v Nivnici, Napajedlech a Slížanech (MZA Brno, fond 67). Další ohnisko vzniká u Holešova, Lipníku a Vizovic. U všech však platí, že jejich intenzita je pouze okolo 10 případů. Jediné ohnisko v ose Valašské Meziříčí–Rožnov pod Radhoštěm roste a má kolem 20 obětí v průměru. Dále figurují ohniska o řád menší v Příboru a ve Fulneku. Opava eviduje v polovině září nejvyšší hodnotu za celé zkoumané období, což odpovídá 41 zemřelým osobám (ZA Opava, fond SmSk).

Zatímco na jihu Moravy již epidemie ustává, ve středu Uherskohradištského kraje se zformoval úsek od Moravské Nové Vsi, přes Dubňany, Bzenec, Staré Město až do Napajedel. Menší ohnisko zůstalo zachováno v Nivnici. V obou případech mluvíme o 18 až 22 případech za každou obec (MZA Brno, fond 67). Na Vsetíně dosahují počty obětí kritického bodu (15), od kterého bude zemřelých už jen ubývat. Intenzita se zvyšuje **19.–22. září 1866** (viz příloha č. 171) nejvíce v oblasti mezi Valašským Meziříčím a Rožnovem pod Radhoštěm, kde stoupá na maximum, 27 zemřelých. Narůstá také intenzita v Novém Hrozenkově, kde umírá 28 obyvatel. V Bílovci, Brušperku a Moravské Ostravě se pohybují sumy mrtvých okolo 10 případů. O 15 zemřelých méně má také Opava, přesto však s 35 zemřelými vykazuje nejvyšší přírůstky ze všech obcí (ZA Opava, fond SmSk).

Od **23. do 26. září 1866** (viz příloha č. 172) dochází k útlumu všech větších ohnisek i na jihovýchodní Moravě. Jediná větší intenzita je zjišťována v Moravské Nové Vsi, Dubňanech a mezi Uherským Brodem a Bojkovicemi. Intenzita odpovídá rozsahu 10-12 zemřelých. Ta odpovídá také dvěma menším ohniskům na střední Moravě, Lhotě u Napajedel a Rymicím u Holešova (MZA Brno, fond 67). Ohnisko na Vsetíně a v Novém Hrozenkově se drží na hodnotách z minulého období. V Rožnově pod Radhoštěm sumy začínají pomalu klesat. Naopak se v tomto týdnu objevuje nové krátkodobé ohnisko ve Frenštátu pod Radhoštěm, kde se objeví 18 případů úmrtí na cholera. Menší ohniska pak zůstávají v Příboru, Bílovci i Moravské Ostravě. Obce v okolí železnice do Opavy vykazují více úmrtí, než obce na Hlučínsku či západně od Opavy. Opava stále drží počet zemřelých nad číslem 30 (ZA Opava, fond SmSk).

Na mapě z **27.–30. září 1866** (viz příloha č. 173) vidíme přesun téměř všech ohnisek do Novojičínského kraje a Slezska. Poslední větší výskyty zemřelých na cholera eviduje oblast Dubňany–Kyjov, Napajedla, Rymice a Bylnice jižně od Valašských Klobouk (MZA Brno, fond 67). Spojením dvou ohnisek vzniklo jedno delší podél zemské cesty z Vsetína, přes Hovězí, Halenkov až do Nového Hrozenkova. Relativně vyšší koncentrace přetrvává na dráze mezi Přerovem a Hranicemi. Zatímco ohnisko ve Valašském Meziříčí vyhasíná, spojují se dvě epicentra pod jednu větší oblast Příbor–Štramberk–Frenštát. Počty obětí se pohybují mezi 15 a 18. Více případů se objevuje i ve Slezské Ostravě a zvyšuje se intenzita v epicentru. Opava si dále drží svůj standart 30 případů, a navíc se objevují i případy v jejím nejbližším okolí, v Kylešovicích a malých Hošticích (ZA Opava, fond SmSk).

Poslední větší ohnisko v Uherskohradištském kraji se nachází v Napajedlech a Bylnici. Zatímco v Bylnici se jedná o místní obyvatele různého pohlaví i věku, v Napajedlech nárůst způsobují opět vojáci, avšak tentokrát rakouští. Jedná se o 24. pěší pluk vévody z Parmy (MZA Brno, fond 67). Tento pluk se po ukončené válce stahuje po železnici zpět do své domoviny ve východním Prusku a Bukovině. Při cestě domů však ve vlaku vypuká cholera. Mrtví vojáci jsou postupně vykládáni v železničních stanicích měst, ale vlak pokračuje dále. Tím se cholera postupně šíří pomocí železnice dále na sever (Kysilka, 2011). Tento jev je podpořen zemřelými vojáky ze stejného 24. pěšího pluku vévody z Parmy i v Přerově a Moravské Ostravě. Ze vzniklého ohniska v minulém období na Vsetínsku vznikají zpátky dvě menší. V Novém Hrozenkově i na Vsetíně se epidemie pořád šíří. Intenzita klesá ve Valašském Meziříčí, Frenštátu, Štramberku,

Příboru a Bílovcí. Ve zmíněných obcích se objevuje průměrně 10 případů úmrtí na cholera. Jediná Opava převyšuje tento počet s více jak 30 zemřelými. I v okolních obcích se začínají počty zemřelých zvyšovat. Například první případ v Stěbořicích, kdy umírá Magdaléna, vdova po podruhoví, v 60 letech na cholera. Epidemie dochází i na západ od Opavy a po chaussee i do Budišova nad Budišovkou. Nové případy se objevují i na Hlučínsku. V Kobeřicích zemřel domkař Jacob až 1. října na cholera. Jedná se teprve o první případ. Na východě poprvé zčervenala Vendryně severně od Jablunkova. Z toho vyplývá, že se epidemie přesunuje až k hranicím s Pruskem a proniká do vzdálenějších a méně přístupných obcí (ZA Opava, fond SmSk). Tak vypadá situace **1. až 4. října 1866** (viz příloha č. 174).

Na jižní Moravě už se případy téměř nevyskytují. Na Kyjovsku se počty případů ještě vyskytují kolem hodnoty 5. Ohnisko v Napajedlech se přestěhovává do Tečovic u Zlína. V Rymicích a jejich okolí se koncentruje větší počet zemřelých, vždy se však jedná o jednociferné číslo. Mezi **5. a 8. říjnem 1866** (viz příloha č. 175) se v obcích okolo Valašských Klobouk zvyšují počty úmrtí na cholera. Příkladem budiž Brumov a Bylnice. V Brumově umírají 3 osoby, všechny jsou děti do 8 let (MZA Brno, fond 67). Ohnisko v Novém Hrozenkově pomalu uhasíná, na Vsetíně se počty nesnižují z důvodu navýšení zemřelých v Horní Jasence. Původní epicentrum se z Valašského Meziříčí stěhuje do Vidče východně, kde umírá 9 obyvatel. Většina z nich jsou starci nad 70 let. Intenzita se snižuje na Příborsku na průměrných 7 obětí. Větší počty mrtvých hlásí pouze Frenštát. V Moravské Ostravě nastává pozdní druhá vlna cholery, kdy umírá 10 osob. V Opavě epidemie pomalu odeznívá, v jejím okolí však teprve začíná stagnovat (ZA Opava, fond SmSk).

Na mapě z **9. až 12. října 1866** (viz příloha č. 176) vidíme největší centra cholery uspořádané v jedné přímce. Opavě klesá intenzita na 15 případů úmrtí. Bílovec, Životice u Nového Jičína, Vidče u Zuří i Vsetín mají méně jak 10 zemřelých na cholera. Kromě nich se ohnisko vytváří ještě v Moravské Ostravě a Přívozu, kde dosahuje druhá vlna vrcholu s 11 mrtvými (ZA Opava, fond SmSk). Nejvyšší intenzita je zaznamenána v Bylnici, ve které se opět dostává na své maximum, tj. 19 případů. Menší ohniska doznívají v okolí Holešova a Kyjova. Mají však pouze kolem 6-7 zemřelých a postupně doznívají (MZA Brno, fond 67).

Jediné město s výskytem případů nad 10 připadá na Opavu (14). Obce v okolí také evidují nárůst zemřelých. Oldřišov, nacházející se severně, hlásí 7 případů. Dalším městem s lehce rostoucí tendencí je Budišov nad Budišovkou. Posledním příkladem s vyššími přírůstků je Místek, kde umírá 9 osob, což je pro tuto obec maximum. Ve zbylých jmenovaných obcích v předešlém odstavci ubývá postupně počet aktivních případů na 7 a méně (ZA Opava, fond SmSk). V Uherskohradištském kraji, mezi **13. a 16. říjnem 1866** (viz příloha č. 177), zůstává poslední tmavší oblast v okolí Holešova a Valašských Klobouk. (MZA Brno, fond 67).

17.–20. října 1866 (viz příloha č. 178) vzniká krátkodobé ohnisko v Moravském Písku u Bzence a také v Oseku nad Bečvou a Tršicích západně od Lipníka nad Bečvou. Větší a intenzivnější ohnisko se objevuje u Holešova, v Přílepech. Devět obětí tvoří z větší části malé děti a dospělí (MZA Brno, fond 67). Opava eviduje 10 případů a drží se jako jediná nejen nad hranici dvouciferného čísla, ale i nad průměrem ostatních obcí. Ten je v průměru 6 obětí na obec. Jsou jimi zejména: Moravské Ostrava, Vidče, Štramberk a nově také Vyšní Lhoty jihovýchodně od Frýdku (ZA Opava, fond SmSk).

Situace od **21. do 24. října 1866** (viz příloha č. 179) vykazuje jasné známky snížení počtů obcí, ve kterých jsou zaznamenány aktivní případy. Klesá také intenzita v epicentrech nákazy. Ta se drží na součtu 3-4 zemřelých za každou obec. To platí pro všechny obce vyjmenované v předchozím odstavci. Jediná výjimka budiž Opava. Ta naposledy hlásí 10 obětí. Taktéž obce v okolí Opavy, Oldřišov, Slavkov či Brumovice hlásí větší počet zemřelých (ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67).

Následující dny dál pokračuje nastavený trend. Počet obcí s nákazou ubývá, stejně jako počet obětí. Ohniska s vyšší intenzitou jsou zaznamenána pouze v Novojičínském kraji a ve Slezsku. Dvě věci jsou však viditelně jinak v **období 25.–28. října 1866** (viz příloha č. 180). Intenzita v Opavě odeznívá, v samotné Opavě dokonce neevidujeme žádný případ nákazy cholerou. Nové ohnisko však vzniká v Budišově nad Budišovkou. S 10 oběťmi je s přehledem nejintenzivnějším ohniskem. Opožděnost nejspíše souvisí s jeho polohou a odlehlostí od zbylých větších měst. Na cholera či cholera–tyfus umírají především starci a děti (ZA Opava, fond SmSk).

Na přelomu měsíců, **29. října až 1. listopadu 1866** (viz příloha č. 181), vypadá situace následovně. Počet zasažených obcí cholerou se snižuje také v Novojičínském kraji. Děje se tak na západě území i na východě. Mizí i případy kolem železnice a v jejím

okolí. Jediné ohnisko s tmavší intenzitou, Budišov nad Budišovkou, opět hlásí 10 úmrtí na cholery. 3 případy jsou sečteny ještě v Kopřivnici u Štramberku (ZA Opava, fond SmSk).

Na jihu a jihovýchodě Moravy jsou obce s pozitivním výskytem pouze tři: Přibice, Šitbořice a Vlachovice. Další obce hlásí už jen 1-2 nakažené (MZA Brno, fond 67). V Budišově sice počty zemřelých klesají, avšak situace je zde stále nejhorší. Umírá zde, v týdnu od **2. do 5. listopadu 1866** (viz příloha č. 182), 8 obyvatel (ZA Opava, fond SmSk).

6.–9. listopadu 1866 (viz příloha č. 183) se tmavší barvou zbarvuje kromě Budišova na Budišovkou se 7 případy i Roštění u Holešova (ZA Opava, fond SmSk). Umírá zde 5 lidí ze 2 domů. První 3 případy jsou děti do 11 let. Další 2 pak manželé (MZA Brno, fond 67).

10. až 13. listopadu 1866 (viz příloha č. 184) se počty obětí v Budišově opět zvedají na rekordních 13 případu, což je pro tuto obec maximum. Mrtví jsou osoby s různým věkem i pohlavím. Čtyři oběti hlásí také Radvanice u Slezské Ostravy. Ostatní vykazují už jen 1-2 případy (ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67).

Jižní a jihovýchodní Morava je mezi **14. a 17. listopadem 1866** (viz příloha č. 185) bez nákazy. Zbylé případy se už nachází v Novojičínském kraji a Slezsku. Nejvyšší počet zemřelých hlásí opět Budišov (7), následují Šilheřovice na Hlučínsku (3) a Horní Újezd (2) severně od Bystřice pod Hostýnem (ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67).

18.–21. listopadu 1866 (viz příloha č. 186) se situace v Budišově také klidní. 3 případy brechruhu jsou detekovány v Dolech. V týdnu od **22. do 25. listopadu 1866** (viz příloha č. 187) se zbytek případů přesouvá so Slezska. V Novojičínském kraji evidujeme 1 případ v Tršicích, Horním Újezdu, Novém Jičíně a Budišově nad Budišovkou. Situace se obrací mezi **26. až 29. listopadem 1866** (viz příloha č. 188), kdy se ve Slezsku objevují pouze 2 případy ve městě Doly a ostatní leží v Novojičínském či Uherskohradištském kraji. **30. listopadu až 3. prosince 1866** (viz příloha č. 189) se Uherskohradištském kraji vyskytují ojedinělé případy v Dubňanech, Provodově a Lobodicích. Ve všech případech umírají na cholery lidé starší šedesáti let. V Novojičínském kraji se pak jedná o Frenštát a Budišov nad Budišovkou. Ve Slezsku se 2 případy objevily v Dolech, po jednom pak v Radvanicích a Hradci nad Moravicí (ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67).

4.–7. prosince 1866 (viz příloha č. 190) se objevují 3 případy v Dolech. Oběti cholery jsou však v produktivním věku. Případ se vyskytne i v Bohdanovicích. Umírá Benedikt Schindler, domkař, ve věku 70 let na brechdurchfall. Po jednom případě se objevuje mezi **8. a 11. prosincem 1866** (viz příloha č. 191) v Bohdanovicích, Novém Jičíně, Provodově a Dubňanech. V Bohdanovicích se případy začínají objevovat až v prosinci. To je dáno pravděpodobně polohou, menším počtem obyvatel a migrací směrem z domovské obce. I v dalším období od **12. do 15. prosince 1866** (viz příloha č. 192) se oběť ve zmíněné obci nalezne. Kromě ní se jeden brechrühr objeví také v Žarošicích. Mezi **16.–23. prosincem 1866** (viz příloha č. 193-4) se v Bohdanovicích objevuje nejprve 1 a posléze 4 případy. Všechno jsou to starší lidé nad 60 let, kteří umírají na brechrühr a brechdurchfall. Ojedinelý případ se **24.–27. prosince 1866** vyskytl (viz příloha č. 195) také v Jistebníku východně od Bílovce. Umírá Annamaria Paskerová ve 26 letech na cholera–typhus. Poslední 2 případy v Roštění u Holešova a Tupesech u Buchlovic se objeví na konci roku, **28.–31. prosince 1866** (viz příloha č. 196). V obou případech je příčina úmrtí uvedena jako cholera–typhus (ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67).

Celkový **součet** zemřelých za období epidemie **1866** ve zkoumaném území (viz příloha č. 197) zobrazuje poslední mapové dílo. Největší intenzita zemřelých se vykreslila na jižní Moravě a Uherskohradištsku. Další výraznější ohnisko je na Přerovsku. Všechny tyto oblasti mají logické opodstatnění. Několik divizí procházelo přes jižní Moravu směrem k Vídni. 4. divize procházela přes Dolní Dunajovice, Mikulov a Valtice. 5. divize prochází Čejčí a Hodonínem. 6. divize prochází přes Pohořelice a Mikulov. 7. divize prochází Velkýma Němčicemi a Břeclaví. 8. divize prochází Klobouky u Brna a Hodonínem. 11. divize přecházela přes Mušov a Mikulov. 1. a 2. gardová divize prochází Hustopečemi a Břeclaví. Další procházejí přes na Přerovsko a Uherskohradištsko za účelem obsazení železniční tratě. 1. a 2. divize prochází přes Tovačov. 2. pak zamíří do Přerova. 9. divize prochází Kojetínem, Kvasicemi, Uherským Hradištěm a Strážnicí. 10. divize prochází Kojetínem, Tlumačovem, Uherským Hradištěm a Veselím nad Moravou a Strážnicí. Všechny divize za sebou nechávají raněné a nemocné. Kromě větší koncentrace obyvatel, přírodních podmínek pro šíření nemoci a přítomností pruské armády má na větší intenzitu vliv i železnice. Po ní se vojáci i obyvatelé mohli pohybovat a šířit tak cholera rychleji (SOKA Náchod, fond 2137; ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67).

V Novojičínském kraji a ve Slezsku je intenzita a počet obětí o řád níž. Má na to vliv kromě přírodních podmínek vliv i částečná absence pruské armády. Ta toto území začala obsazovat a okupovat od konce července do 23. srpna. Navíc se jednotlivé divize nekoncentrovaly na malém území ale v celé oblasti. Jediná procházející armáda, Knobelsdorffova divize, sice prochází přes Opavu, avšak nenechává za sebou žádné oběti cholery. Největší ohniska se koncentrují v blízkosti jednoho města a také podél železnice. U dráhy se jedná ohniska v Lipníku nad Bečvou, Hranicích, oblasti Fulnek–Bílovec, Ostravy a také Opavy. Ohnisko vázané na chaussee se vyskytuje v Příboru. Mimo hlavní cesty se pak objevuje epicentrum nákazy na Vsetíně a oblasti Valašské Meziříčí–Rožnov pod Radhoštěm (SOkA Náchod, fond 2137; ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67).

12 Průběh epidemií v Uherskohradištském a Novojičínském kraji

Epidemie z let 1831–1832 k nám přišla z tehdejších Horních Uher (dnešní Slovensko) z východu. První zasaženou obcí se stal Bánov v Uherskohradištském kraji. Epidemie se dostala na Moravu i přes vojenské kordóny na hranicích. Ty, místo toho, aby epidemie zastavily či zpomalily, ji paradoxně za pomoci vojáků rychleji roznesly. Menší vlna se později dostává z Pruska do Slezska. Epidemie v průběhu první vlny mění směr, putuje na sever i zpátky na jih. Vlna se pak šíří dál na východ. Na jaře 1832 první vlna odeznívá, avšak již od července se z Čech dostává druhá, menší vlna. Ta zasahuje opět především Uherskohradištský kraj. Epidemie má svá specifika. Jsou obce, které cholera zasáhla pouze v roce 1831, ale v roce 1832 se zde nenašel jediný případ. To se stalo většině obcí. Pak existují obce, kterým se první vlna vyhnula, ale v roce 1832 byly zasaženy o to více. Krásným příkladem budiž Vracov u Bzence. V roce 1831 mají všechny okolní obce i přes 20 zemřelých za den, avšak u něj se nic neobjevuje. Karta se obrací v roce 1832, kdy ve Vracově umírá 41 lidí. Jsou i místa, kde se zastavily obě vlny, například Zborovice. Dále pak existují obce, hlavně v Beskydech či na Libavsku, kam epidemie nezavítá vůbec. Těch je obecně mnohem více než v roce 1866. Kromě dvou hlavních vln, přeléváním se mezi jednotlivými městy, se může v některých obcích objevit i více lokálních nárůstů a poklesů počtu zemřelých.

Průměrná doba přítomnosti cholery v obci je 45 dnů. Celkově počet úmrtí na cholery v letech 1831 a 1832 ve vybraných obcích činí 11 632. Nejvyšší počet zemřelých připadá na Opavu, 272.

Epidemie z roku 1866 k nám zavítala ze západu. I ta má svá specifika. Je vázána příchodem pruské armády. K zemřelým civilistům byli započítáni také vojáci na obou stranách. První zasažená obec je Tovačov. Hlavním důvodem je bitva u onoho města. Z něj se vlna šíří dál na východ. Ihned poté, s příchodem Prusů, se nákaza objevuje i na jižní Moravě a v Uherskohradištském kraji. Postupně se epidemie po železnici i císařské silnici šíří do Novojičínského kraje i Slezska. Z map lze vidět posun od jihu směrem severovýchodním do Slezska. Kromě hlavní vlny se v některých obcích vyskytnou nárůsty a poklesy i v pozdějších měsících. Zvýšený počet obětí registrujeme v okolí železnice a chaussee.

V průměru se cholera vyskytovala v obci 52 dnů, což není velký rozdíl od 30. let. Patrný rozdíl je však v počtech obětí. Ten se oproti rokům 1831–1832 zvyšuje téměř na dvojnásobek. Počet započítaných obětí na cholera ve vybraných obcích je 22 034. Nutno podotknout, že součástí jsou i vojáci obou válčících stran.

Ze srovnání Novojičínského a Uherskohradištského kraje vyplývá, že velikost obce nehraje roli v počtech případů u první zkoumané epidemie. Příkladem můžou být obce Břest a Hulín. Hulín má podle sčítání lidu z roku 1869 2,5krát více obyvatel než Hulín. Přesto vidíme, že v Břestu umírá skoro o třetinu více obyvatel než v Hulíně. Dle autora je zvýšený počet obětí v Břestu způsoben jeho polohou a dřívějším výskytem nemoci.

To platí i u druhé epidemie z roku 1866. V Bojkovicích umírá 67 lidí a dle sčítání z roku 1869 má 2020 obyvatel. V nedalekém Bánově, který má 1098 obyvatel umírá 109 lidí. Na druhou stranu existuje podle autora korelace mezi železnicí či chaussee a počtem obětí. Téměř ve všech obcích u dráhy můžeme tento jev pozorovat.

Konkrétní počty zemřelých v jednotlivých obcích, včetně procentuální úmrtnosti na celkovém počtu obyvatel sídla, můžeme vidět v Tab. 1.

Tab. 1.: Přehled obcí zkoumaného území s vybranými statistickými jevy

Obce	Kraj/ Země	Obyv. 1869	Úmrtí*		Úmrtí* (v %)	
			1831/32	1866	1831/32	1866
Albrechtice	SLEZ	1015	1	0	0,10	0,00
Albrechtický	NJ	746	0	1	0,00	0,13
Archlebov	BR	994	35	92	3,52	9,26
Babice	UH	878	3	35	0,34	3,99
Bánov	UH	1098	97	109	8,83	9,93
Bartošovice	NJ	1848	5	22	0,27	1,19
Bartovice	SLEZ	1191	0	2	0,00	0,17
Baška	SLEZ	1052	27	4	2,57	0,38
Bavory	ZN	472	4	15	0,85	3,18
Bělotín	NJ	1285	0	5	0,00	0,39
Beňov	OL	601	10	13	1,66	2,16
Bernartice nad Odrou	NJ	715	0	2	0,00	0,28
Bezměrov	UH	563	19	11	3,37	1,95
Bílá	NJ	626	0	0	0,00	0,00
Bílov	SLEZ	736	0	13	0,00	1,77
Bílovec	SLEZ	4217	24	78	0,57	1,85
Bílovice	UH	901	6	54	0,67	5,99
Blatnice pod Svatým Antonínkem	UH	1591	34	136	2,14	8,55
Bludovice	SLEZ	1958	0	5	0,00	0,26
Bludovice	NJ	538	0	3	0,00	0,56
Bohdanovice	SLEZ	611	0	8	0,00	1,31
Bohuslavice	UH	1141	45	.	3,94	.
Bohuslavice	SLEZ	1094	1	21	0,09	1,92
Bohuslavice nad Vlárí	UH	568	8	1	1,41	0,18
Bohuslavice u Zlína	UH	541	26	19	4,81	3,51
Bochoř	OL	613	5	26	0,82	4,24
Bojkovice	UH	2020	89	67	4,41	3,32
Bolatice	SLEZ	1445	12	1	0,83	0,07
Boleradice	BR	1026	56	90	5,46	8,77
Borkovany	BR	1186	64	58	5,40	4,89
Boršice	UH	1379	22	127	1,60	9,21
Boršice u Blatnice	UH	766	13	56	1,70	7,31
Boršov	UH	599	11	12	1,84	2,00
Bořetice	BR	850	21	90	2,47	10,59
Boškov	NJ	608	0	0	0,00	0,00
Branky	NJ	875	23	9	2,63	1,03
Bratřejov	UH	545	0	38	0,00	6,97
Bratříkovice	SLEZ	481	0	4	0,00	0,83
Bravantice	SLEZ	1181	0	0	0,00	0,00
Bravinné	SLEZ	478	0	0	0,00	0,00
Brod nad Dyjí	ZN	774	0	25	0,00	3,23
Brodek u Přerova	OL	759	26	16	3,43	2,11
Brumov	UH	1487	10	10	0,67	0,67
Brumovice	BR	1082	137	67	12,66	6,19
Brumovice	SLEZ	1089	23	9	2,11	0,83

Brušperk	NJ	3165	39	36	1,23	1,14
Bruzovice	SLEZ	1176	0	0	0,00	0,00
Břeclav	BR	4597	82	146	1,78	3,18
Břest	UH	879	86	24	9,78	2,73
Břestek	UH	788	25	44	3,17	5,58
Březí	ZN	1606	70	50	4,36	3,11
Březnice	UH	814	1	7	0,12	0,86
Březolupy	UH	967	55	82	5,69	8,48
Březová	UH	778	6	37	0,77	4,76
Budišov nad Budišovkou	NJ	3943	0	132	0,00	3,35
Buchovice	UH	2007	24	160	1,20	7,97
Bukovany	UH	581	18	16	3,10	2,75
Bukovec	SLEZ	829	0	0	0,00	0,00
Bulhary	ZN	906	7	33	0,77	3,64
Butovice	NJ	2236	4	25	0,18	1,12
Bylnice	UH	1266	9	105	0,71	8,29
Bystřice	SLEZ	1745	0	0	0,00	0,00
Bystřice pod Hostýnem	NJ	2225	3	26	0,13	1,17
Bystřice pod Lopeníkem	UH	739	28	25	3,79	3,38
Býškovice	NJ	469	0	9	0,00	1,92
Bzenec	UH	3874	168	132	4,34	3,41
Bzová	UH	558	0	2	0,00	0,36
Cetechovice	UH	528	16	16	3,03	3,03
Citov	OL	576	17	34	2,95	5,90
Cvrčovice	BR	570	8	24	1,40	4,21
Čejč	UH	622	2	3 ¹⁾	0,32	0,48
Čejkovice	UH	1876	62	97	3,30	5,17
Čeladná	NJ	2129	0	2	0,00	0,09
Čermná	NJ	992	0	0	0,00	0,00
Čermná ve Slezsku	SLEZ	504	0	0	0,00	0,00
Černotín	NJ	474	0	30	0,00	6,33
Český Těšín	SLEZ	2277	.	0 ¹⁾	.	0,00
Dambořice	BR	2010	30	113	1,49	5,62
Darkovice	SLEZ	499	0	1	0,00	0,20
Darkovičky	SLEZ	506	0	0	0,00	0,00
Děrné	SLEZ	624	0	1	0,00	0,16
Deštné	SLEZ	892	0	1	0,00	0,11
Dětmarovice	SLEZ	1208	8	10	0,66	0,83
Diváky	BR	792	20	37	2,53	4,67
Dobrá	SLEZ	1586	0	5	0,00	0,32
Dobratice	SLEZ	1213	0	1 ¹⁾	0,00	0,08
Dobré Pole	ZN	635	0	.	0,00	.
Dobrotice	UH	524	13	18	2,48	3,44
Dolní Bečva	NJ	1547	0	10	0,00	0,65
Dolní Benešov	SLEZ	1682	18	7	1,07	0,42
Dolní Bojanovice	UH	1615	70	137	4,33	8,48
Dolní Datyně	SLEZ	507	0	0	0,00	0,00
Dolní Domaslavice	SLEZ	1064	0	.	0,00	.
Dolní Dunajovice	ZN	2473	143	99	5,78	4,00

Dolní Líštná	SLEZ	612	.	.	.	.
Dolní Lomná	SLEZ	661	0	0	0,00	0,00
Dolní Lutyně	SLEZ	1965	4	18	0,20	0,92
Dolní Marklovice	SLEZ	685	.	.	.	.
Dolní Němčí	UH	676	21	48	3,11	7,10
Dolní Suchá	SLEZ	777	0	1	0,00	0,13
Dolní Újezd	NJ	491	0	23	0,00	4,68
Dolní Ves	UH	945	8	8	0,85	0,85
Dolní Věstonice	ZN	779	19	4	2,44	0,51
Dolní Životice	SLEZ	847	0	6	0,00	0,71
Dolní Žukov	SLEZ	640	0	.	0,00	.
Doly	SLEZ	3384	10	12	0,30	0,35
Domanín	UH	1088	29	96	2,67	8,82
Doubrava	SLEZ	1752	0	2	0,00	0,11
Drnholec	ZN	2808	60	93	2,14	3,31
Držková	UH	790	0	3	0,00	0,38
Dřevohostice	NJ	1182	1	38	0,08	3,21
Dubňany	UH	2001	138	135	6,90	6,75
Francova Lhota	UH	1017	13	20	1,28	1,97
Frenštát pod Radhoštěm	NJ	6563	0	123	0,00	1,87
Fryčovice	NJ	1512	8	34	0,53	2,25
Frýdek	SLEZ	5373	8	34	0,15	0,63
Frýdlant	NJ	2408	25	14	1,04	0,58
Fryšták	UH	954	7	6	0,73	0,63
Fryštát	SLEZ	2661	22	3	0,83	0,11
Fulnek	NJ	3594	0	103	0,00	2,87
Guntramovice	NJ	552	0	1	0,00	0,18
Guty	SLEZ	836	0	0	0,00	0,00
Halenkov	NJ	2123	0	13	0,00	0,61
Halenkovice	UH	1619	3	68	0,19	4,20
Hať	SLEZ	1352	0	8	0,00	0,59
Havříce	UH	808	25	49	3,09	6,06
Heřmanice	SLEZ	842	0	4	0,00	0,48
Hladké Životice	NJ	934	0	20	0,00	2,14
Hlavnice	SLEZ	684	0	10	0,00	1,46
Hlohovec	ZN	753	4	69	0,53	9,16
Hlubočec	SLEZ	617	0	2	0,00	0,32
Hlučín	SLEZ	3941	2	4	0,05	0,10
Hluk	UH	2164	56	135	2,59	6,24
Hněvošice	SLEZ	528	0	0	0,00	0,00
Hnojník	SLEZ	607	0	2 ¹⁾	0,00	0,33
Hodonín	UH	5202	191	257	3,67	4,94
Hodslavice	NJ	1289	0	3	0,00	0,23
Holasovice	SLEZ	659	23	7	3,49	1,06
Holešov	UH	4940	76	99	1,54	2,00
Horní Bečva	NJ	2697	0	0	0,00	0,00
Horní Bludovice	SLEZ	586	0	18	0,00	3,07
Horní Bojanovice	BR	816	43	56	5,27	6,86
Horní Datyně	SLEZ	515	0	0	0,00	0,00

Horní Domaslavice	SLEZ	781	0	.	0,00	.
Horní Jasenka	NJ	676	2	28	0,30	4,14
Horní Lideč	UH	532	3	10	0,56	1,88
Horní Lomná	SLEZ	524	0	0	0,00	0,00
Horní Moštěnice	OL	1112	38	8	3,42	0,72
Horní Němčí	UH	920	0	80	0,00	8,70
Horní Suchá	SLEZ	1476	0	2	0,00	0,14
Horní Těrlicko	SLEZ	1419	16	0	1,13	0,00
Horní Tošanovice	SLEZ	496	0	2 ¹⁾	0,00	0,40
Horní Újezd	NJ	534	0	7	0,00	1,31
Horní Ves	UH	621	20	1	3,22	0,16
Horní Věstonice	ZN	755	0	4	0,00	0,53
Horní Žukov	SLEZ	831	.	.	.	.
Hořejší Kunčice	OL	1247	0	13	0,00	1,04
Hostašovice	NJ	466	0	1	0,00	0,21
Hošťálková	NJ	1802	10	13	0,55	0,72
Hošťálkovice	SLEZ	626	2	0	0,32	0,00
Hoštice	UH	560	11	38	1,96	6,79
Hovězí	NJ	3246	3	36	0,09	1,11
Hovorany	UH	1601	12	54	0,75	3,37
Hrabová	NJ	847	1	1	0,12	0,12
Hrabůvka	NJ	583	0	0	0,00	0,00
Hrabyně	SLEZ	758	0	8	0,00	1,06
Hradčovice	UH	528	20	15	3,79	2,84
Hradec nad Moravicí	SLEZ	1599	2	23	0,13	1,44
Hrádek	SLEZ	726	0	0	0,00	0,00
Hradiště	SLEZ	761	0	0	0,00	0,00
Hranice	NJ	6735	30	158	0,45	2,35
Drahotuše	NJ	1266	2	28	0,16	2,21
Hroznová Lhota	UH	992	33	54	3,33	5,44
Hrubá Vrbka	UH	731	4	72	0,55	9,85
Hrušky	BR	1010	26	45	2,57	4,46
Hrušov	SLEZ	1278	1	26	0,08	2,03
Hukovice	NJ	526	0	4	0,00	0,76
Hukvaldy	NJ	611	0	8	0,00	1,31
Hulín	UH	2338	59	140	2,52	5,99
Hustopeče	BR	3106	47	189	1,51	6,08
Hustopeče nad Bečvou	NJ	982	0	9	0,00	0,92
Huštěnovice	UH	833	27	19	3,24	2,28
Hutisko	NJ	1054	0	5	0,00	0,47
Hvozdná	UH	671	0	1	0,00	0,15
Hynčice	SLEZ	541	0	1	0,00	0,18
Chabičov	SLEZ	567	0	1	0,00	0,18
Charvátská Nová Ves	BR	911	42	6	4,61	0,66
Chlebičov	SLEZ	537	4	0	0,74	0,00
Chlebovice	NJ	602	17	0	2,82	0,00
Choryně	NJ	511	0	9	0,00	1,76
Chotěbuz	SLEZ	878	0	0	0,00	0,00
Chropyně	UH	1743	73	29	4,19	1,66

Chuchelná	SLEZ	504	0	.	0,00	.
Chvalčov	NJ	891	5	7	0,56	0,79
Chylice	UH	656	12	68	1,83	10,37
Ivaň	BR	687	7	27	1,02	3,93
Jablůnka	NJ	900	10	15	1,11	1,67
Jablunkov	SLEZ	2659	4	0	0,15	0,00
Jakartovice	SLEZ	701	0	0	0,00	0,00
Jaktař	SLEZ	586	0	7	0,00	1,19
Jakubčovice	SLEZ	477	4	0	0,84	0,00
Jalubí	UH	1334	12	99	0,90	7,42
Jankovice	UH	657	0	30	0,00	4,57
Janová	NJ	553	3	19	0,54	3,44
Janovice	SLEZ	1831	10	2	0,55	0,11
Jarcová	NJ	655	0	13	0,00	1,98
Jarošov	UH	615	2	84	0,33	13,66
Jasenná	UH	723	1	39	0,14	5,39
Javorník	UH	965	23	35	2,38	3,63
Jerlochovice	NJ	673	0	25	0,00	3,71
Jeseník nad Odrou	NJ	1178	1	30	0,08	2,55
Jevišovka	ZN	977	31	.	3,17	.
Jezernice	NJ	816	0	29	0,00	3,55
Ježov	UH	695	6	66	0,86	9,50
Jindřichov	NJ	632	0	3	0,00	0,47
Jistebník	SLEZ	1307	0	4	0,00	0,31
Kamenka	SLEZ	574	0	1	0,00	0,17
Karpentná	SLEZ	474	0	0	0,00	0,00
Kašava	UH	690	0	1	0,00	0,14
Kateřinice	NJ	496	0	24	0,00	4,84
Kateřinice	NJ	1059	36	30	3,40	2,83
Kelč	NJ	2414	3	39	0,12	1,62
Kladeruby	NJ	501	0	0	0,00	0,00
Kladná Žilín	UH	513	0	0	0,00	0,00
Klimkovice	SLEZ	1763	9	13	0,51	0,74
Klobouky u Brna	BR	2335	75	198	3,21	8,48
Klokočov	SLEZ	1114	0	0	0,00	0,00
Kněždub	UH	1191	14	93	1,18	7,81
Kněžpole	UH	603	3	29	0,50	4,81
Kobeřice	SLEZ	1633	0	1	0,00	0,06
Koblov	SLEZ	810	0	0	0,00	0,00
Kobylí	BR	1560	34	81	2,18	5,19
Kojetín	OL	3805	251	142	6,60	3,73
Kokory	OL	1025	36	37	3,51	3,61
Komárov	SLEZ	795	1	2	0,13	0,25
Komňa	UH	998	7	19	0,70	1,90
Komorní Lhotka	SLEZ	1146	0	.	0,00	.
Konská	SLEZ	1234	13	.	1,05	.
Kopřivnice	NJ	1324	0	47	0,00	3,55
Koryčany	UH	2073	46	51	2,22	2,46
Korytná	UH	532	9	27	1,69	5,08

Kostelany nad Moravou	UH	635	19	43	2,99	6,77
Kostelec	UH	711	2	20	0,28	2,81
Kostelec	UH	847	3	30	0,35	3,54
Kostelec u Holešova	UH	821	12	37	1,46	4,51
Kostice	BR	1252	105	74	8,39	5,91
Košařiska	SLEZ	489	0	0	0,00	0,00
Košíky	UH	591	6	22	1,02	3,72
Kouty	SLEZ	1553	0	1	0,00	0,06
Kozlov	NJ	529	0	0	0,00	0,00
Kozlovice	NJ	1586	0	20	0,00	1,26
Kozmice	SLEZ	905	1	0	0,11	0,00
Krásná	SLEZ	1757	0	0	0,00	0,00
Krásné Pole	SLEZ	497	0	0	0,00	0,00
Krásno nad Bečvou	NJ	1992	25	58	1,26	2,91
Kravaře	SLEZ	2773	13	3	0,47	0,11
Krhov	UH	495	0	11	0,00	2,22
Krhová	NJ	1046	1	26	0,10	2,49
Krmelín	NJ	705	0	6	0,00	0,85
Kroměříž	UH	9918	103	169	1,04	1,70
Krumvíř	BR	873	42	53	4,81	6,07
Kružberk	SLEZ	760	2	3	0,26	0,39
Křenovice	OL	563	34	11	6,04	1,95
Křepice	BR	818	60	4	7,33	0,49
Kudlov	UH	569	0	2	0,00	0,35
Kudlovice	UH	639	4	61	0,63	9,55
Kujavy	NJ	831	0	25	0,00	3,01
Kunčice	SLEZ	1127	.	16	.	1,42
Kunčice pod Ondřejníkem	NJ	1549	0	44	0,00	2,84
Kunčičky	SLEZ	477	1	21	0,21	4,40
Kunčičky u Bašky	NJ	471	9	0	1,91	0,00
Kunín	NJ	1954	0	19	0,00	0,97
Kunovice	UH	3364	125	289	3,72	8,59
Kunovice	NJ	567	0	11	0,00	1,94
Kurdějov	BR	978	9	86	0,92	8,79
Kuželov	UH	586	23	74	3,92	12,63
Kvačice	UH	562	9	24	1,60	4,27
Kvasice	UH	1584	58	36	3,66	2,27
Kyjov	UH	3090	39	44	1,26	1,42
Kyjovice	SLEZ	589	0	0	0,00	0,00
Kylešovice	SLEZ	1756	2	20	0,11	1,14
Kyselovice	UH	665	5	11	0,75	1,65
Lačnov	UH	839	0	16	0,00	1,91
Ladná	BR	633	12	6	1,90	0,95
Lanžhot	BR	2435	97	92	3,98	3,78
Lázně Darkov	SLEZ	465	3	0	0,65	0,00
Lazníky	NJ	490	0	24	0,00	4,90
Lazy	SLEZ	1072	0	0	0,00	0,00
Lednice	BR	2061	50	80	2,43	3,88
Leskovec	SLEZ	493	0	0	0,00	0,00

Leskovec	NJ	539	7 ¹⁾	16 ¹⁾	1,30	2,97
Lešná	NJ	504	0	31	0,00	6,15
Lhota u Malenovic	UH	534	0	27	0,00	5,06
Lhota u Vsetína	NJ	721	0	32	0,00	4,44
Lhotka	NJ	464	0	0	0,00	0,00
Lhotka	SLEZ	471	0	0	0,00	0,00
Libavá	NJ	1891	0	46	0,00	2,43
Libhošť	NJ	1049	0	2	0,00	0,19
Lidečko	UH	958	8	8	0,84	0,84
Lidéřovice	UH	604	9	16	1,49	2,65
Lichnov	NJ	1175	0	52	0,00	4,43
Lípa	UH	630	6	1	0,95	0,16
Lipník nad Bečvou	NJ	5879	58	141	0,99	2,40
Loučka	NJ	576	0	15	0,00	2,60
Lipov	UH	1242	68	58	5,48	4,67
Liptál	NJ	1548	2	53	0,13	3,42
Lískovec	SLEZ	913	1	2	0,11	0,22
Litenčice	UH	749	22	13	2,94	1,74
Litultovice	SLEZ	798	0	3	0,00	0,38
Lobodice	OL	659	25	20	3,79	3,03
Loděnice	SLEZ	479	0	7	0,00	1,46
Lopeník	UH	799	3	7	0,38	0,88
Loučka	NJ	628	0	12	0,00	1,91
Loučka	NJ	560	0	23	0,00	4,11
Loučky	SLEZ	584	3	2	0,51	0,34
Louka	UH	722	38	29	5,26	4,02
Loukov	NJ	658	0	8	0,00	1,22
Louky	SLEZ	880	0	0	0,00	0,00
Lovčice	BR	1142	4	34	0,35	2,98
Lubina	NJ	775	0	3	0,00	0,39
Lubná	UH	660	22	12	3,33	1,82
Lubno	SLEZ	763	2	4	0,26	0,52
Luboměř	NJ	602	0	2	0,00	0,33
Ludčeřovice	SLEZ	1471	0	0	0,00	0,00
Luhačovice	UH	827	18	16	2,18	1,93
Lukavec	SLEZ	532	0	0	0,00	0,00
Lukov	UH	737	1	1	0,14	0,14
Lutyně	SLEZ	843	0	0	0,00	0,00
Lužice	UH	972	20	68	2,06	7,00
Lužná	UH	791	1	2	0,13	0,25
Lyžbice	SLEZ	714	0	1 ¹⁾	0,00	0,14
Malá Bystřice	NJ	777	14	11	1,80	1,42
Malé Hoštice	SLEZ	799	10	16	1,25	2,00
Malé Karlovice	NJ	1078	0	8	0,00	0,74
Malenovice	SLEZ	624	8	1	1,28	0,16
Malenovice	UH	1382	26	74	1,88	5,35
Malhotice	NJ	535	0	1	0,00	0,19
Mankovice	SLEZ	720	0	1	0,00	0,14
Markvartovice	SLEZ	650	0	0	0,00	0,00

Mařatice	UH	809	13	48	1,61	5,93
Melč	SLEZ	1035	0	1	0,00	0,10
Měrovice nad Hanou	OL	559	26	29	4,65	5,19
Metylovice	NJ	1279	0	5	0,00	0,39
Michálkovice	SLEZ	870	1	2	0,11	0,23
Mikulčice	UH	985	36	46	3,65	4,67
Mikulov	ZN	7173	108	238	1,51	3,32
Mikulůvka	NJ	641	0	11	0,00	1,72
Milíkov	SLEZ	738	0	0	0,00	0,00
Milokošť	UH	647	14	74	2,16	11,44
Milotice	UH	1016	31	10	3,05	0,98
Milovany	NJ	490	0	1	0,00	0,20
Milovice	ZN	457	1	.	0,22	.
Místek	NJ	5197	52	40	1,00	0,77
Mistřice	UH	845	2	68	0,24	8,05
Mistřín	UH	805	44	41	5,47	5,09
Mniší	NJ	468	0	1	0,00	0,21
Mokré Lazce	SLEZ	858	9	4	1,05	0,47
Moravany	UH	800	34	30	4,25	3,75
Moravice	SLEZ	728	0	0	0,00	0,00
Morávka	SLEZ	4019	0	0 ¹⁾	0,00	0,00
Moravská Nová Ves	BR	1887	83	115	4,40	6,09
Moravská Ostrava	NJ	6881	34	180	0,49	2,62
Moravský Písek	UH	1188	24	39	2,02	3,28
Moravský Žižkov	BR	579	35	8	6,04	1,38
Morkovice	UH	1441	14	54	0,97	3,75
Morkůvky	BR	634	20	40	3,15	6,31
Mořkov	NJ	1315	0	1	0,00	0,08
Mosty	SLEZ	589	.	.	.	.
Mosty u Jablunkova	SLEZ	2346	1	15	0,04	0,64
Mošnov	NJ	789	19	19	2,41	2,41
Muglinov	SLEZ	629	2	5	0,32	0,79
Mušov	ZN	558	50	27	8,96	4,84
Mutěnice	UH	1883	103	98	5,47	5,20
Myslík	NJ	679	0	1	0,00	0,15
Napajedla	UH	3041	42	177	1,38	5,82
Násedlovice	BR	809	13	44	1,61	5,44
Návsí	SLEZ	1057	4	1	0,38	0,09
Nebory	SLEZ	797	0	0	0,00	0,00
Nedachlebice	UH	570	4	24	0,70	4,21
Nedakonice	UH	1085	46	35	4,24	3,23
Nedašov	UH	683	0	1	0,00	0,15
Nedašova Lhota	UH	522	1	0	0,19	0,00
Nechvalín	BR	482	13	12	2,70	2,49
Němčičky	BR	674	4	77	0,59	11,42
Nenkovice	BR	684	44	18	6,43	2,63
Neplachovice	SLEZ	558	5	14	0,90	2,51
Nevšová	UH	555	0	2	0,00	0,36
Nezdenice	UH	494	15	31	3,04	6,28

Nikolčice	BR	896	52	15 ¹⁾	5,80	1,67
Nivnice	UH	1463	128	66	8,75	4,51
Nižní Lhoty	SLEZ	449	0	1	0,00	0,22
Nošovice	SLEZ	665	3	1	0,45	0,15
Nová Bělá	NJ	718	0	7	0,00	0,97
Nová Dědina	UH	585	5	11	0,85	1,88
Nová Lhota	UH	1215	0	48	0,00	3,95
Nová Ves	ZN	474	14	26	2,95	5,49
Nová Ves	SLEZ	587	0	0	0,00	0,00
Nové Lublice	SLEZ	609	0	1	0,00	0,16
Novosedly	ZN	1183	75	22	6,34	1,86
Nový Bohumín	SLEZ	1055	0	11	0,00	1,04
Nový Hrozenkov	NJ	3635	0	137	0,00	3,77
Nový Jičín	NJ	8645	81	111	0,94	1,28
Nový Přerov	ZN	615	0	.	0,00	.
Nýdek	SLEZ	1567	0	0	0,00	0,00
Odry	SLEZ	4221	3	26	0,07	0,62
Oldřichovice	SLEZ	1398	0	0	0,00	0,00
Oldřišov	SLEZ	1174	2	23	0,17	1,96
Opatovice	NJ	607	0	1	0,00	0,16
Opava	SLEZ	20119	272	360	1,35	1,79
Oplocany	OL	621	26	25	4,19	4,03
Orlová	SLEZ	1353	0	1	0,00	0,07
Ořechov	UH	767	34	35	4,43	4,56
Osek nad Bečvou	NJ	894	6	38	0,67	4,25
Osíčko	NJ	510	0	1	0,00	0,20
Ostravice	SLEZ	1805	3	1	0,17	0,06
Ostrožská Lhota	UH	921	1	53	0,11	5,75
Ostrožská Nová Ves	UH	1766	16	79	0,91	4,47
Osvětimany	UH	853	16	16	1,88	1,88
Otice	SLEZ	644	0	0	0,00	0,00
Otrokovice	UH	960	32	76	3,33	7,92
Pačlavice	UH	617	7	16	1,13	2,59
Palkovice	NJ	1881	5	.	0,27	.
Partutovice	NJ	493	0	5	0,00	1,01
Paskov	NJ	1465	16	10	1,09	0,68
Pasohlávky	ZN	1354	0	19	0,00	1,40
Pašovice	UH	485	6	9	1,24	1,86
Pavlov	ZN	981	48	35	4,89	3,57
Pavlovice u Přerova	NJ	630	1	5	0,16	0,79
Perná	ZN	884	0	9	0,00	1,02
Petrov	UH	1178	35	39	2,97	3,31
Petrovice u Karviné	SLEZ	903	3	.	0,33	.
Petřkovice	SLEZ	920	1	0	0,11	0,00
Petřvald	SLEZ	2503	0	0	0,00	0,00
Petřvald	NJ	1077	3	5	0,28	0,46
Písek	SLEZ	855	0	1	0,00	0,12
Píšť	SLEZ	1270	0	27	0,00	2,13
Pitín	UH	846	0	37	0,00	4,37

Plesná	SLEZ	629	0	1	0,00	0,16
Počenice	UH	587	20	6	3,41	1,02
Podhradní Lhota	NJ	504	0	0	0,00	0,00
Podivín	BR	2225	265	159	11,91	7,15
Podlesí	NJ	793	0	13	0,00	1,64
Podlesí	NJ	924	2	33	0,22	3,57
Podolí	UH	472	18	51	3,81	10,81
Pohořelice	BR	2771	56	108	2,02	3,90
Pohořelice	UH	544	0	33	0,00	6,07
Polanka nad Odrou	SLEZ	1779	4	4	0,22	0,22
Polešovice	UH	1984	32	122	1,61	6,15
Police	NJ	644	0	0	0,00	0,00
Poličná	NJ	1067	34	7	3,19	0,66
Polkovice	OL	662	44	45	6,65	6,80
Polom	NJ	577	0	0	0,00	0,00
Popice	BR	1361	8	.	0,59	.
Popovice	UH	626	3	67	0,48	10,70
Poruba	SLEZ	607	0	0	0,00	0,00
Poruba	SLEZ	674	0	1	0,00	0,15
Postoupky	UH	548	9	20	1,64	3,65
Poštorná	BR	1175	19	45	1,62	3,83
Poteč	UH	633	13	15	2,05	2,37
Potštát	NJ	1860	3	31	0,16	1,67
Pouzďřany	ZN	1235	63	35	5,10	2,83
Pozděchov	UH	558	0	1	0,00	0,18
Pozlovice	UH	498	10	9	2,01	1,81
Prakšice	UH	662	7	33	1,06	4,98
Pravčice	UH	607	50	7	8,24	1,15
Pražmo	SLEZ	619	0	.	0,00	.
Prosenice	NJ	560	0	44	0,00	7,86
Prostřední Bečva	NJ	1725	0	4	0,00	0,23
Prostřední Bludovice	SLEZ	703	0	11	0,00	1,56
Prostřední Suchá	SLEZ	828	0	1	0,00	0,12
Provodov	UH	693	31	11	4,47	1,59
Prusinovice	NJ	1119	13	65	1,16	5,81
Prušánky	UH	1305	39	67	2,99	5,13
Pržno	NJ	792	3	11	0,38	1,39
Přerov	OL	7213	66	336	0,92	4,66
Předmostí	OL	458	14	29	3,06	6,33
Čekyně	OL	482	12	20	2,49	4,15
Žeravice	OL	529	8	34	1,51	6,43
Penčice	OL	462	6	15	1,30	3,25
Přibice	OL	762	24	19	3,15	2,49
Příbor	NJ	5700	91	160	1,60	2,81
Přílepy	UH	512	0	28	0,00	5,47
Příluky	UH	574	0	12	0,00	2,09
Přítluky	BR	799	3	.	0,38	.
Přívoz	NJ	2452	5	45	0,20	1,84
Pstruží	NJ	647	3	1	0,46	0,15

Pudlov	SLEZ	479	6	2	1,25	0,42
Pustá Polom	SLEZ	955	0	3	0,00	0,31
Pustějov	SLEZ	1126	0	10	0,00	0,89
Racková	UH	543	0	21	0,00	3,87
Radějov	UH	1069	40	72	3,74	6,74
Radkov	SLEZ	1002	4	13	0,40	1,30
Radslavice	OL	508	0	12	0,00	2,36
Raduň	SLEZ	565	0	0	0,00	0,00
Radvanice	SLEZ	1528	3	33	0,20	2,16
Ráj	SLEZ	622	2	0	0,32	0,00
Rajnochovice	NJ	1053	0	0	0,00	0,00
Rakvice	BR	1546	84	147	5,43	9,51
Raškovice	SLEZ	1135	0	7	0,00	0,62
Rataje	UH	488	0	40	0,00	8,20
Ratiboř	NJ	1116	57	46	5,11	4,12
Ratíškovice	UH	1159	22	32	1,90	2,76
Rohatec	UH	1120	24	44	2,14	3,93
Rohov	SLEZ	659	0	0	0,00	0,00
Rokytnice	OL	871	3	7	0,34	0,80
Rokytnice	NJ	725	6	29	0,83	4,00
Ropice	SLEZ	1083	7	0	0,65	0,00
Roštění	UH	749	68	22	9,08	2,94
Roštín	UH	1135	17	53	1,50	4,67
Rožnov pod Radhoštěm	NJ	4415	0	116	0,00	2,63
Rudimov	UH	492	0	14	0,00	2,85
Rudoltovice	NJ	1207	0	2	0,00	0,17
Rusava	NJ	1116	1	43	0,09	3,85
Růžďka	NJ	1669	3	25	0,18	1,50
Rybí	NJ	788	3	3	0,38	0,38
Rychaltice	NJ	649	1	6	0,15	0,92
Rychvald	SLEZ	2277	0	17	0,00	0,75
Rymice	UH	609	3	26	0,49	4,27
Řeka	SLEZ	553	0	0	0,00	0,00
Řepiště	SLEZ	895	.	5	.	0,56
Sádek	SLEZ	495	10	0	2,02	0,00
Sedlec	ZN	893	70	50	7,84	5,60
Sedliště	SLEZ	997	0	0	0,00	0,00
Sedlnice	NJ	1717	0	43	0,00	2,50
Sehradice	UH	527	4	0	0,76	0,00
Skalice	SLEZ	1096	0	0	0,00	0,00
Skaštice	UH	490	27	18	5,51	3,67
Skoronice	UH	688	13	.	1,89	.
Skotnice	NJ	894	9	20	1,01	2,24
Skřečůň	SLEZ	674	0	2	0,00	0,30
Skřípov	SLEZ	770	0	9	0,00	1,17
Slatina	NJ	609	0	0	0,00	0,00
Slavičín	UH	1004	0	7	0,00	0,70
Slavkov	NJ	647	0	0	0,00	0,00
Slavkov	SLEZ	1006	0	11	0,00	1,09

Slavkov	UH	595	34	30	5,71	5,04
Slezská Ostrava	SLEZ	4620	20	16	0,43	0,35
Slížany	UH	540	25	67	4,63	12,41
Slopné	UH	529	0	0	0,00	0,00
Slušovice	UH	907	8	4	0,88	0,44
Smilov	NJ	658	0	1	0,00	0,15
Smilovice	SLEZ	733	0	0	0,00	0,00
Smolkov	SLEZ	475	0	0	0,00	0,00
Soběchleby	NJ	555	0	15	0,00	2,70
Soběšovice	SLEZ	1106	0	.	0,00	.
Sobůlky	UH	689	26	78	3,77	11,32
Solanec pod Soláněm	NJ	1012	0	3	0,00	0,30
Spálov	NJ	1317	1	8	0,08	0,61
Spytihněv	UH	957	20	46	2,09	4,81
Stachovice	NJ	603	0	12	0,00	1,99
Stanislavice	SLEZ	473	0	0	0,00	0,00
Stará Bělá	NJ	1428	0	5	0,00	0,35
Stará Ves	NJ	1292	23	18	1,78	1,39
Stará Ves	SLEZ	921	0	8	0,00	0,87
Stará Ves	OL	712	69	91	9,69	12,78
Staré Hamry	NJ	2315	0	7	0,00	0,30
Staré Město	SLEZ	642	0	0	0,00	0,00
Staré Město	SLEZ	790	5	3	0,63	0,38
Staré Město	SLEZ	888	7	0	0,79	0,00
Staré Město	UH	2505	61	117	2,44	4,67
Staré Oldřůvky	NJ	623	0	0	0,00	0,00
Staré Těchanovice	SLEZ	479	2	0	0,42	0,00
Starovice	BR	1130	5	117	0,44	10,35
Starovičky	BR	631	23	.	3,65	.
Starý Bohumín	SLEZ	1333	61	25	4,58	1,88
Starý Hrozenkov	UH	758	0	22	0,00	2,90
Starý Jičín	NJ	560	0	1	0,00	0,18
Staříč	NJ	1624	1	8	0,06	0,49
Stavěšice	UH	545	23	16	4,22	2,94
Stěbořice	SLEZ	606	0	1	0,00	0,17
Stonava	SLEZ	1516	4	0	0,26	0,00
Strahovice	SLEZ	511	0	.	0,00	.
Strachotín	SLEZ	875	29	68	3,31	7,77
Strání	UH	1382	20	117	1,45	8,47
Straník	NJ	445	0	9	0,00	2,02
Strážnice	UH	4957	46	180	0,93	3,63
Strážovice	UH	639	2	36	0,31	5,63
Střelná	UH	549	0	0	0,00	0,00
Stříbrnice	UH	834	0	37	0,00	4,44
Střílky	UH	1110	41	26	3,69	2,34
Střítež	SLEZ	673	1	1	0,15	0,15
Střítež nad Bečvou	NJ	736	0	17	0,00	2,31
Střítež nad Ludinou	NJ	862	0	33	0,00	3,83
Studénka	SLEZ	1443	0	2	0,00	0,14

Stupava	UH	768	17	19	2,21	2,47
Sudice	SLEZ	1206	0	0	0,00	0,00
Sudoměřice	UH	854	4	20	0,47	2,34
Suchá Loz	UH	604	61	35	10,10	5,79
Suchdol nad Odrou	NJ	1495	0	5	0,00	0,33
Suché Lazce	SLEZ	725	4	2	0,55	0,28
Suchov	UH	702	0	28	0,00	3,99
Svatobořice	UH	919	37	72	4,03	7,83
Svatoňovice	SLEZ	606	0	0	0,00	0,00
Sviadnov	NJ	693	6	4	0,87	0,58
Svinov	SLEZ	809	0	0	0,00	0,00
Syrovín	UH	641	27	18	4,21	2,81
Šakvice	BR	944	1	42	0,11	4,45
Šardice	UH	1463	63	42	4,31	2,87
Šenov	SLEZ	1915	0	4	0,00	0,21
Šenov u Nového Jičína	NJ	1267	4	7	0,32	0,55
Šilheřovice	SLEZ	1311	0	8	0,00	0,61
Šitbořice	BR	1162	2	184	0,17	15,83
Štáblovice	SLEZ	549	0	23	0,00	4,19
Štěpánkovice	SLEZ	1187	7	0	0,59	0,00
Štípa	UH	805	5	0	0,62	0,00
Štítina	SLEZ	524	14	5	2,67	0,95
Štítná nad Vláří	UH	1084	1	5	0,09	0,46
Štramberk	NJ	2352	0	3	0,00	0,13
Študlov	UH	522	12	10	2,30	1,92
Šumbark	SLEZ	692	0	0	0,00	0,00
Šumice	UH	1113	31	42	2,79	3,77
Tasov	UH	632	42	51	6,65	8,07
Tečovice	UH	570	0	32	0,00	5,61
Těšice	UH	589	11	9	1,87	1,53
Těškovice	SLEZ	638	0	0	0,00	0,00
Tlumačov	UH	1490	48	109	3,22	7,32
Topolná	UH	1130	41	90	3,63	7,96
Tovačov	OL	1674	33 ¹⁾	89 ¹⁾	1,97	5,32
Traplice	UH	604	0	25	0,00	4,14
Trnava	UH	1055	0	45	0,00	4,27
Trojanovice	NJ	2326	0	6	0,00	0,26
Troubky	UH	647	24	41	3,71	6,34
Troubky	OL	1293	61	98	4,72	7,58
Tršice	NJ	969	27	21	2,79	2,17
Třanovice	SLEZ	895	1	.	0,11	.
Třebom	SLEZ	1018	10	4	0,98	0,39
Třebovice	SLEZ	557	0	0	0,00	0,00
Tupesy	UH	1128	53	104	4,70	9,22
Tvarožná Lhota	UH	863	17	.	1,97	.
Tvrdonice	BR	1397	66	116	4,72	8,30
Týn nad Bečvou	NJ	685	0	28	0,00	4,09
Týnec	BR	733	12	37	1,64	5,05
Tyra	SLEZ	546	0	0	0,00	0,00

Uherčice	BR	1162	39	32	3,36	2,75
Uherské Hradiště	UH	2904	43	98	1,48	3,37
Uherský Brod	UH	3959	37	102	0,93	2,58
Uherský Ostroh	UH	2847	30	118	1,05	4,14
Uhřice	BR	746	2	35	0,27	4,69
Uhřičice	OL	554	53	44	9,57	7,94
Újezd	UH	782	0	0	0,00	0,00
Újezdec	UH	526	35	21	6,65	3,99
Úvaly	ZN	522	.	.	.	.
Vacenovice	UH	796	19	19	2,39	2,39
Václavovice	SLEZ	966	0	1	0,00	0,10
Valašská Bystřice	NJ	1881	0	18	0,00	0,96
Valašská Polanka	NJ	716	10	22	1,40	3,07
Valašská Senice	UH	623	6	3	0,96	0,48
Valašské Klobouky	UH	2658	100	29	3,76	1,09
Valašské Meziříčí	NJ	3029	27	77	0,89	2,54
Valtice	BR	2424	5	68	0,21	2,81
Vávrovice	SLEZ	781	3	6	0,38	0,77
Vážany	UH	526	2	46	0,38	8,75
Velehrad	UH	544	15	18	2,76	3,31
Velká Lhota	NJ	535	4	8	0,75	1,50
Velká nad Veličkou	UH	1651	59	126	3,57	7,63
Velká Polom	SLEZ	907	0	16	0,00	1,76
Velká Střelná	NJ	1767	0	14	0,00	0,79
Velké Albrechtice	SLEZ	1285	25	14	1,95	1,09
Velké Bílovice	BR	1977	81	139	4,10	7,03
Velké Heraltice	SLEZ	1226	9	0	0,73	0,00
Velké Hostěrádky	BR	620	76	29 ¹⁾	12,26	4,68
Velké Karlovice	NJ	3494	0	57	0,00	1,63
Velké Němčice	BR	1557	52	16	3,34	1,03
Velké Pavlovice	BR	2035	50	77	2,46	3,78
Velký Újezd	NJ	1123	0	47	0,00	4,19
Vendryně	SLEZ	1733	0	3	0,00	0,17
Veřovice	NJ	1349	0	42	0,00	3,11
Veselí	SLEZ	453	0	0	0,00	0,00
Veselí nad Moravou	UH	3258	178	164	5,46	5,03
Veselíčko	NJ	893	0	46	0,00	5,15
Věteřov	BR	679	29	53	4,27	7,81
Větrkovice	SLEZ	736	0	0	0,00	0,00
Vidče	NJ	1437	2	49	0,14	3,41
Vigantice	NJ	669	0	6	0,00	0,90
Vítkov	SLEZ	3799	22	23	0,58	0,61
Vítkovice	NJ	1677	1	26	0,06	1,55
Vítonice	NJ	501	26	21	5,19	4,19
Vizovice	UH	2717	67	99	2,47	3,64
Vlachovice	UH	824	33	12	4,00	1,46
Vlasatice	ZN	1748	151	41	8,64	2,35
Vlčnov	UH	1405	11	90	0,78	6,41
Vlčovice	NJ	523	0	12	0,00	2,29

Vlkoš	UH	752	18	30	2,39	3,99
Vlkoš	OL	661	6	10	0,91	1,51
Vlkovice	NJ	461	1	0	0,22	0,00
Vnorovy	UH	1609	15	74	0,93	4,60
Vojkovice	SLEZ	515	0	1	0,00	0,19
Vracov	UH	2574	41	158	1,59	6,14
Vranovice	BR	1028	17	17	1,65	1,65
Vratimov	SLEZ	883	.	2	.	0,23
Vražné	NJ	887	2	6	0,23	0,68
Vrbice	BR	878	8	50	0,91	5,69
Vrchy	NJ	546	0	0	0,00	0,00
Vršovice	SLEZ	502	0	8	0,00	1,59
Vřesina	SLEZ	545	0	0	0,00	0,00
Vřesovice	UH	662	0	17	0,00	2,57
Vsetín	NJ	3706	100	124	2,70	3,35
Všechovice	NJ	891	8	22	0,90	2,47
Všemina	UH	810	4	6	0,49	0,74
Vysoké Pole	UH	565	1	0	0,18	0,00
Vyškovec	UH	568	0	3	0,00	0,53
Vyšní Lhoty	SLEZ	1263	0	11	0,00	0,87
Záblatí	SLEZ	552	0	1	0,00	0,18
Zábřeh	SLEZ	558	0	1	0,00	0,18
Zábřeh	NJ	1178	1	5	0,08	0,42
Zádveřice	UH	938	10	23	1,07	2,45
Záhorovice	UH	879	64	85	7,28	9,67
Zaječí	BR	1428	1	128	0,07	8,96
Zarazice	UH	772	2	50	0,26	6,48
Záříčí	UH	539	17	19	3,15	3,53
Zašová	NJ	1488	2	42	0,13	2,82
Závišice	NJ	668	0	1	0,00	0,15
Zborovice	UH	895	25	63	2,79	7,04
Zbyslavice	SLEZ	498	0	0	0,00	0,00
Zděchov	NJ	888	0	40	0,00	4,50
Zdounky	UH	1058	5	36	0,47	3,40
Zlechov	UH	845	24	71	2,84	8,40
Zlín	UH	2823	19	45	0,67	1,59
Zubří	NJ	2554	0	44	0,00	1,72
Žádovice	UH	666	1	20	3,30	3,00
Žalkovice	UH	560	0	26	0,54	4,64
Žarošice	BR	1300	35	94	2,85	7,23
Ždánice	BR	2172	3	115	1,57	5,29
Želatovice	OL	475	97	41	0,42	8,63
Želechovice nad Dřevnicí	UH	814	5	1	0,61	0,12
Želetice	BR	555	0	17	2,70	3,06
Ženkla	NJ	845	27	3	0,00	0,36
Žeranovice	UH	815	4	4	5,40	0,49
Žeravice	UH	848	0	40	1,77	4,72
Žeraviny	UH	278	10	6	2,52	2,16
Žilina	NJ	1744	0	17	0,63	0,97

Žitková	UH	797	19	5	0,00	0,63
Životice u Nového Jičína	NJ	722	0	23	0,55	3,19
Žlutava	UH	589	0	54	4,58	9,17

Zdroj: ČSÚ (2015); MZA Brno: fond E 67; ZA Opava, fond SmSk; vlastní zpracování

* Úmrtnost

¹⁾ Neúplné údaje z důvodu absence zdrojů

13 Diskuze

Koncepčně tato diplomová práce vychází z již zmíněné diplomové práce (Nádvorník, 2020). V obou případech se autoři s pomocí matrik zemřelých snaží popsat, zmapovat, analyzovat a interpretovat epidemii cholery ve 30. a 60. letech 19. století ve vybraném území. V případě Nádvorníka se jedná o území Znojemského a Jihlavského kraje. Druhým nejpodobnějším zdrojem, ze kterého autor čerpal inspiraci pro svůj výzkum je článek od Karla Kysilky (Kysilka, 2011). Ten se stejně jako tato práce zabývá prostorovou analýzou rozšíření epidemie cholery v roce 1866. Přitom se nezaměřuje pouze na Napajedla, ale přesahuje záběr do širšího území okolo obce. Hlavní rozdíl je ve významu vytvoření analýzy. Zatímco Kysilka mapou a její následnou analýzou pouze dotváří popis situace ve válečném roce 1866, vytvoření map a jejich interpretace je hlavním cílem této diplomové práce. Navíc sloužil článek i k porovnání celkového součtu případů epidemie z roku 1866 pro Napajedla.

Vycházení z matrik zemřelých vidíme kromě Kysilky i u dalších autorů, kteří se tématem cholery zabývají. To platí například u Svobody (2018) a jeho aktualizované podobě (2020), Solnického a Tesaře (2017), Wondráka (1989) a Školla (1991). Využití *Rapports tabbele* pak můžeme vidět u Svobody a Školla, kteří je využívají jako zdroj informací.

V některých člancích se zájmové území protínalo s autorovým. U nich si mohl autor porovnat počty svých započítaných obětí s těmi v člancích. S Kysilkou (2011) se autor rozchází v počtech zemřelých u většiny větších měst. Kysilka ve svém článku eviduje pro Kroměříž 146 úmrtí. Autor však napočítal ve svém výzkumu 169 úmrtí. Z analýzy zdrojů a ostatních měst lze vyčíst, že autor nepracoval s židovskými matrikami. V Kroměříži zemřelo 14 židovských obyvatel. Další odlišností, společnou i pro Školla (1991), Solnického a Tesaře (2017) a Nádvorníka (2020), je nezapočítání mrtvých vojáků. V případě Kroměříže to jsou 4. I tak se ale zaznamenané počty případů mezi prací autora a prací Kysilky rozcházejí o pět. K tomuto jevu došlo nejpravděpodobněji kvůli záměně s jiným onemocněním, jako je *durchfall* či *brechruhr*, v matrikách zemřelých. Naopak se práce shoduje s čísly u Svobody (2018,2020) z matrik zemřelých, kde oba napočítali 238 mrtvých v Mikulově.

Hlavním přínosem této práce je zmapování celistvého území, ve kterém se cholera vyskytovala. Velikostí zkoumaného území dalece převyšuje vymezení a výzkum oblastí ve vyjmenovaných českých dílech. V geografickém prostředí může práce posloužit k lepšímu a hlubšímu pochopení směru, rychlosti a chování epidemie. Pro historiky může sloužit jako zdroj informací u zpracování dějin vybrané obce.

Další možností výzkumu v této problematice může být detailnější analýza obcí, které nesplnily požadavek alespoň 450 obyvatel. Následná analýza by pak lépe vykreslila postup cholery v území. Budoucí výzkumník může také zpracovat a analyzovat jinou část Českých zemí. Nejméně prozkoumané jsou západní a severní Čechy. Zajímavým možným výzkumem by také bylo podrobně prozkoumat jednotlivá větší města v Uherskohradištském či Novojičínském kraji s důrazem na výskyt v jednotlivých ulicích a domech. Rovněž zmapování území v sousedních státech by mohlo podkrýt, kudy přesně k nám dorazila cholera a kam se šířila dál.

Práce má však i své nevýhody. Autor pracoval s daty z matrik zemřelých. O jejich nevýhodách i výhodách se již zmiňoval. Lepší a přesnější představu o skutečném počtu nejen zemřelých, ale i nakažených obyvatel, udávají čísla v *Rapports tabbele*. U nich je však problém v jejich neúplnosti. Údaje pro Uherskohradištský kraj, až na část Kroměřížska, existují. Pro Novojičínský kraj, respektive Slezsko však data téměř nejsou. S příchodem pruské armády se administrativa přesunula z Opavy a data byla ztracena. Existují pouze torzovitě pro oblast kolem Nového Jičína. Druhým velkým problémem je jejich absence z období 1831–1832. Ve zmíněných letech totiž žádné zápisy nakažených a zemřelých obce neevidovaly.

Autor do výzkumu započítal i pruské a rakouské vojáky zemřelé na cholera. Ty sečetl za účelem lepší analýzy a interpretace výsledných map. Na druhou stranu se však tito vojáci nepočítali do počtu obyvatel jednotlivých obcí. Navíc u obcí, ve kterých zemřelo mnoho vojáků, se oběti promítly do celkových součtů a mohly zkreslit výsledné mapy. Samotné zapisování pruských vojáků do matrik je také velmi zkreslené. Pruská armáda si byla moc dobře vědoma velkých ztrát vojáků na epidemii. Nechtěla však, aby se informace dostali k nepříteli i k samotným Prusům. Schválně tedy zakazovali zapisovat u vojáků jako příčinu úmrtí cholera a místo toho zapisovali jiné příčiny (nezvěstný, ztráta v boji a jiné.)

13.1 Limity výzkumu

Data o choleře vycházejí z 30. a 60. let 19. století, což sahá již dále do minulosti. Musíme tedy dát do úvahy staří, ze kterého data pocházejí. Prvním limitem je samotný jazyk, ve kterém byla většina matrik napsána, němčina. Ta autora spíše zdržovala, protože s absencí znalostí tohoto jazyka, si musel slova vyhledávat.

Druhým, podstatnějším limitem je samotné písmo, v jakém se v matrikách psalo. Tím je myšleno novogotické kurzívní písmo známé jako kurent (Hlaváček, Nový, Kašpar, 2002). Prvním problémem je autorova absence studia historie a tedy neschopnost ho číst. Druhý problém souvisel s podobností písmen a stylem psaní některých matrikářů. Pokud autor příliš psát neuměl a matrika byla velice špatně čitelná, musel autor dávat případy vedoucímu práce. Jedinou výhodou bylo latinské zapisování příčiny úmrtí u cholery.

Dalším limitem je označení příčiny nemoci, kterou zapisovali matrikáři. O něm se autor částečně zmínil už při analýze map. Matrikáři si mohli splést cholera s podobnými příznaky jiné nemoci. Nejčastějšími zápisy nemoci jsou: ruhr, brechruhr a bauchfluss (úplavice), durchfall a brechdurchfall (průjem) či krampfe (křeče) nebo jejich kombinace. Vyjmenované příčiny byly započítány na základě jejich pravidelnosti a návaznosti v matrikách. V některých matrikách se před názvem nemoci objevoval přídomek epidemische, asiatische, orientalische či italische, což přímo odkazovalo na konkrétní epidemii a pomáhalo při zpracování matrik. Problém nastává u typhu, disenterii, fraissen (psotník) a rothe ruhr. Tyfus často doprovázel epidemii cholery či na ni navazoval. U něj autor sledoval kontext. Pokud se tyfus objevil samostatně a v rozmezí několika dní se žádný náznak epidemie nevyskytl, autor ho nepočítal. Jestliže se však vyskytl ve stejném domě, kde řádila i cholera a u obětí se dala pozorovat souvislost, jednalo se pravděpodobně také o cholera. V případě disenterie se jedná o výskyt hlavně na Vsetínsku. V obcích jsou v některých případech zapsány i desítky obětí na tuto nemoc. Autor je však nepočítal, pokud se v obci cholera neobjevila. Speciální případ byl fraissen. Na něj umíraly zejména malé děti. Autor jej ve většině případů nepočítal, kromě případů, kdy například v jednom dni zemřela matka dítěte na cholera a další den její dítě na psotník a případy byly součástí vlny cholery. Název nemoci rothe ruhr je specifický pouze na oblast Valašska. Název se objevoval pouze v matrikách evangelických. V nich autor sledoval výskyt názvu nemoci i v jiných letech. Pokud se objevovala pouze ve zkoumaných letech a jednalo se o více případů, které na sebe navazovali a pocházeli ze stejných domů, autor je započítal. Často mu pomáhal i následný výskyt cholery a

potvrzení domněnky. Pokud však matrikář název psal častěji a v různých letech, autor případy nebral v potaz.

14 Závěr

Tato práce měla za cíl zmapovat, popsat a analyzovat výskyt a rozšíření epidemie cholery v letech 1831–1832 a 1866 ve vybraných obcích Uherskohradištského a Novojičínského kraje. V těchto letech byla epidemie na našem území nejničivější a zemřelo při ní nejvíce obyvatel.

Výzkum je založen na datech z digitalizovaných matrik zemřelých. Matriky zemřelých jsou vhodné pro analýzu cholery do roku 1855. Od tohoto roku začínají evidovat případy cholery úřady. Rapports tabbele obsahují kromě zemřelých také nakažené a rozdělení podle pohlaví. V této práci se s daty z rapports tabbele nepočítá z důvodu jejich četnosti. Pro Uherskohradištský kraj se většina záznamů dochovala, pro Novojičínský však téměř žádný. Z tohoto důvodu byl zvolen jako hlavní zdroj matriky zemřelých.

Hlavním výstupem této práce je 196 mapových dílů. Do map jsou zobrazena data z matrik a vykreslují intenzitu a rozšíření cholery. Pro zakreslení výskytu byla zvolena metoda „heat maps“, která nejlépe zobrazuje chování epidemie. Mapy byly vytvořeny v programu Arc.Map 10.2. Pro tvorbu mapy sloužila funkce kernel density. Mapová díla zobrazují čtyřdenní součty zemřelých v daných obcích. Následně byly výsledné mapy podrobeny analýze a interpretaci. V ní se autor pokusil popsat cesty, kudy se cholera do obce dostala a kam postupovala dále. Na konkrétních případech se snažil objasnit, zda se jedná o cholera či nikoliv. Přidány byly i první či jiné případy, které mohou objasnit proč a jakým způsobem se sem choroba dostala.

Kromě těchto map jsou součástí práce i dvě mapy zobrazující zkoumané území, včetně Uherskohradištského a Novojičínského kraje, a také dvě mapy vyjadřující celkový počet zemřelých za dobu epidemie v dané obci.

Základní otázka, kterou si autor kladl, zněla, zda-li se v obcích, nacházejících se na chaussee či landstraßen, vyskytuje více zemřelých než v ostatních. Tato tautologie se potvrdila zejména u epidemie v roce 1866 v souvislosti s železnicí. V některých částech území může být tento jev méně čitelný z důvodu přesunu pruské armády. Trasa pruských vojáků přímo souvisí s výskytem prvních případů a také s vyšší koncentrací zemřelých na cholera. Po ústupu armády se nemoc vyskytuje zejména podél a v okolí železnice.

Zvýšená intenzita úmrtí je patrná podél císařských a zemských cest také u epidemie ze 30. let 19. století. Znatelné je to kupříkladu na jižní a jihovýchodní Moravě.

Taktéž se na základě výsledků potvrdilo, že velikost obce není přímo úměrná počtu zemřelých v dané obci. Mnohem důležitější je jejich poloha, přírodní podmínky a datum, kdy se v obci nemoc objeví. Roli také hraje sídelní uspořádání obce. Například na Valašsku se jednotlivé chalupy nacházejí ve větší vzdálenosti od sebe, a tedy i zdroje vody. Je tak mnohem menší pravděpodobnost vzájemné kontaminace vodních zdrojů. Naopak, nejvyšší počty zemřelých v obou obdobích vidíme na jižní a jihovýchodní Moravě, kudy prochází velké množství cest a je zde velká koncentrace obyvatel a domů. Ty jsou uspořádány vedle sebe a jejich studny se tak mohou nalézat jen pár metrů od sebe. Navíc, v roce 1866 tudy probíhala postavená železnice, která pomáhala rozšiřovat nemoc.

Autor se také pokusil naznačit opatření, které tamní úřady vydávaly pro zlepšení situace. Tyto doporučení byly v tehdejší době 19. století, kdy ještě neexistoval lék, nejlepší možností, jak snížit šanci nákazy nemoci. Taktéž byly nastíněny možnosti tehdejší léčby. Rovněž byla definována a popsána věda epidemiologie, která se epidemiemi zabývá a pod kterou spadá jejich výzkum.

Práce o rozšíření cholery v Uherskohradištském a Novojičínském není plně popsána a analyzována. Budoucí výzkumník se může více zaměřit na obce s menším počtem obyvatel či se zaměřit na konkrétní větší město a zmapovat jednotlivé ulice a domy s výskytem cholery.

15 Summary

The master thesis studies the presence and propagation of two epidemics in space and time. Specifically, the epidemic between years 1831 and 1832 and in 1866 in the area of Uherské Hradiště and Nový Jičín are mentioned. The author considered only cities and villages with more than 450 inhabitants relying on the census in 1869. The choice was made with consideration of a great number of villages in the areas. Results of the thesis originates primarily from the register of births and deaths which beside the numbers of deaths by cholera include personal information, e.i. name and date of death. Therefore, the register is a suitable source for the thesis.

The main aim of the study is to map the presence and propagation of the two epidemics in the mentioned areas. Therefore, a hundred and ninety-two maps of the time lapse were created together with two maps of the studied areas and two maps summarizing the total deaths during the epidemics in the areas. Each map represents the four-day summary of the victims for a specific village. The maps are further analysed and interpreted to explain the origination of the cholera, the direction of propagation and the number of deceased inhabitants. Concentrating on specific cases is an important part in finding and understanding the results.

Much information come from the comparison of the two epidemics. On average, the epidemics in 30s preserved in a village a week less than in 60s. Although in 30s, the disease occurred repeatedly twice or even three times. During the first epidemics died 11 632 people. Although the second epidemic occurred only once in the mentioned villages, it lasted longer and there were almost twice as many victims. The most important factor in a high number of deceased people is a passing Prussian army during the Austro-Prussian war. Another important factor is a presence of railway and its impact on the propagation of the disease.

The thesis describes one of the approaches in a study of epidemic geography applied on cholera. It can be considered as a base study for further research of the occurrences of cholera in the mentioned areas and can be helpful in history research of the areas in 19th century.

16 Seznam použité literatury

Primární prameny

Moravský zemský archiv Brno (MZA Brno): fond B 14

Moravský zemský archiv Brno (MZA Brno): fond E 67

Národním archiv v Praze (NA Praha): fond 167

Státní okresní archiv Náchod (SOkA Náchod): fond 2137 Sběrka map a plánů. VON GOESSEL. [s.a.]. Marsch-Routen-Karte für die Divisionen der Ersten, Zweiten und Elb-Armee im Feldzuge 1866. Berlin: J. H. Neumann

Zemský archiv v Opavě (ZA Opava): fond Krajský soud Nový Jičín

Zemský archiv v Opavě (ZA Opava): fond Sběrka matrik Severomoravského kraje (SmSk)

Literatura

BARUS, Martin.: Cholera roku 1866 na Mnichovohradištsku. *Bellum 1866*. 2011, 20(1), 45-98 s.

BENCKO, V. a kol.: *Epidemiologie: výukové texty pro studenty 1. LF UK*. Praha: Karolinum, 2002. 169 s. ISBN 80-246-0383-7.

JAN, Geletič a kol.: *Úvod do ArcGIS 10*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2013. ISBN 978-80-244-3390-5.

HAGGETT, P.: *The Geographical Structure of Epidemics*. Oxford: Oxford University Press, 2000. 149 s. ISBN 0-19-823363-5.

HLAVAČKA, M.: *Dějiny dopravy v českých zemích v období průmyslové revoluce*. Praha: Academia, 1990. 180 s. ISBN 80-200-0221-9.

HLEDÍKOVÁ, Z. a kol.: *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha: Lidové noviny, 2007. 571 s. ISBN 978-80-7106-906-5.

HÖLDER, A.: *Special Orts Repertorien der im österreichischen Reichsrate vertretenen Königsreiche und Länder, Mähren*. Vídeň, K.K. Statistische Central-Commission, 1885.

HÖLDER, A.: *Spezial Orts Repertorien der im österreichischen Reichsrath vertretenen Königreiche und Länder, Schlesien*. Viedeň, K.K. Statistische Central-Commission, 1885.

CHLÍBEK, R. a kol.: *Vojenská epidemiologie: Platná metodická nařízení*. Hradec Králové: Vojenská lékařská akademie J. E. Purkyně, 2003. 113 s. ISBN 80-85109-71-9.

JONES. K. F. a kol.: *Successive epidemic waves of cholera in South Sudan between 2014 and 2017: a descriptive epidemiological study*. The Lancet Planetary Health, 2020, 12(4), e577-e587.

KOLDINSKÁ, M., ŠEDIVÝ, I.: *Válka a armáda v českých dějinách sociohistorické črty*. Praha: Lidové noviny, 2007. 346 s. ISBN: 978-80-7106-953-9.

KOLLÁROVÁ, H. a kol.: *Vybrané kapitoly z epidemiologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2017. 200 s. ISBN 978-80-244-5230-2.

KOVÁŘOVÁ, S.: *Cholera na Olomoucku, Litovelsku, Uničovsku a Šternbersku v letech 1831-1832*. Ročenka Státního okresního archivu v Olomouci, 1997, 6(25), 130- 134 s.

LENDEROVÁ, M.; JIRÁNEK, T.; MACKOVÁ, M.: *Z dějin české každodennosti: Život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2017. 472 s. ISBN 978-80-246-3510-7.

MAŘATKA, Z.: *Klinická gastroenterologie*. Praha: Avicenum, 1988.

MATOUKOVÁ, I. a kol.: *Vybrané kapitoly z epidemiologie 2*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2019. 108 s. ISBN 978-80-244-5527-3.

MELTER, E. a E. SCHWARTZ.: *Travel medicine: Tales behind the Science, Travel History of the First Modern Pandemic*. New York, Elsevier Science, 2007. 287-298 s. ISBN 978-0-08.045359-0.

PODSTATOVÁ, H.: *Základy epidemiologie a hygieny*. Praha: Galén, 2009. 158 s. ISBN 978-80-7262-597-0.

SKILLNÄS, N.: Modified Innovation diffusion – A way to explain the diffusion of cholera in Lonköping in 1866? A study in methods. *Geografiska Annaler*. 2016, 81(4), 243-259 s.

SOLNICKÝ, P. a P. TESAŘ.: Cholera na Opavsku v roce 1866. *MIKULOVSKÉ SYMPOZIUM*. Brno, 2017, XXXIII, 277-292.

SVOBODA, M.: "Bůh sám smilujž se nad ubohou vlastí a uvodiž ji cestou utrpení na dráhu stálého a jistého blahobytu": příčiny, průběh a následky epidemie cholery na Moravě v roce 1866. *Morava v době převratů a změn 1848-1918*, 2018, 222-241 s.

SVOBODA, Miroslav.: Cholera na Moravě v roce 1866. *Bellum 1866*. Hradec Králové: Komitét pro udržování památek války roku 1866, 2020, 29(2), 57-77 s. ISSN 1210-6143.

SVOBODNÝ, P. a L. HLAVÁČOVÁ.: *Dějiny lékařství v českých zemích*. Praha: TRITON, 2004. 248 s. ISBN 80-7254-424-1.

SYNEK, J.: *Tovačovsko ve válečném roce 1866*. Tovačov: Město Tovačov, 2016. 288 s. ISBN 978-80-906474-0-4.

ŠKOLL, J.: Epidemie cholery na Břeclavsku ve válečném roce 1866. *Jižní Morava*. Mikulov, 1991, 27(30), 149-155 s.

ŠNAJDER, B.: *Tichá hrozba: Drama boje proti infekcím*. Praha: Albatros, 1984.

ŠUSTA, J.: *Dějiny nového věku: Dějiny Evropy v letech 1812–1870 I*. Praha: „Vesmír“, 1922. 306 s.

ŠUSTA, J.: *Dějiny nového věku: Dějiny Evropy v letech 1812–1870 II. 2*. Praha: „Vesmír“, 1923. 180 s.

WONDRÁK, E.: *Historie moru v českých zemích*. Praha: TRITON, 1999. 120 s. ISBN 80-7254-073-4.

WONDRÁK, E.: *Krev smyly deště: Osudy a utrpení roku 1866*. Hradec Králové: Kruh, 1989. 94 s.

WONDRÁK, E.: První epidemie v Olomouci v letech 1831-1832. Okresní archiv v Olomouci. Výroční zpráva Okresního archivu za rok 1989, 1990, 144-151 s.

ZEMÁNEK, P.; CHARAMZA J.: *Úvod do epidemiologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. 54 s. ISBN 978-80-244-4035-4.

Internetové zdroje

ARCDATA PRAHA, Česká pobočka společnosti Esri: *ArcČR 500* [online]. [cit. 2021-04-22]. Dostupné z: <https://www.arcdata.cz/produkty/geograficka-data/arccr-500>

CENIA, Česká informační agentura životního prostředí. Národní geoportál INSPIRE: *II. vojenské mapování* [online]. [cit. 2021-04-22]. Dostupné z:

<https://geoportal.gov.cz/web/guest/wms>

Český historický atlas: *Boje roku 1866 v českých zemích* [online]. [cit. 2021-04-22]. Dostupné z: http://cha.fsv.cvut.cz/web/Nmap2020/37_1866_boje_ces_zeme.pdf

Český statistický úřad: *Historický lexikon obcí České republiky – 1869-2011* [online]. [cit. 2021-04-22]. Dostupné z: https://www.czso.cz/csu/czso/iii-pocet-obyvatel-a-domu-podle-kraju-okresu-obci-a-casti-obci-v-letech-1869-2011_2015

Český úřad zeměměřičský a katastrální: *Prohlížeč služba WMS – ZM 50* [online]. [cit. 2021-04-22]. Dostupné z:

[https://geoportal.cuzk.cz/\(S\(b3mo2wz1ewqn3yoiateb23o5\)\)/Default.aspx?mode=TextMeta&side=wms.verejne&metadataID=CZ-CUZK-WMS-ZM50-P&metadataXSL=metadata.sluzba&head_tab=sekce-03-gp&menu=3117](https://geoportal.cuzk.cz/(S(b3mo2wz1ewqn3yoiateb23o5))/Default.aspx?mode=TextMeta&side=wms.verejne&metadataID=CZ-CUZK-WMS-ZM50-P&metadataXSL=metadata.sluzba&head_tab=sekce-03-gp&menu=3117)

DOLEŽAL, F., FARMBACHER, M.: *Übersichts-Karte von Mähren u. Schlesien nach der neuesten politischen und gerichtlichen Landes-Eintheilung vom Jahre 1854* [online]. [cit. 2021-04-22]. Dostupné z:

<http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:69bf6768-1b29-4d24-bd34-09dce077fabf?page=uuid:2906aea9-a51f-451a-b207-407f80f9be73>

FRIED, F.: *Karte vom Königreich Boehmen und der Markgrafschaft Maehren mit dem Antheile des Oesterreichischen Herzogthumes Schlesien* [online]. [cit. 2021-04-22]. Dostupné z: <http://chartae-antiquae.cz/cs/maps/10930>

GRÄF, C.: *Die Die Markgrafschaft Mahren und das Herzogthum Ober-Nieder-Schlesien* [online]. [cit. 2021-04-22]. Dostupné z:

https://www.davidrumsey.com/luna/servlet/detail/RUMSEY~8~1~265852~90040374:Die-Markgrafschaft-Mahren-und-das-H?sort=Pub_List_No_InitialSort%2CPub_Date%2CPub_List_No%2CSeries_No&qvq=q%3ADie%20Markgrafschaft%20Mahren%20und%20das%20Herzogthum%20Ober-Nieder-Schlesien%3Bsort%3APub_List_No_InitialSort%2CPub_Date%2CPub_List_No%2CS

[eries_No%3Blc%3ARUMSEY~8~1&mi=0&trs=1&fbclid=IwAR1o-73XFedVXH7S55O3-R97dPx7gQNj20NuZxSt7dXXYjGu6XDjAgITTw0](http://www.vhu.cz/exhibit/kienast-andreas-die-legion-klapka-eine-episode-aus-dem-jahre-1866-und-ihre-vorgeschichte/?fbclid=IwAR1o-73XFedVXH7S55O3-R97dPx7gQNj20NuZxSt7dXXYjGu6XDjAgITTw0)

KIENAST, A.: *Die Legion Klapka: eine Episode aus dem Jahre 1866 und ihre Vorgeschichte* [online]. [cit. 2021-04-22]. Dostupné z:

http://www.vhu.cz/exhibit/kienast-andreas-die-legion-klapka-eine-episode-aus-dem-jahre-1866-und-ihre-vorgeschichte/?fbclid=IwAR36HOdVHaLcv7wHFthwnK_EyZQpP7mknSTIj5yTUKipAjkWZBvwXGndRnU

KYSILKA, K.: *Cholera v Napajedlich v roce 1866* [online]. [cit. 2021-04-22].

Dostupné z:

<https://napajedla.webnode.cz/files/200000050-97b8498916/Cholera%20v%20Napajedlich%20r.%201866%20hot.pdf>

Laboratoř geoinformatiky Univerzity Jana Evangelisty Purkyně: *II. vojenské mapování* [online]. [cit. 2021-04-22]. Dostupné z:

http://oldmaps.geolab.cz/map_root.pl?lang=cs&map_root=2vm

NÁDVORNÍK, P.: *Geografie epidemií na příkladu cholery v Jihlavském a Znojenském kraji v 19. století* [online]. [cit. 2021-04-22]. Dostupné z:

https://stag.upol.cz/portal/studium/prohlizeni.html?pc_pagenavigationalstate=AAAAAQAENjk5MBMBAAAAQAic3RhVGVLZXkAAAABABQOTIyMzMjAzNjg1NDc2NzUyNwAAAAA*#prohlizeniSearchResult

SOMMER, A., KOŘISTKA, C.: *General-Karte der Markgrafschaft Mähren und des Herzogthum's Schlesien* [online]. [cit. 2021-04-22]. Dostupné z: http://chartae-antiquae.cz/cs/maps/11129?fbclid=IwAR2LW_Xe9pUFvbCIsG3fbIozGPcFRM7K1DcxiI8xsNJ7ZRWELXwXVwsakLM

WEILAND, C., F.: *Die Markgrafschaft Mähren nebst Oesterreichisch Schlesien* [online]. [cit. 2021-04-22]. Dostupné z: <http://chartae-antiquae.cz/cs/maps/18232>.

17 Seznam příloh

Tištěné přílohy

Příloha č. 1 Vymezené území pro výzkum epidemie cholery v letech 1831–1832

Příloha č. 2 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 24.–27. 5. 1831

Příloha č. 3 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 28.–31. 5. 1831

Příloha č. 4 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 1.–4. 6. 1831

Příloha č. 5 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 5.–8. 6. 1831

Příloha č. 6 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 9.–12. 6. 1831

Příloha č. 7 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 13.–16. 6. 1831

Příloha č. 8 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 17.–20. 6. 1831

Příloha č. 9 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 21.–24. 6. 1831

Příloha č. 10 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 25.–28. 6. 1831

Příloha č. 11 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 29. 6. – 2. 7. 1831

Příloha č. 12 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 3.–6. 7. 1831

Příloha č. 13 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 7.–10. 7. 1831

Příloha č. 14 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 11.–14. 7. 1831

Příloha č. 15 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 15.–18. 7. 1831

Příloha č. 16 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 19.–22. 7. 1831

Příloha č. 17 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 23.–26. 7. 1831

Příloha č. 18 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 27.–30. 7. 1831

Příloha č. 19 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 31. 7. – 3. 8. 1831

Příloha č. 20 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 4.–7. 8. 1831

Příloha č. 21 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 8.–11. 8. 1831

Příloha č. 22 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 12.–15. 8. 1831

Příloha č. 23 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 16.–19. 8. 1831

Příloha č. 24 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 20.–23. 8. 1831

Příloha č. 25 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 24.–27. 8. 1831

Příloha č. 26 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 28.–31. 8. 1831

Příloha č. 27 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 1.–4. 9. 1831

Příloha č. 28 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 5.–8. 9. 1831

Příloha č. 29 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 9.–12. 9. 1831

Příloha č. 30 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 13.–16. 9. 1831

Příloha č. 31 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 17.–20. 9. 1831

Příloha č. 32 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 21.–24. 9. 1831

Příloha č. 33 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 25.–28. 9. 1831

Příloha č. 34 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 29. 9. – 2. 10. 1831

Příloha č. 35 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 3.–6. 10. 1831

Příloha č. 36 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 7.–10. 10. 1831

Příloha č. 37 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 11.–14. 10. 1831

Příloha č. 38 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 15.–18. 10. 1831

Příloha č. 39 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 19.–22. 10. 1831

Příloha č. 40 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 23.–26. 10. 1831

Příloha č. 41 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 27.–30. 10. 1831

Příloha č. 42 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 31. 10. – 3. 11. 1831

Příloha č. 43 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 4.– 7. 11. 1831

Příloha č. 44 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 8.– 11. 11. 1831

Příloha č. 45 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 12.– 15. 11. 1831

Příloha č. 46 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 16.– 19. 11. 1831

Příloha č. 47 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 20.– 23. 11. 1831

Příloha č. 48 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 24.– 27. 11. 1831

Příloha č. 49 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 28. 11. – 1. 12. 1831

Příloha č. 50 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 2.–5. 12. 1831

Příloha č. 51 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 6.–9. 12. 1831

Příloha č. 52 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 10.–13. 12. 1831

Příloha č. 53 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 14.–17. 12. 1831

Příloha č. 54 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 18.–21. 12. 1831

Příloha č. 55 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 22.–25. 12. 1831

Příloha č. 56 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 26.–29. 12. 1831

Příloha č. 57 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 30. 12. 1831 – 2. 1. 1832

Příloha č. 58 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 3.–6. 1. 1832

Příloha č. 59 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 7.–10. 1. 1832

Příloha č. 60 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 11.–14. 1. 1832

Příloha č. 61 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 15.–18. 1. 1832

Příloha č. 62 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 19.–22. 1. 1832

Příloha č. 63 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 23.–26. 1. 1832

Příloha č. 64 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 27.–30. 1. 1832

Příloha č. 65 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 31. 1. – 3. 2. 1832

Příloha č. 66 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 4.–7. 2. 1832

Příloha č. 67 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 8.–11. 2. 1832

Příloha č. 68 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 12.–15. 2. 1832

Příloha č. 69 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 16.–19. 2. 1832

Příloha č. 70 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 20.–23. 2. 1832

Příloha č. 71 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 24.–27. 2. 1832

Příloha č. 72 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 28. 2. – 2. 3. 1832

Příloha č. 73 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 3.–6. 3. 1832

Příloha č. 74 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 7.–10. 3. 1832

Příloha č. 75 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 11.–14. 3. 1832

Příloha č. 76 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 15.–18. 3. 1832

Příloha č. 77 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 19.–22. 3. 1832

Příloha č. 78 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 23.–26. 3. 1832

Příloha č. 79 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 27.–30. 3. 1832

Příloha č. 80 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 31. 3. – 3. 4. 1832

Příloha č. 81 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 4.–7. 4. 1832

Příloha č. 82 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 8.–11. 4. 1832

Příloha č. 83 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 12.–15. 4. 1832

Příloha č. 84 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 16.–19. 4. 1832

Příloha č. 85 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 20.–23. 4. 1832

Příloha č. 86 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 24.–27. 4. 1832

Příloha č. 87 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 28. 4. – 1. 5. 1832

Příloha č. 88 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 2.–5. 5. 1832

Příloha č. 89 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 6.–9. 5. 1832

Příloha č. 90 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 10.–13. 5. 1832

Příloha č. 91 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 14.–17. 5. 1832

Příloha č. 92 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 18.–21. 5. 1832

Příloha č. 93 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 22.–25. 5. 1832

Příloha č. 94 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 26.–29. 5. 1832

Příloha č. 95 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 30. 5. – 2. 6. 1832

Příloha č. 96 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 3.–6. 6. 1832

Příloha č. 97 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 7.–10. 6. 1832

Příloha č. 98 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 11.–14. 6. 1832

Příloha č. 99 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 15.–18. 6. 1832

Příloha č. 100 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 19.–22. 6. 1832

Příloha č. 101 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 23.–26. 6. 1832

Příloha č. 102 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 27.–30. 6. 1832

Příloha č. 103 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 1.–4. 7. 1832

Příloha č. 104 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 5.–8. 7. 1832

Příloha č. 105 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 9.–12. 7. 1832

Příloha č. 106 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 13.–16. 7. 1832

Příloha č. 107 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 17.–20. 7. 1832

Příloha č. 108 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 21.–24. 7. 1832

Příloha č. 109 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 25.–28. 7. 1832

Příloha č. 110 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 29. 7. – 1. 8. 1832

Příloha č. 111 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 2.–5. 8. 1832

Příloha č. 112 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 6.–9. 8. 1832

Příloha č. 113 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 10.–13. 8. 1832

Příloha č. 114 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 14.–17. 8. 1832

Příloha č. 115 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 18.–21. 8. 1832

Příloha č. 116 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 22.–55. 8. 1832

Příloha č. 117 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 26.–29. 8. 1832

Příloha č. 118 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 30. 8. – 2. 9. 1832

Příloha č. 119 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 3.–6. 9. 1832

Příloha č. 120 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 7.–10. 9. 1832

Příloha č. 121 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 11.–14. 9. 1832

Příloha č. 122 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 15.–18. 9. 1832

Příloha č. 123 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 19.–22. 9. 1832

Příloha č. 124 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 23.–26. 9. 1832

Příloha č. 125 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 27.–30. 9. 1832

Příloha č. 126 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 1.–4. 10. 1832

Příloha č. 127 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 5.–8. 10. 1832

Příloha č. 128 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 9.–12. 10. 1832

Příloha č. 129 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 13.–16. 10. 1832

Příloha č. 130 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 17.–20. 10. 1832

Příloha č. 131 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 21.–24. 10. 1832

Příloha č. 132 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 25.–28. 10. 1832

Příloha č. 133 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 29. 10. – 1. 11. 1832

Příloha č. 134 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 2.–5. 11. 1832

Příloha č. 135 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 6.–9. 11. 1832

Příloha č. 136 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 10.–13. 11. 1832

Příloha č. 137 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 14.–17. 11. 1832

Příloha č. 138 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 18.–21. 11. 1832

Příloha č. 139 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 22.–25. 11. 1832

Příloha č. 140 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 26.–29. 11. 1832

Příloha č. 141 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 30. 11. – 3. 12. 1832

Příloha č. 142 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 4.–7. 12. 1832

Příloha č. 143 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 8.–11. 12. 1832

Příloha č. 144 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 12.–15. 12. 1832

Příloha č. 145 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 16.–19. 12. 1832

Příloha č. 146 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 20.–23. 12. 1832

Příloha č. 147 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 24.–27. 12. 1832

Příloha č. 148 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 28.–31. 12. 1832

Příloha č. 149 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v letech 1831–1832

Příloha č. 150 Vymezené území pro výzkum epidemie cholery v roce 1866

Příloha č. 151 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 1.–4. 7. 1866

Příloha č. 152 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 5.–8. 7. 1866

Příloha č. 153 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 9.–12. 7. 1866

Příloha č. 154 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 13.–16. 7. 1866

Příloha č. 155 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 17.–20. 7. 1866

Příloha č. 156 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 21.–24. 7. 1866

Příloha č. 157 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 25.–28. 7. 1866

Příloha č. 158 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 29. 7. – 1. 8. 1866

Příloha č. 159 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 2.–5. 8. 1866

Příloha č. 160 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 6.–9. 8. 1866

Příloha č. 161 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 10.–13. 8. 1866

Příloha č. 162 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 14.–17. 8. 1866

Příloha č. 163 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 18.–21. 8. 1866

Příloha č. 164 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 22.–25. 8. 1866

Příloha č. 165 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 26.–29. 8. 1866

Příloha č. 166 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 30. 8. – 2. 9. 1866

Příloha č. 167 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 3.–6. 9. 1866

Příloha č. 168 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 7.–10. 9. 1866

Příloha č. 169 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 11.–14. 9. 1866

Příloha č. 170 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 15.–18. 9. 1866

Příloha č. 171 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 19.–22. 9. 1866

Příloha č. 172 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 23.–26. 9. 1866

Příloha č. 173 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 27.–30. 9. 1866

Příloha č. 174 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 1.–4. 10. 1866

Příloha č. 175 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 5.–8. 10. 1866

Příloha č. 176 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 9.–12. 10. 1866

Příloha č. 177 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 13.–16. 10. 1866

Příloha č. 178 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 17.–20. 10. 1866

Příloha č. 179 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 21.–24. 10. 1866

Příloha č. 180 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 25.–28. 10. 1866

Příloha č. 181 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 29. 10. – 1. 11. 1866

Příloha č. 182 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 2.–5. 11. 1866

Příloha č. 183 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 6.–9. 11. 1866

Příloha č. 184 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 10.–13. 11. 1866

Příloha č. 185 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 14.–17. 11. 1866

Příloha č. 186 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 18.–21. 11. 1866

Příloha č. 188 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 22.–55. 11. 1866

Příloha č. 188 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 26.–29. 11. 1866

Příloha č. 189 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 30. 11. – 3. 12. 1866

Příloha č. 190 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 4.–7. 12. 1866

Příloha č. 191 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 8.–11. 12. 1866

Příloha č. 192 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 12.–15. 12. 1866

Příloha č. 193 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 16.–19. 12. 1866

Příloha č. 194 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 20.–23. 12. 1866

Příloha č. 195 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 24.–27. 12. 1866

Příloha č. 196 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 28.–31. 12. 1866

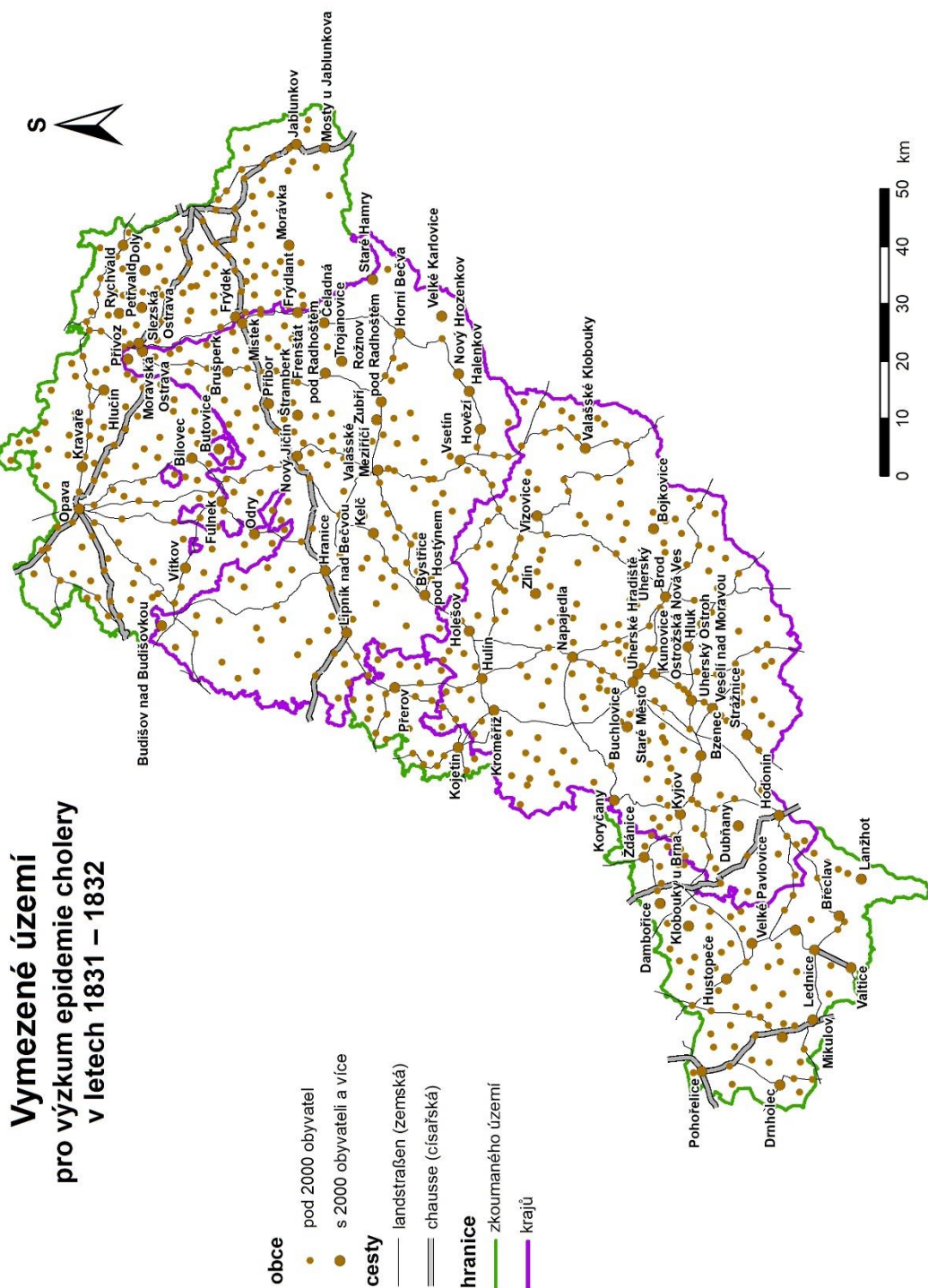
Příloha č. 197 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v roce 1866

Elektronické přílohy

Příloha č. 198 Čtyřdenní součty obětí v letech 1831–1832 a 1866

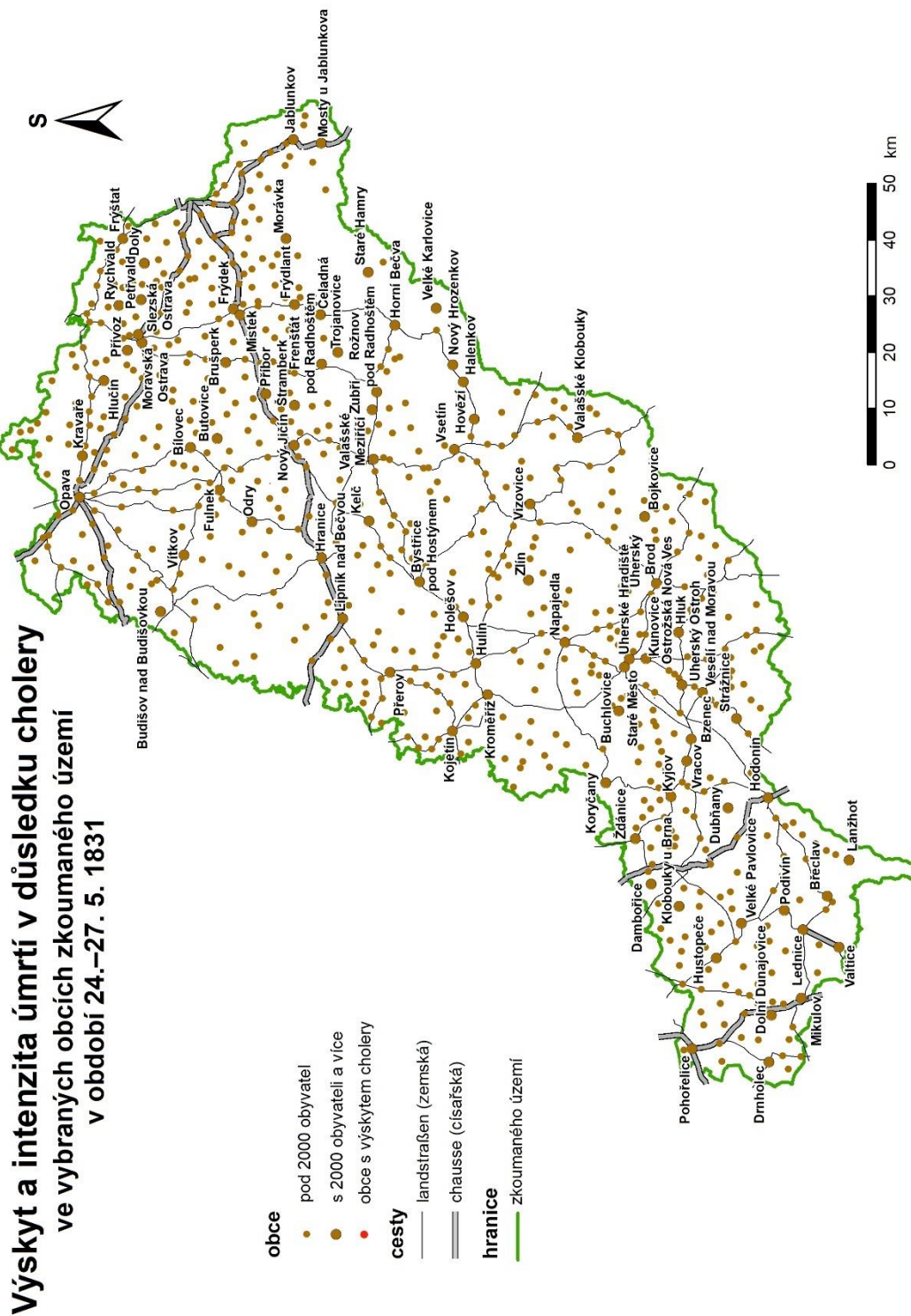
Příloha č. 199 Animace průběhu epidemie 1831–1832

Příloha č. 200 Animace průběhu epidemie 1866

Příloha č. 1 Vymezené území pro výzkum epidemie cholery v letech 1831–1832

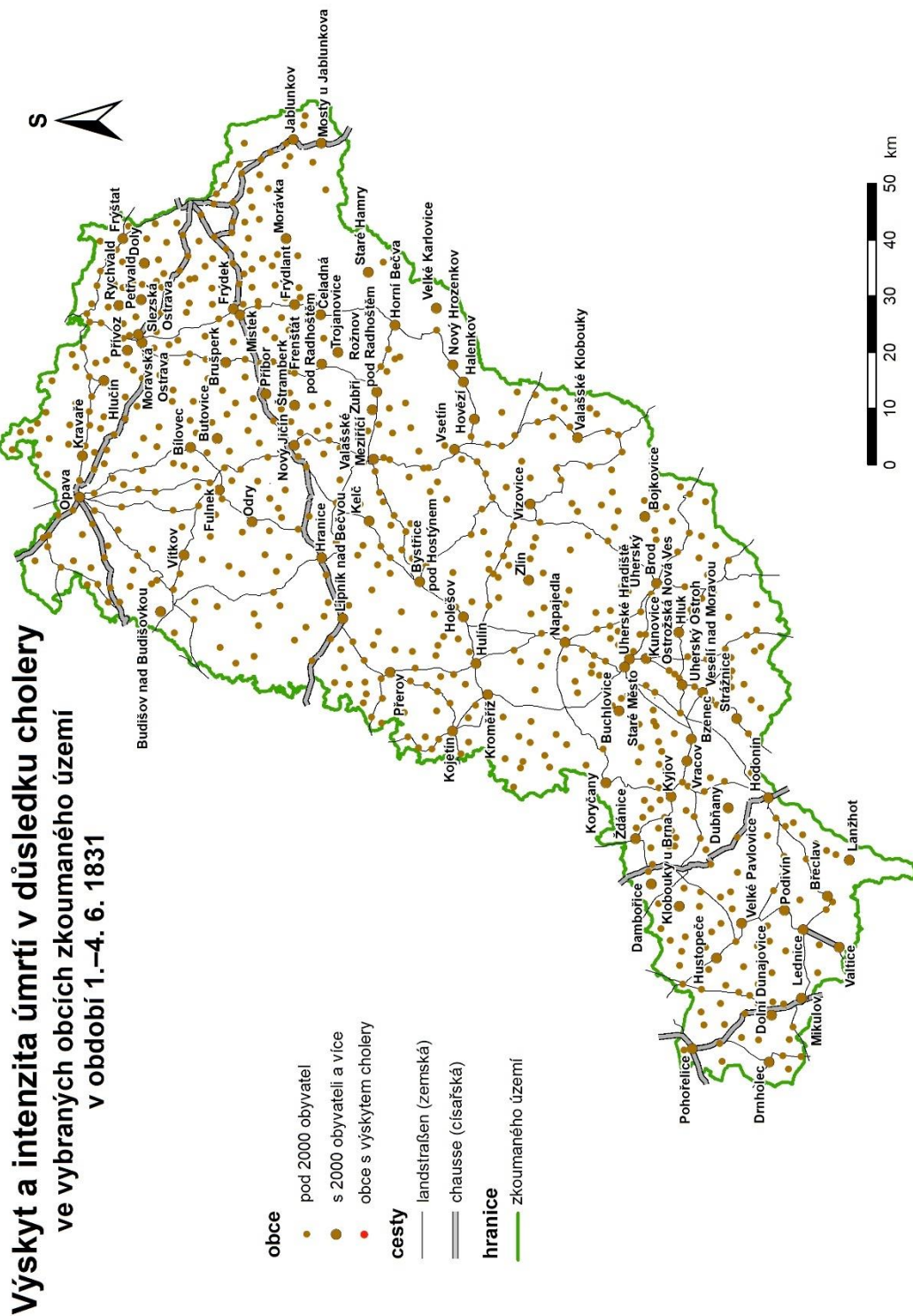
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); Doležal, Farmbacher, (1854); vlastní zpracování

Příloha č. 2 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 24.–27. 5. 1831

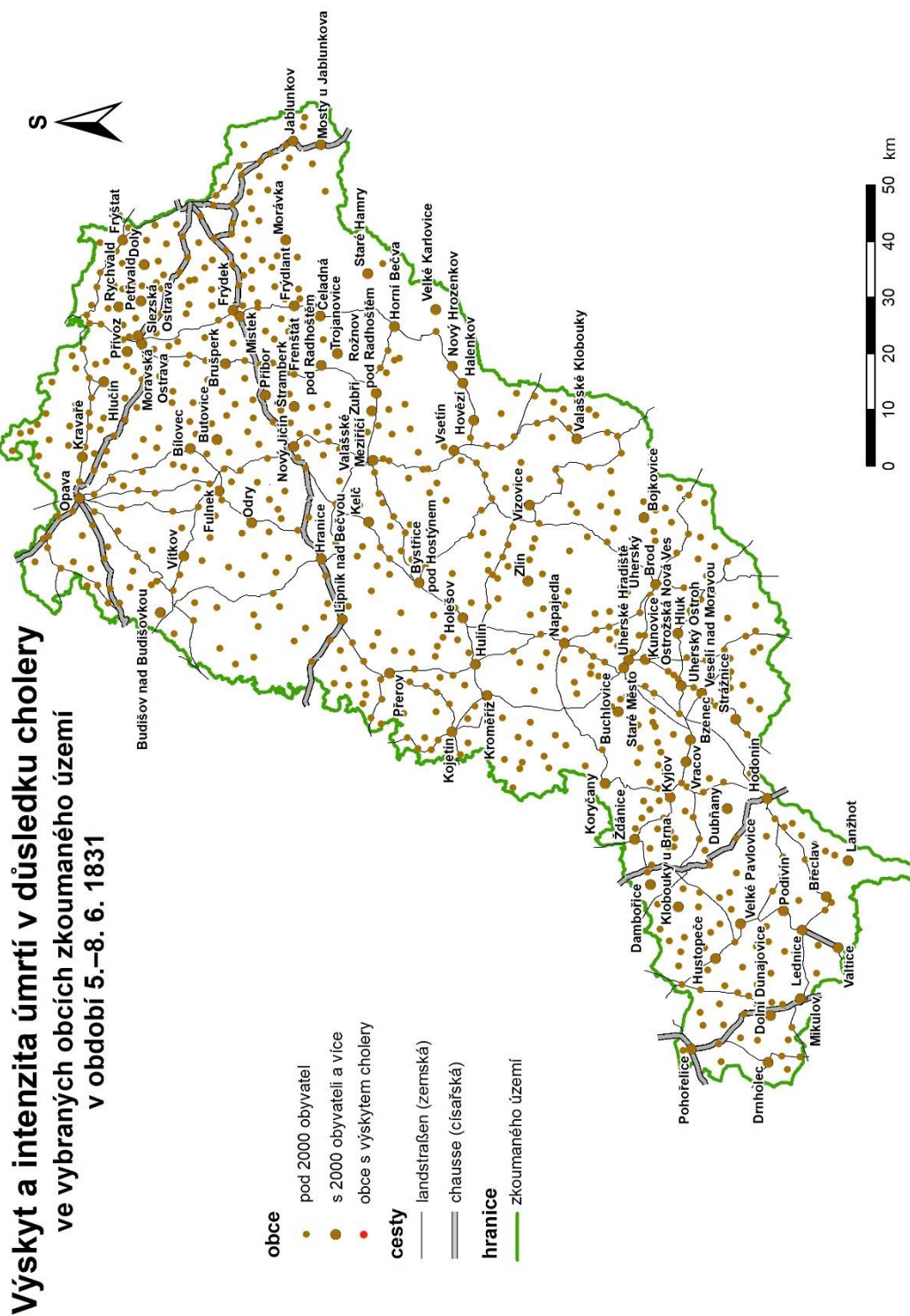
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 4 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 1.–4. 6. 1831

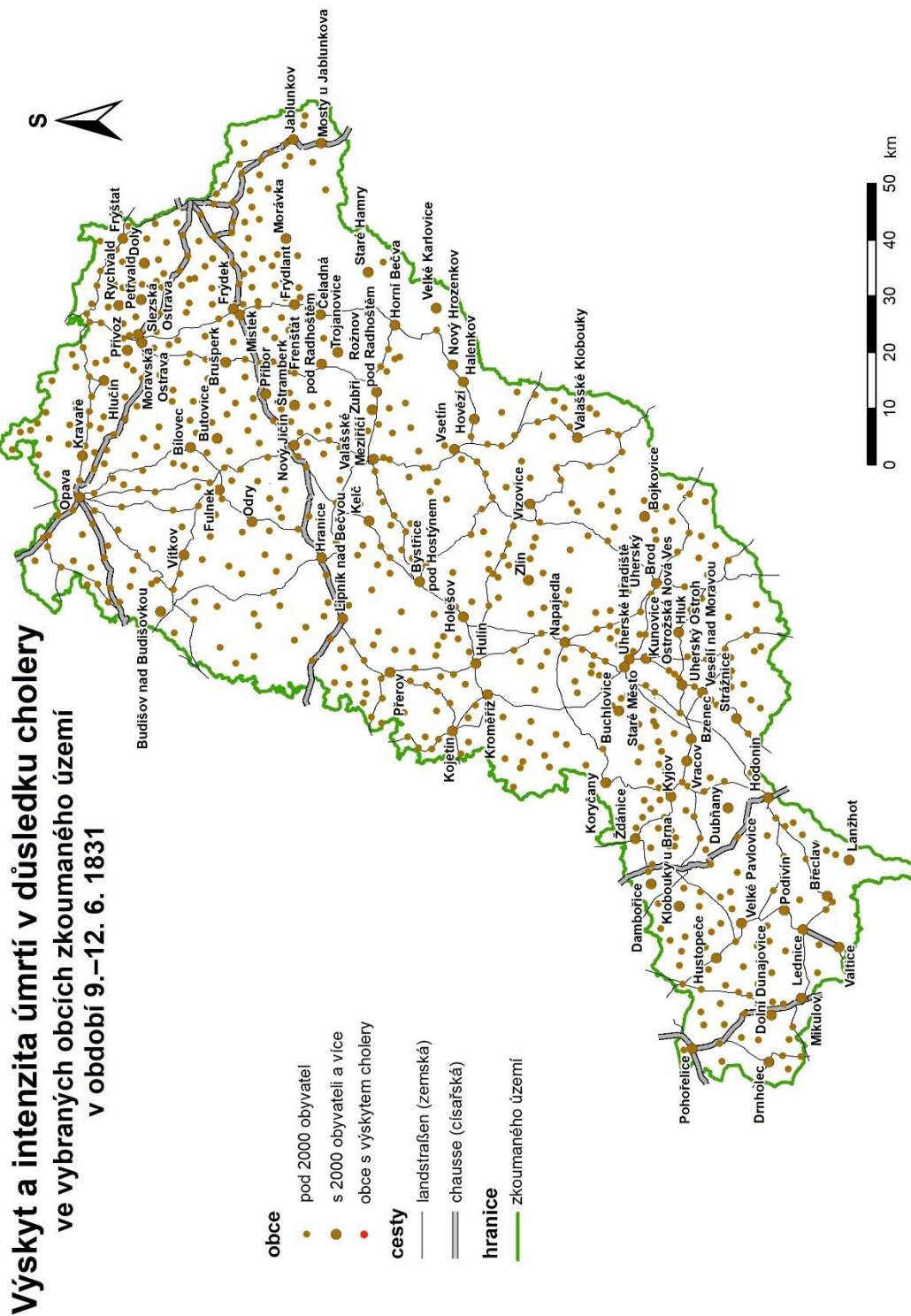
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 5 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 5.–8. 6. 1831

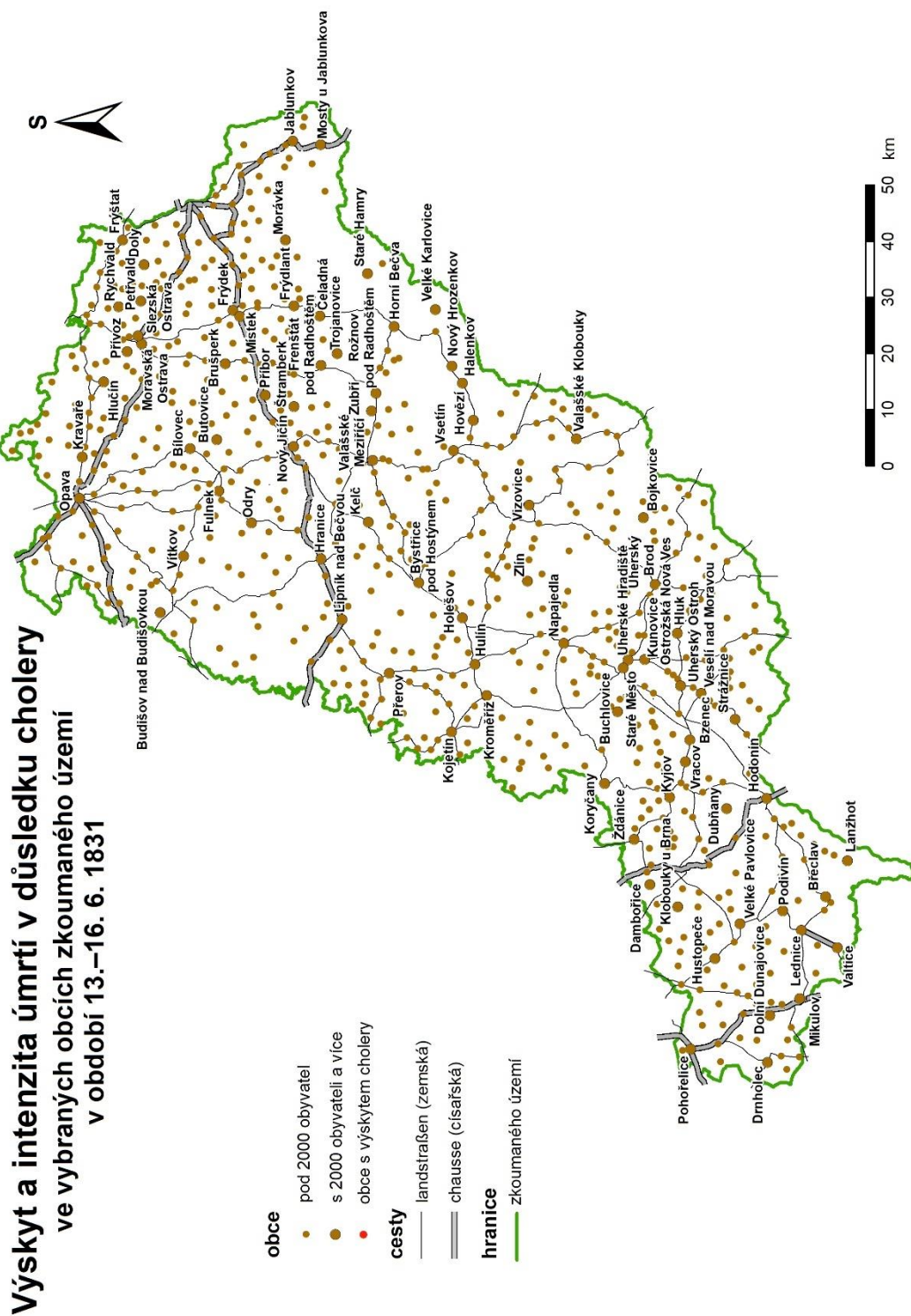
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

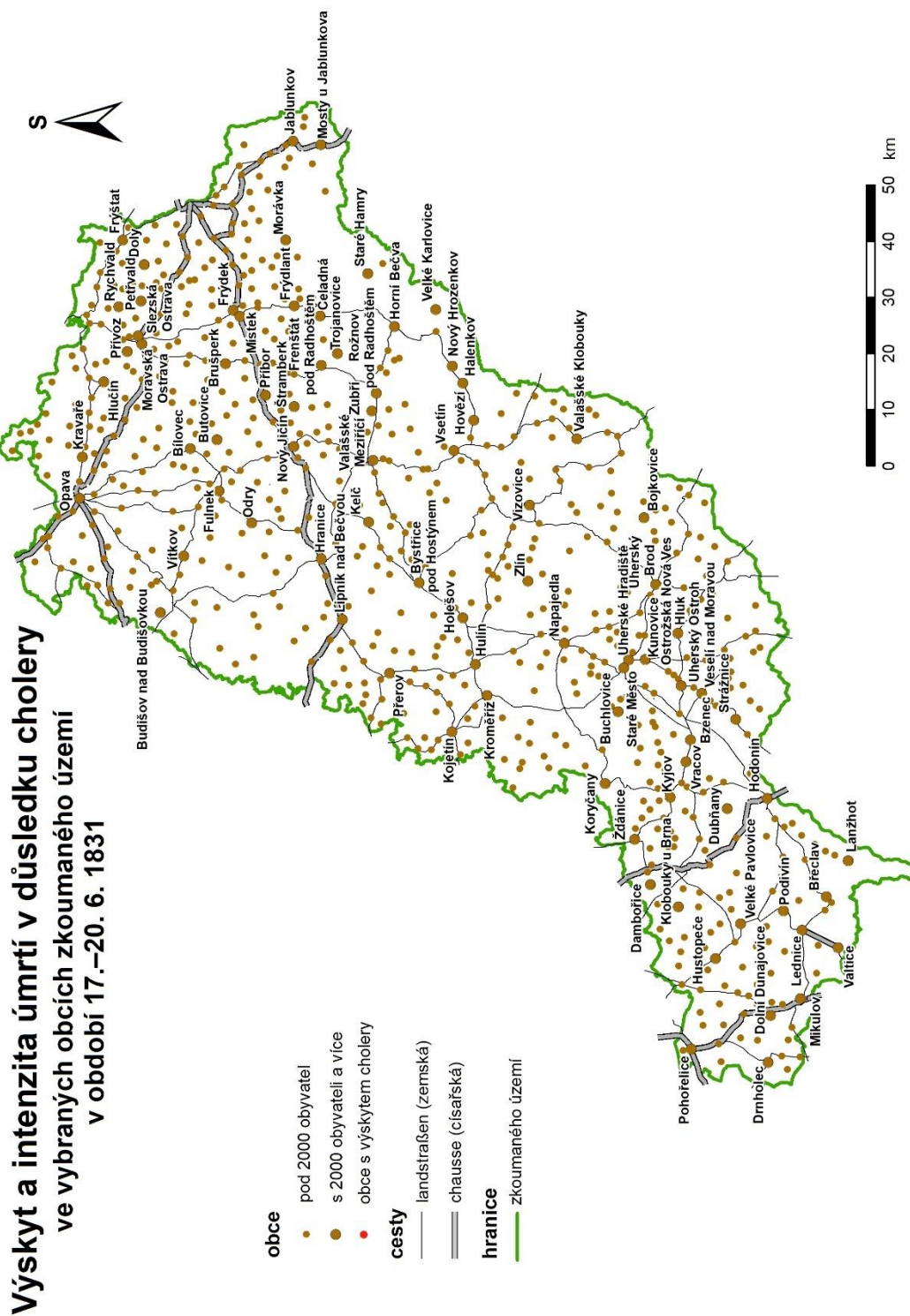
Příloha č. 6 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 9.–12. 6. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

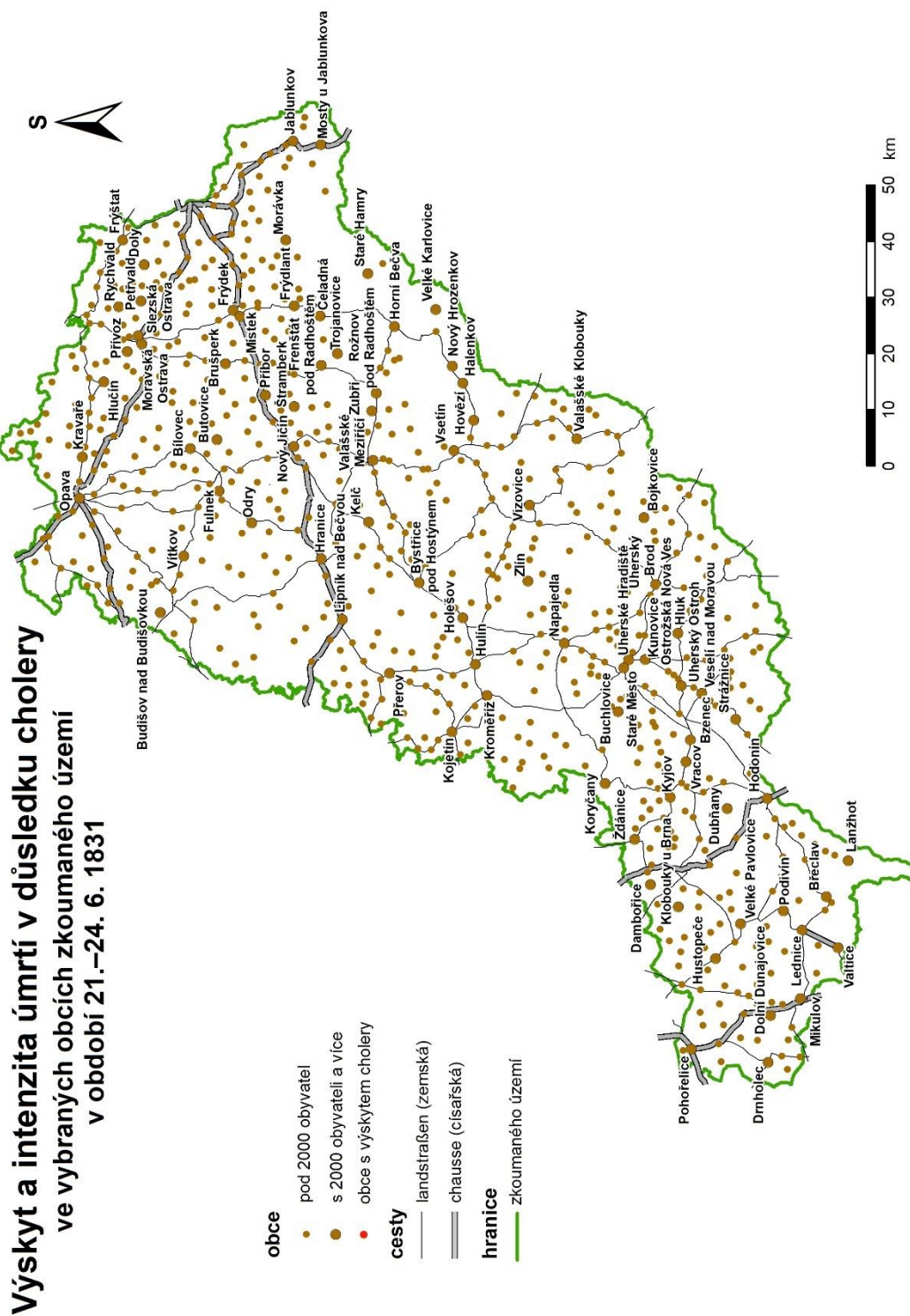
Příloha č. 7 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 13.–16. 6. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

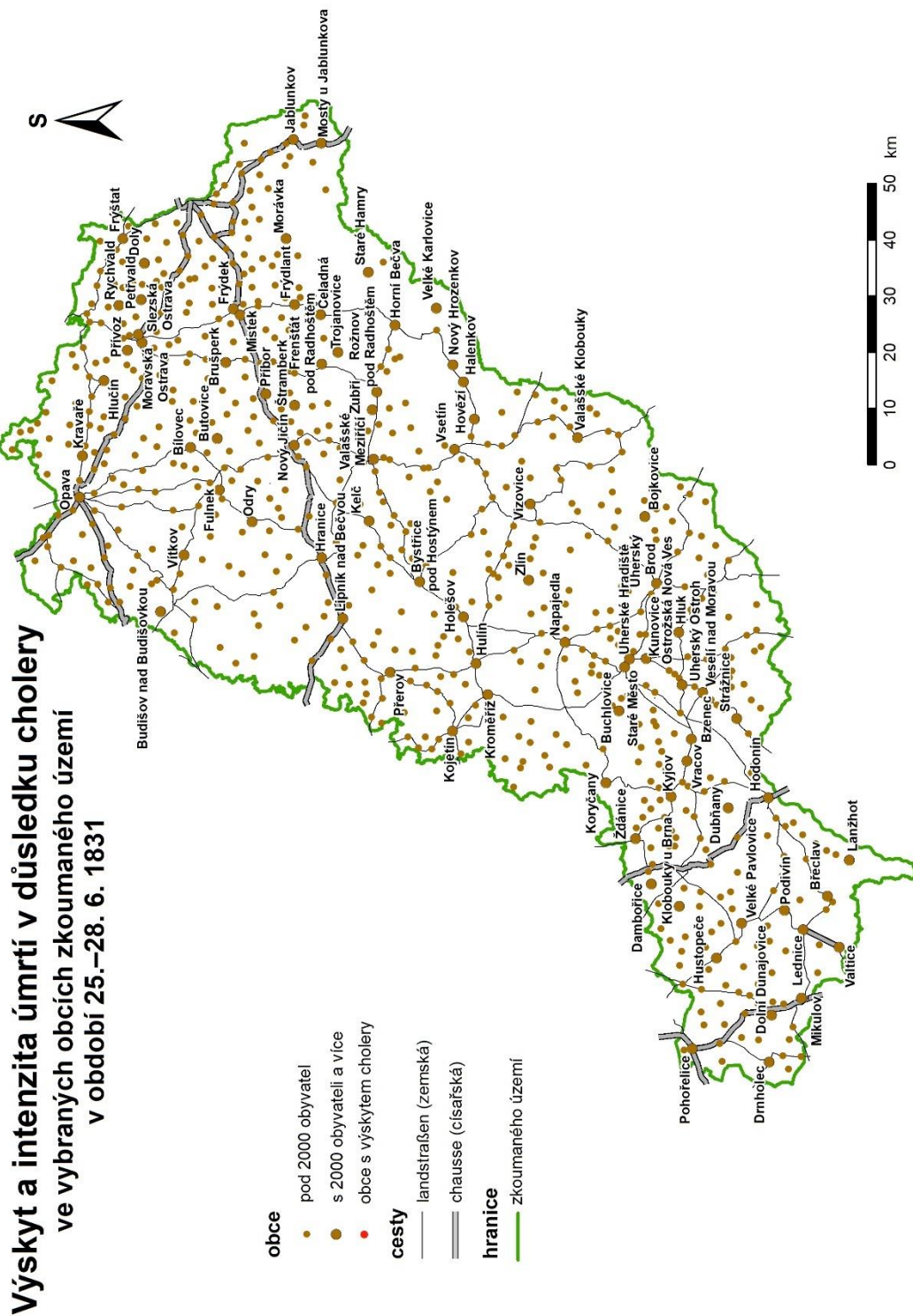
Příloha č. 8 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 17.–20. 6. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

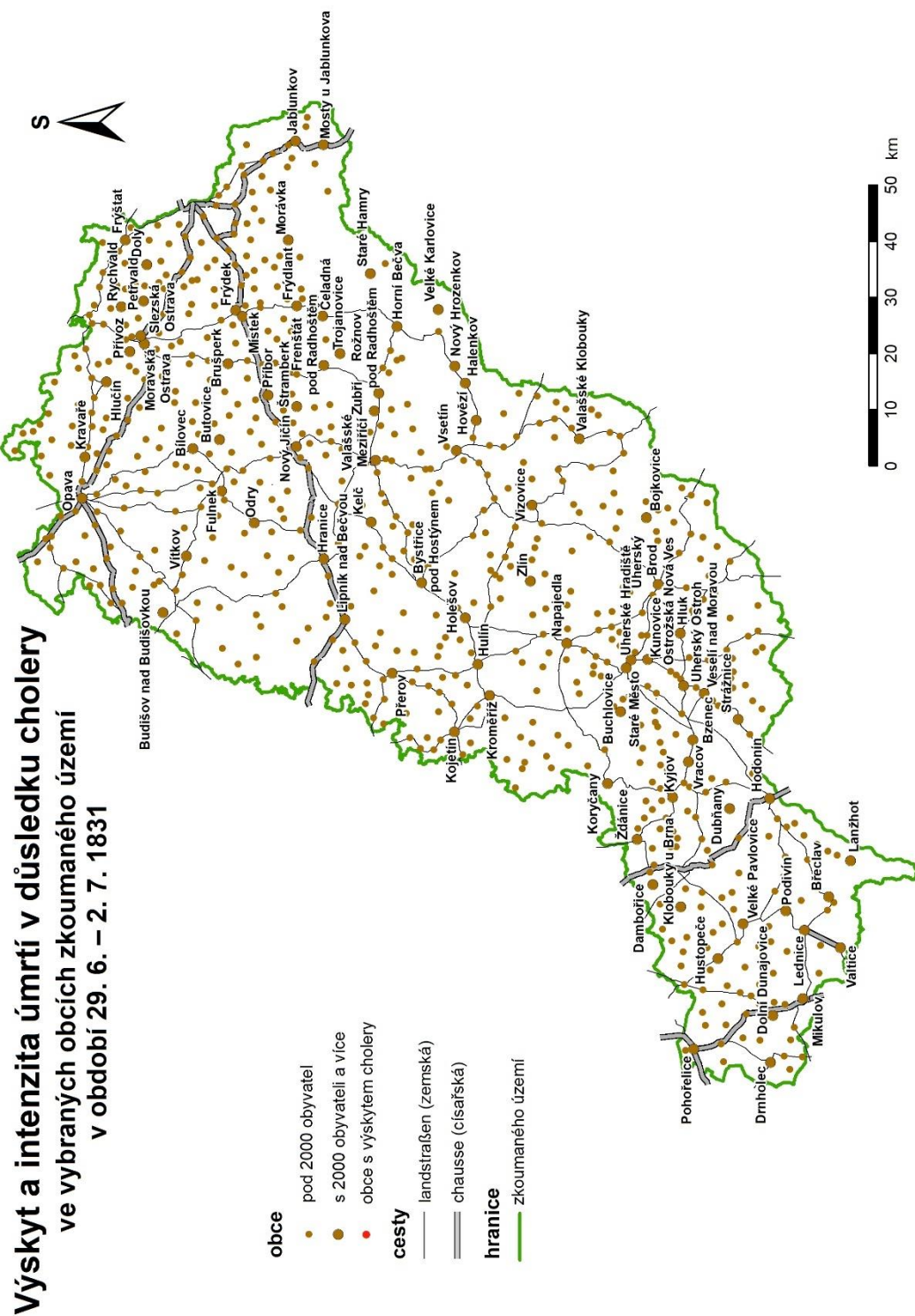
Příloha č. 9 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 21.–24. 6. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 10 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 25.–28. 6. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

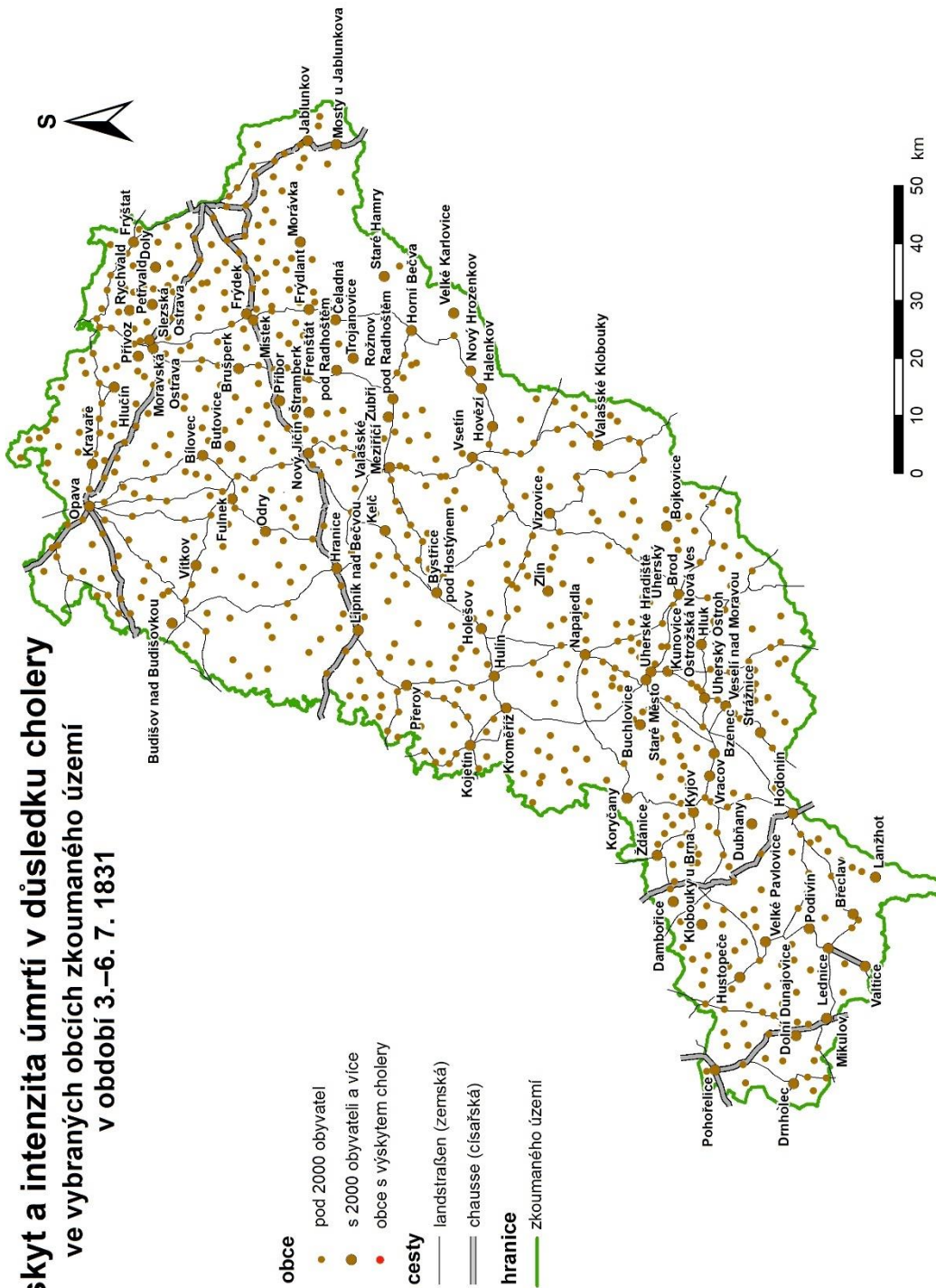

Příloha č. 11 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 29. 6. – 2. 7. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

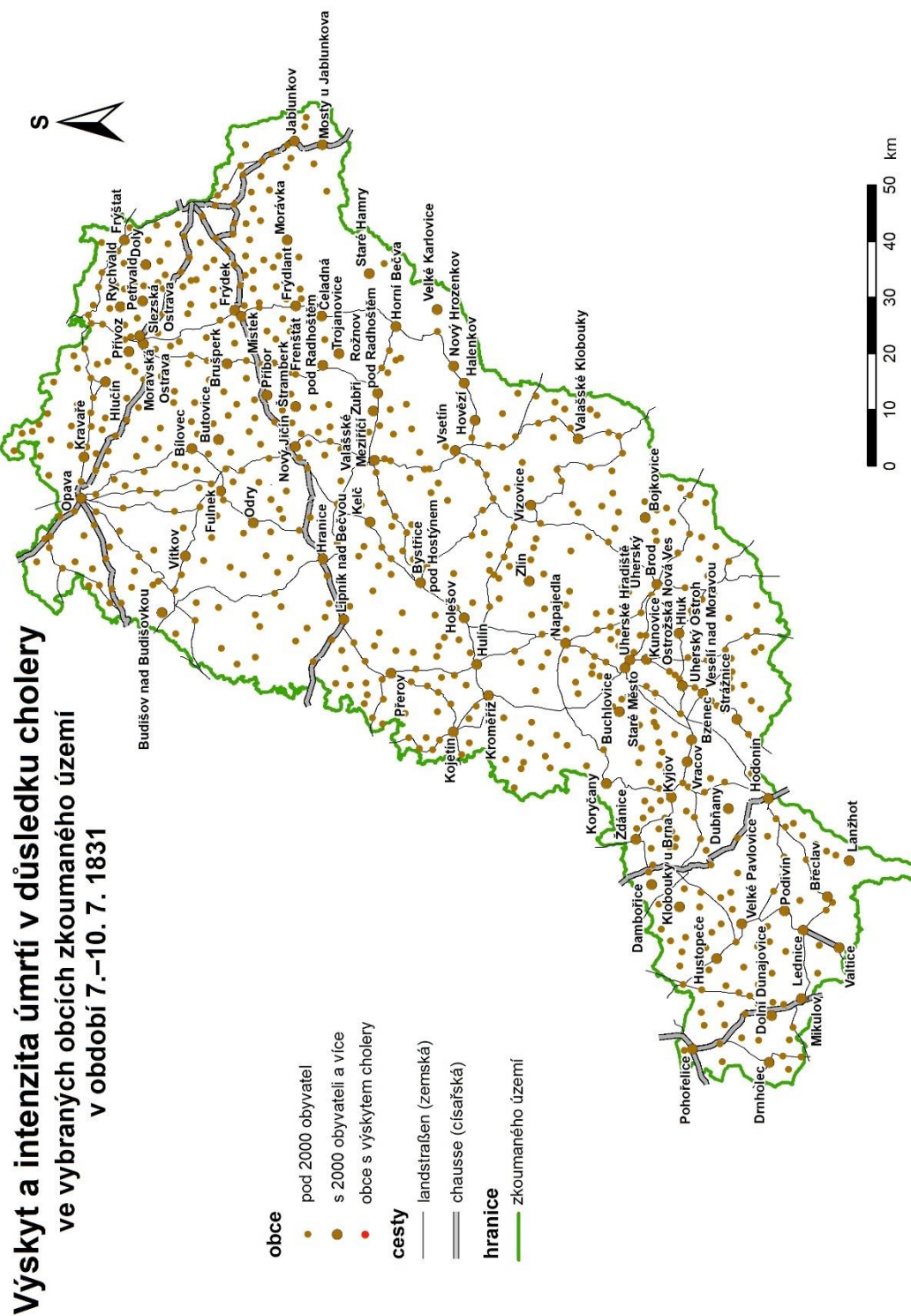
Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery

ve vybraných obcích zkoumaného území
v období 3.–6. 7. 1831

Příloha č. 12 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 3.–6. 7. 1831

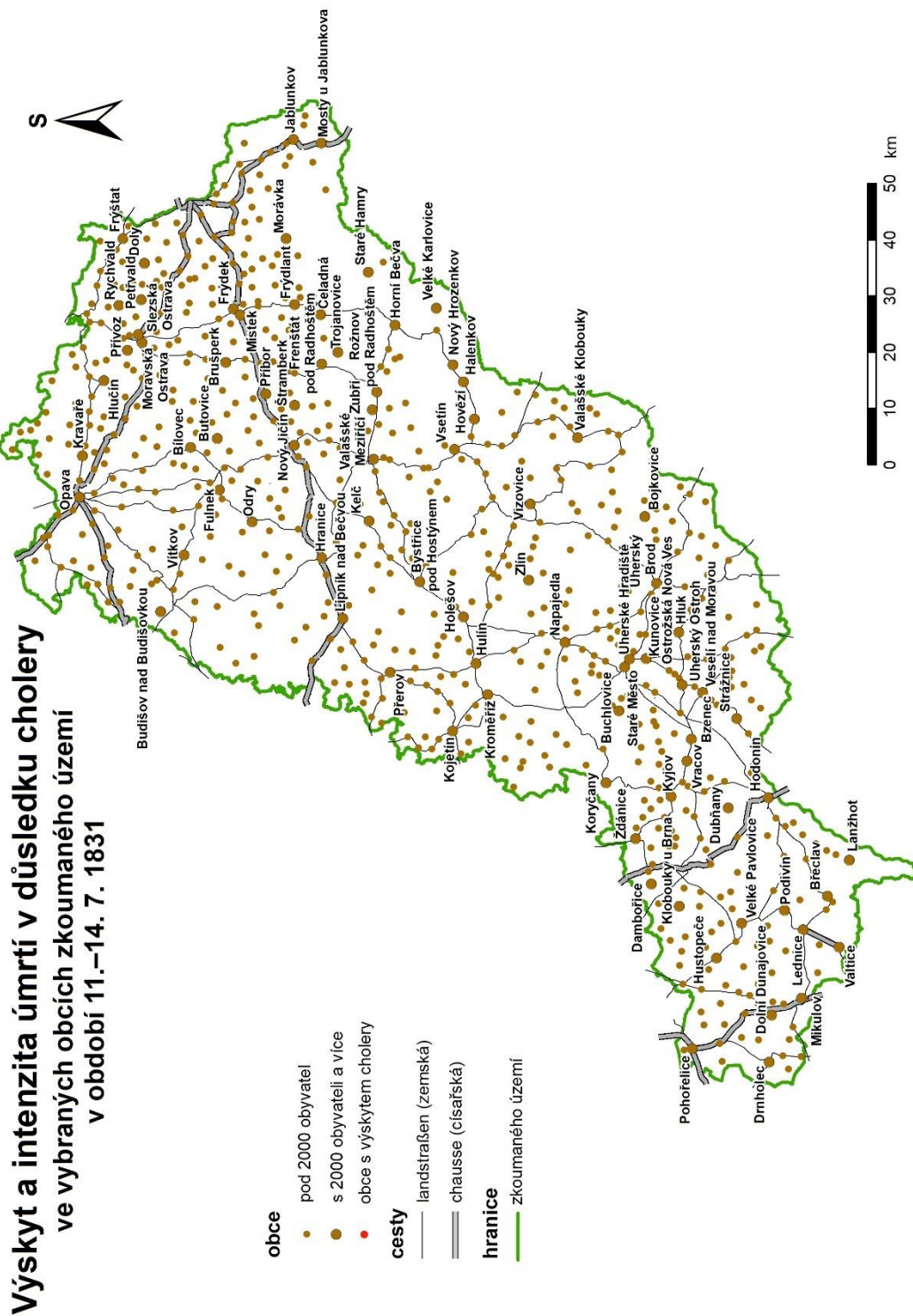
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 13 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 7.–10. 7. 1831

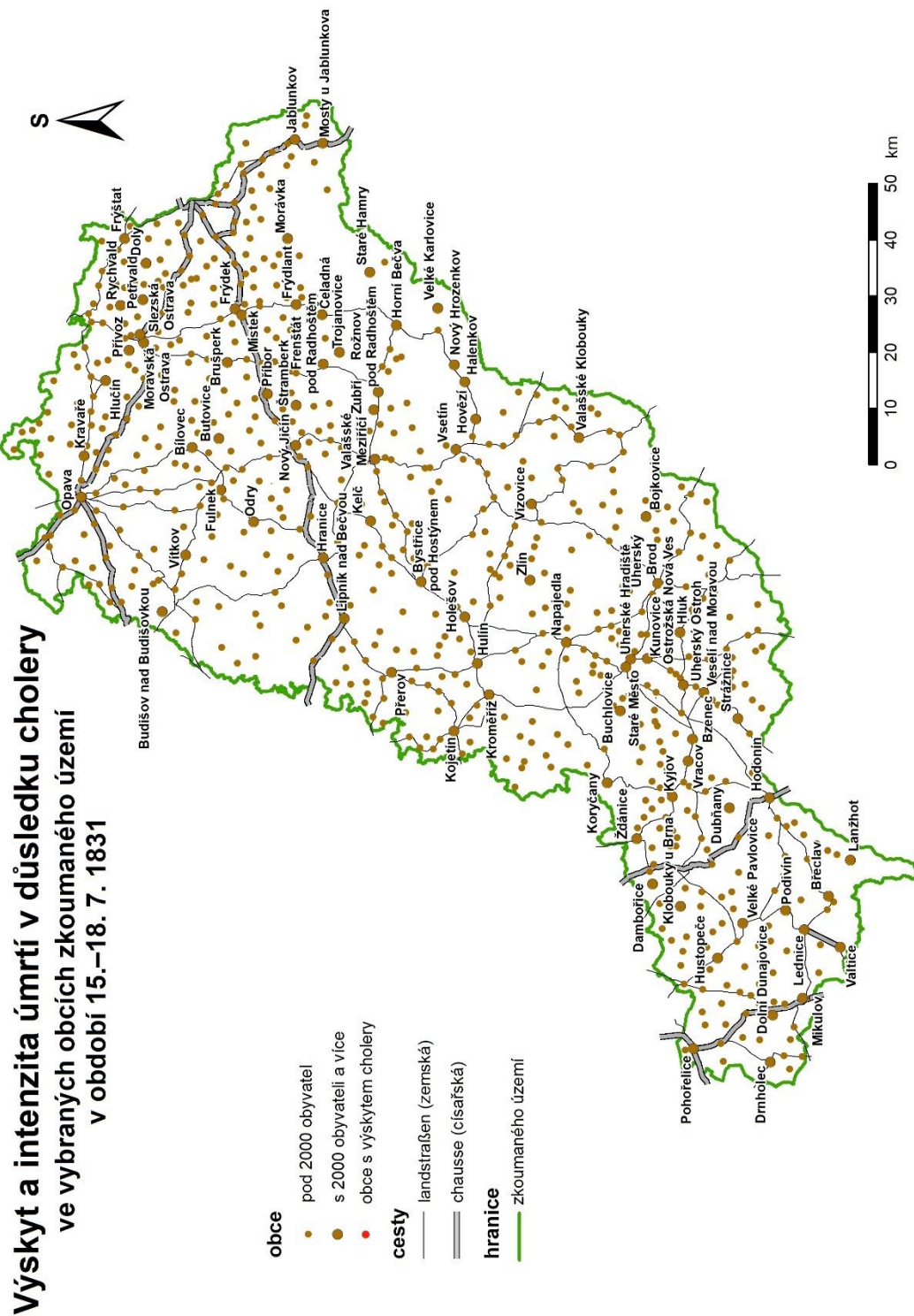
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

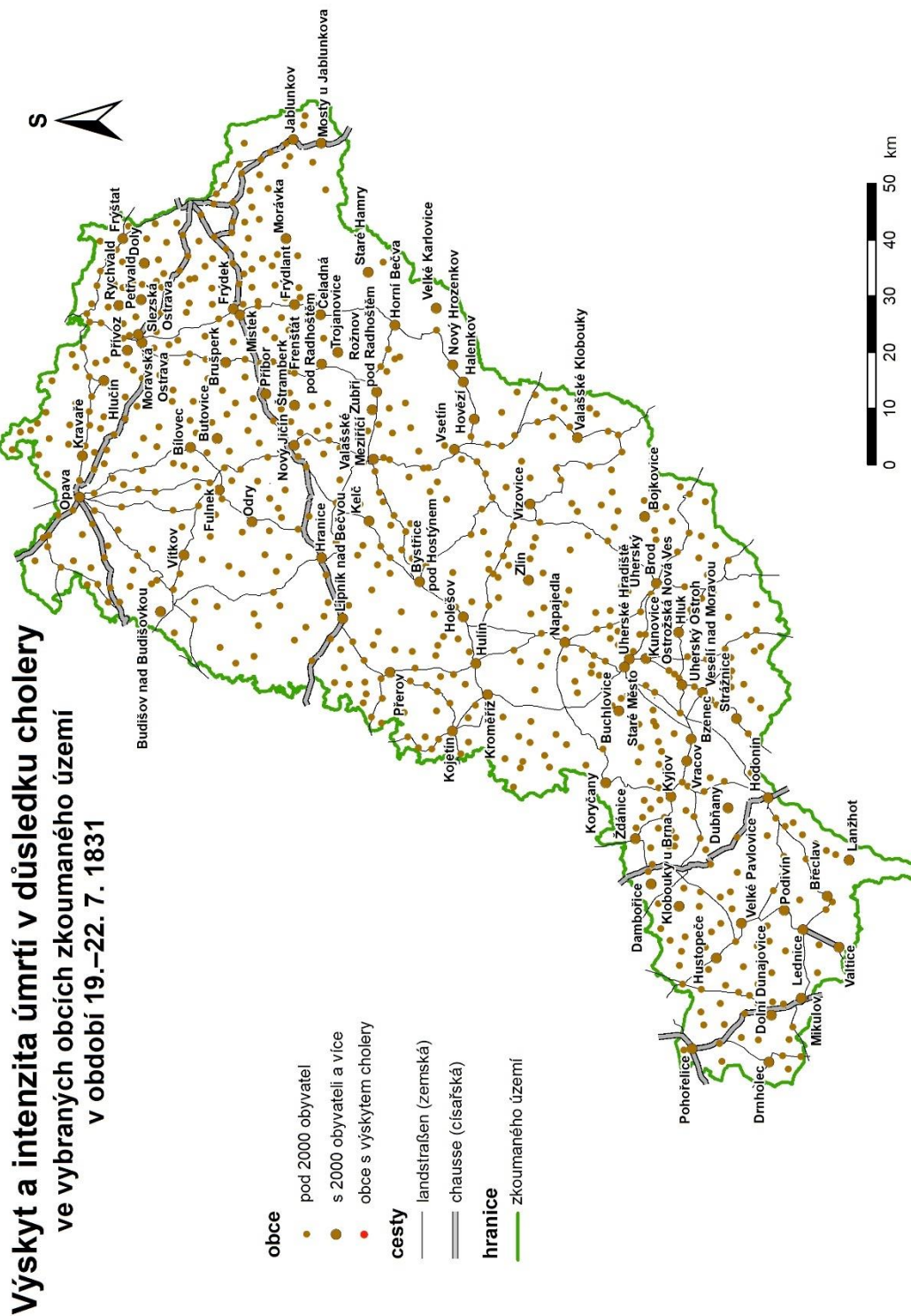
Příloha č. 14 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 11.–14. 7. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

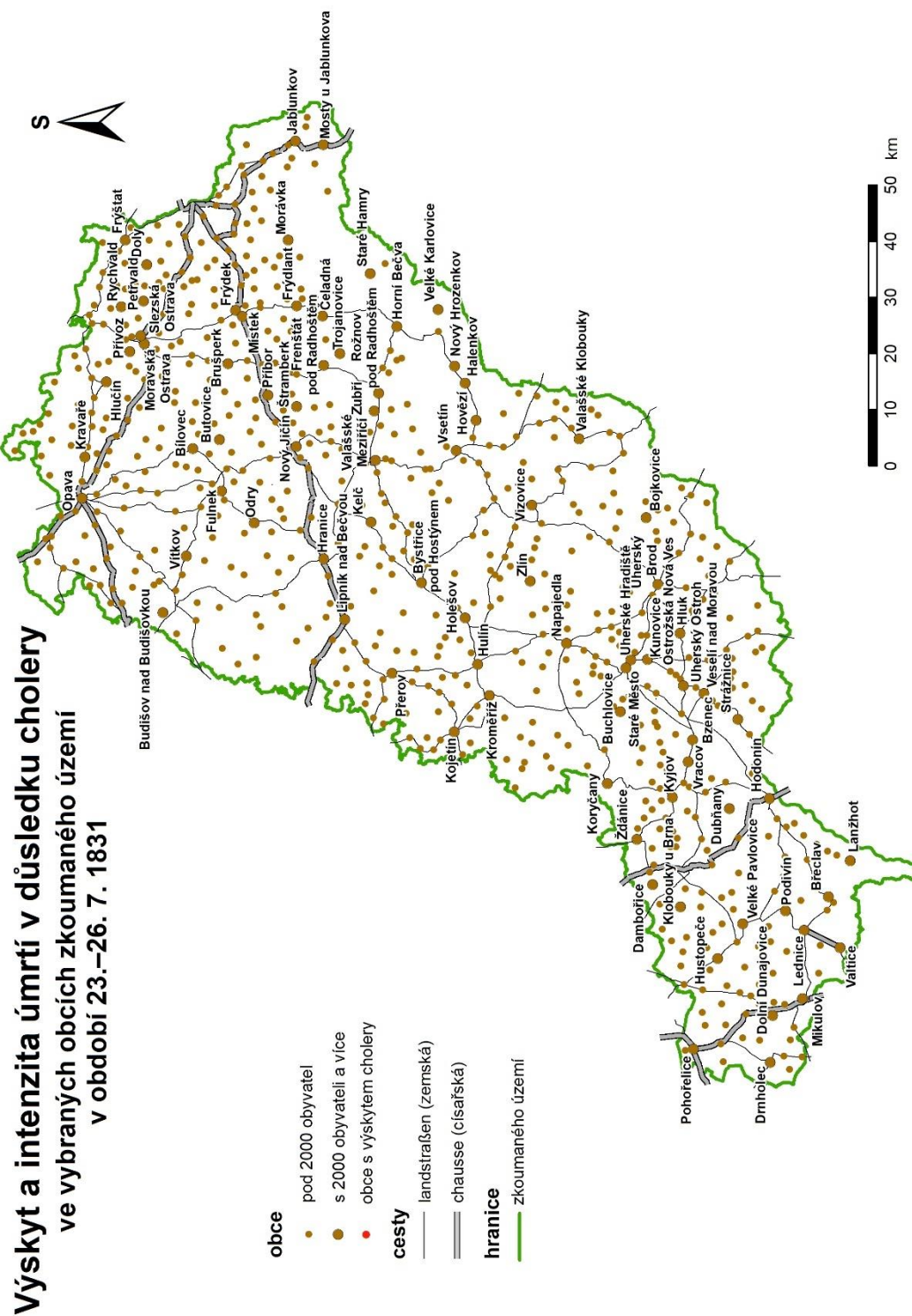
Příloha č. 15 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 15.–18. 7. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

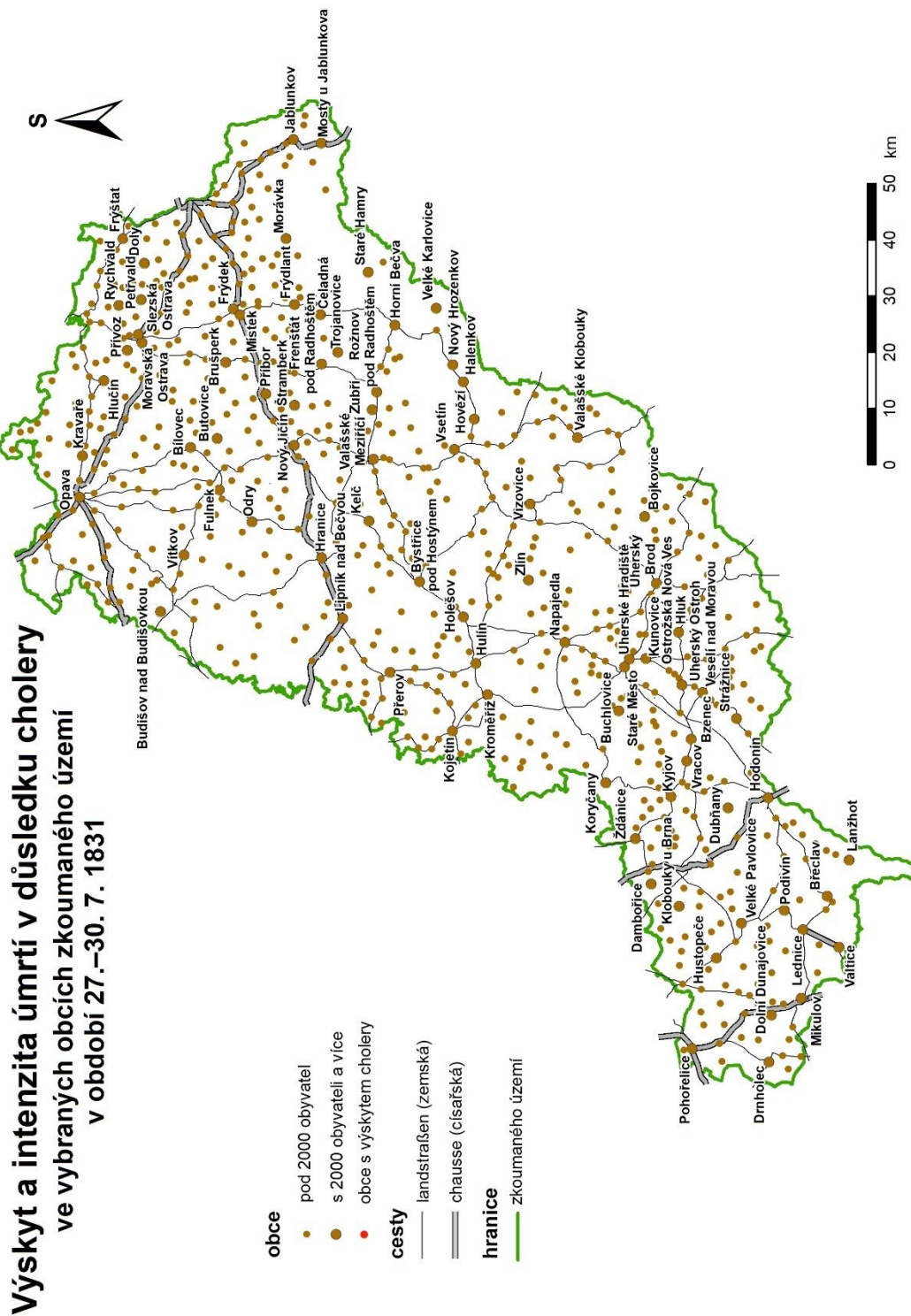
Příloha č. 16 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 19.–22. 7. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

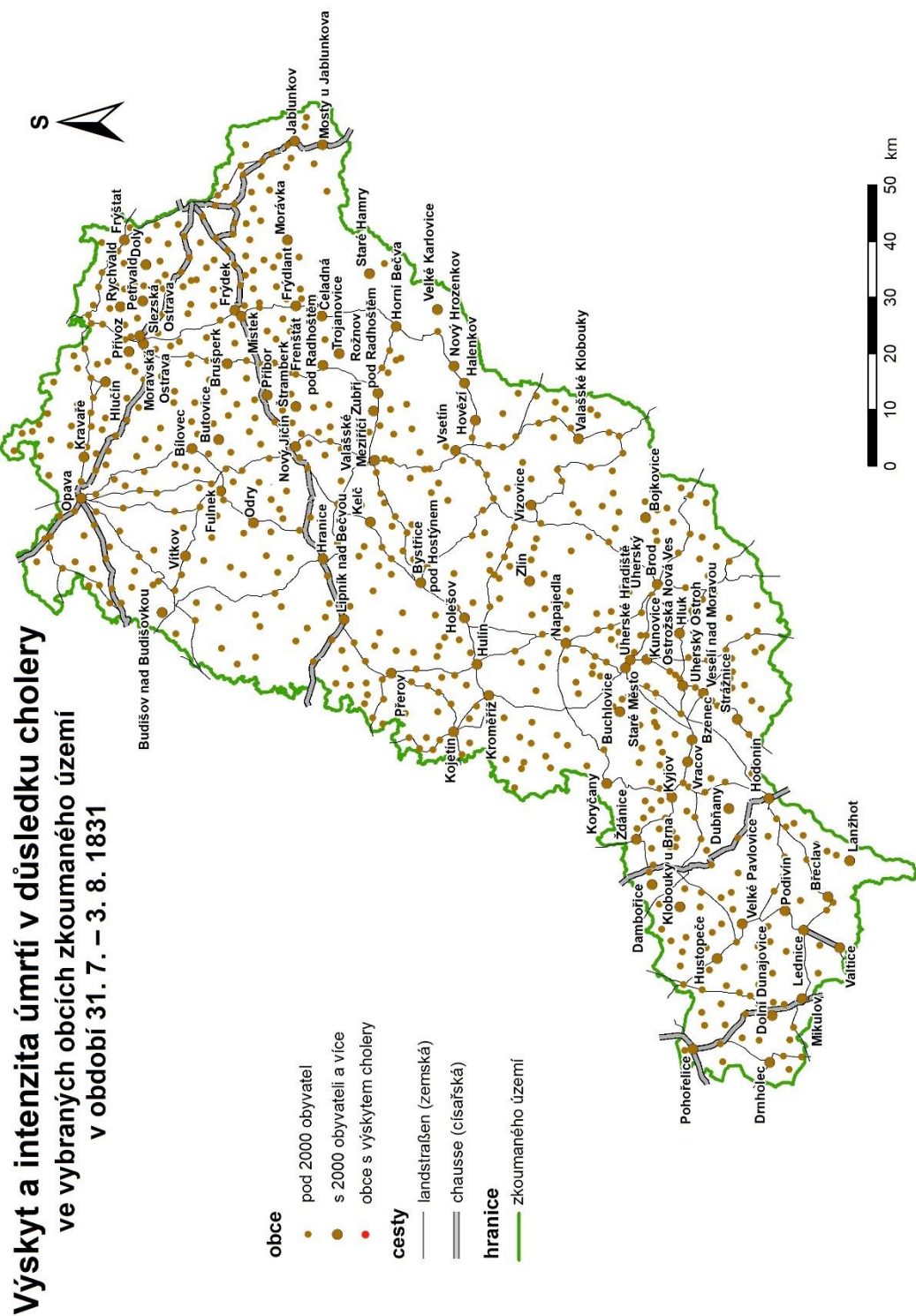
Příloha č. 17 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 23.–26. 7. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

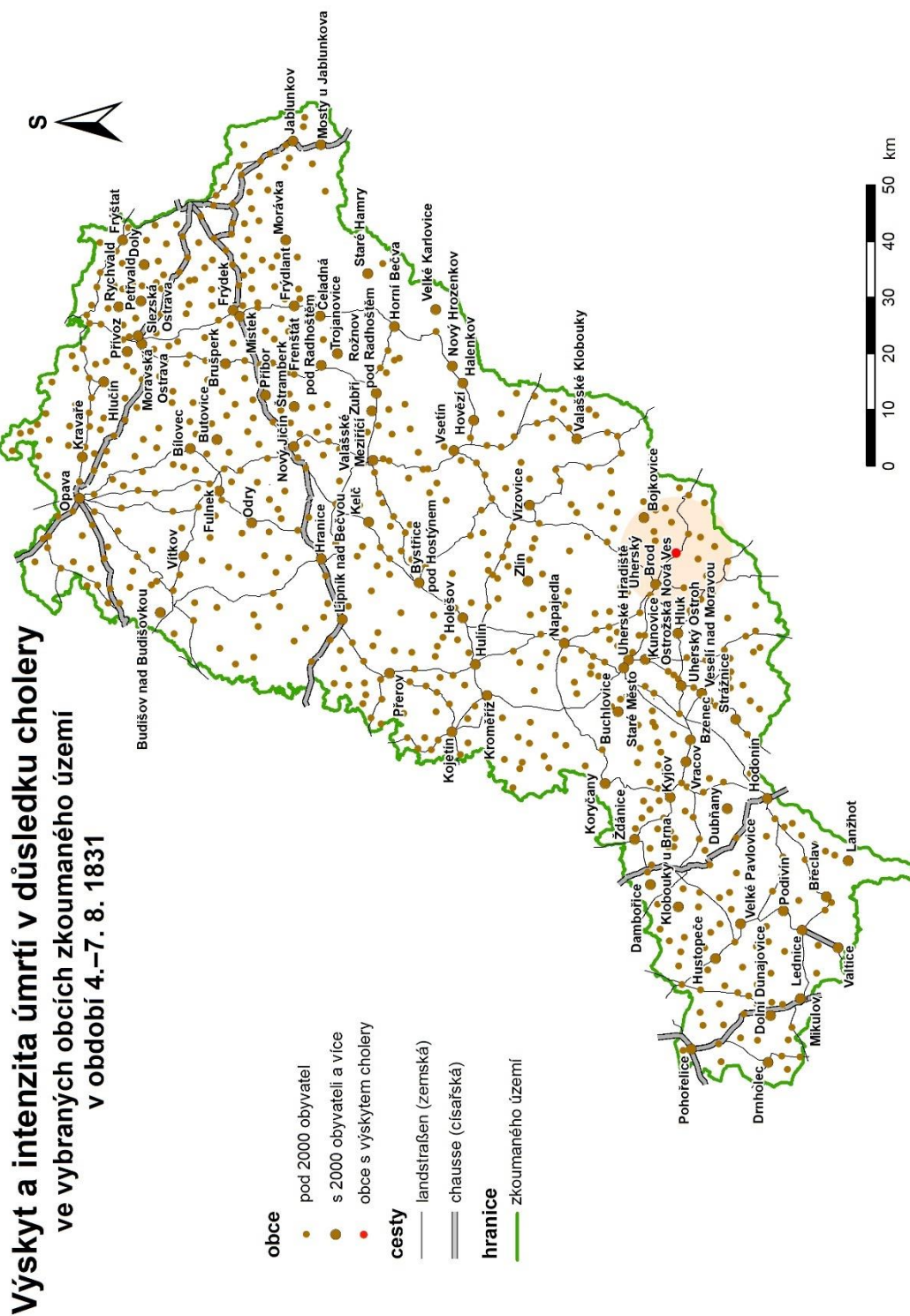
Příloha č. 18 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 27.–30. 7. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 19 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 31. 7. – 3. 8. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

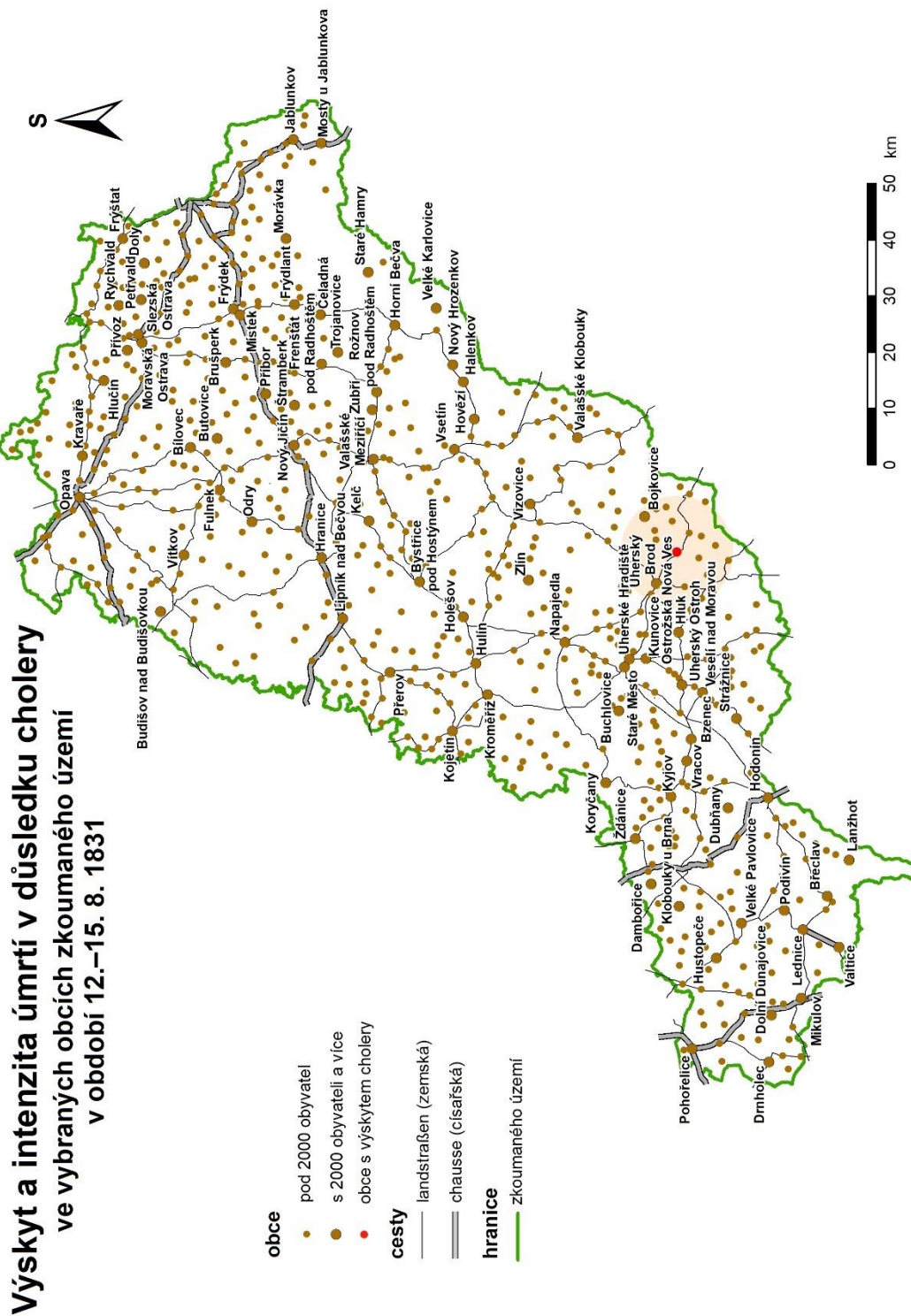

Příloha č. 20 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 4.–7. 8. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

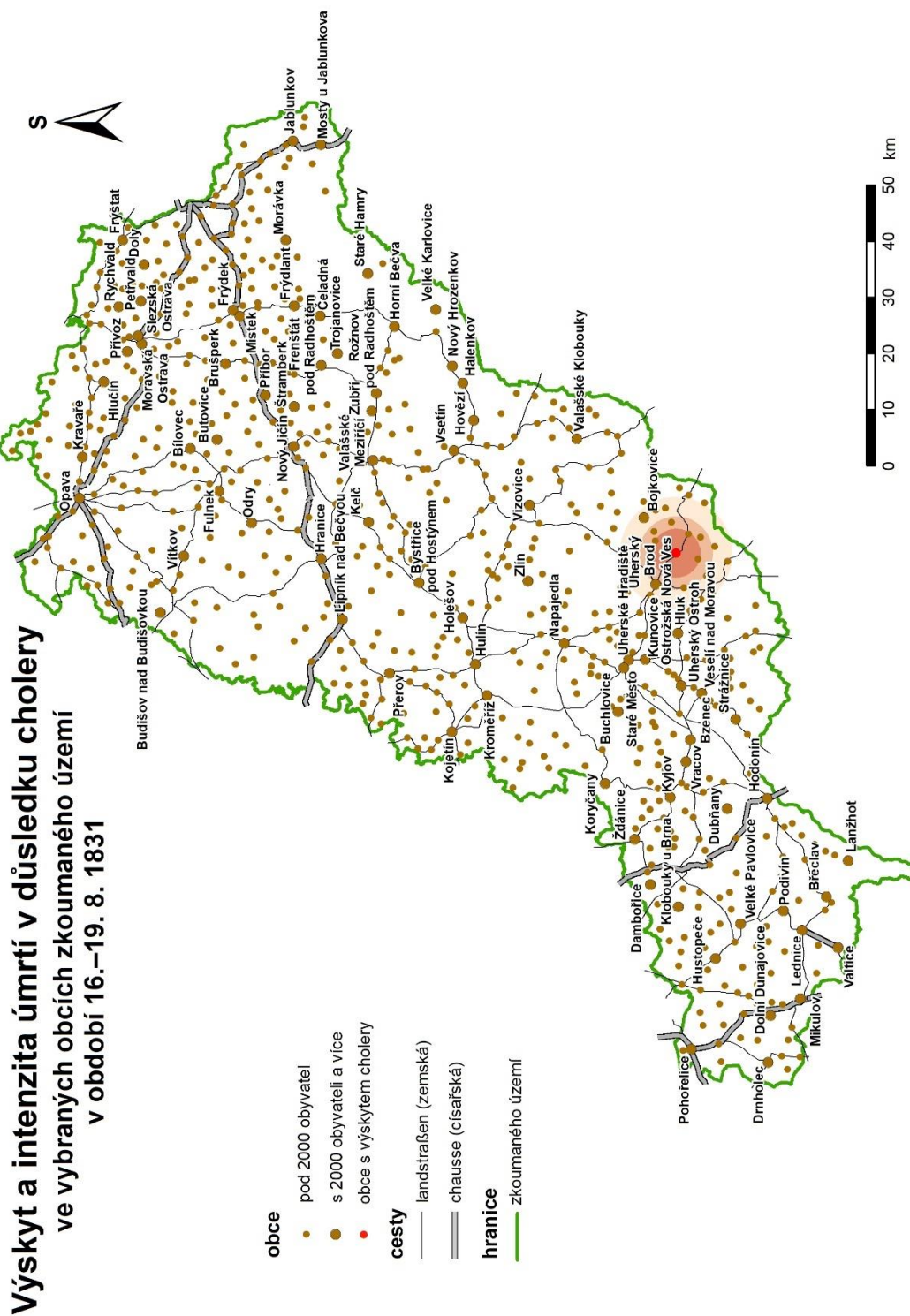

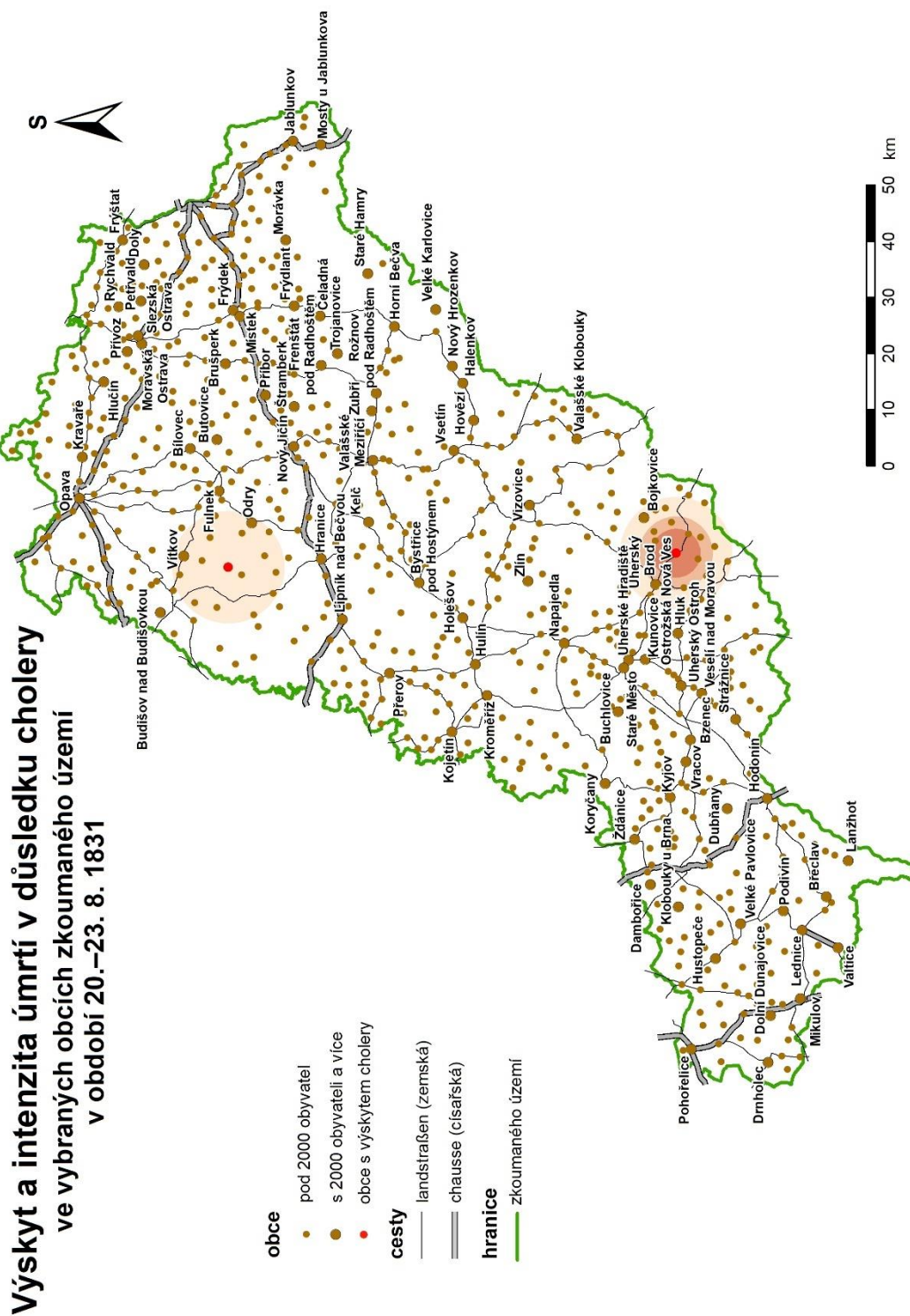
Příloha č. 22 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 12.–15. 8. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

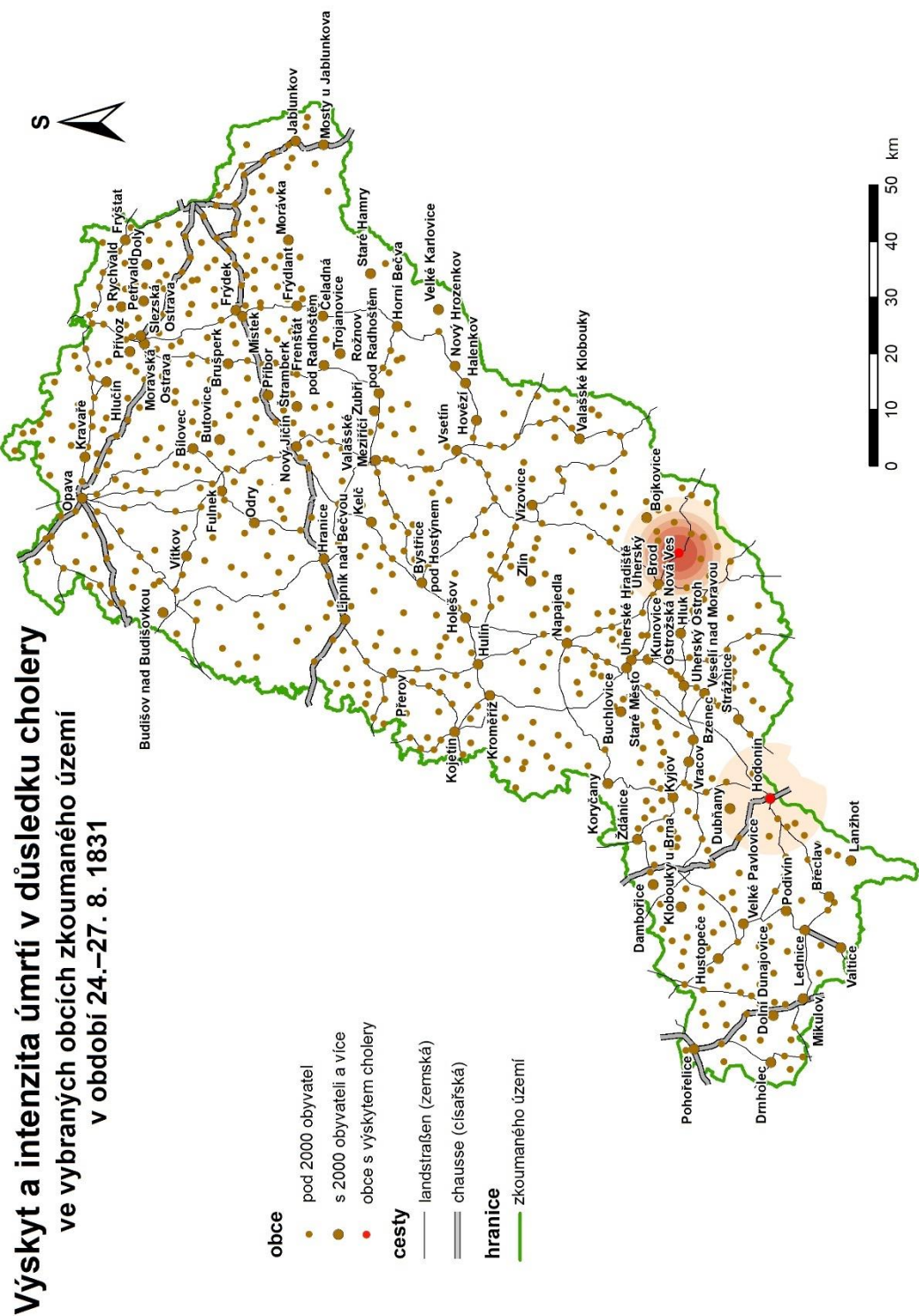
Příloha č. 23 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 16.–19. 8. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

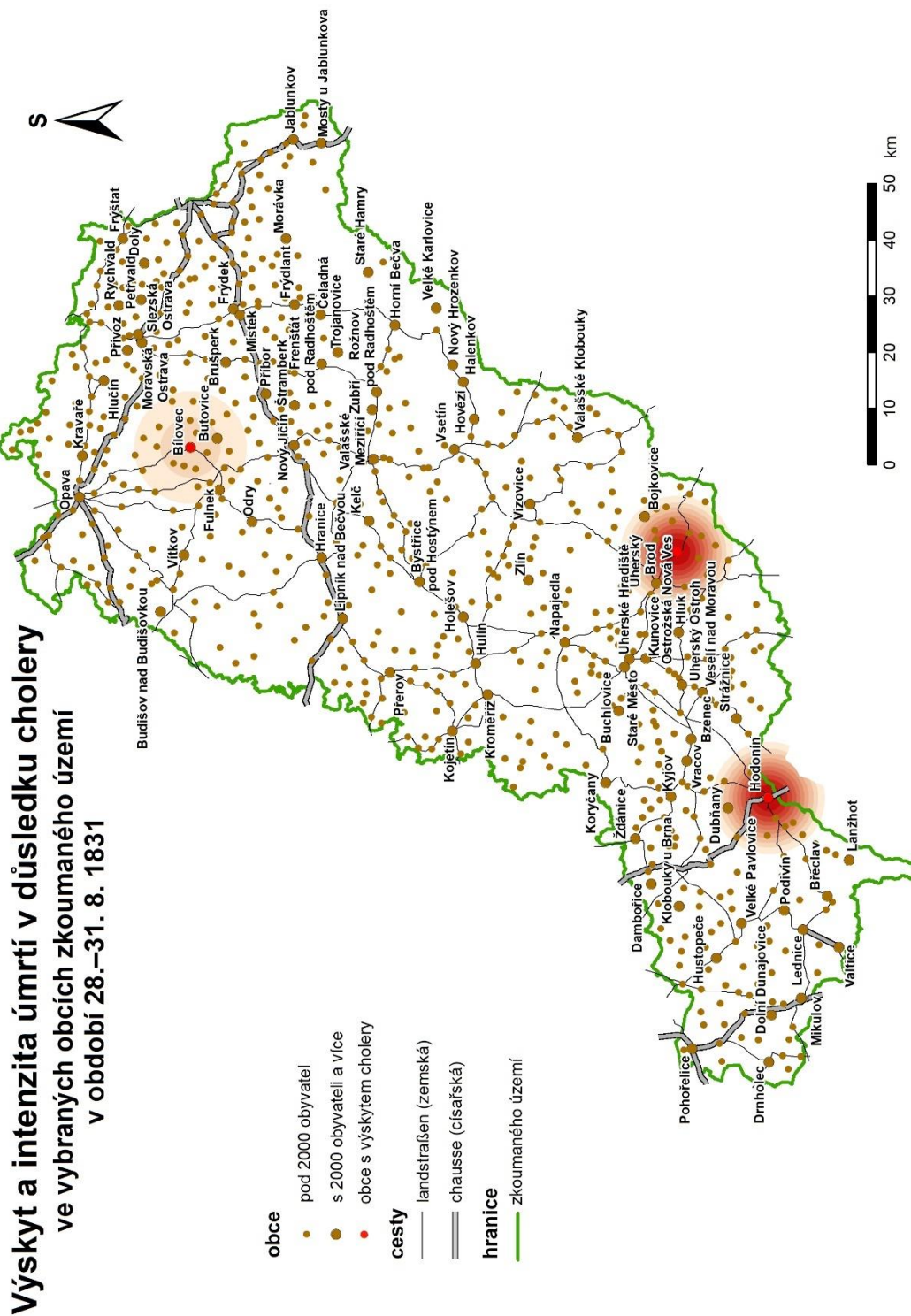
Příloha č. 24 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 20.–23. 8. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

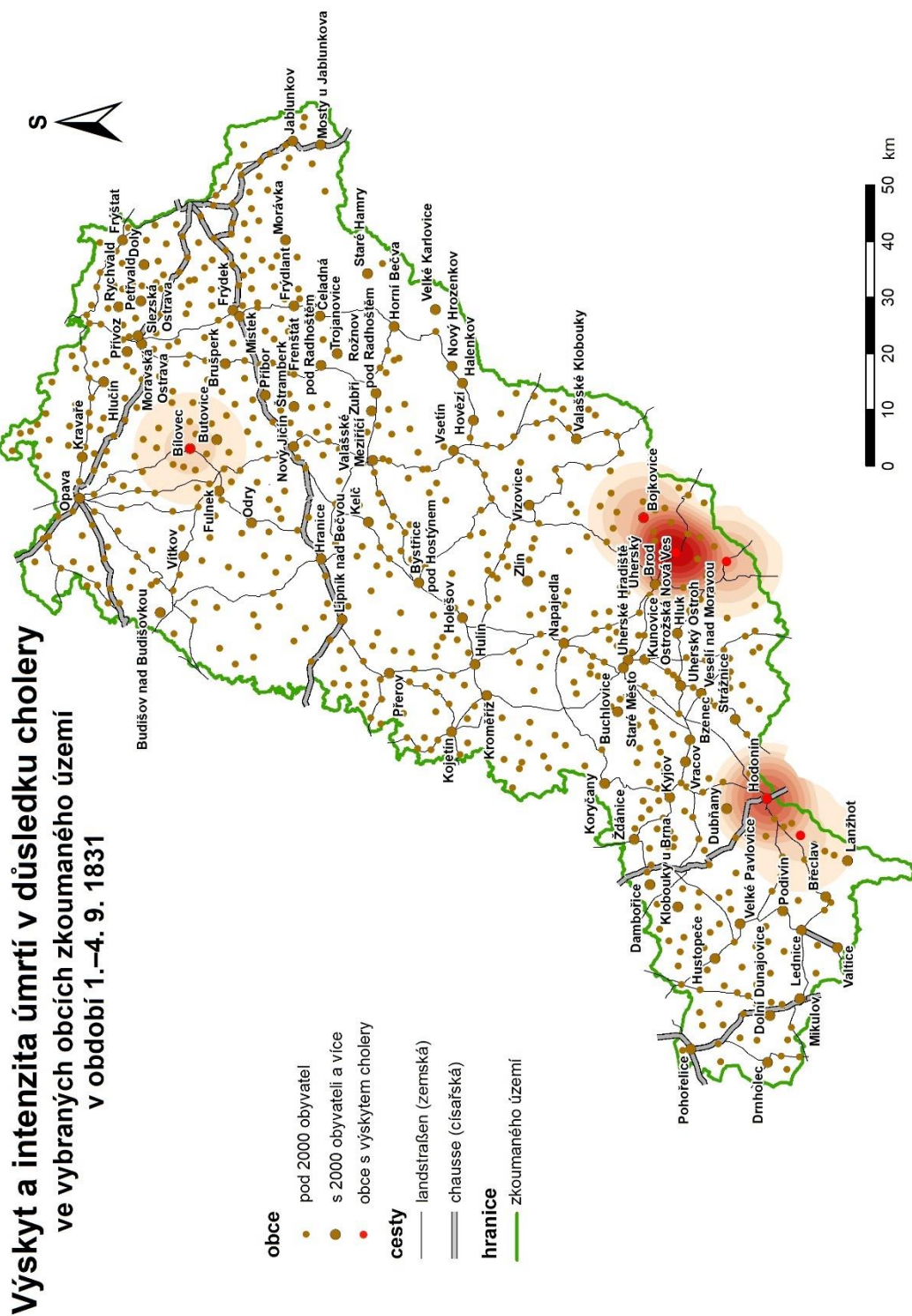
Příloha č. 25 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 24.–27. 8. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

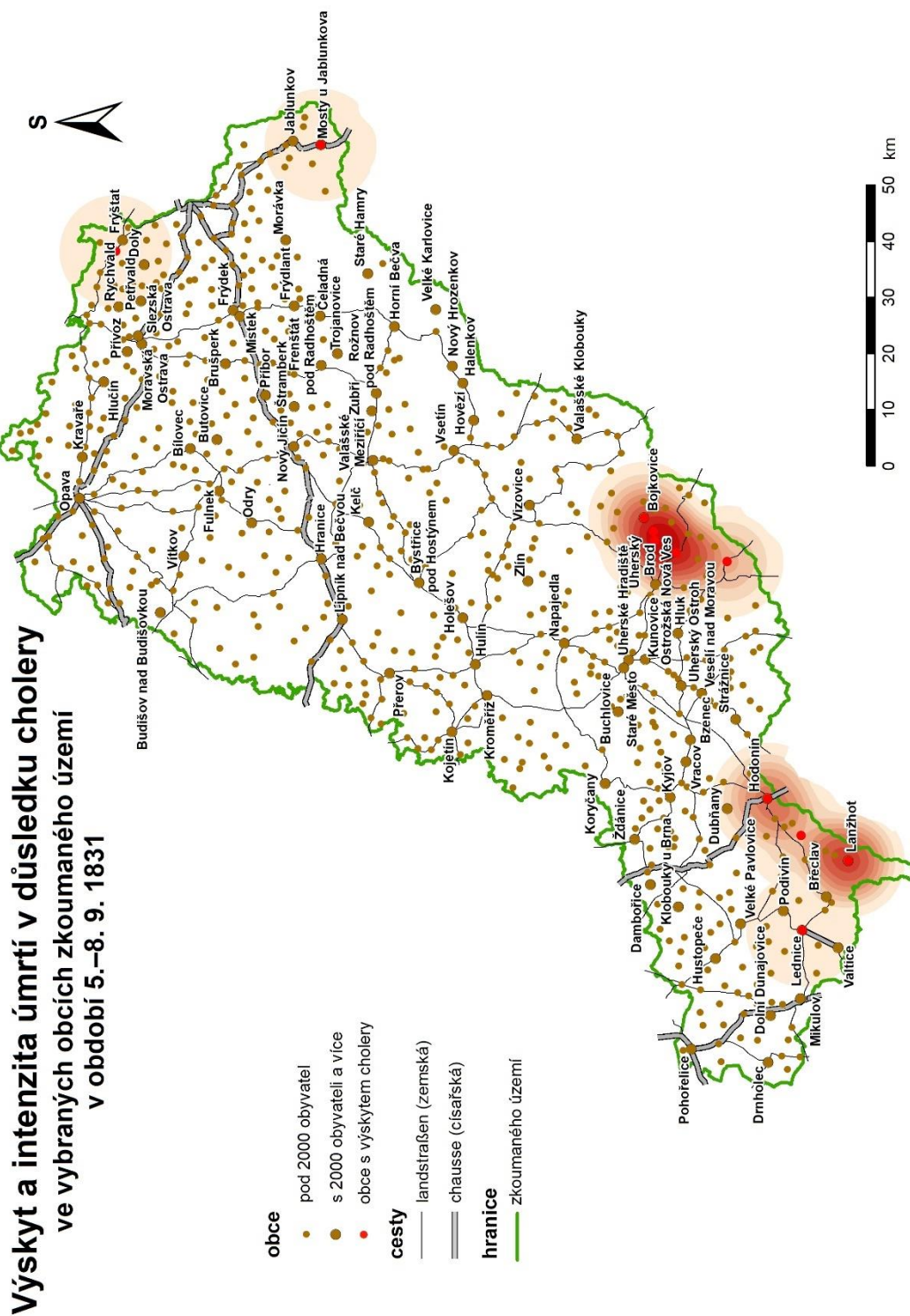
Příloha č. 26 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 28.–31. 8. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

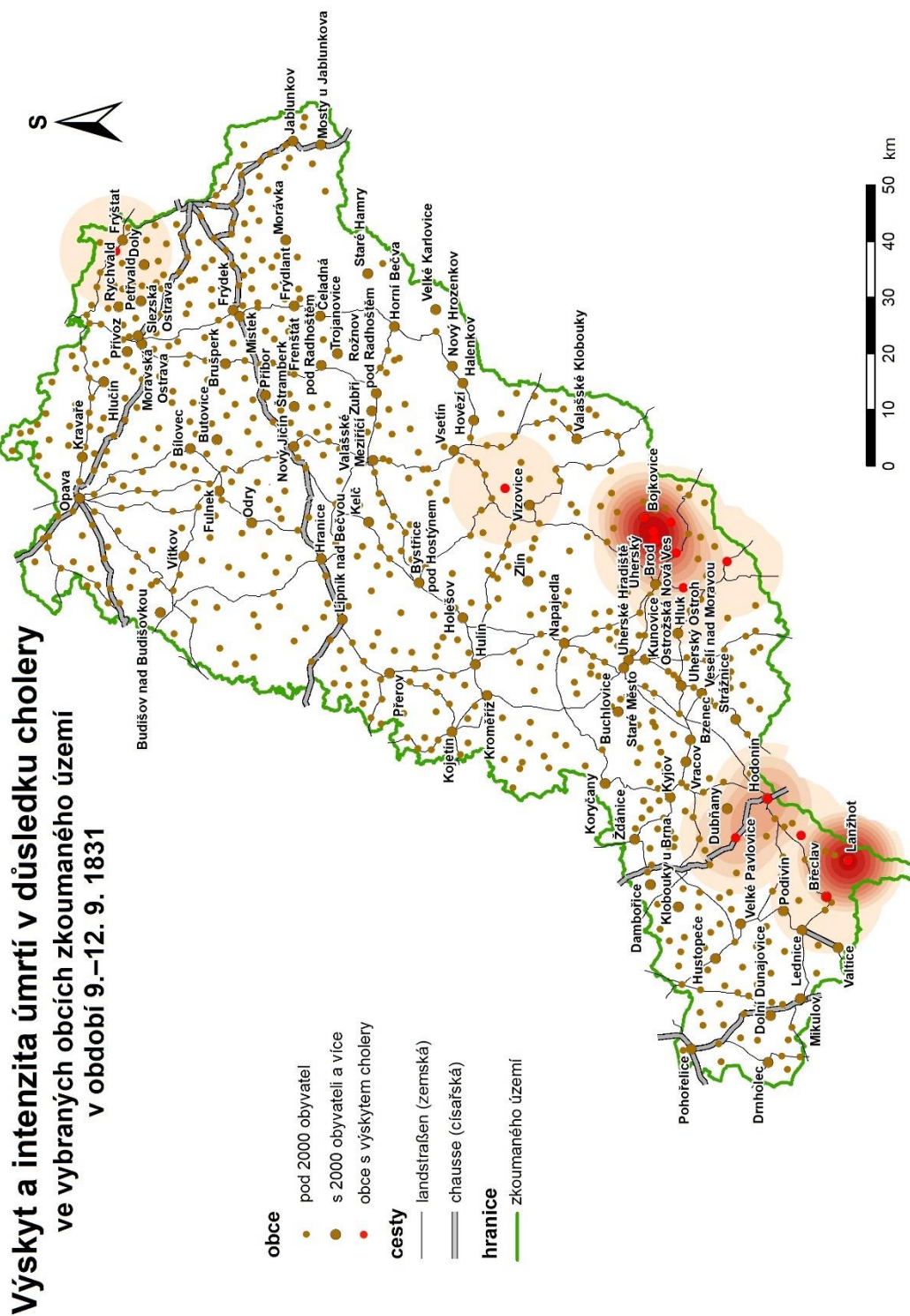
Příloha č. 27 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 1.–4. 9. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 28 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 5.–8. 9. 1831

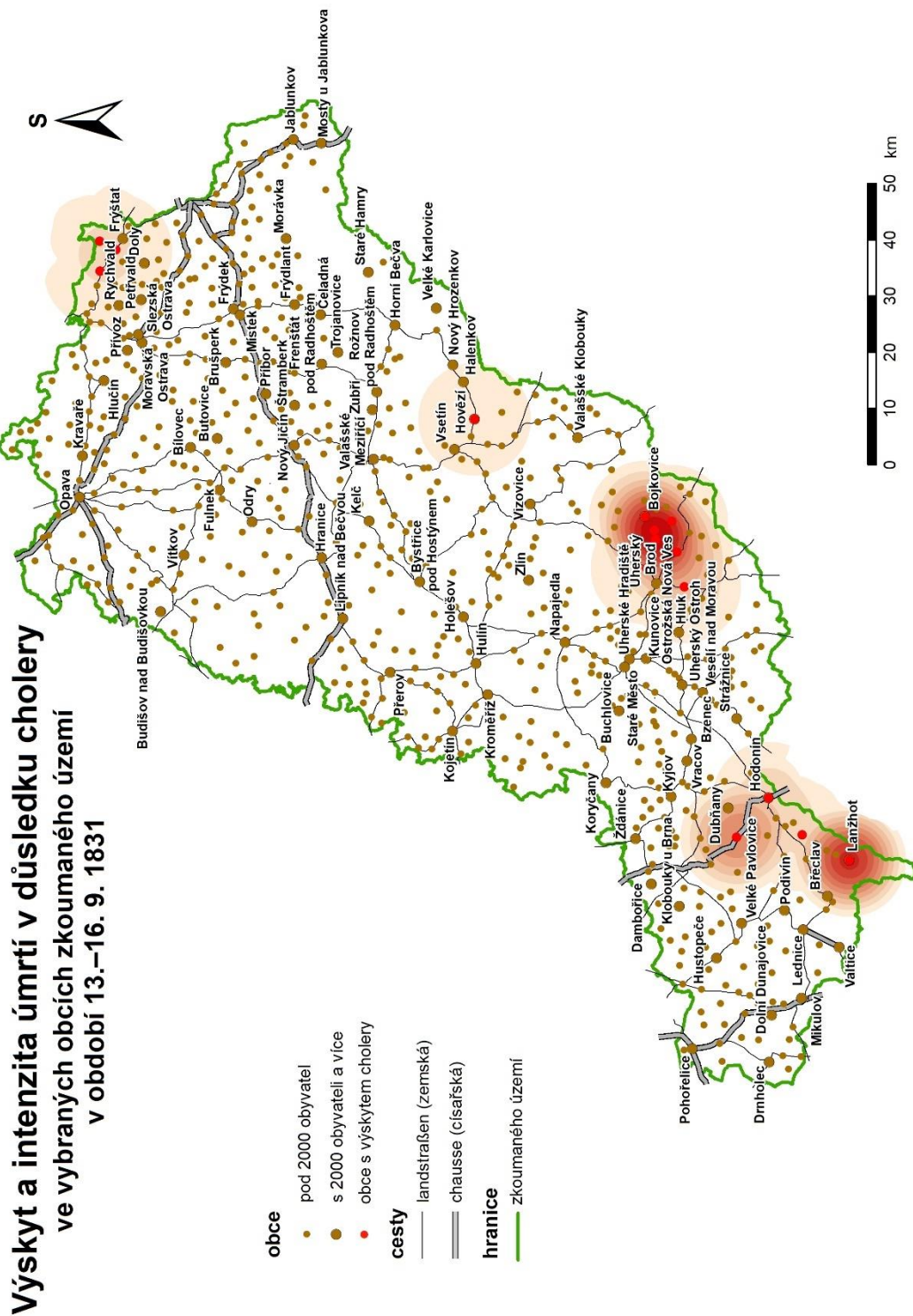
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 29 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 9.–12. 9. 1831

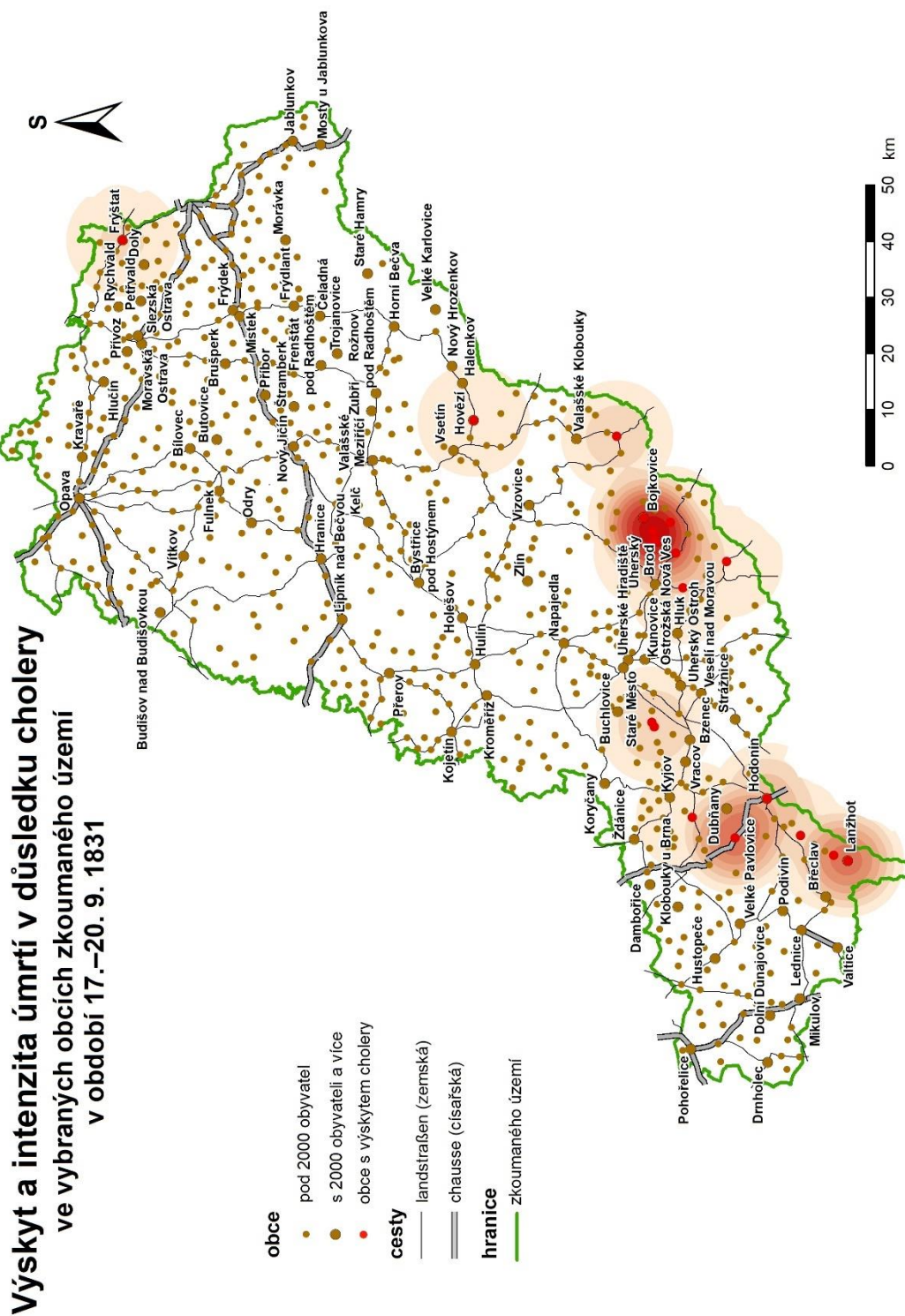
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

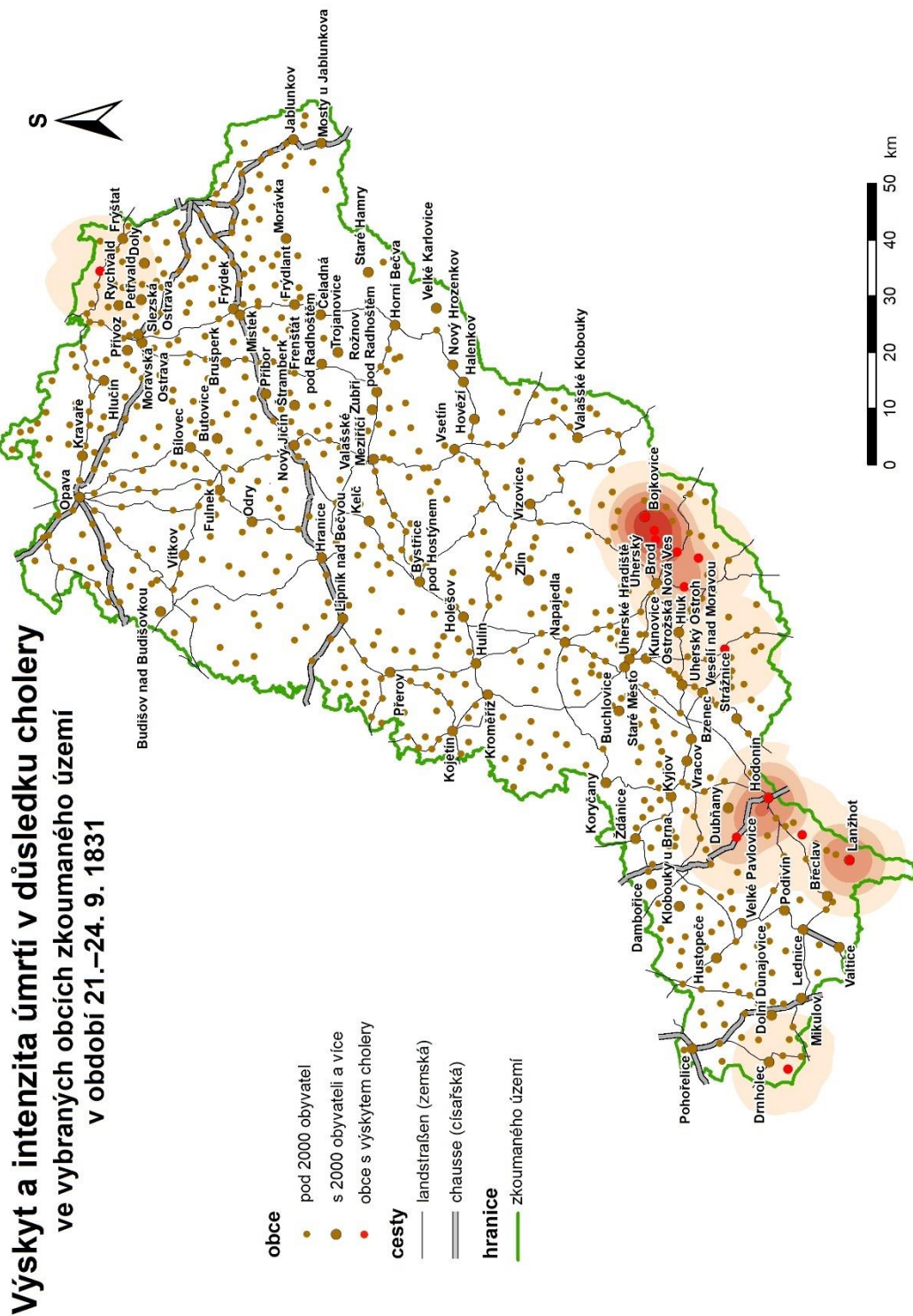
Příloha č. 30 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 13.–16. 9. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

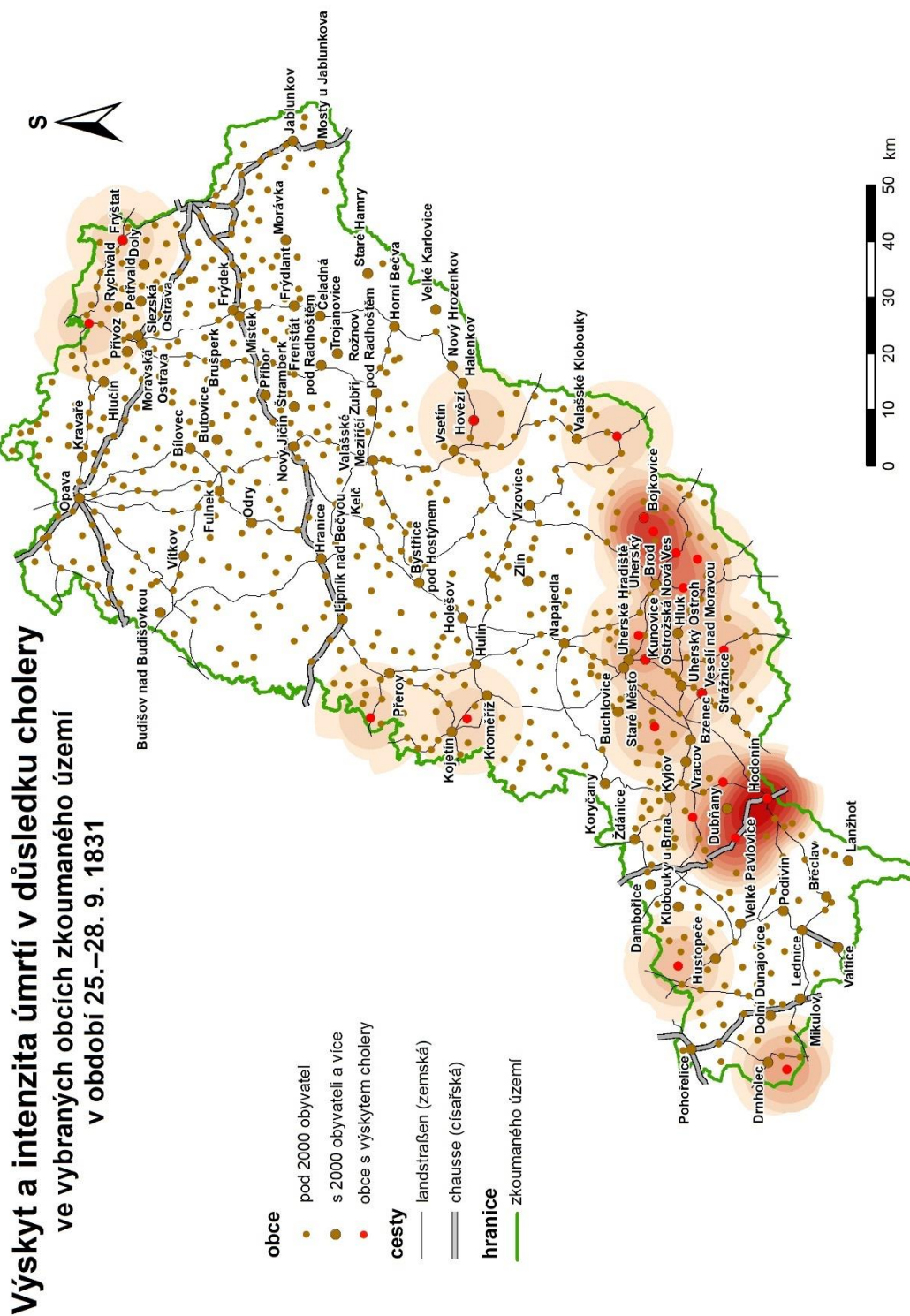
Příloha č. 31 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 17.–20. 9. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

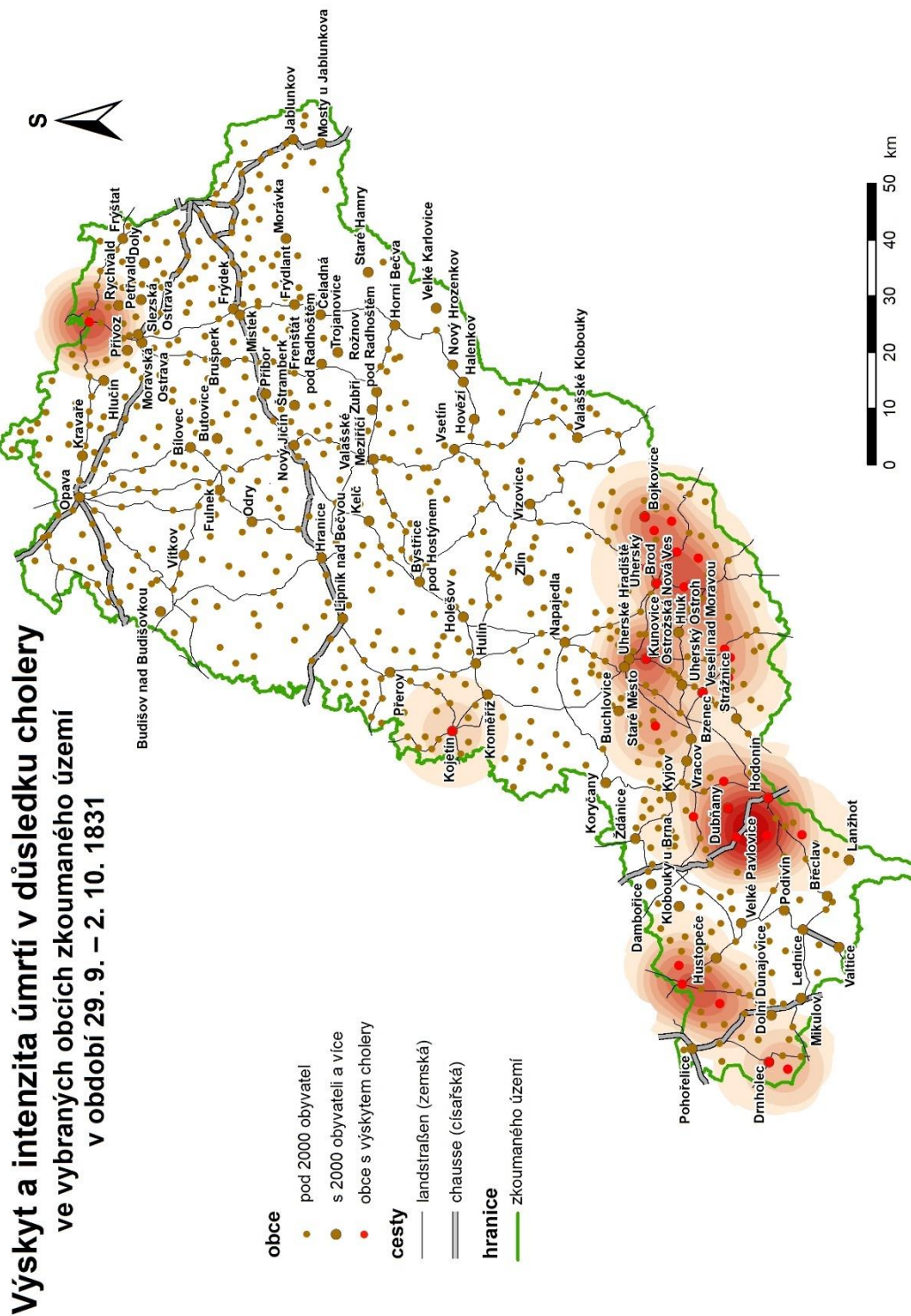
Příloha č. 32 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 21.–24. 9. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

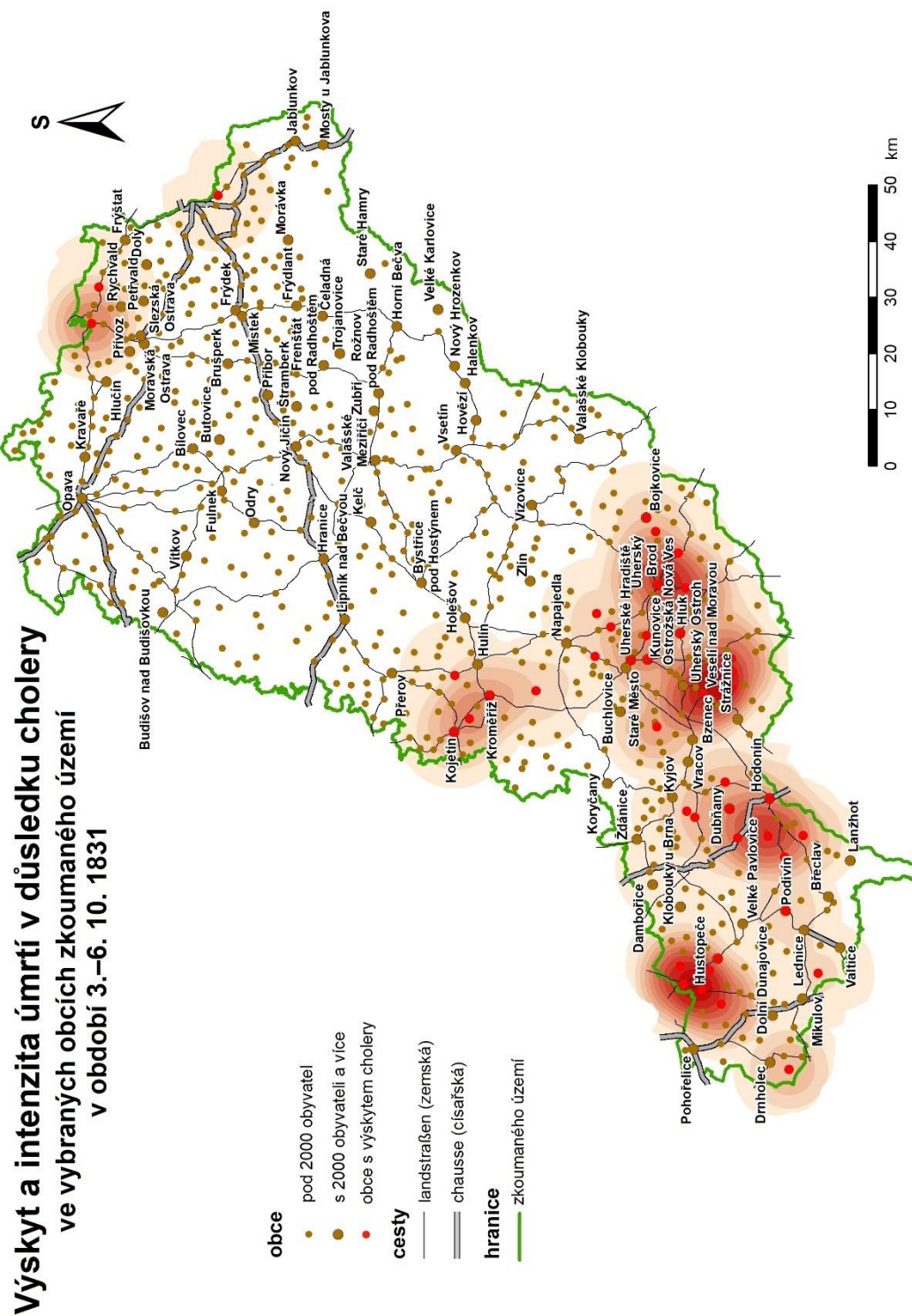
Příloha č. 33 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 25.–28. 9. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

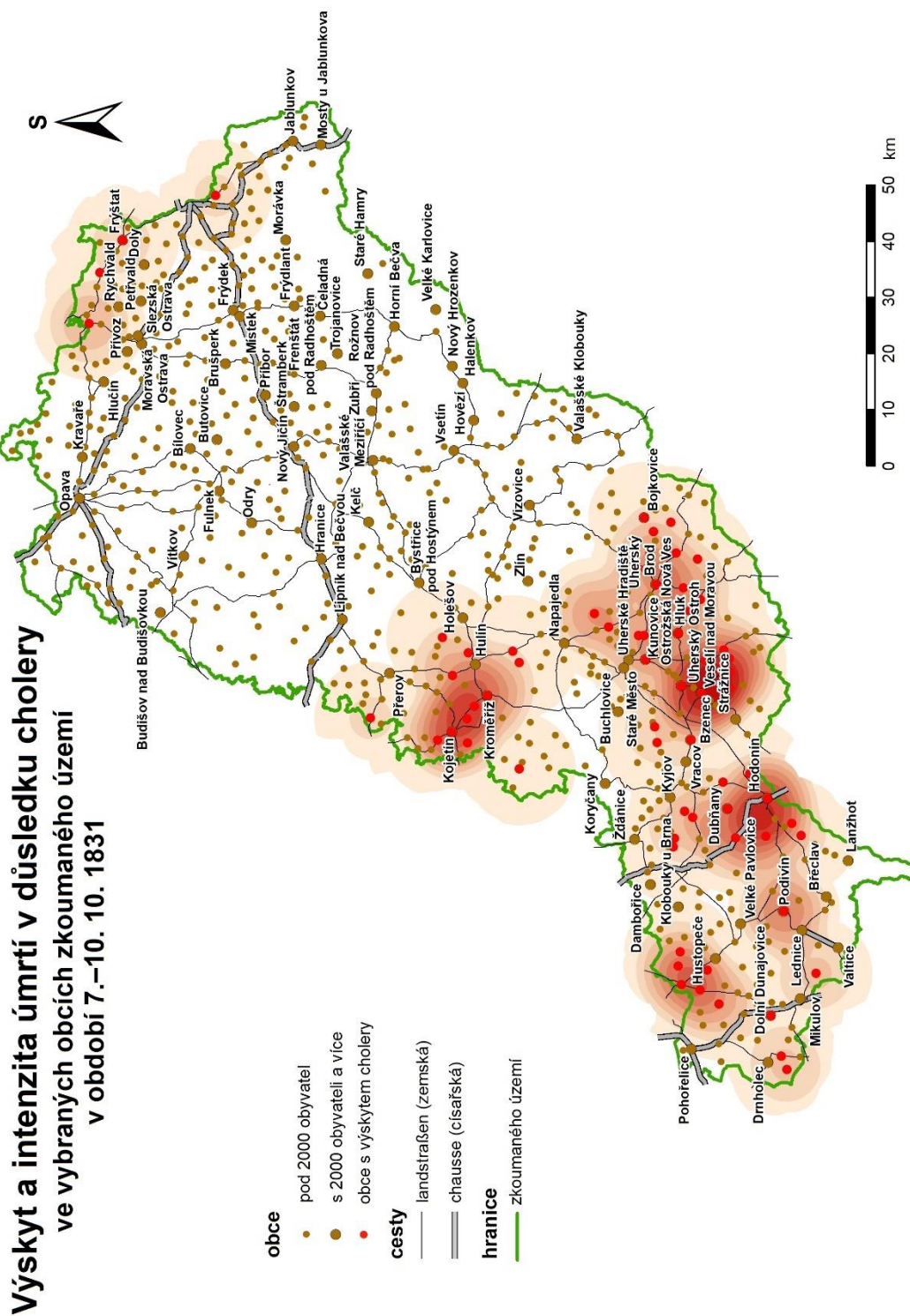
Příloha č. 34 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 29. 9. – 2. 10. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

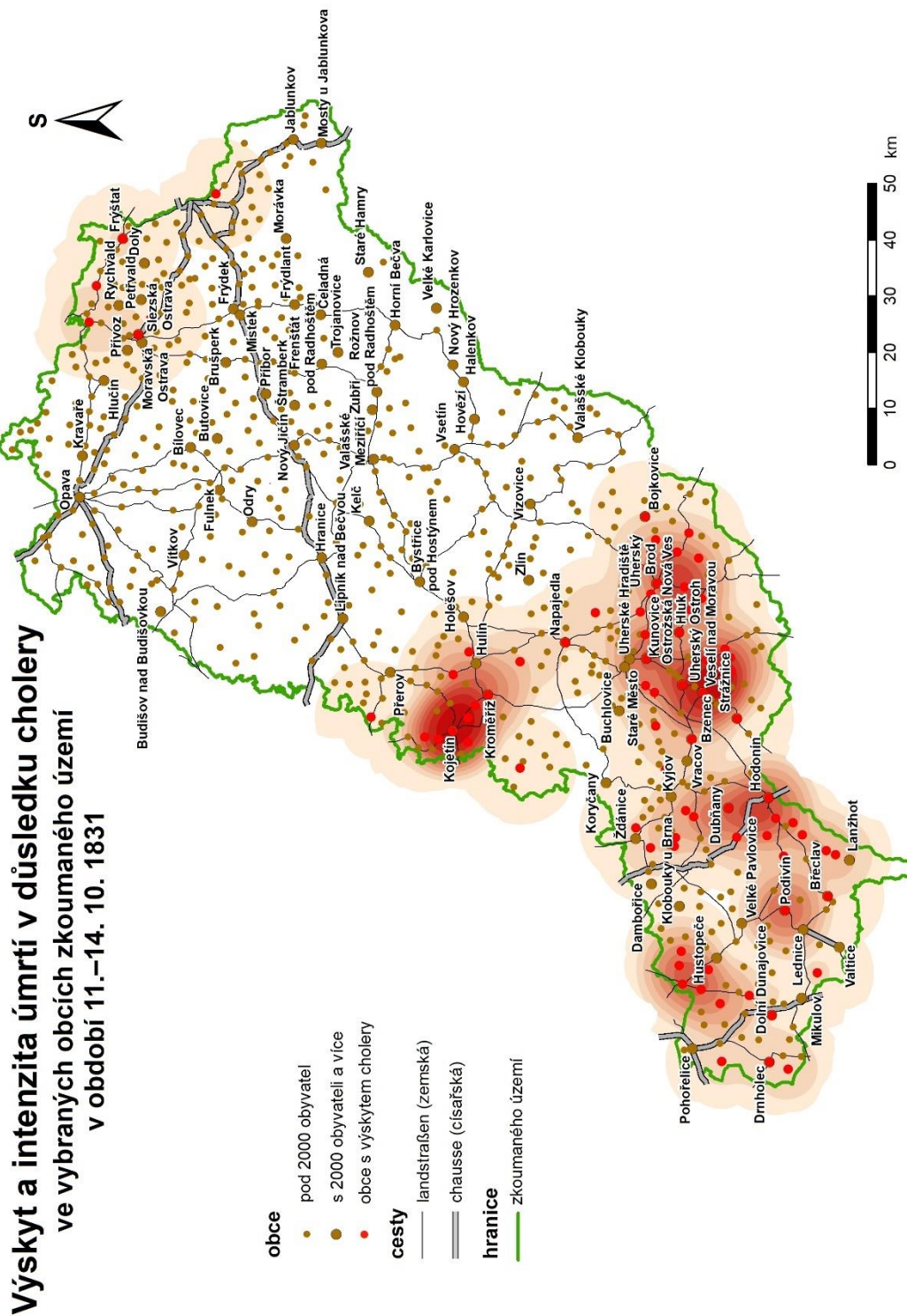
Příloha č. 35 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 3.–6. 10. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 36 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 7.–10. 10. 1831

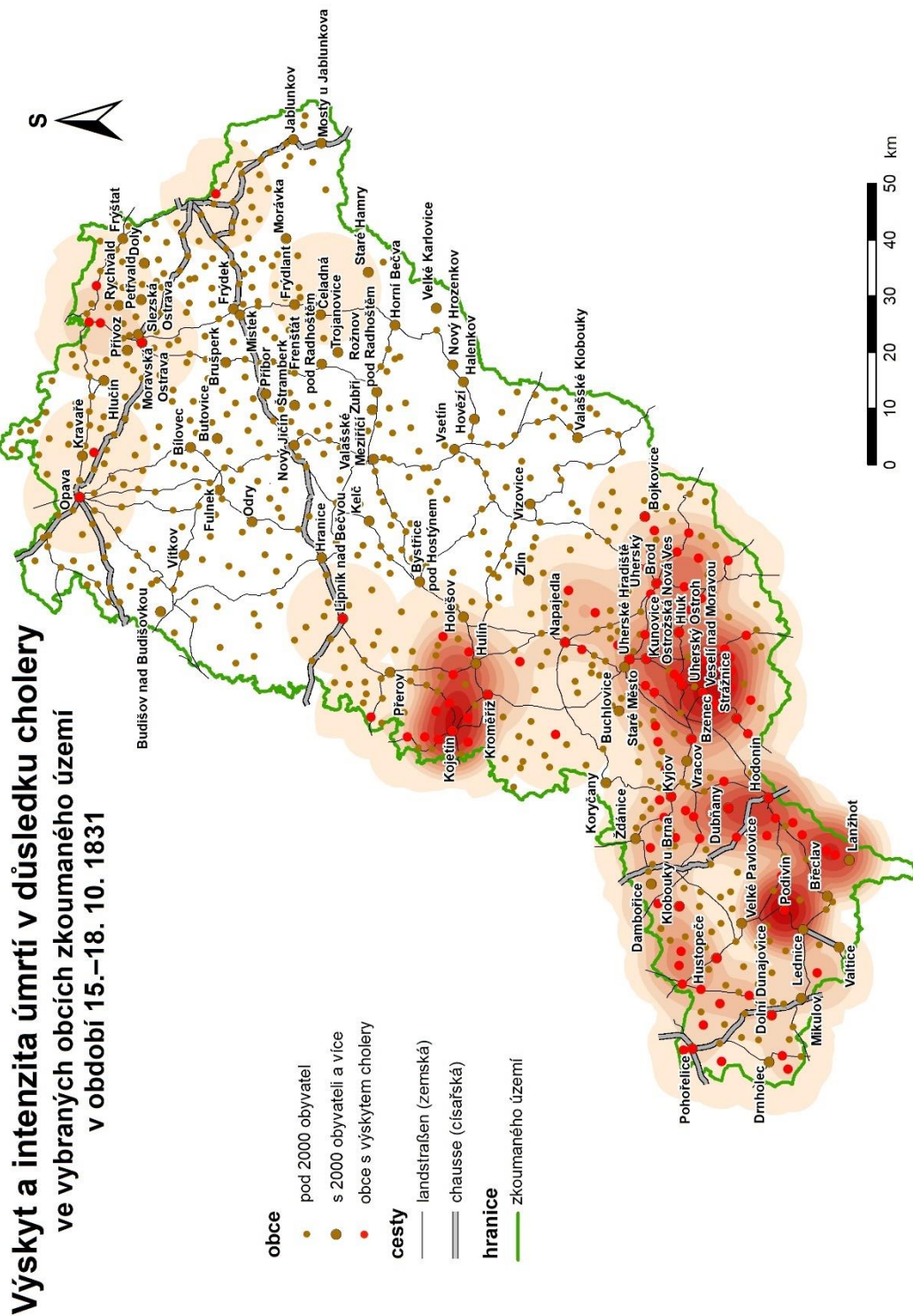
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 37 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 11.–14. 10. 1831

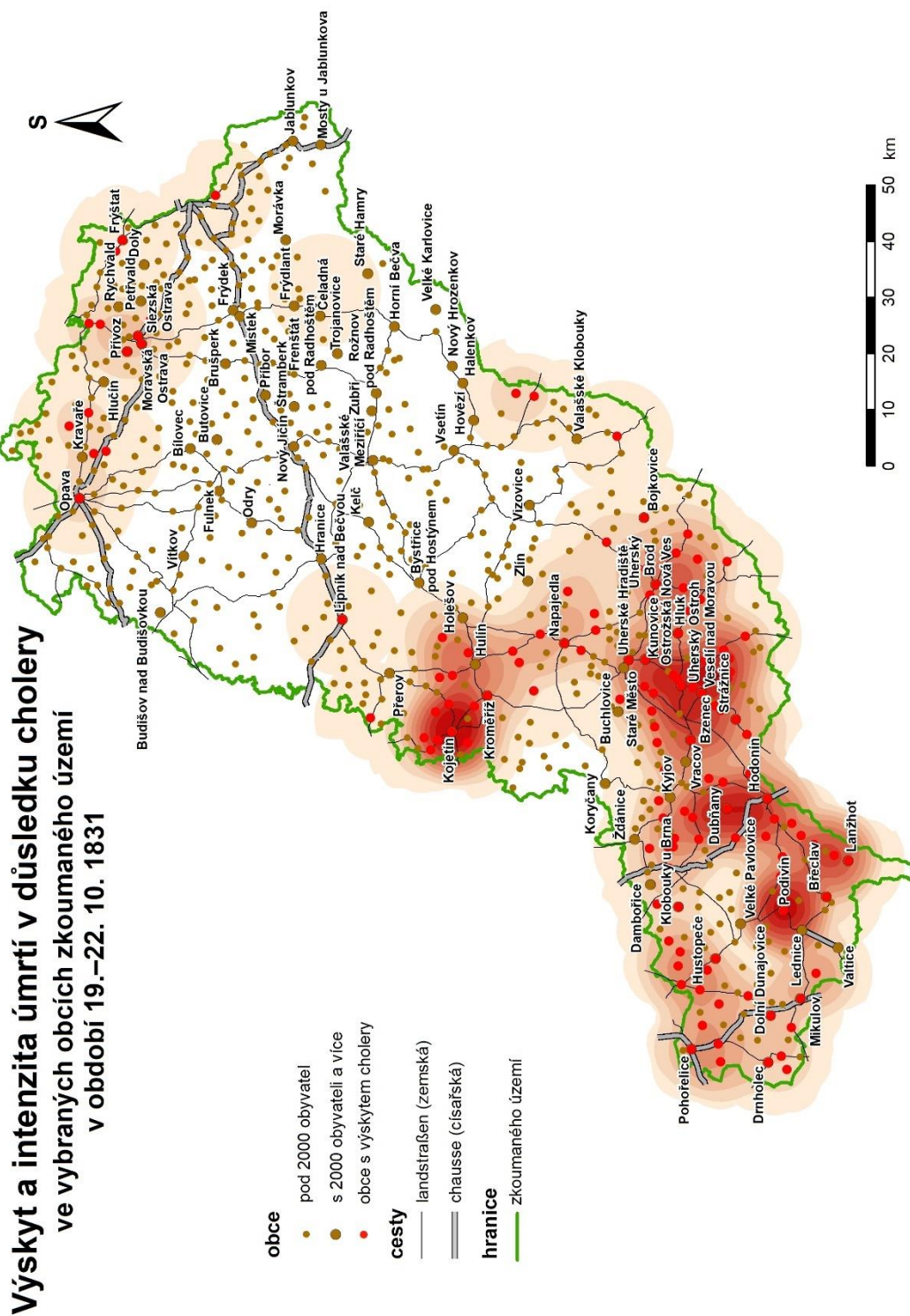
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

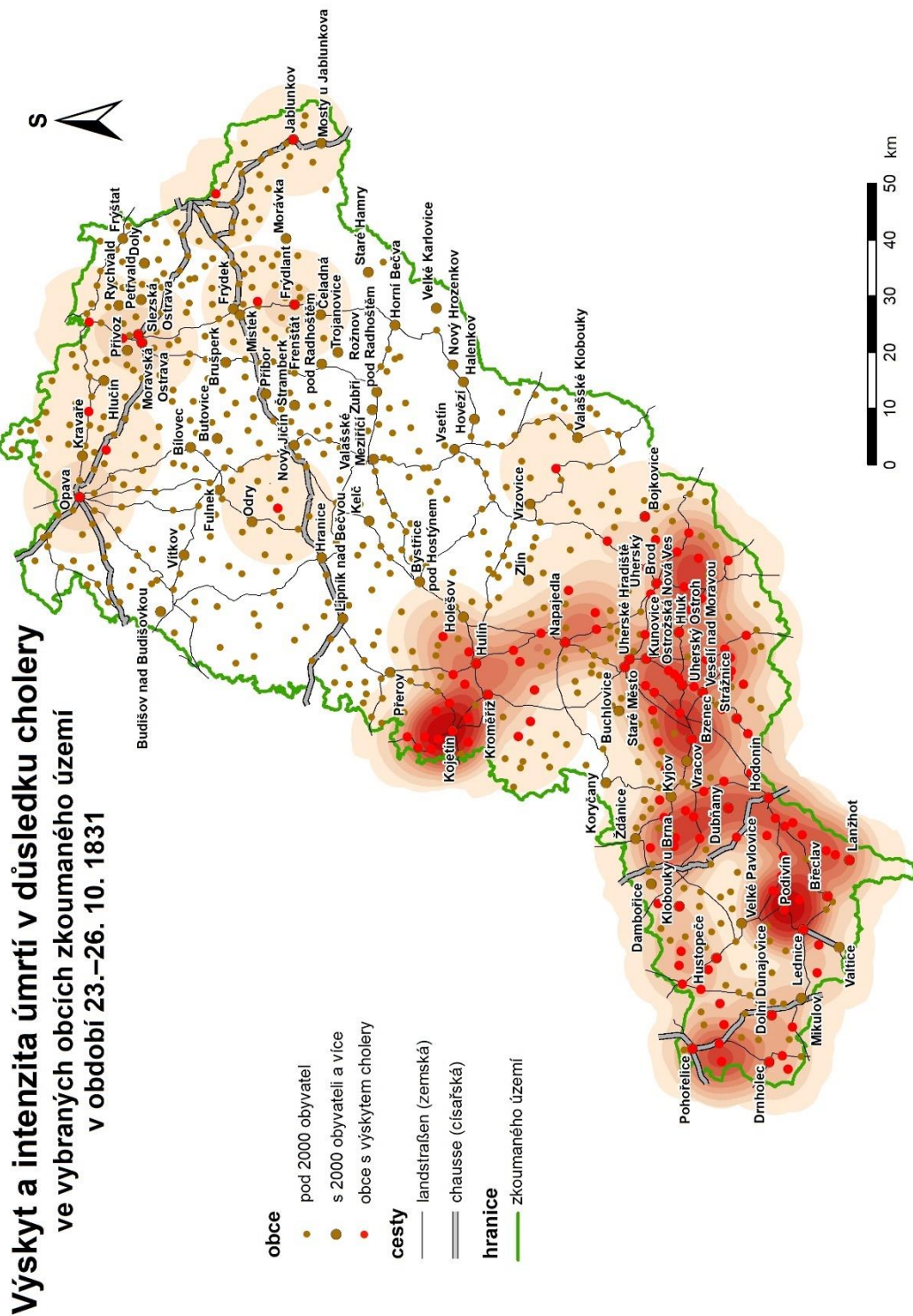
Příloha č. 38 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 15.–18. 10. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

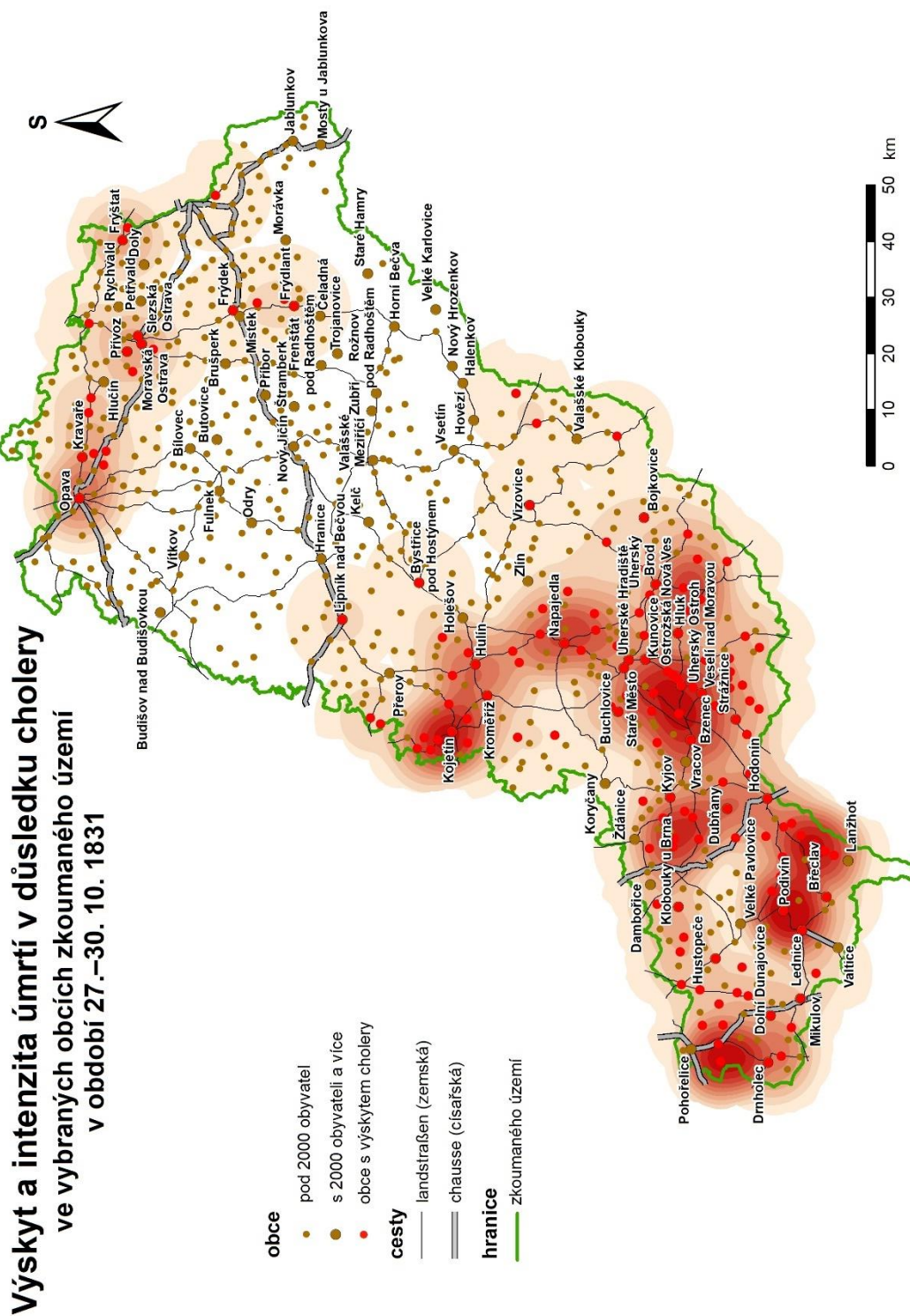
Příloha č. 39 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 19.–22. 10. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

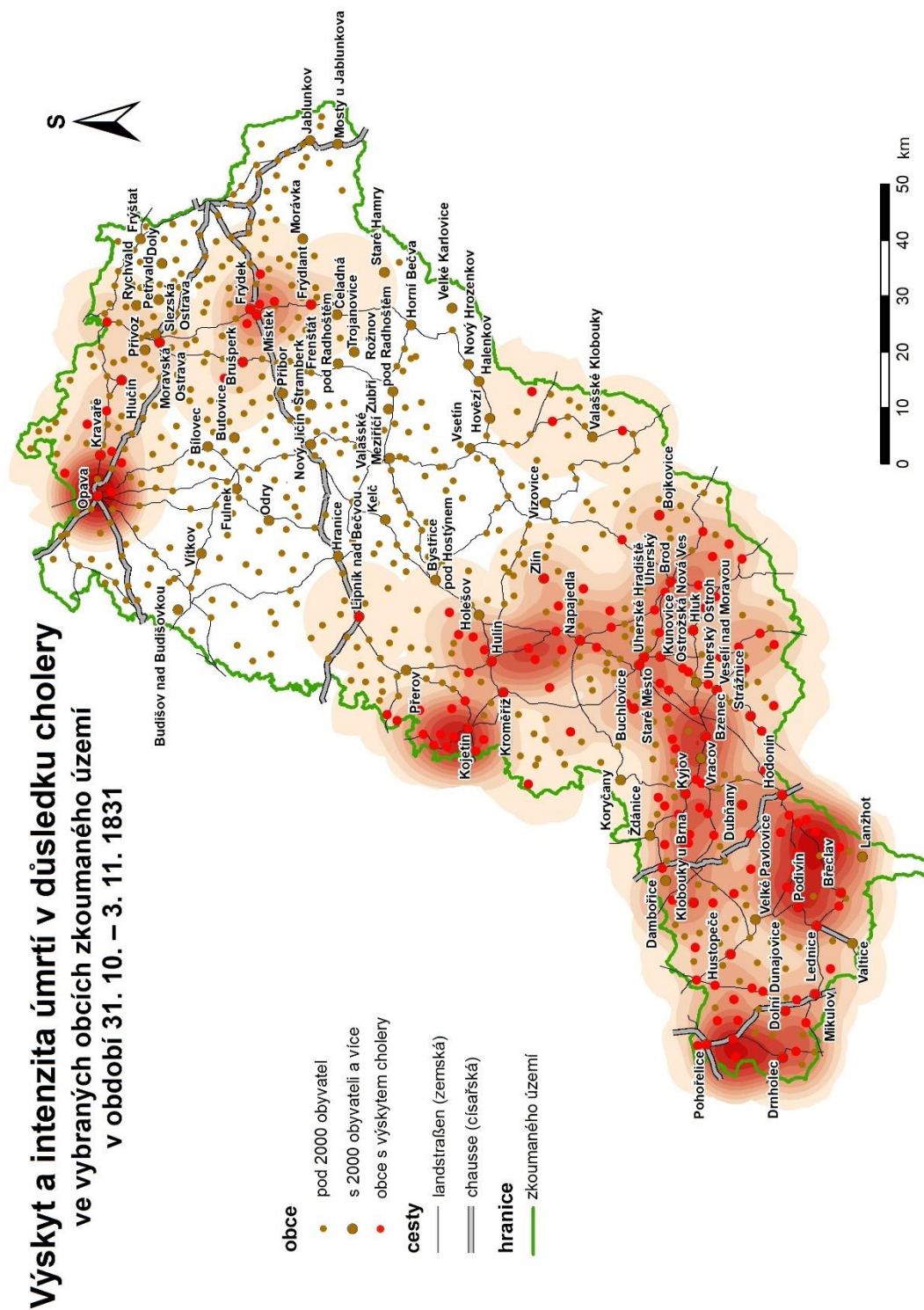
Příloha č. 40 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 23.–26. 10. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

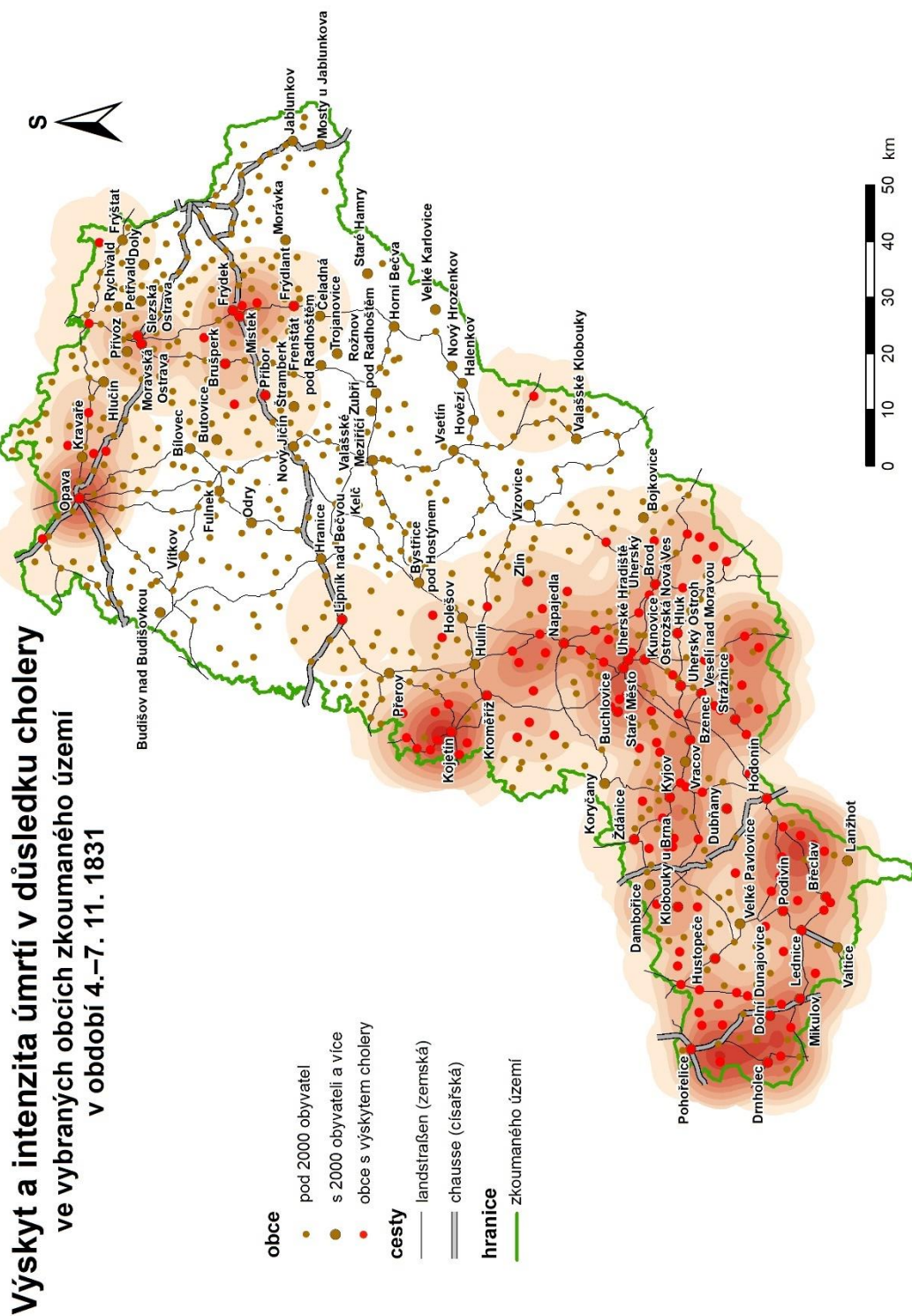
Příloha č. 41 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 27.–30. 10. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 42 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 31. 10. – 3. 11. 1831

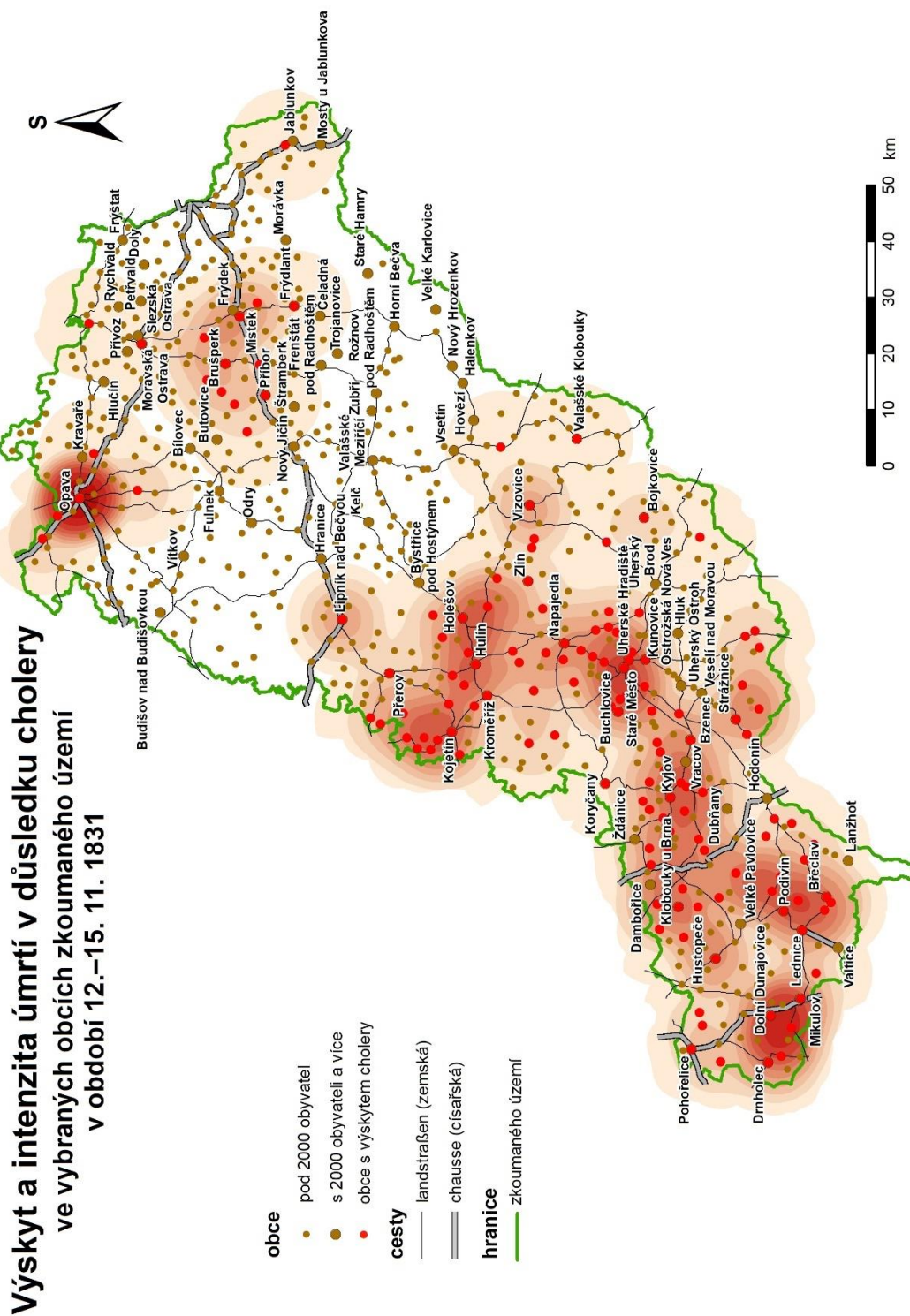
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 43 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 4.–7. 11. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

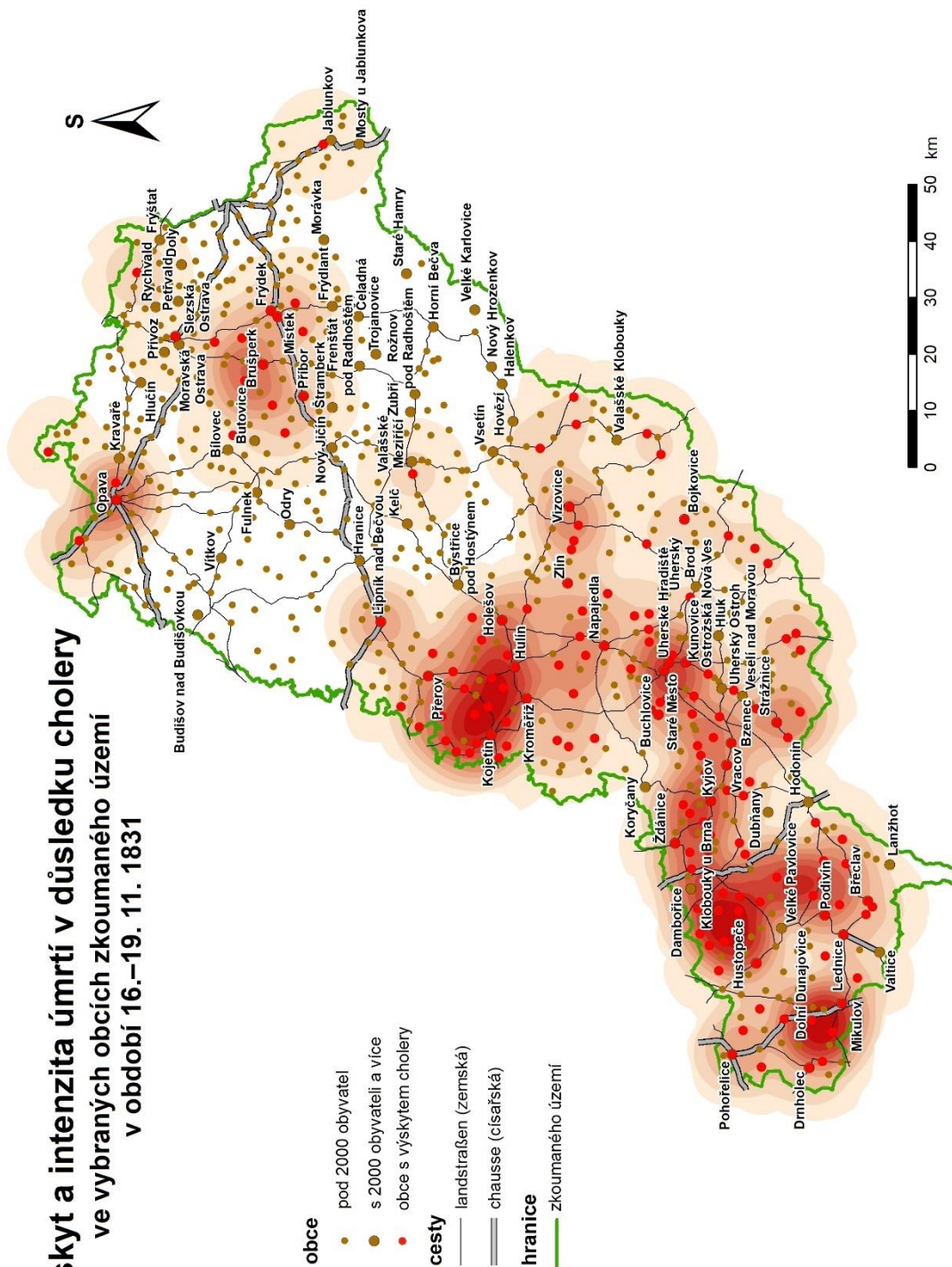

Příloha č. 45 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 12.–15. 11. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

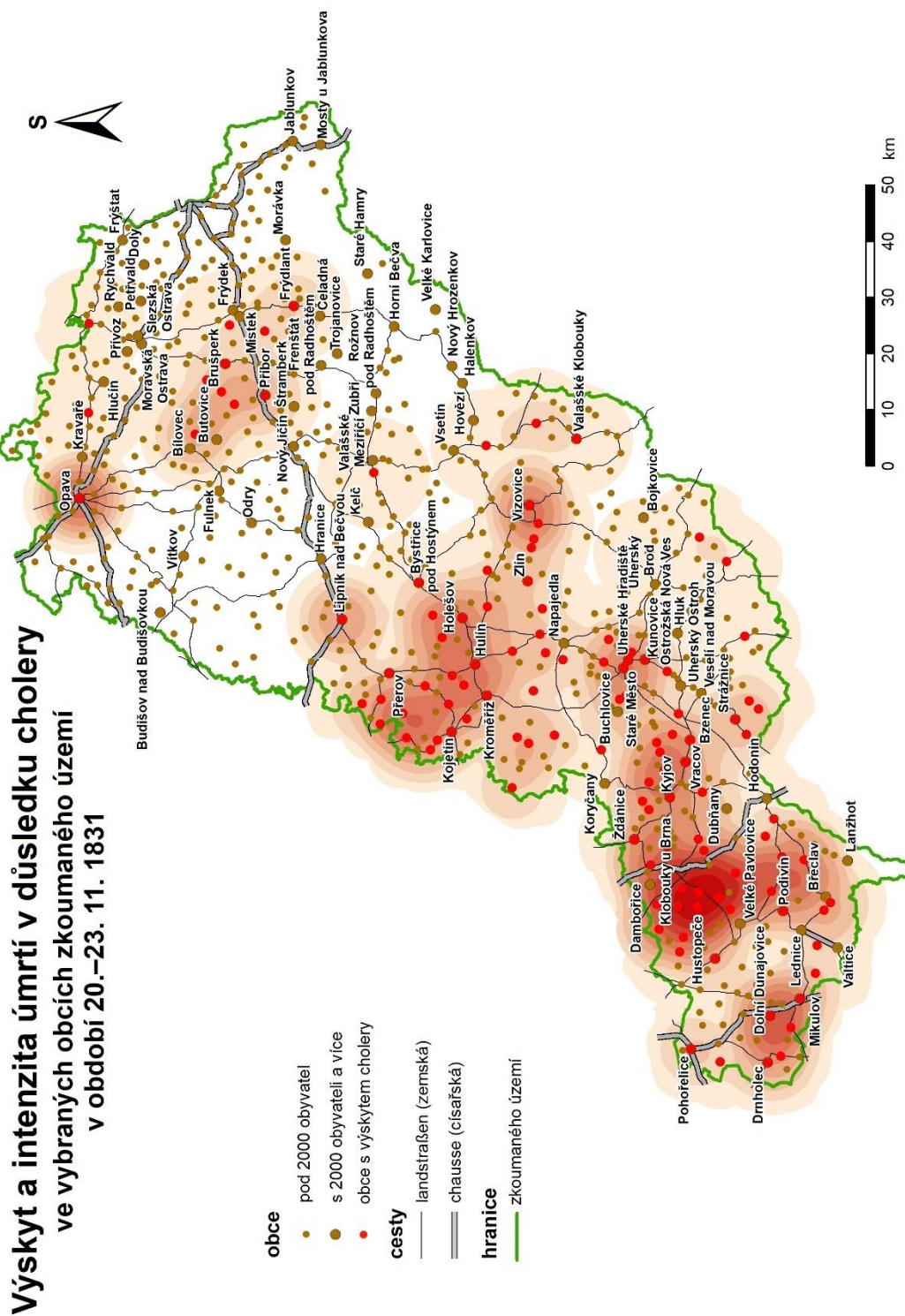

Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 16.–19. 11. 1831

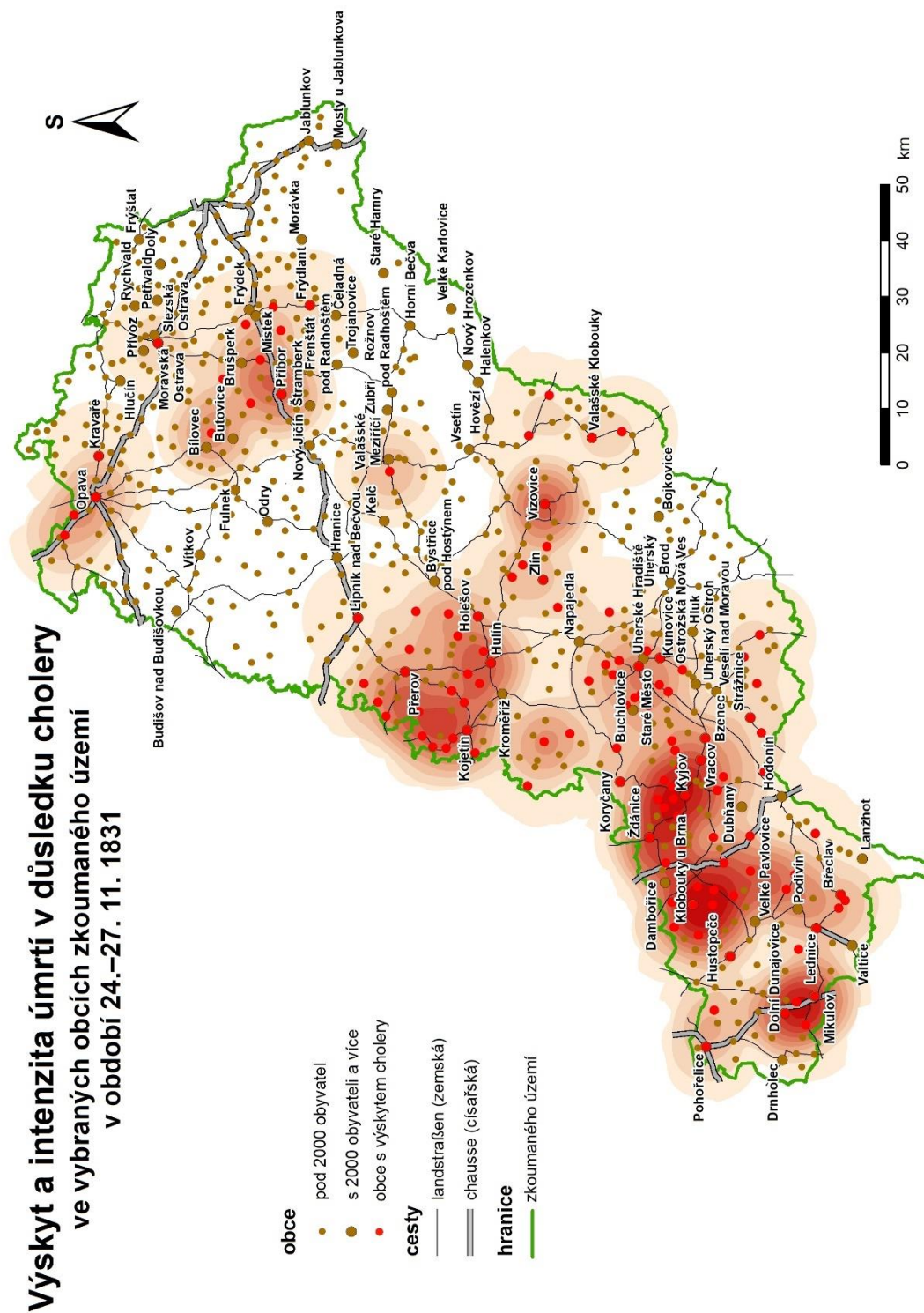
Příloha č. 46 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 16.–19. 11. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

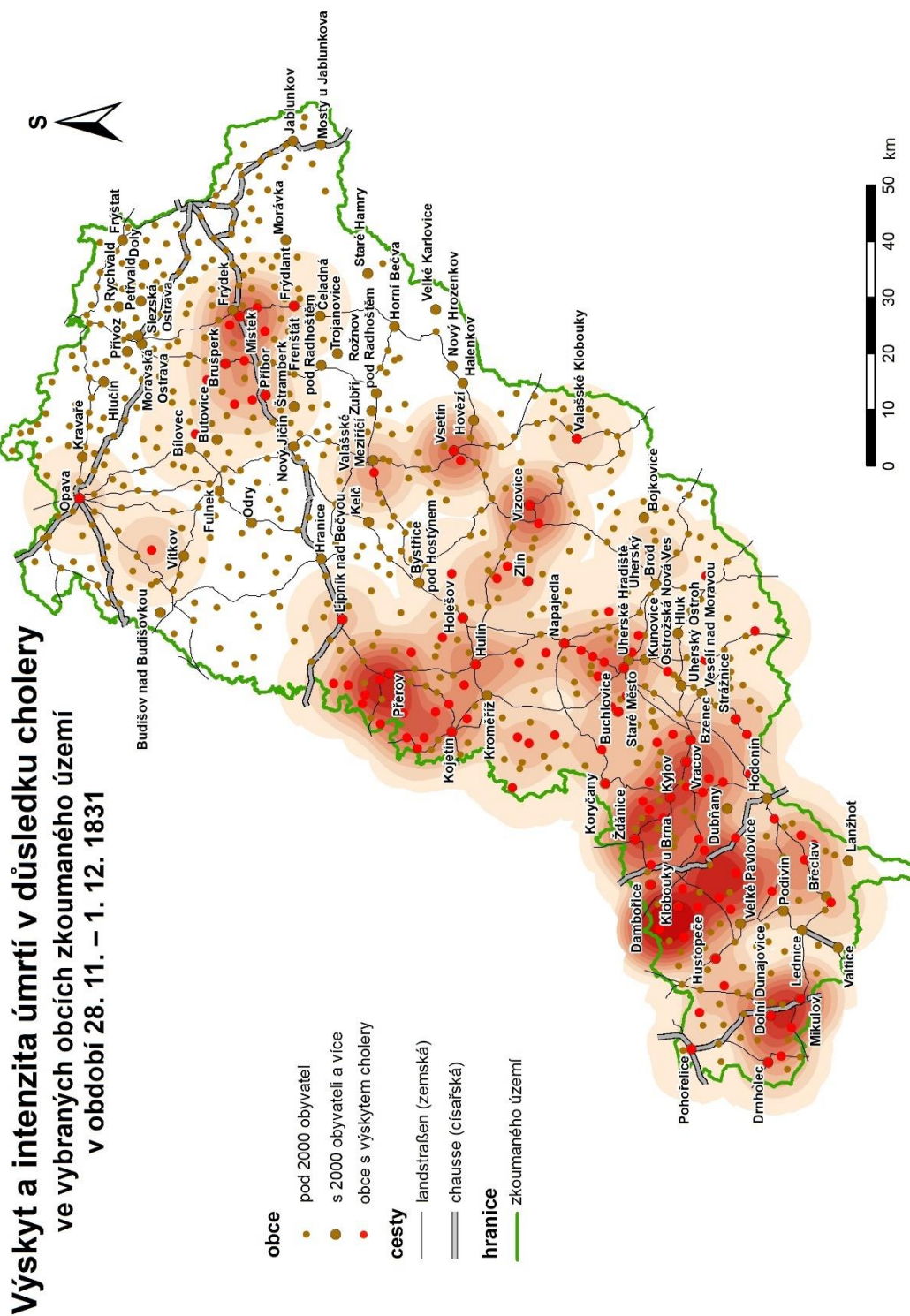
Příloha č. 47 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 20.–23. 11. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

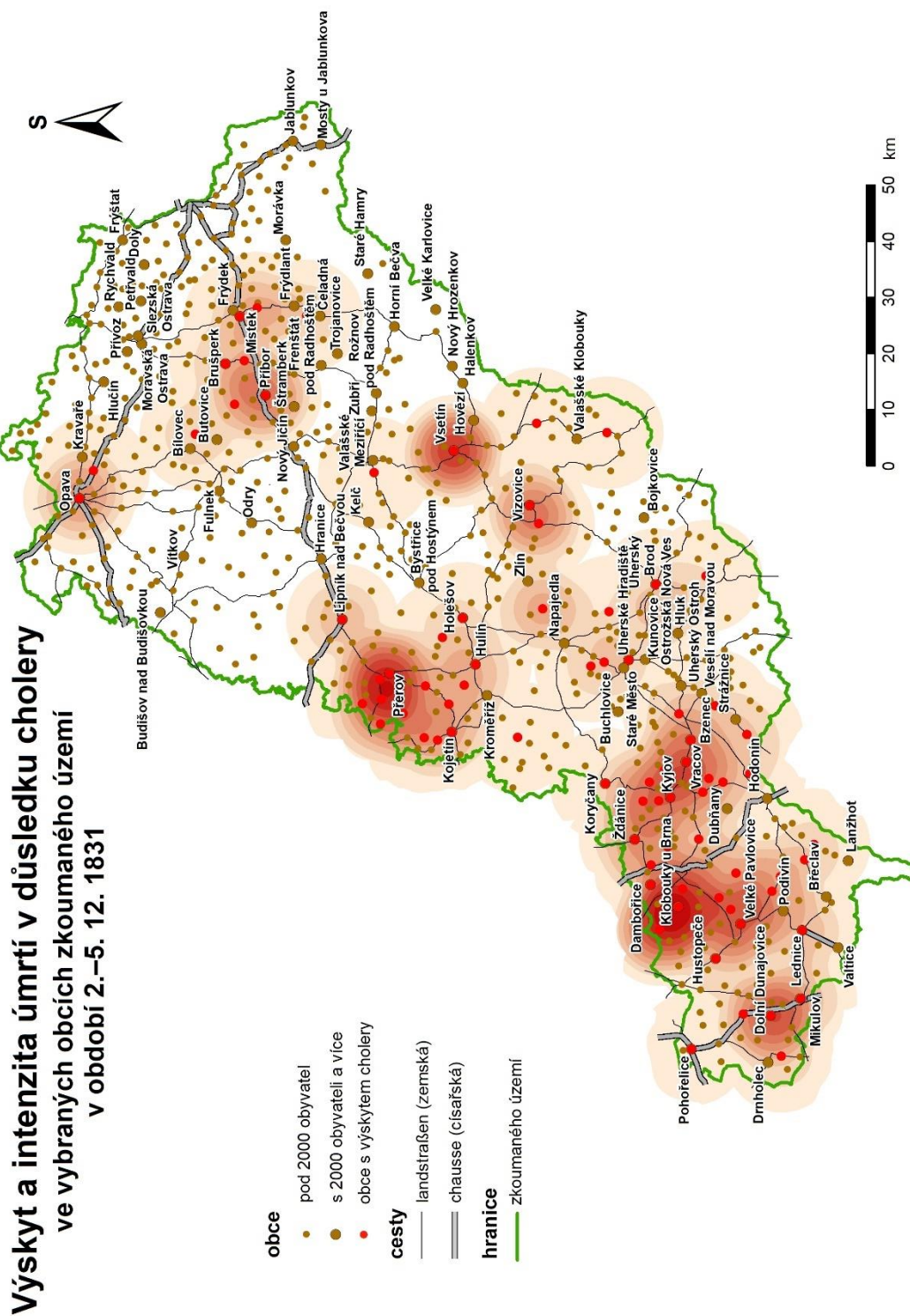
Příloha č. 48 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 24.–27. 11. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

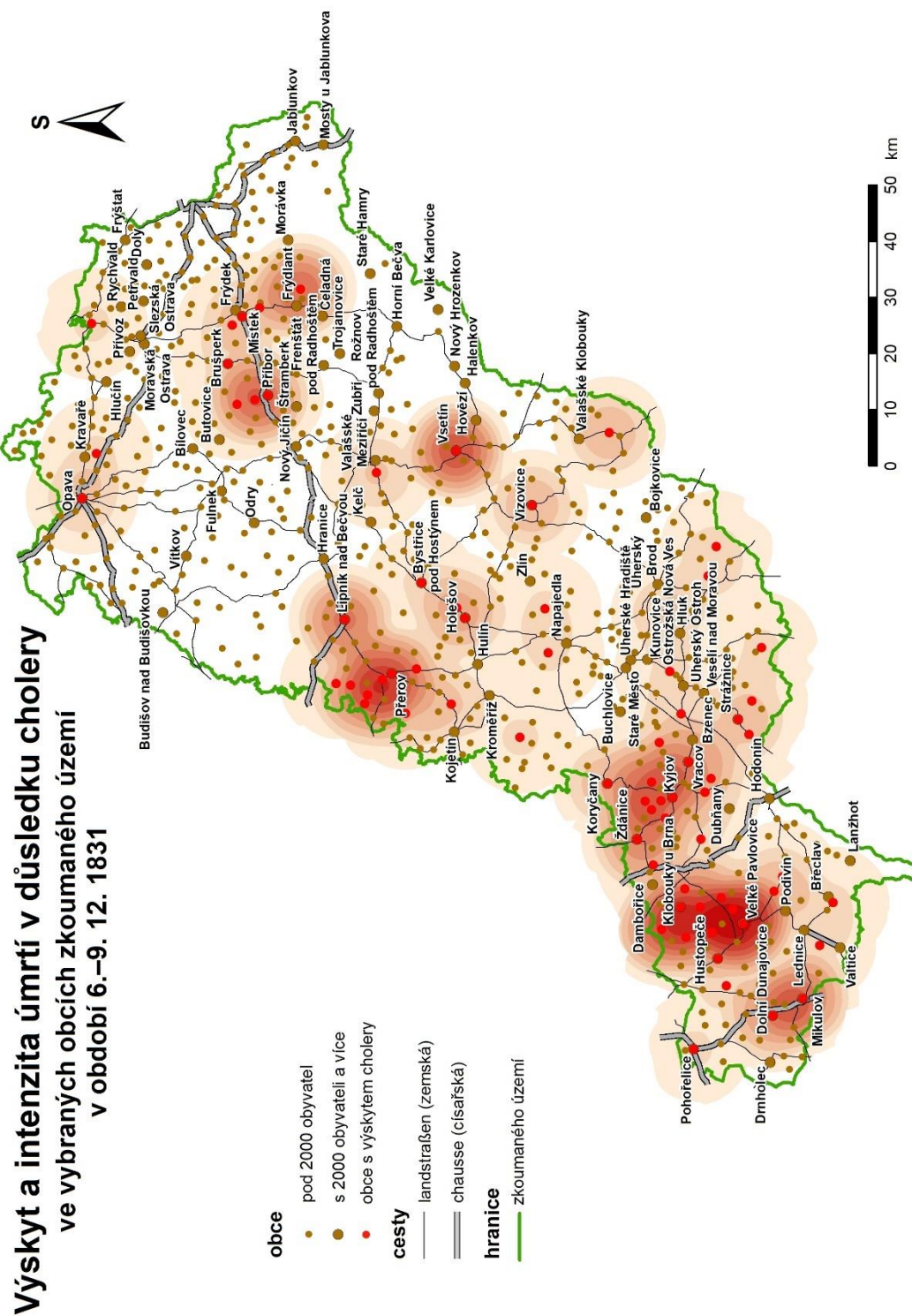
Příloha č. 49 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 28. 11. – 1. 12. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 50 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 2.–5. 12. 1831

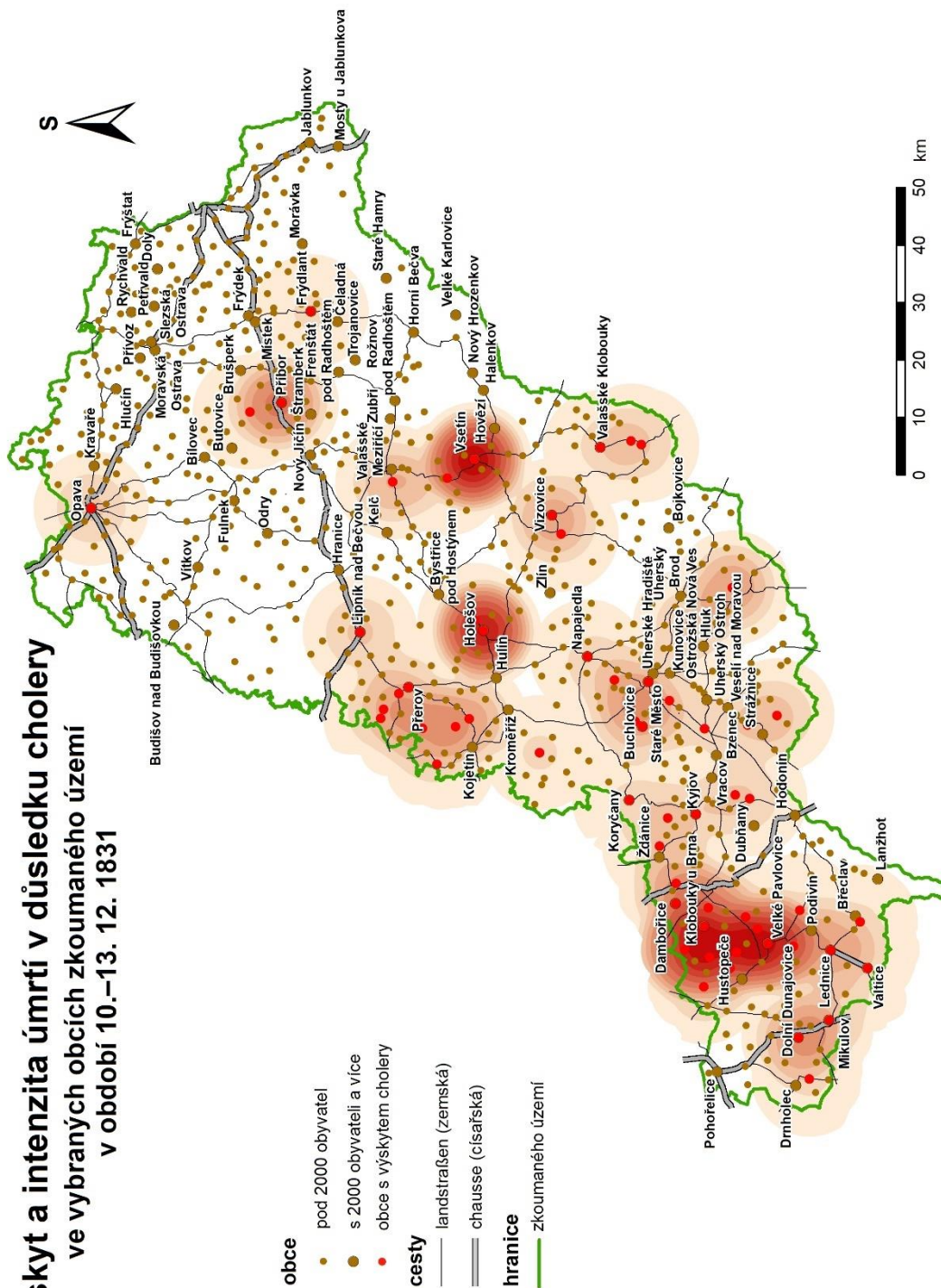
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 51 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 6.–9. 12. 1831

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 10.–13. 12. 1831

Příloha č. 52 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 10.–13. 12. 1831

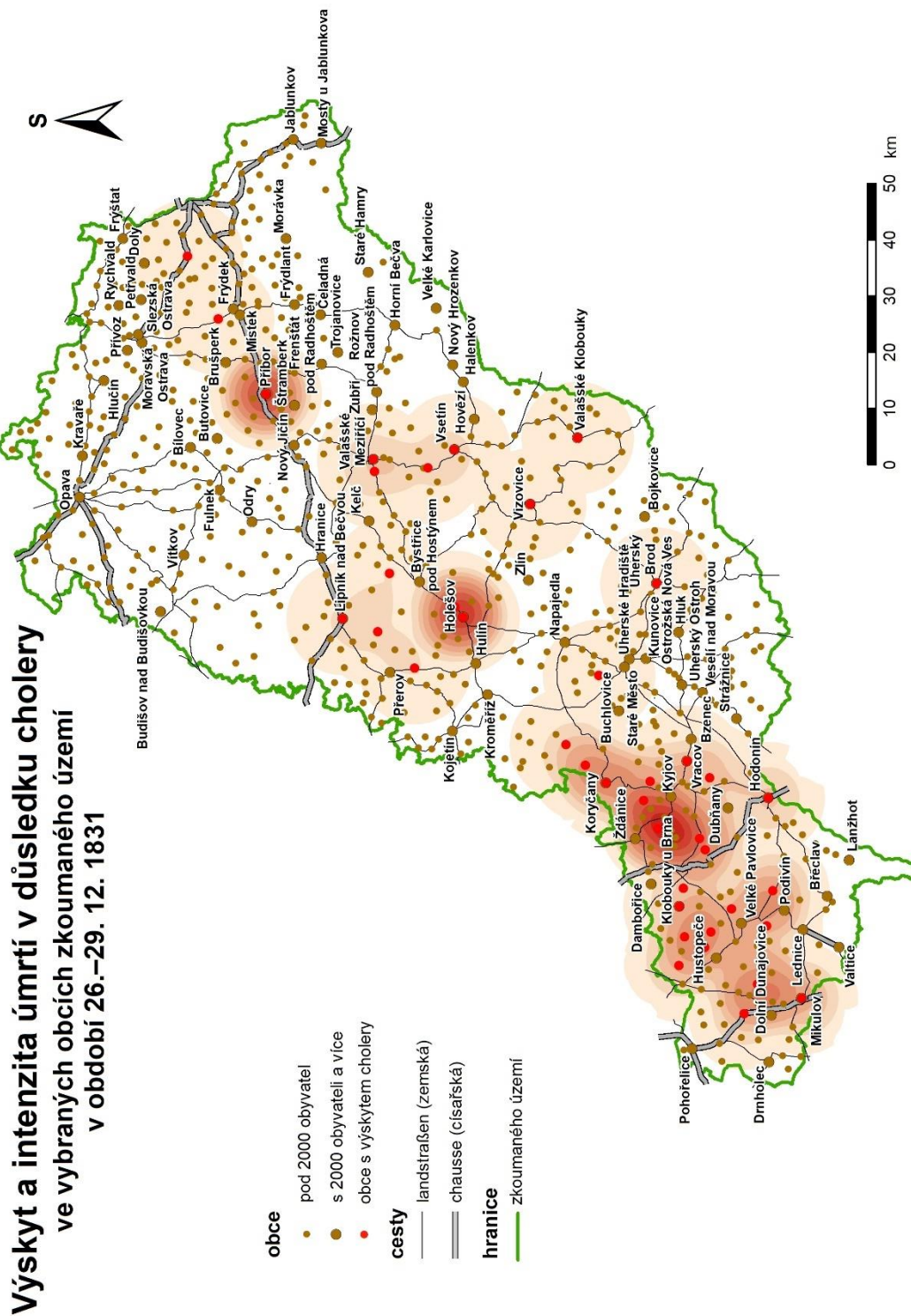
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

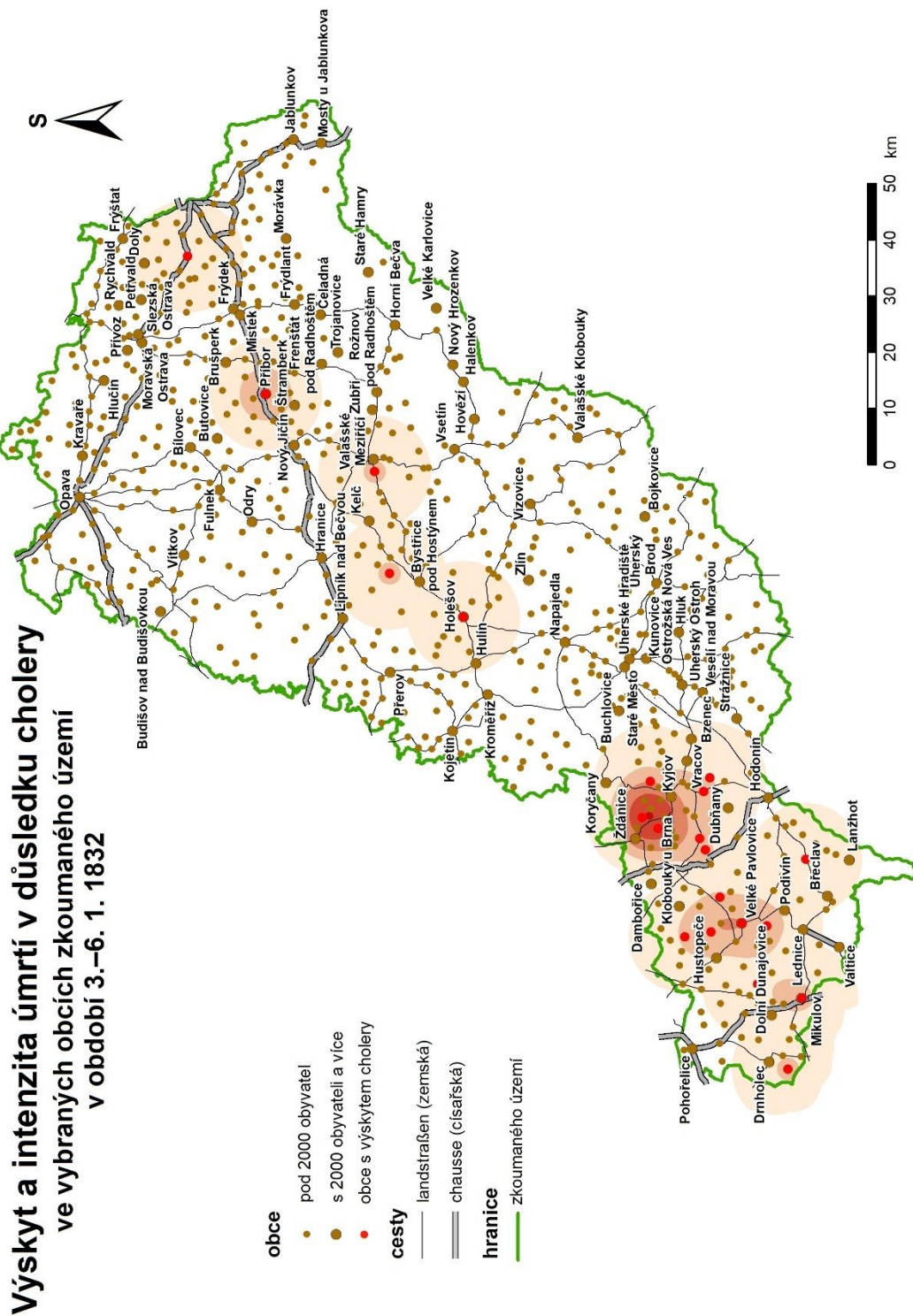

Příloha č. 56 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 26.–29. 12. 1831

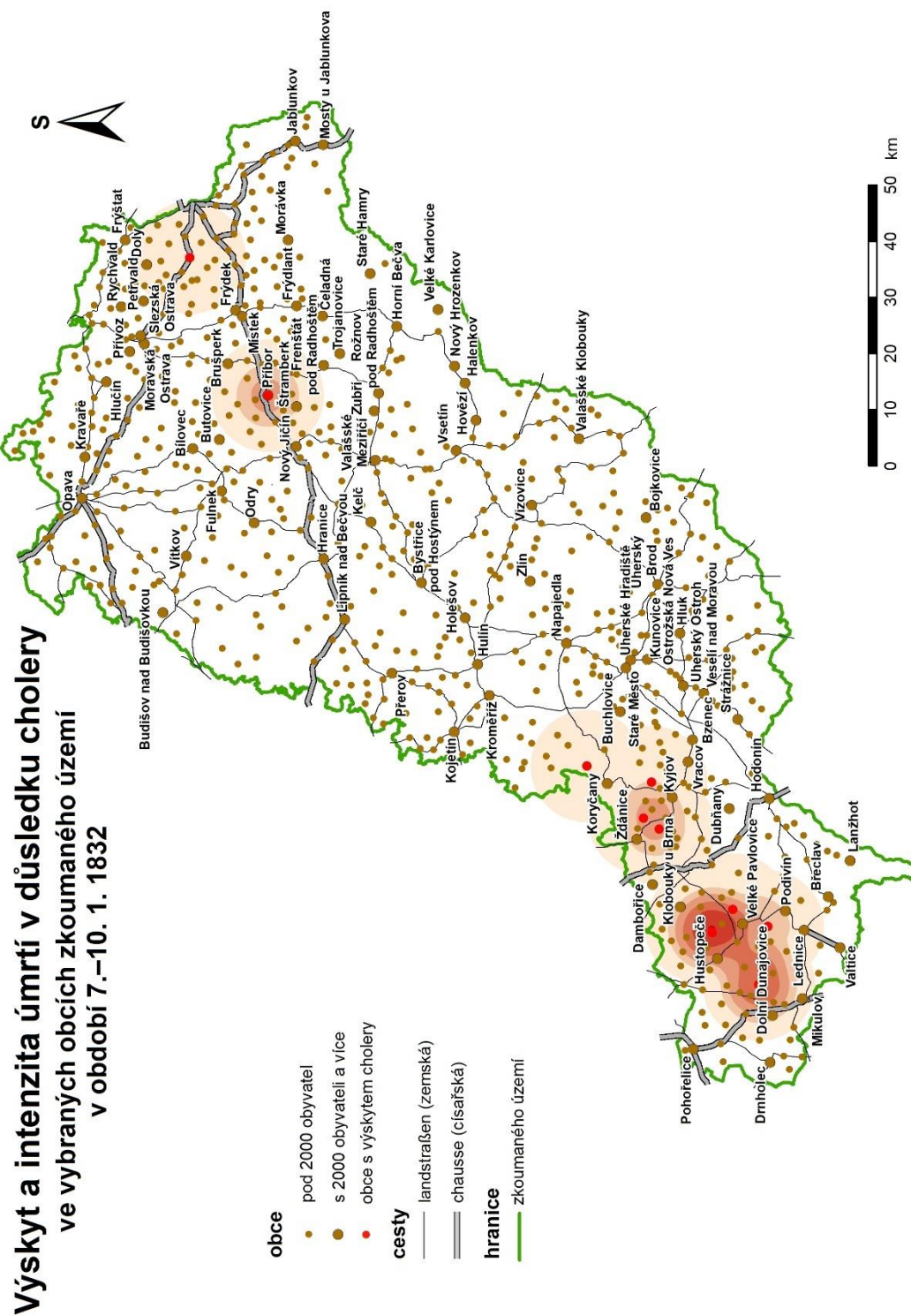
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

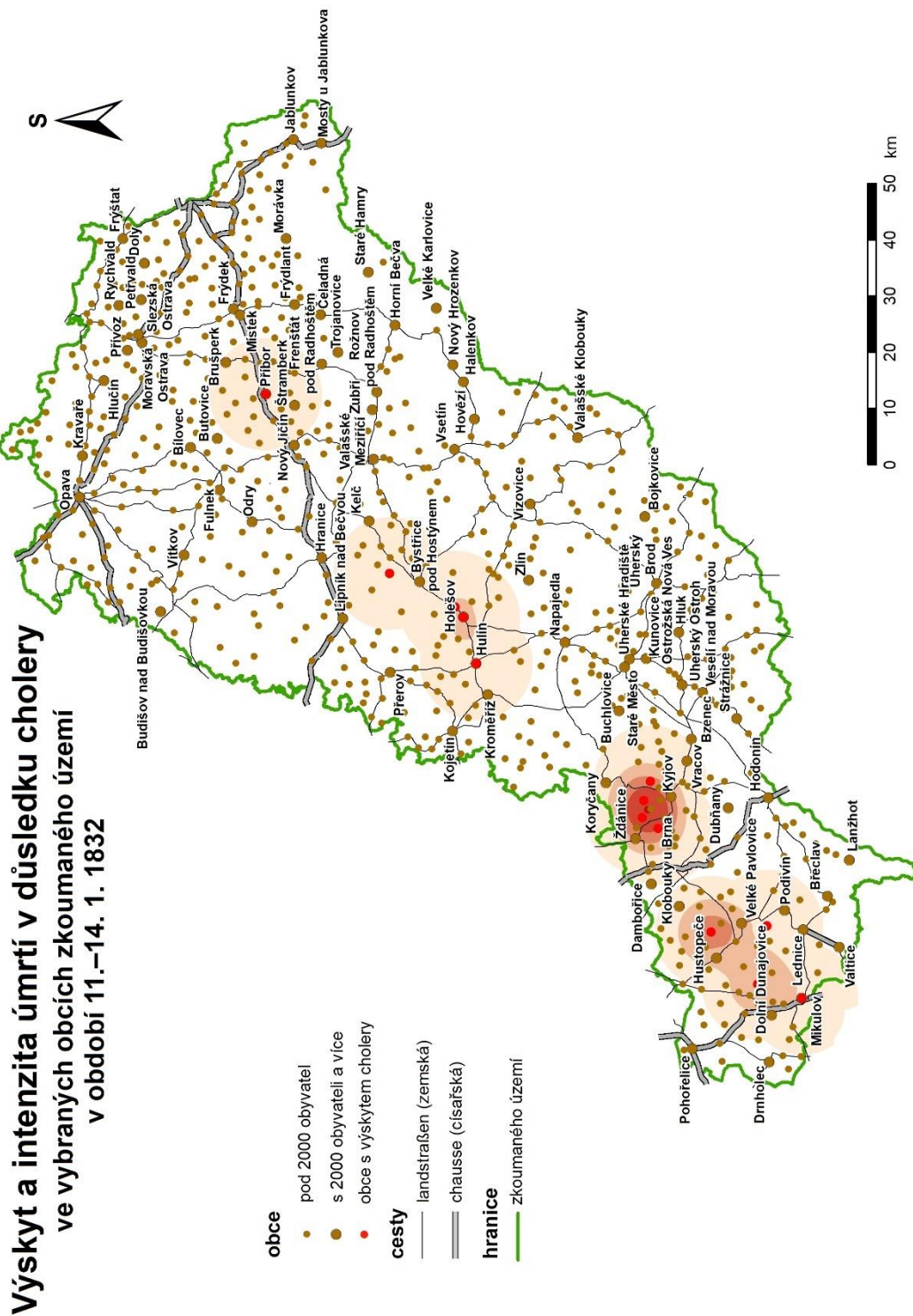
Příloha č. 58 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 3.–6. 1. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

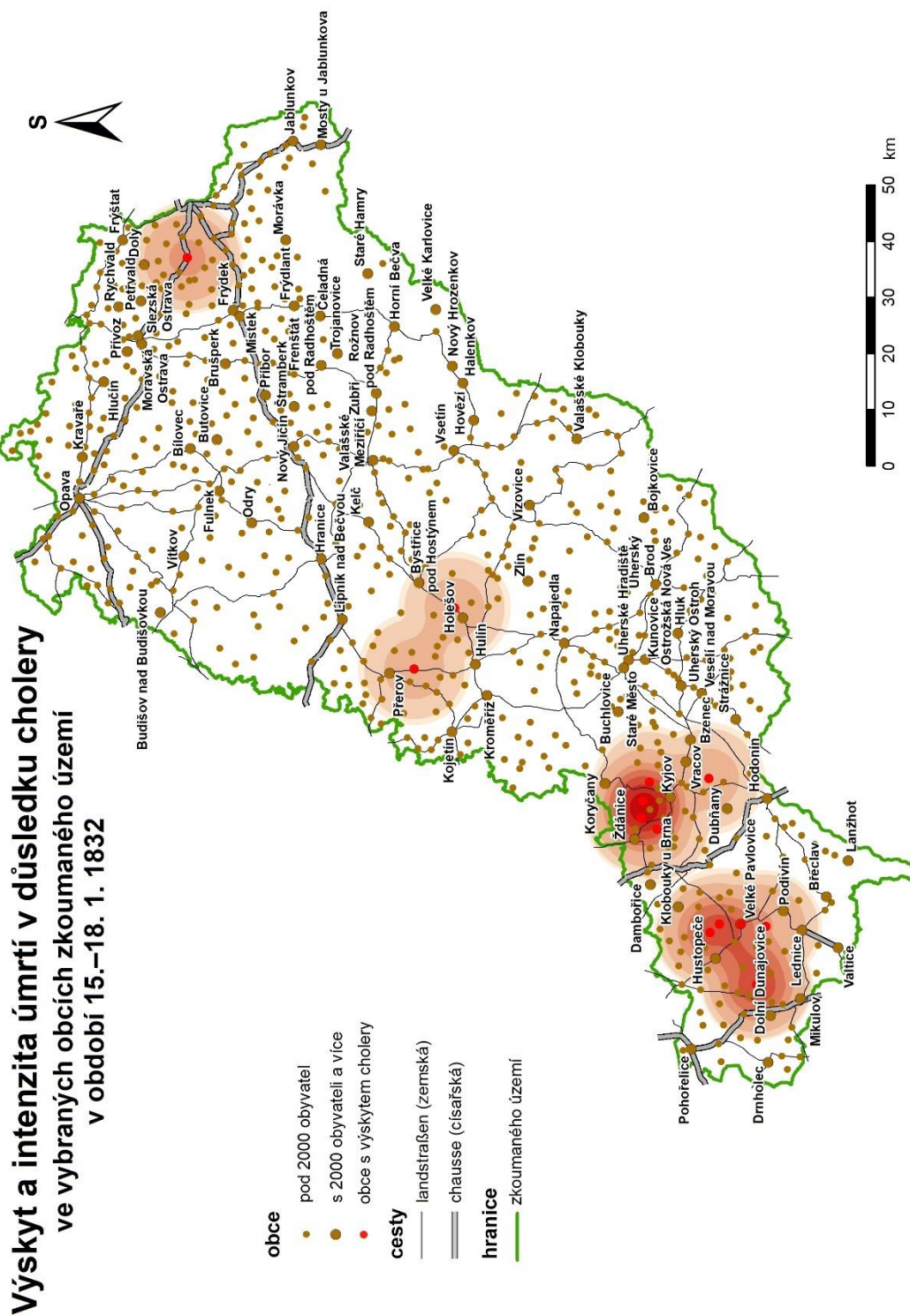
Příloha č. 59 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 7.–10. 1. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 60 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 11.–14. 1. 1832

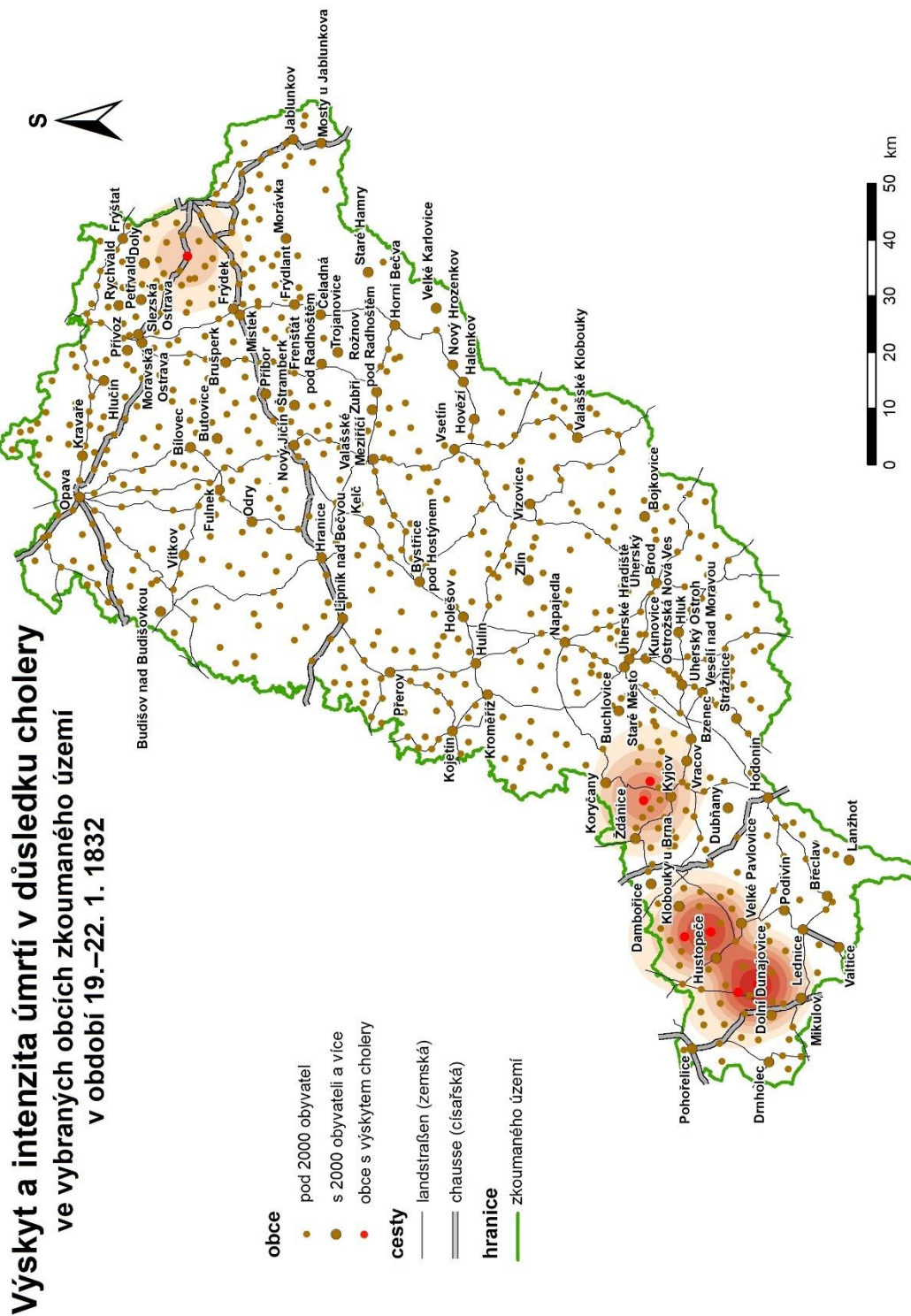
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 61 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 15.–18. 1. 1832

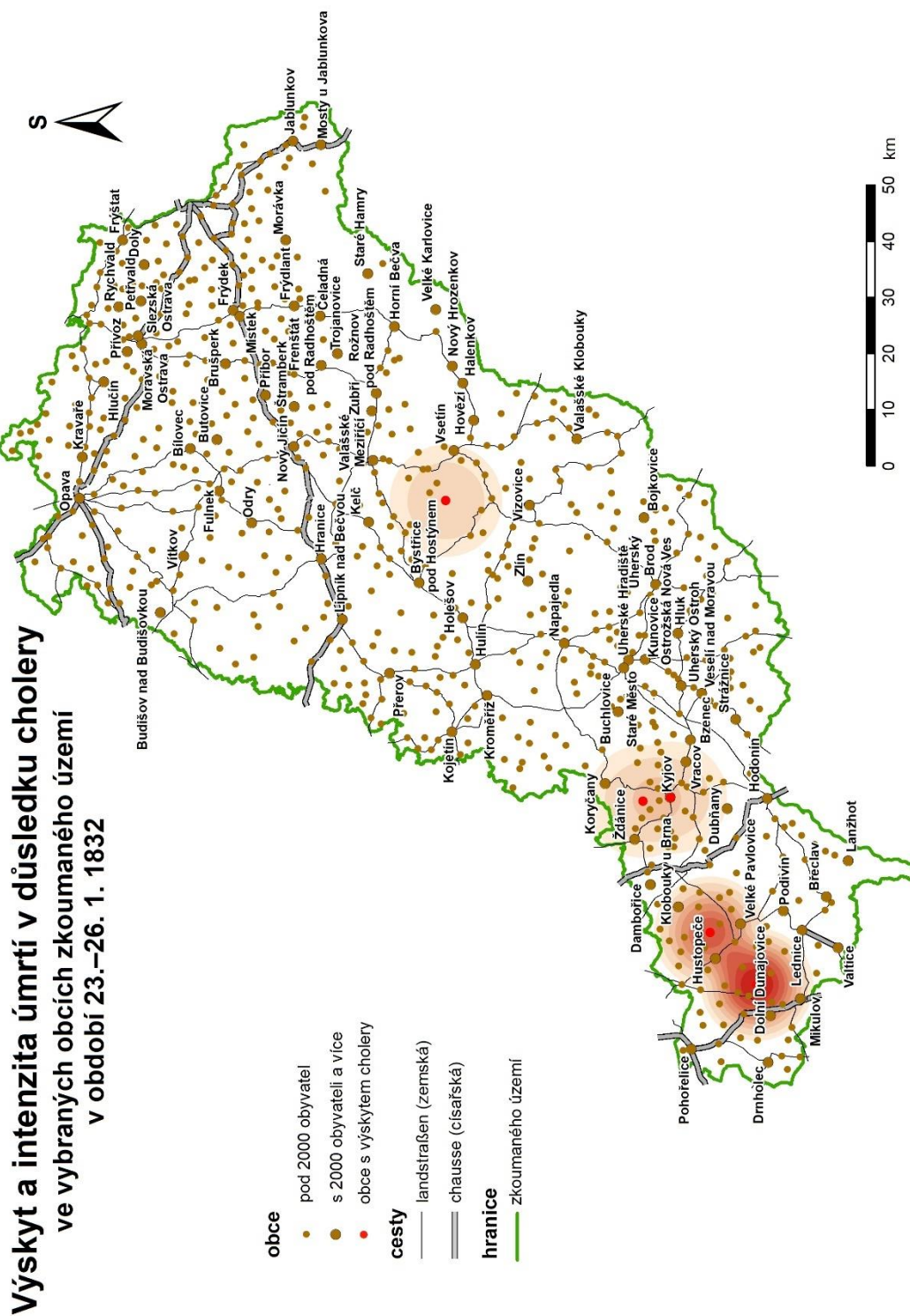
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

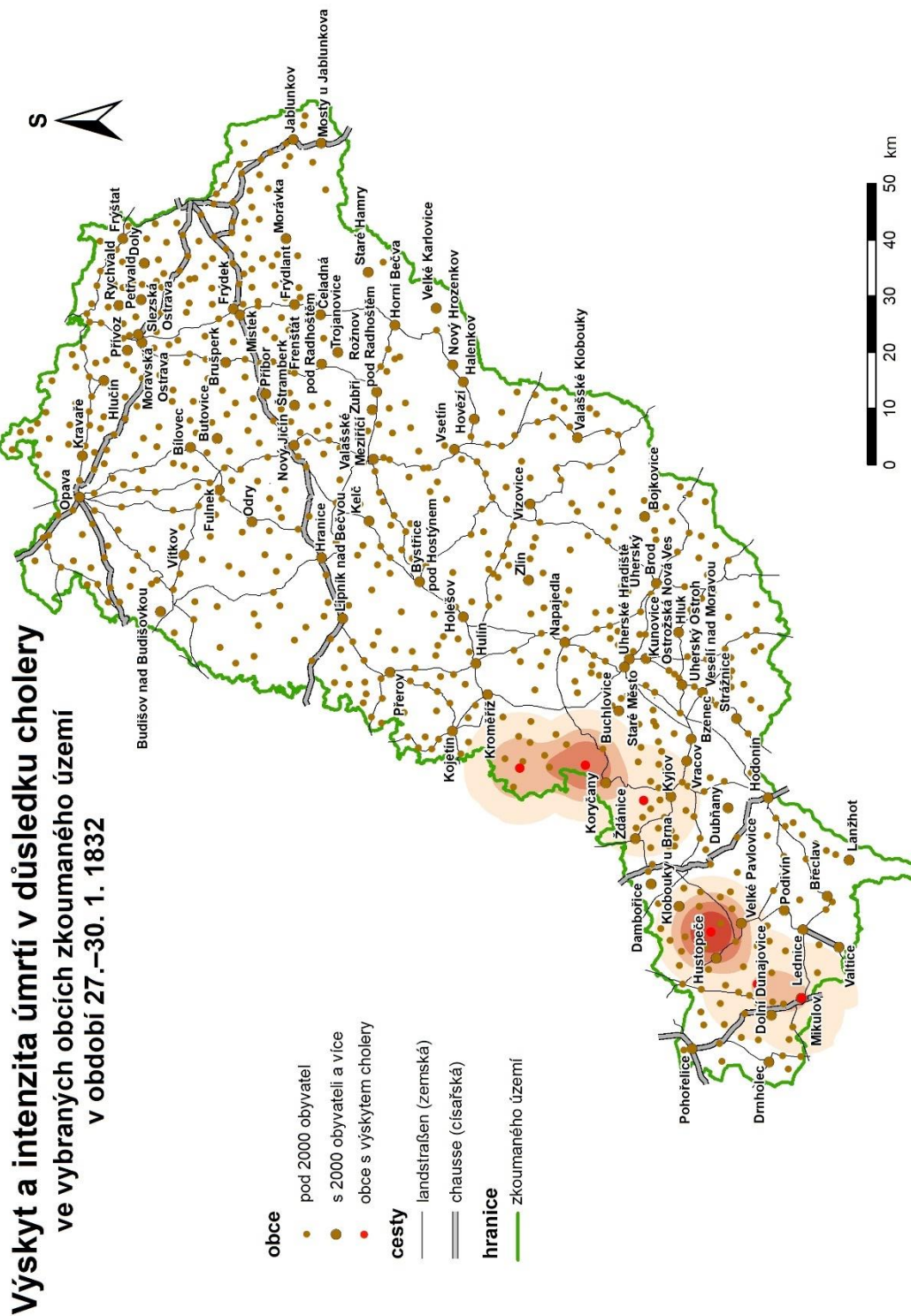
Příloha č. 62 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 19.–22. 1. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

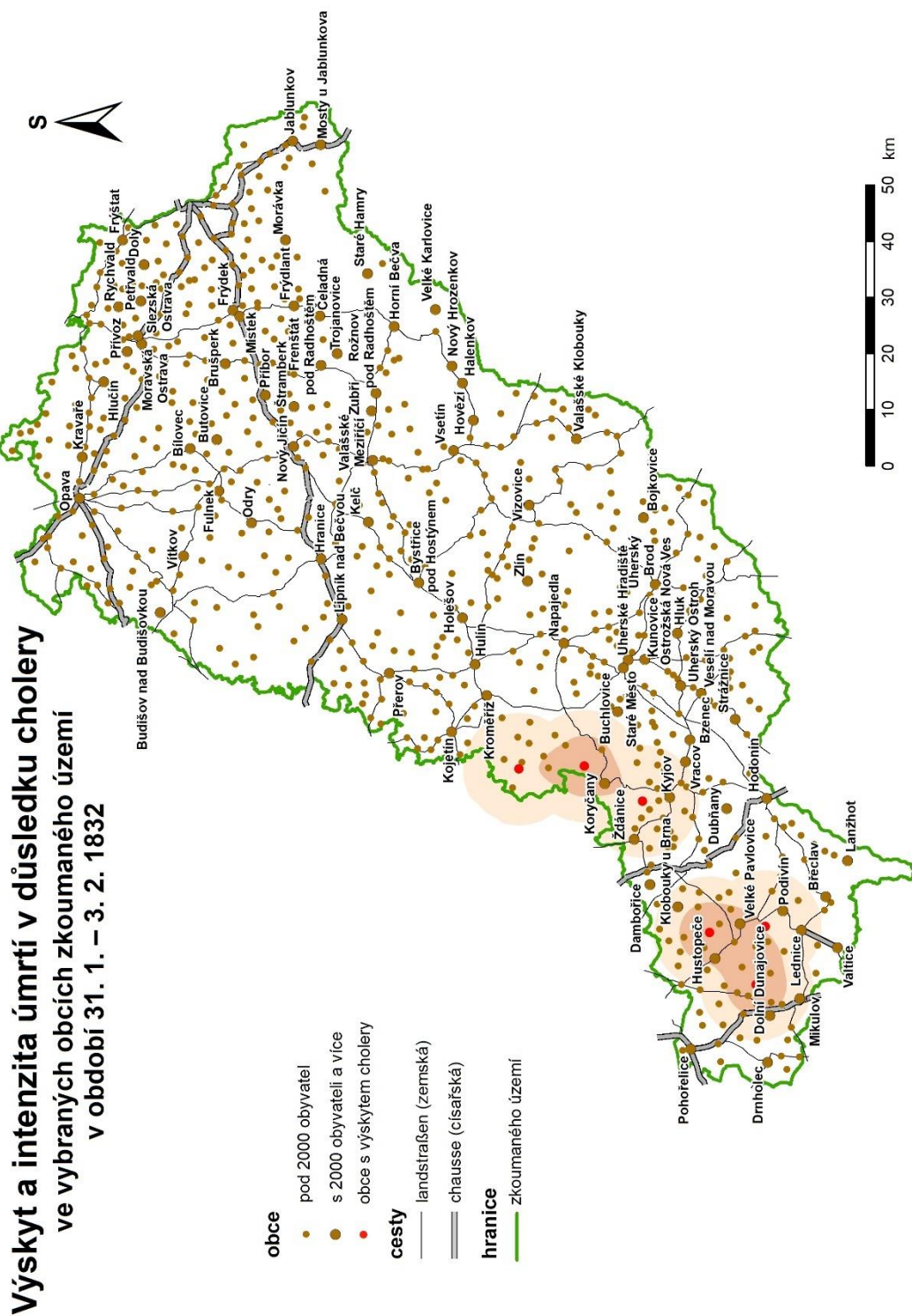
Příloha č. 63 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 23.–26. 1. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

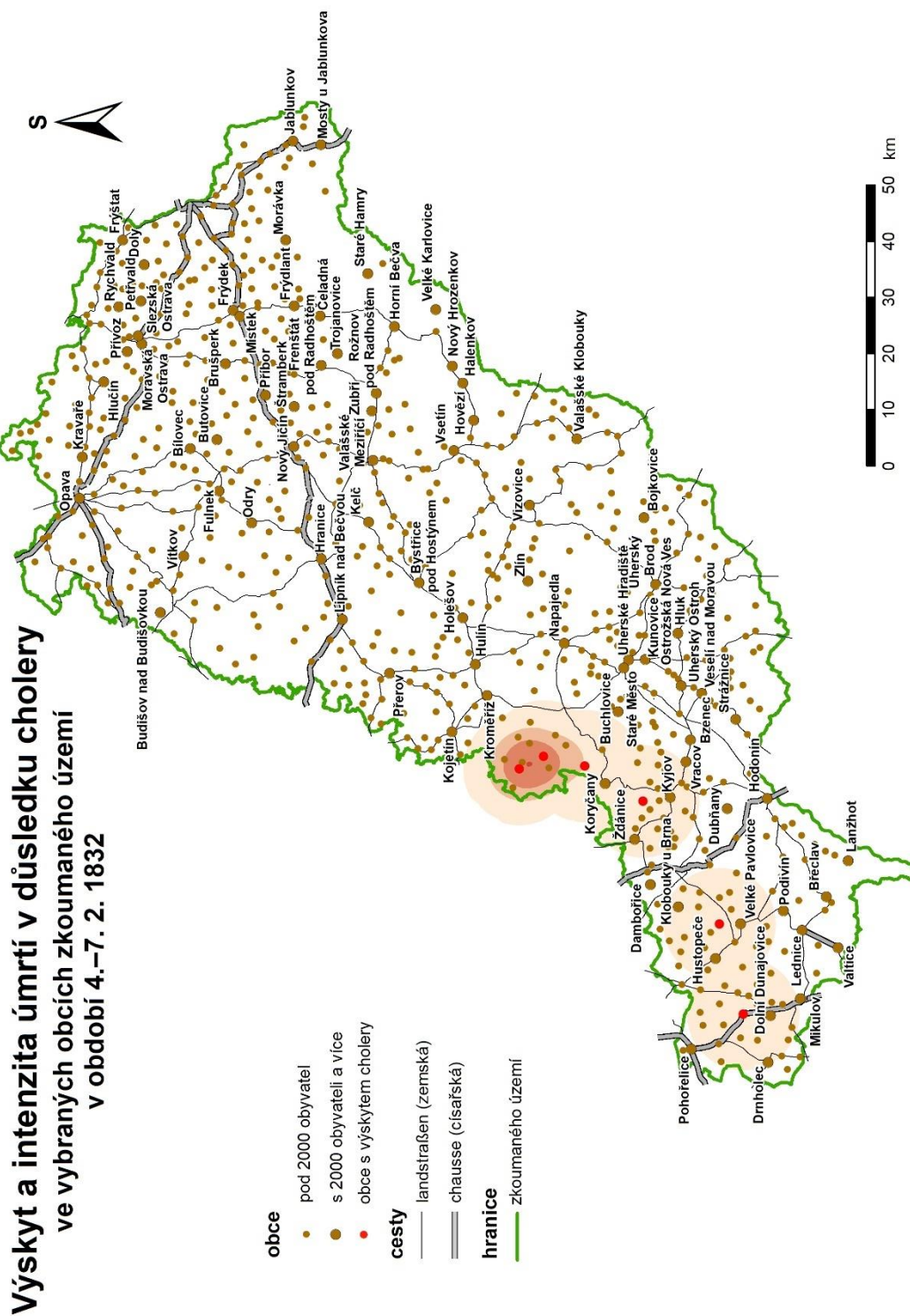
Příloha č. 64 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 27.–30. 1. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

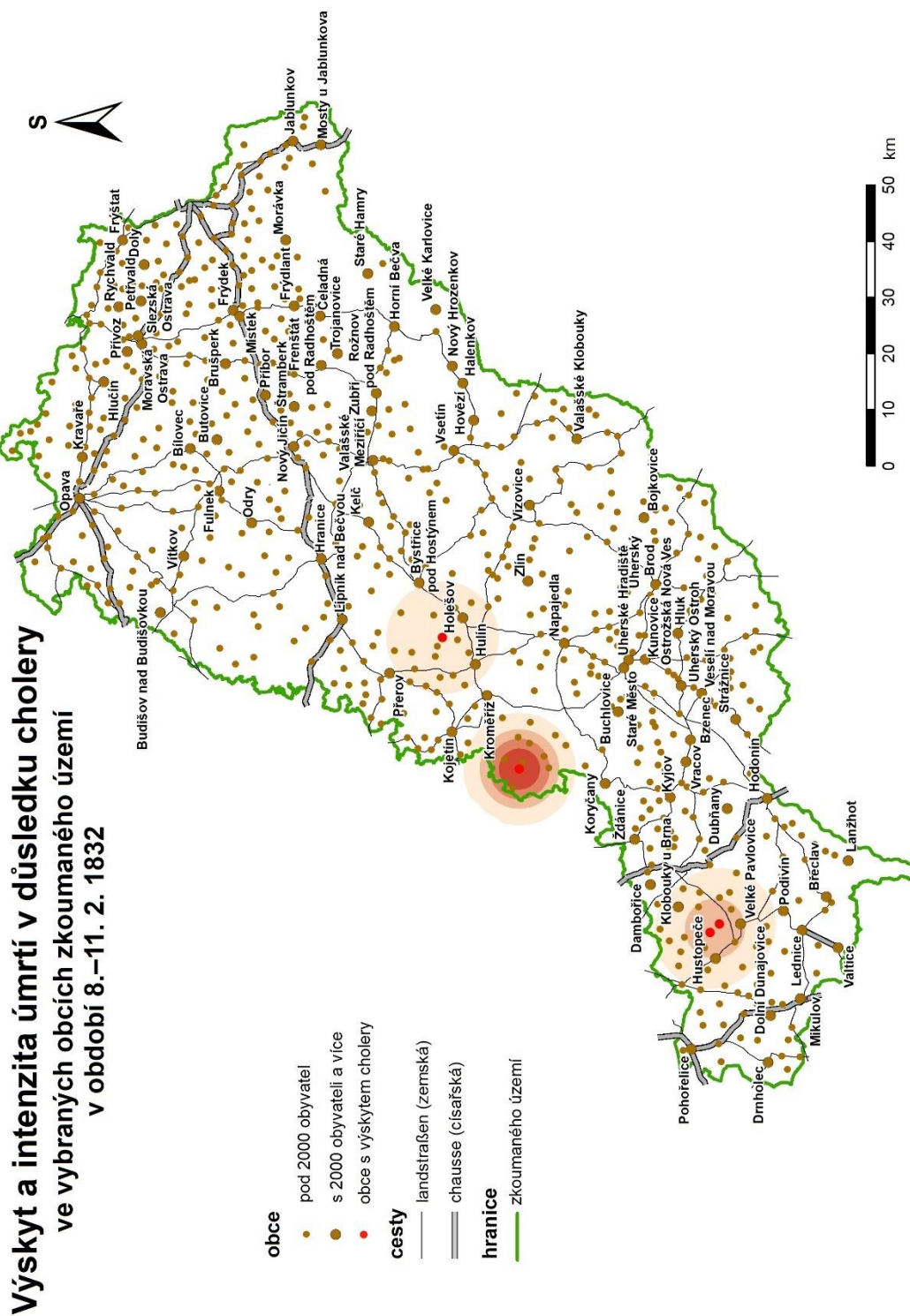
Příloha č. 65 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 31. 1. – 3. 2. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

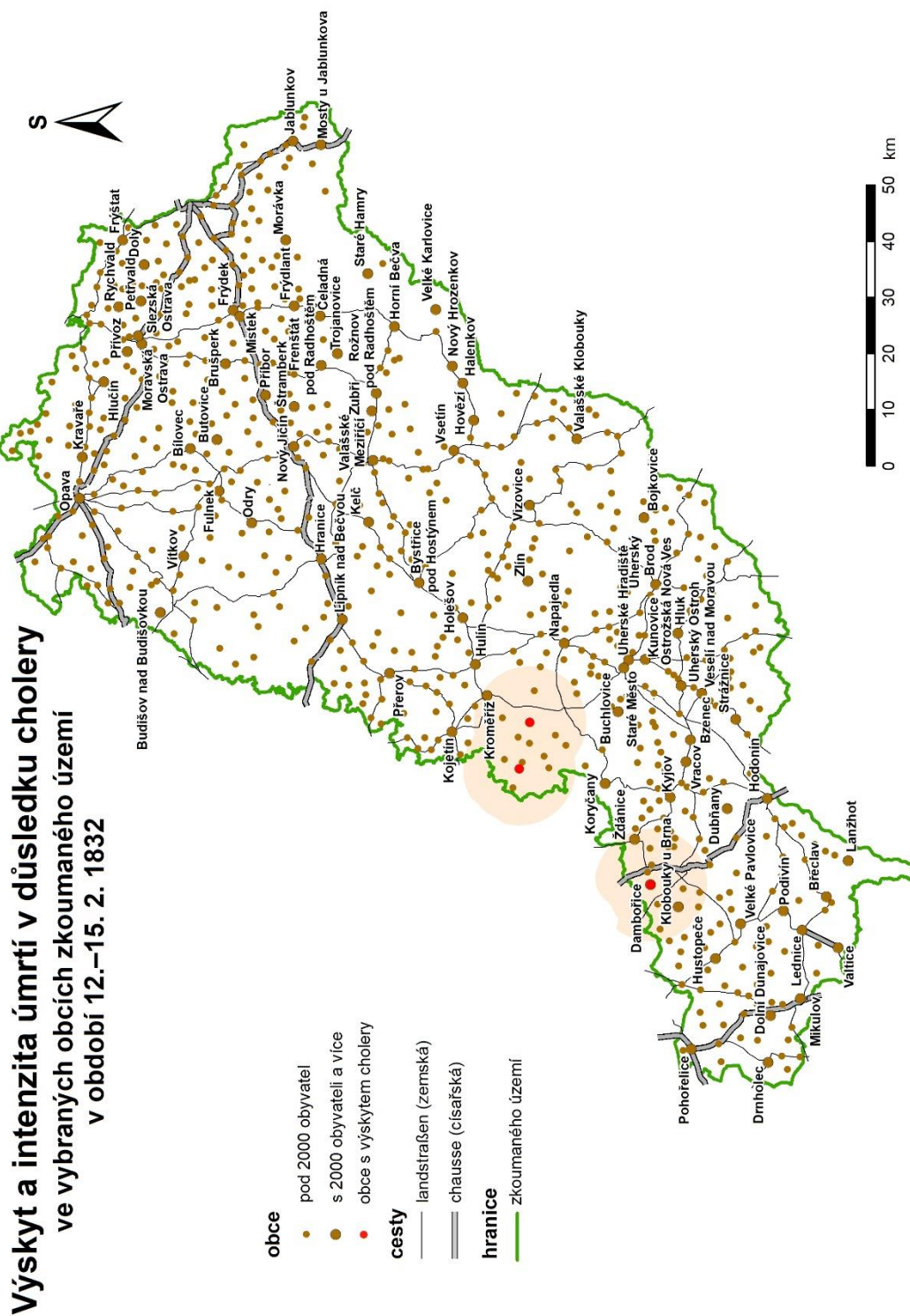
Příloha č. 66 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 4.–7. 2. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 67 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 8.–11. 2. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

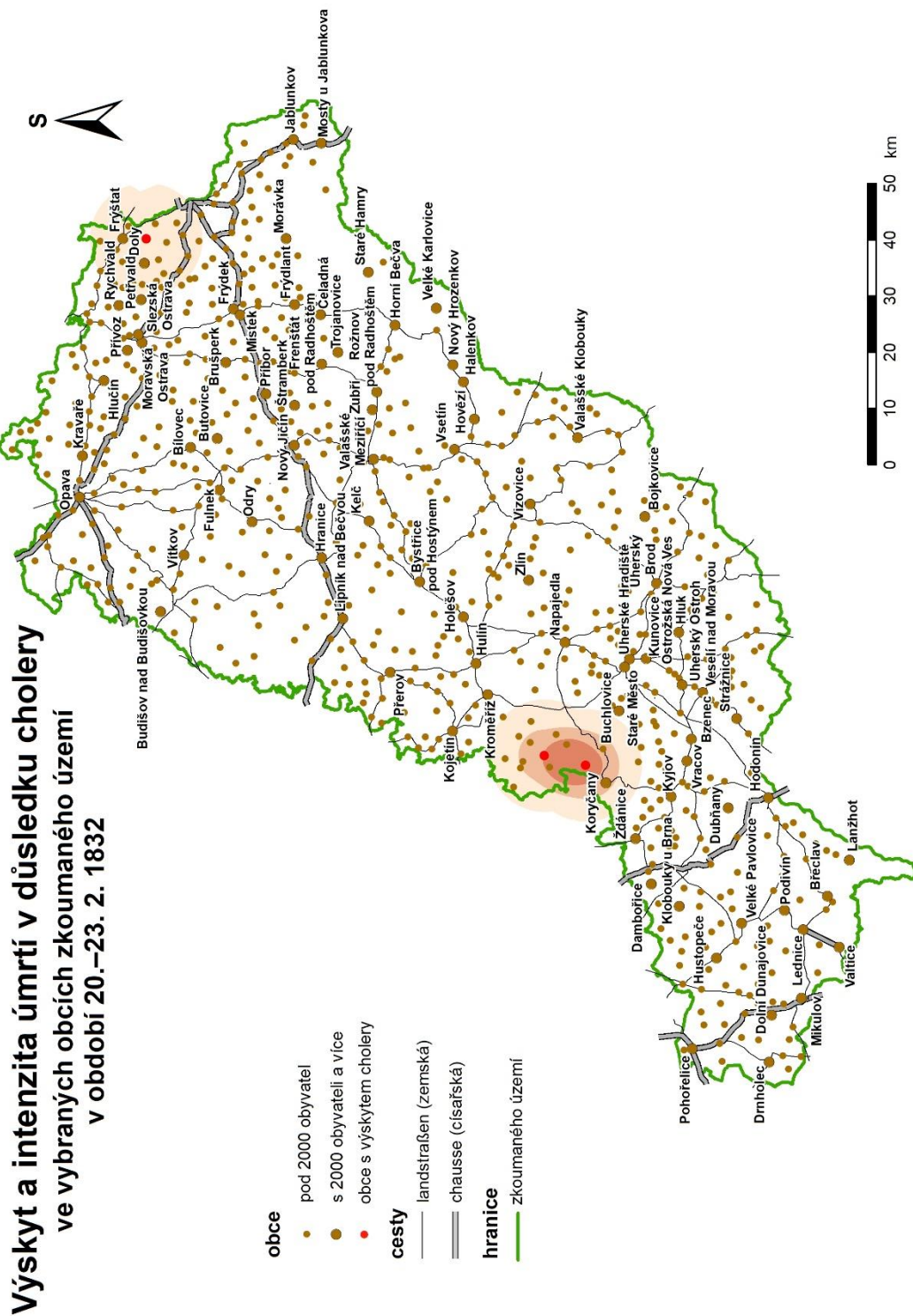

Příloha č. 68 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 12.–15. 2. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

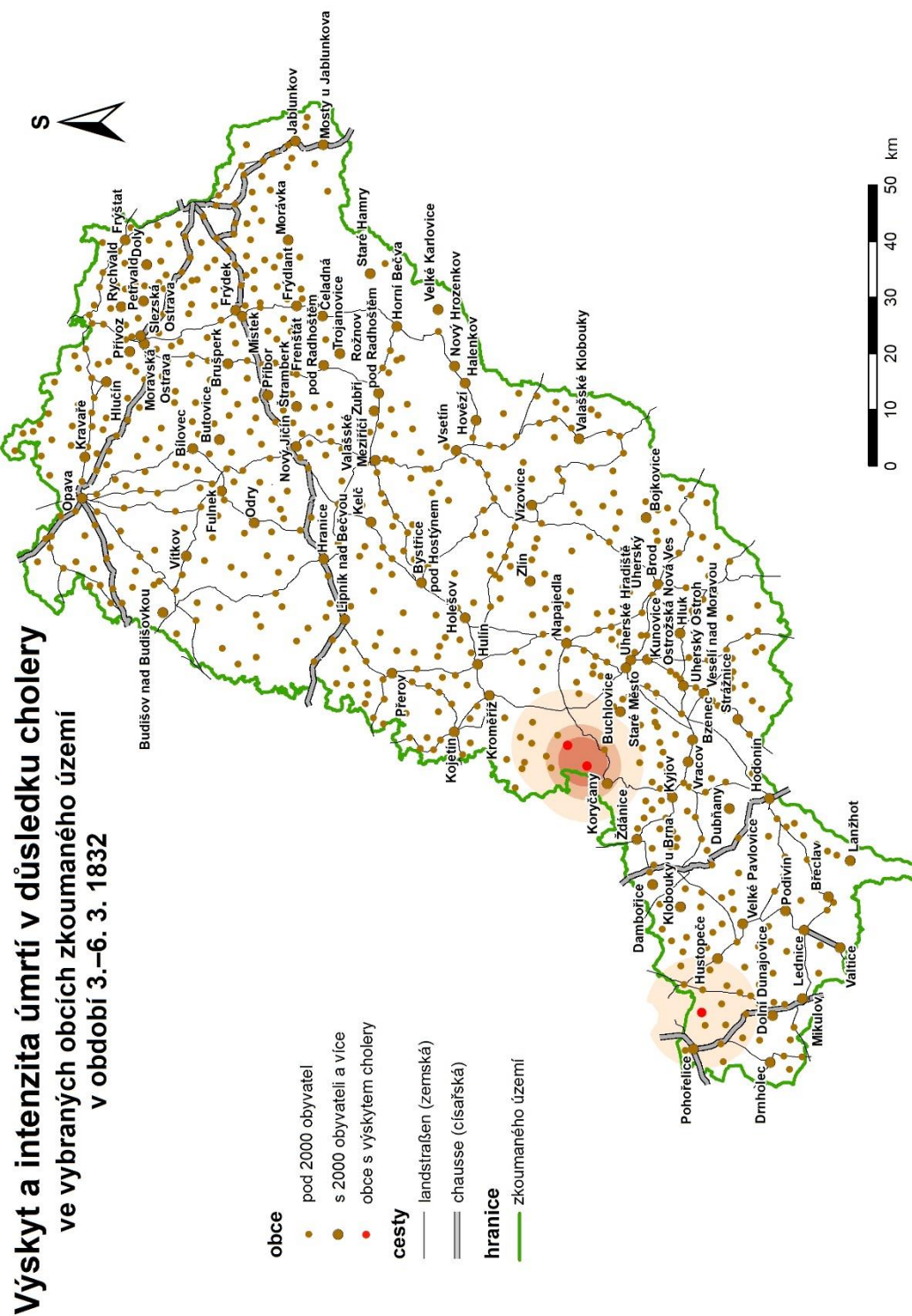

Příloha č. 70 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 20.–23. 2. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

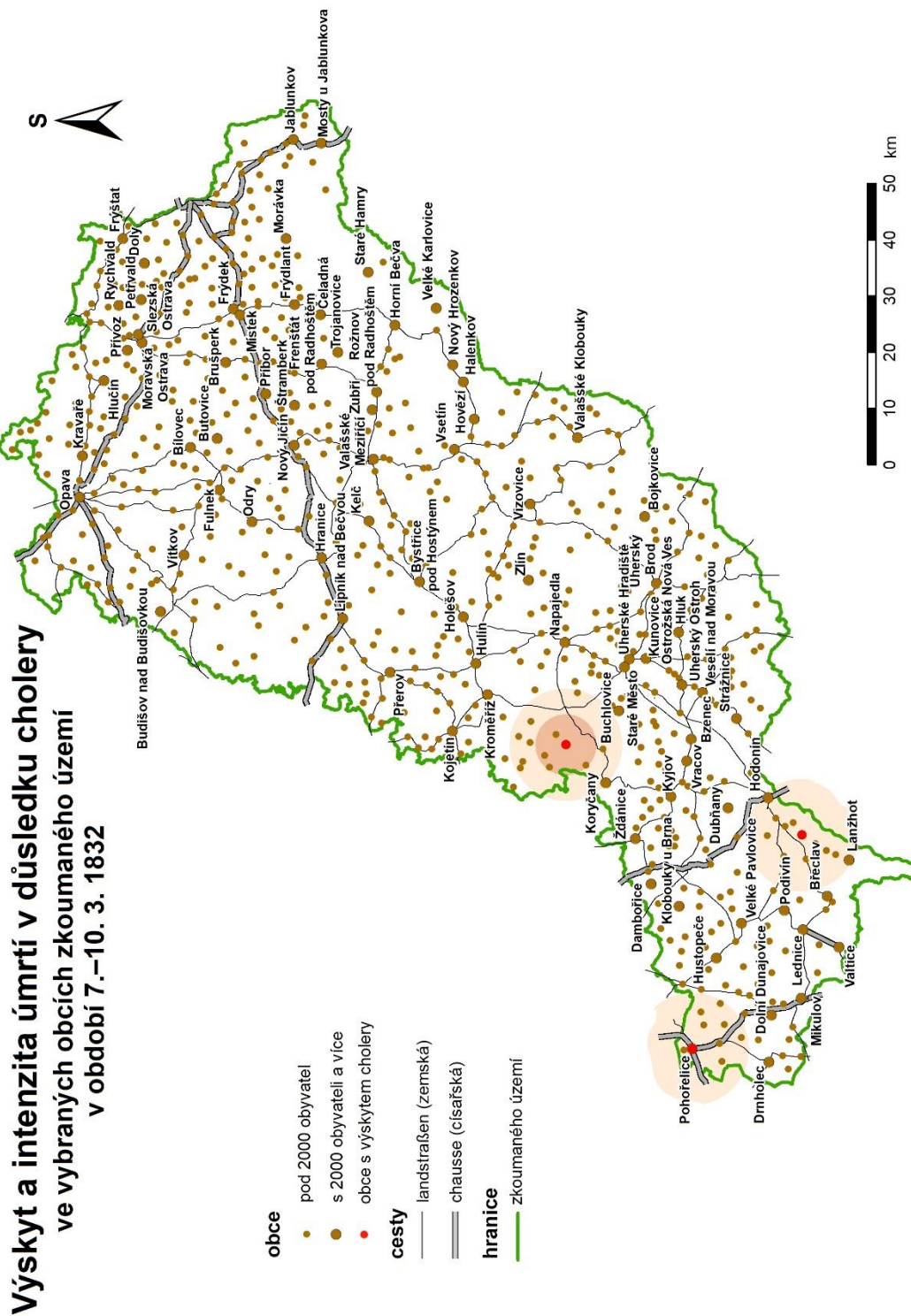

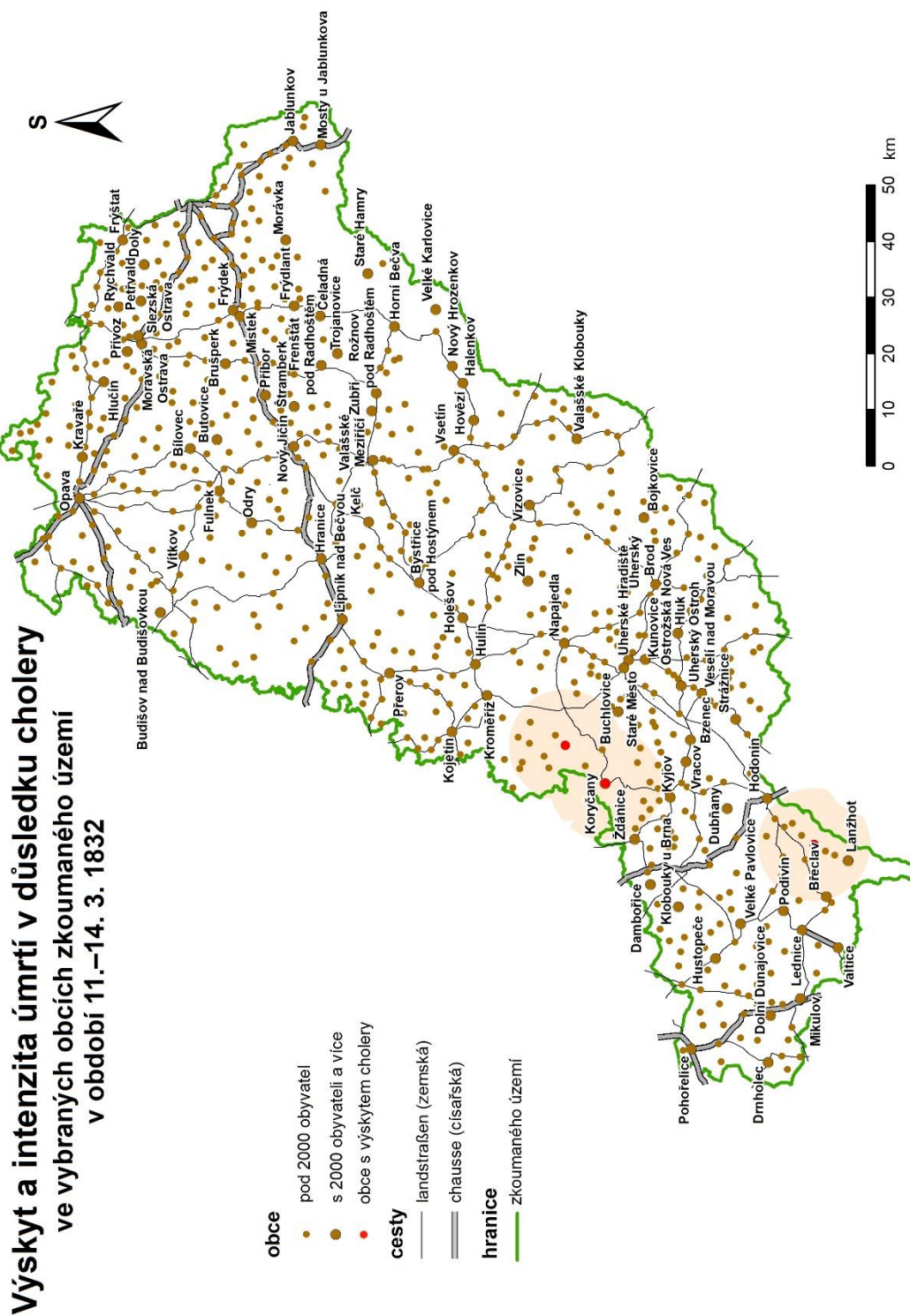
Příloha č. 73 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 3.–6. 3. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

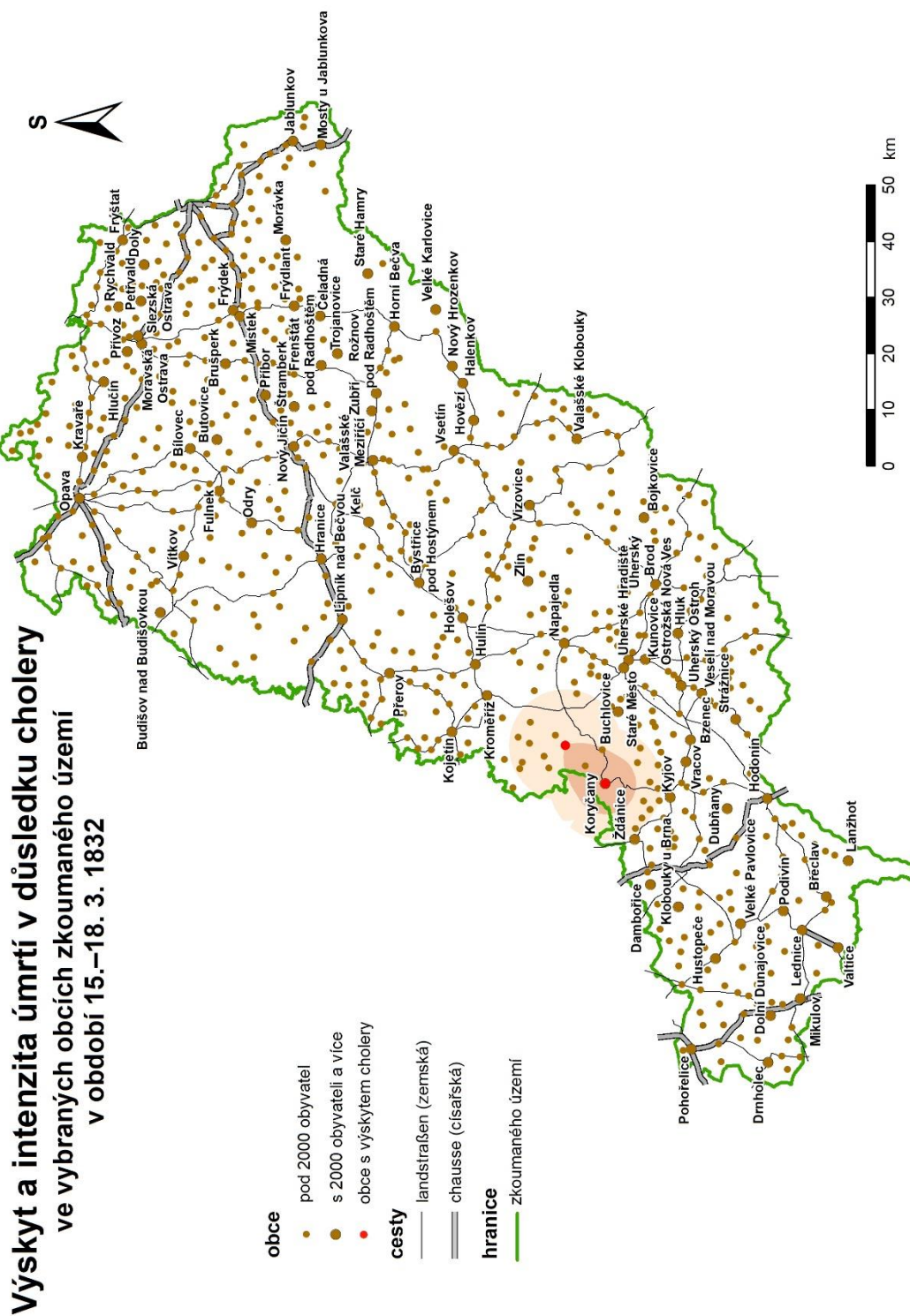
Příloha č. 74 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 7.–10. 3. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

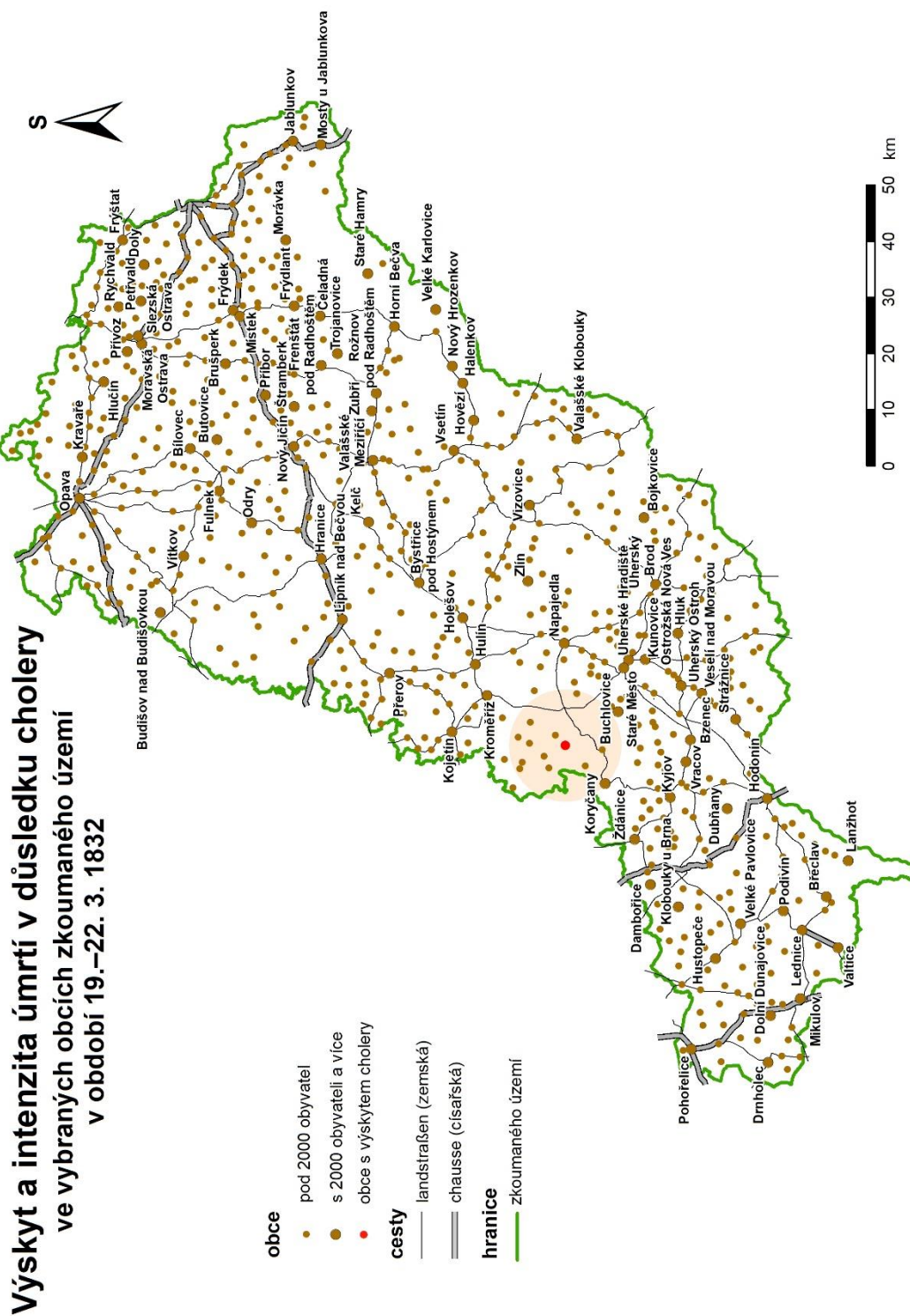
Příloha č. 75 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 11.–14. 3. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 76 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 15.–18. 3. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

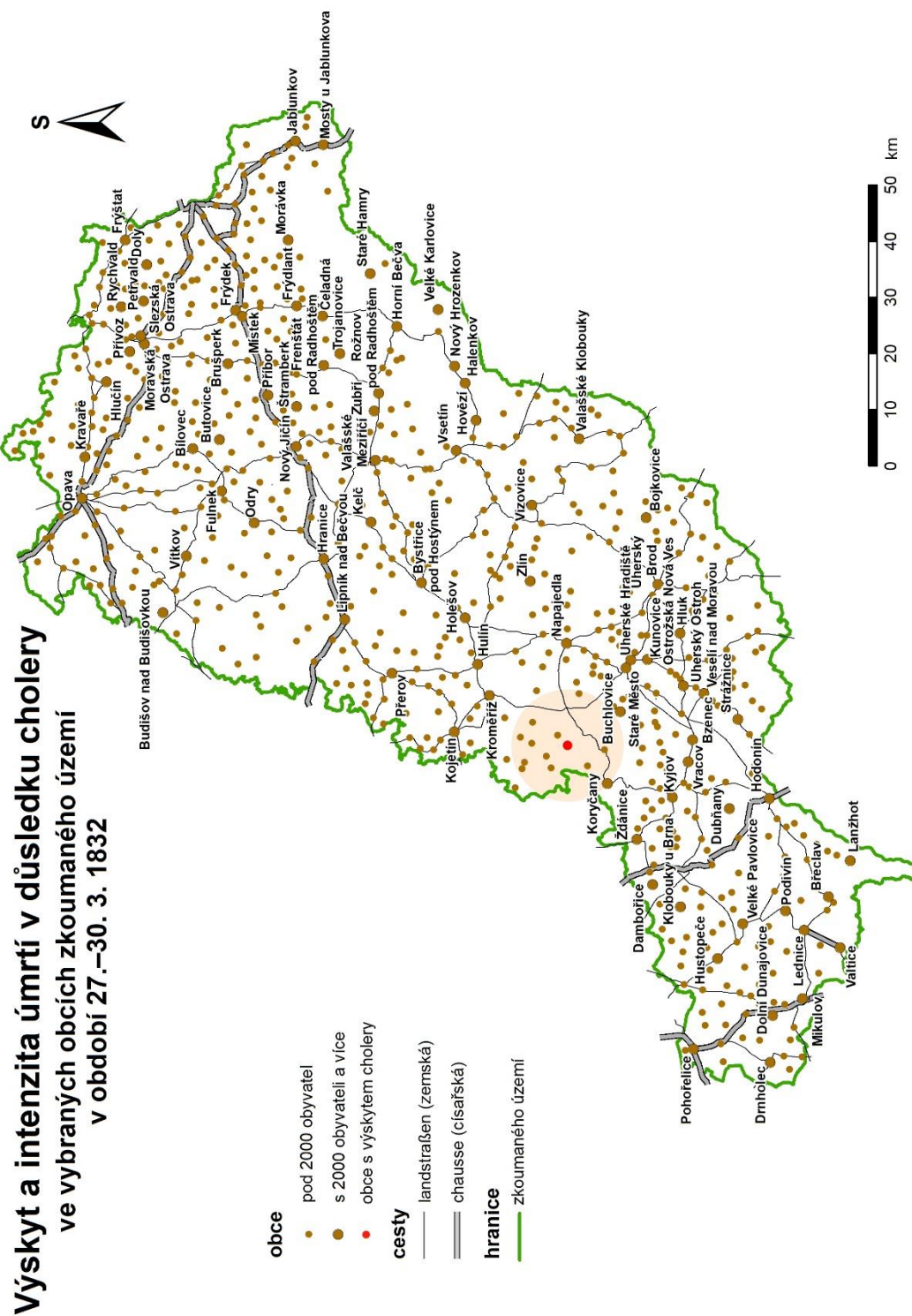

Příloha č. 77 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 19.–22. 3. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

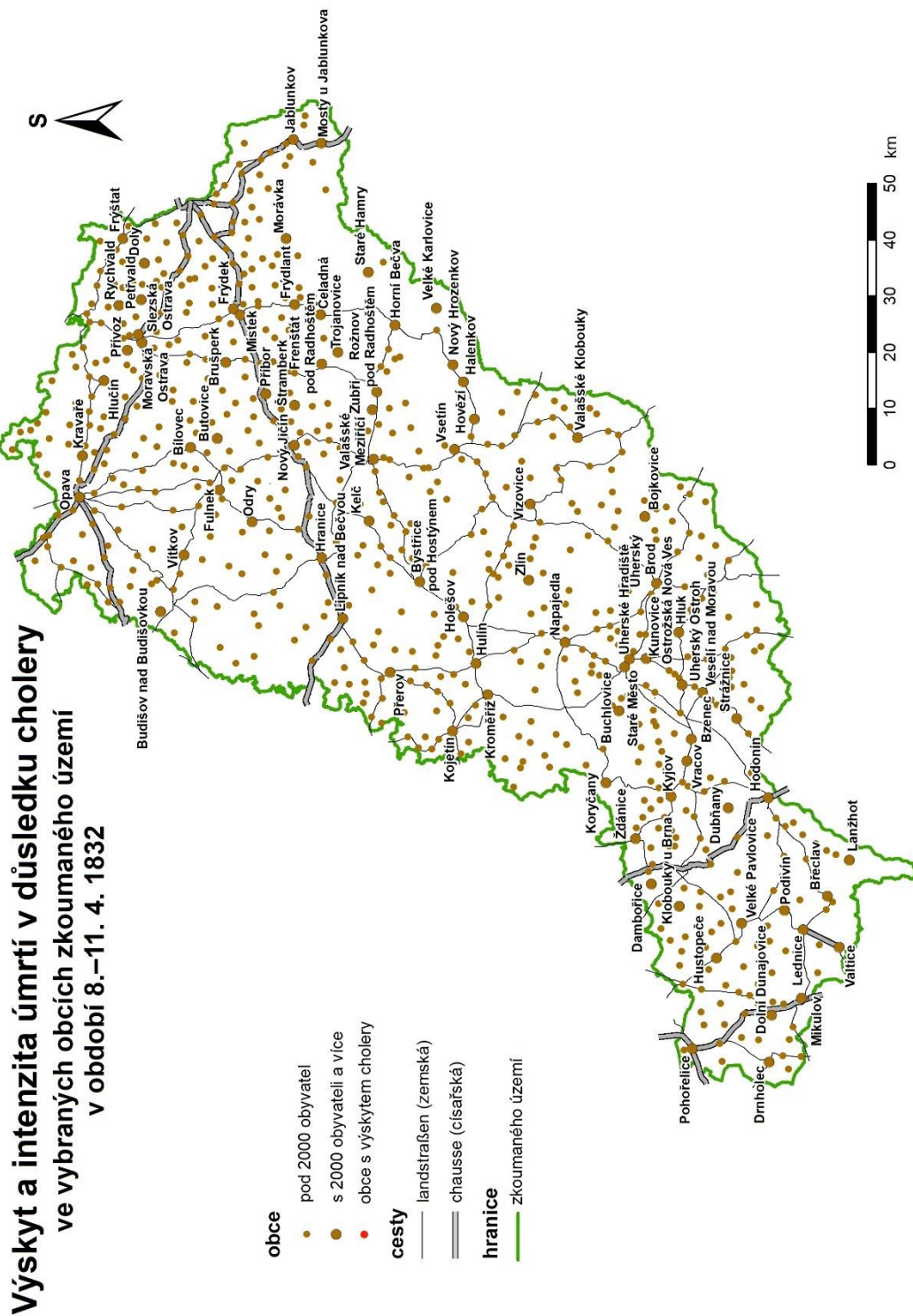

Příloha č. 79 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 27.–30. 3. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

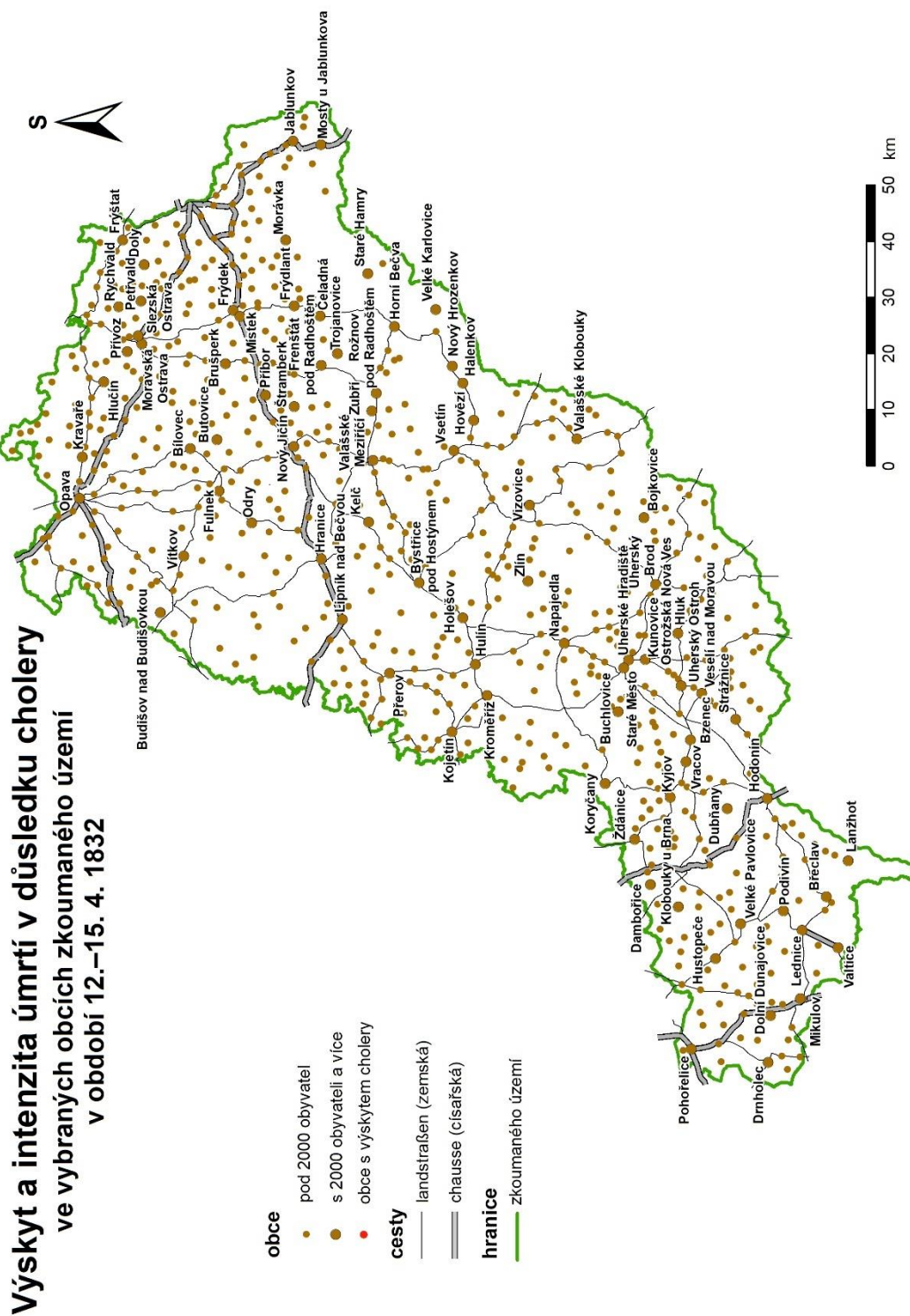

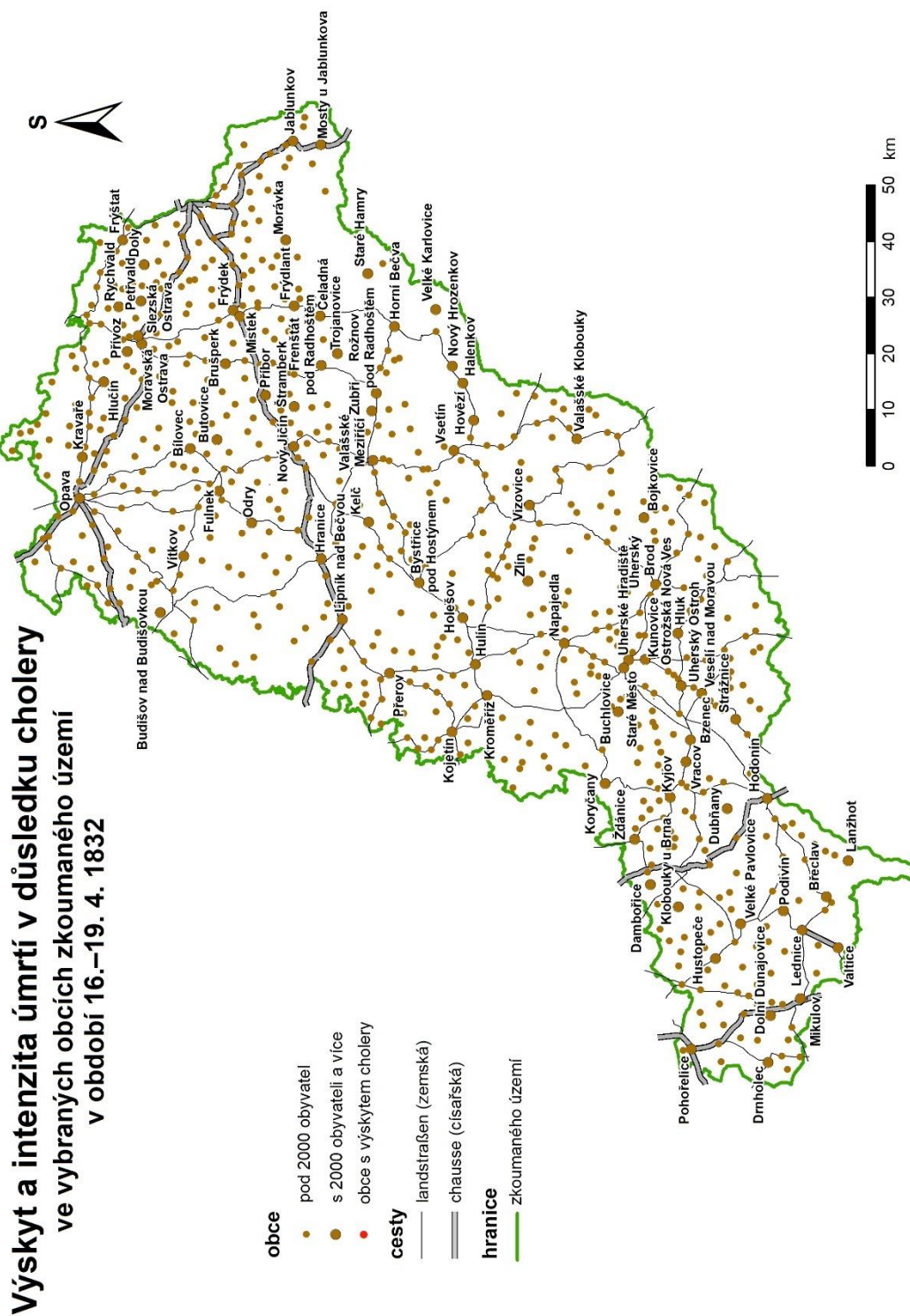
Příloha č. 82 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 8.–11. 4. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 83 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 12.–15. 4. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

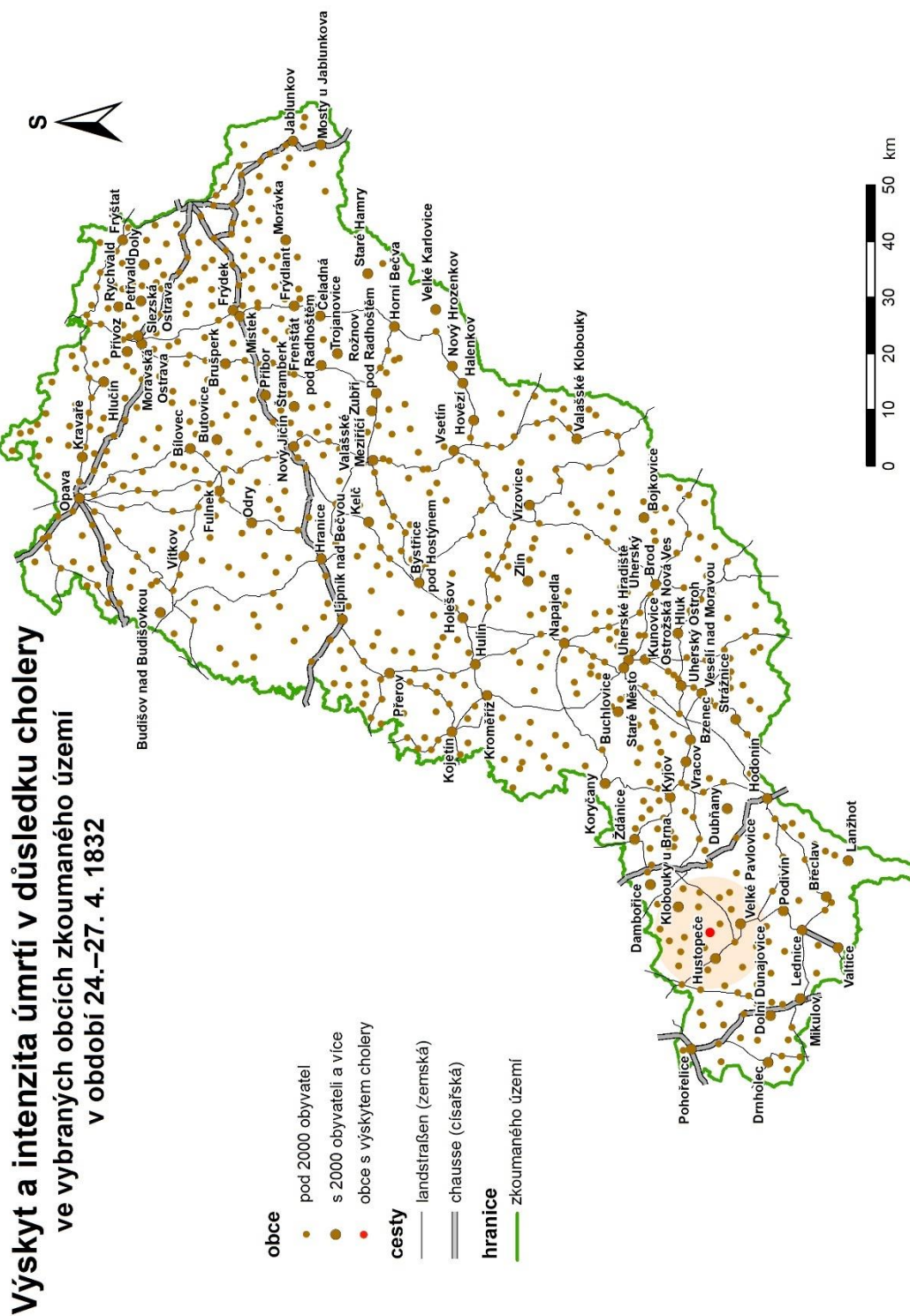

Příloha č. 84 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 16.–19. 4. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

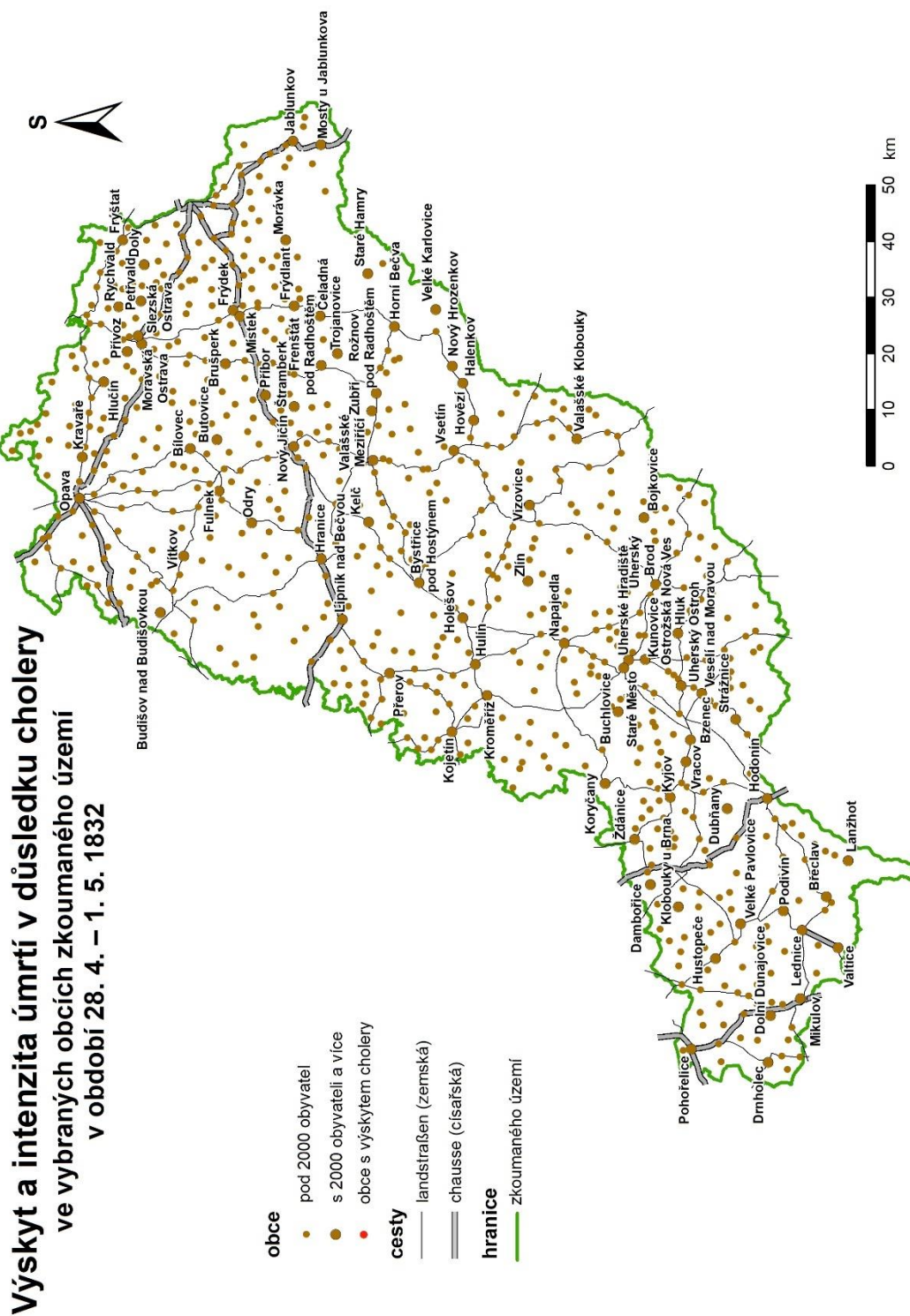

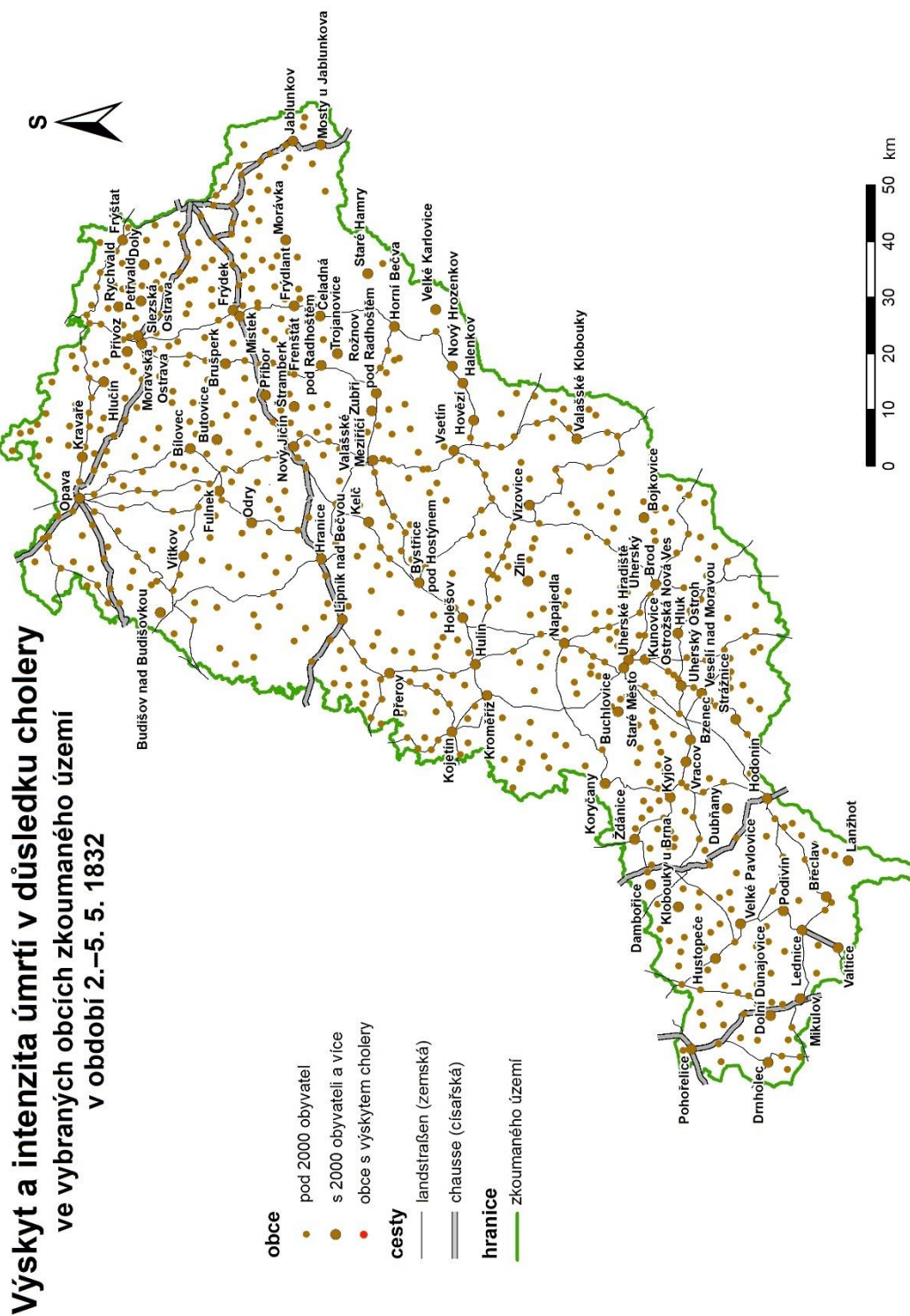
Příloha č. 86 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 24.–27. 4. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 87 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 28. 4. – 1. 5. 1832

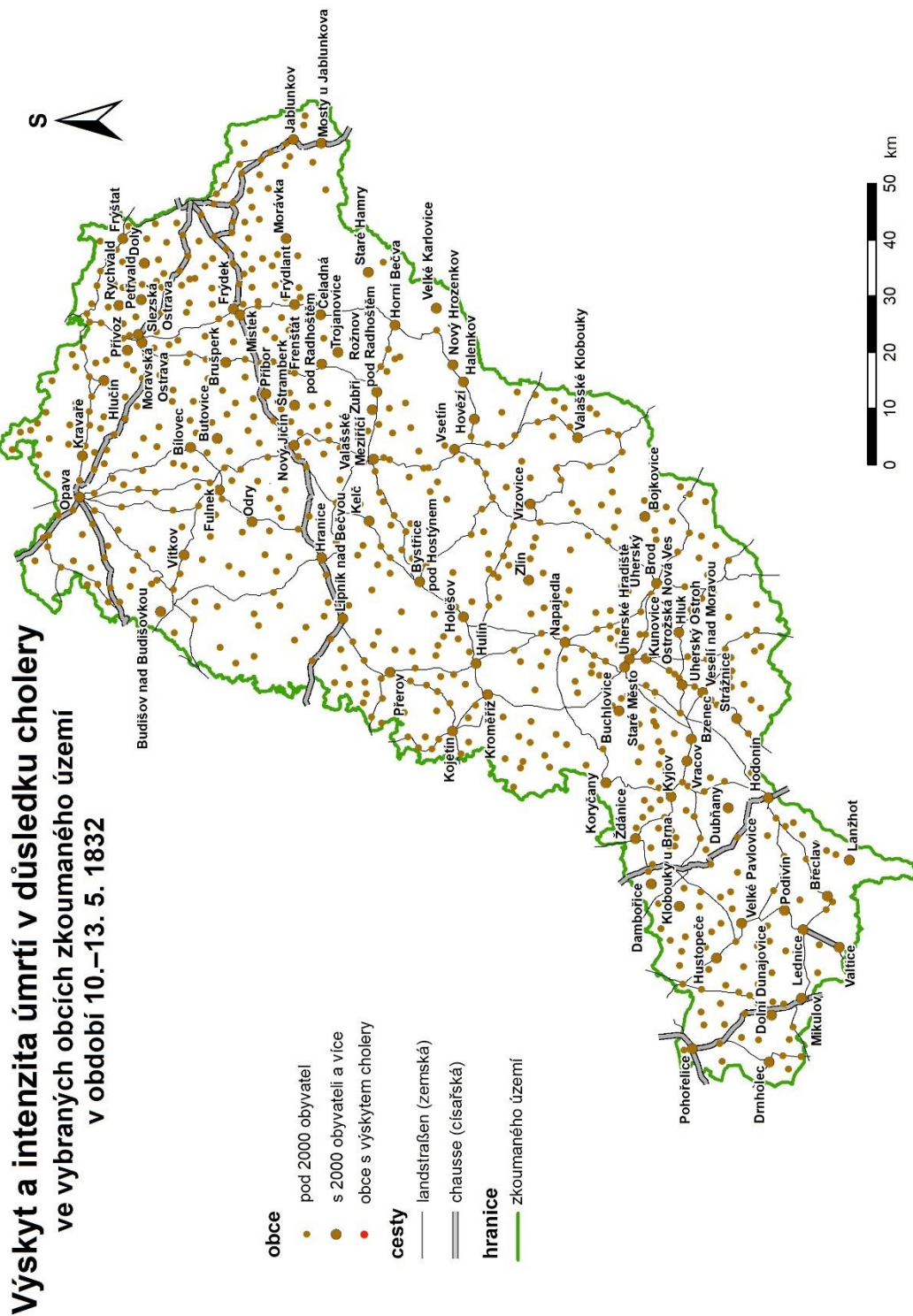
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 88 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 2.–5. 5. 1832

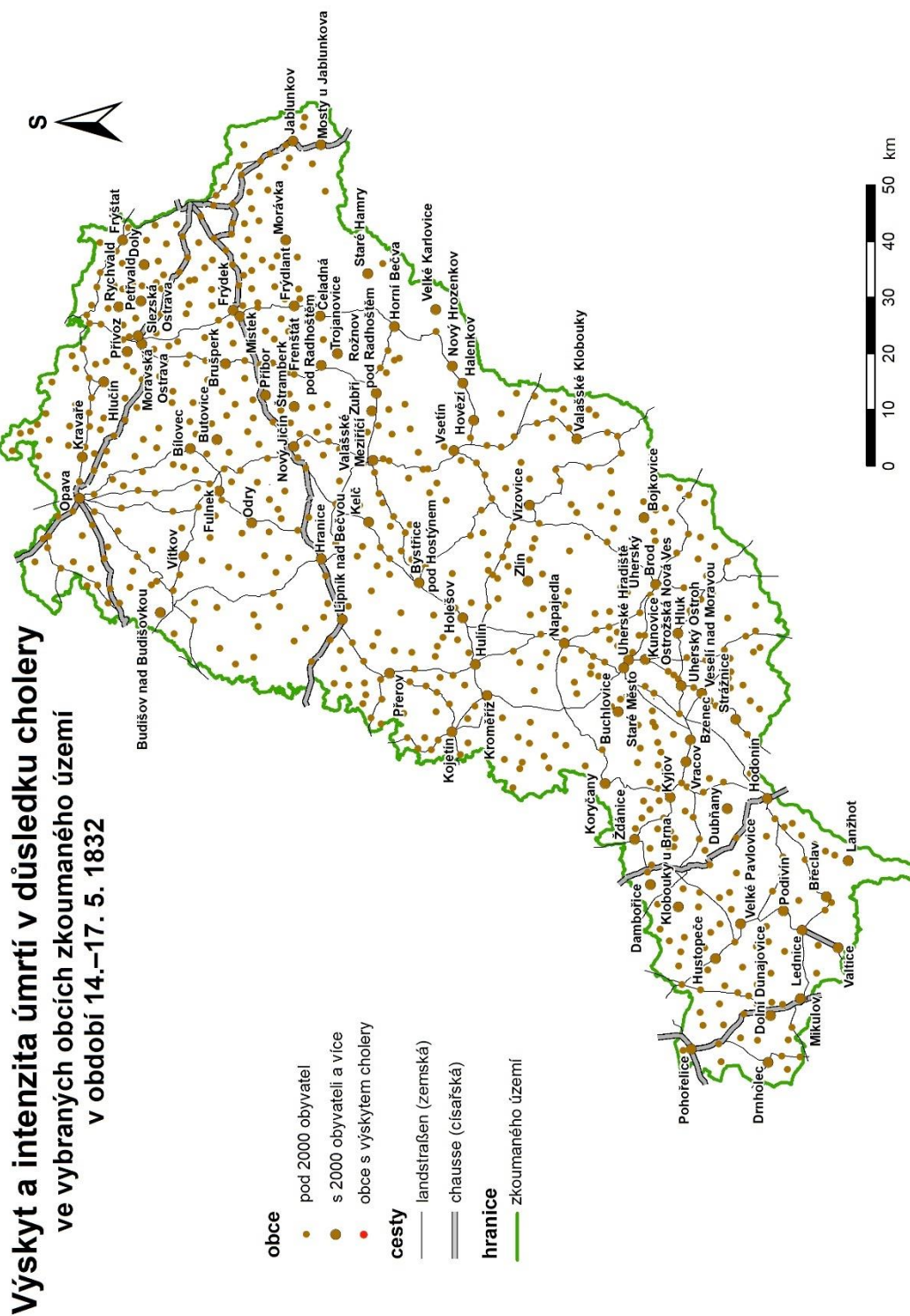
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

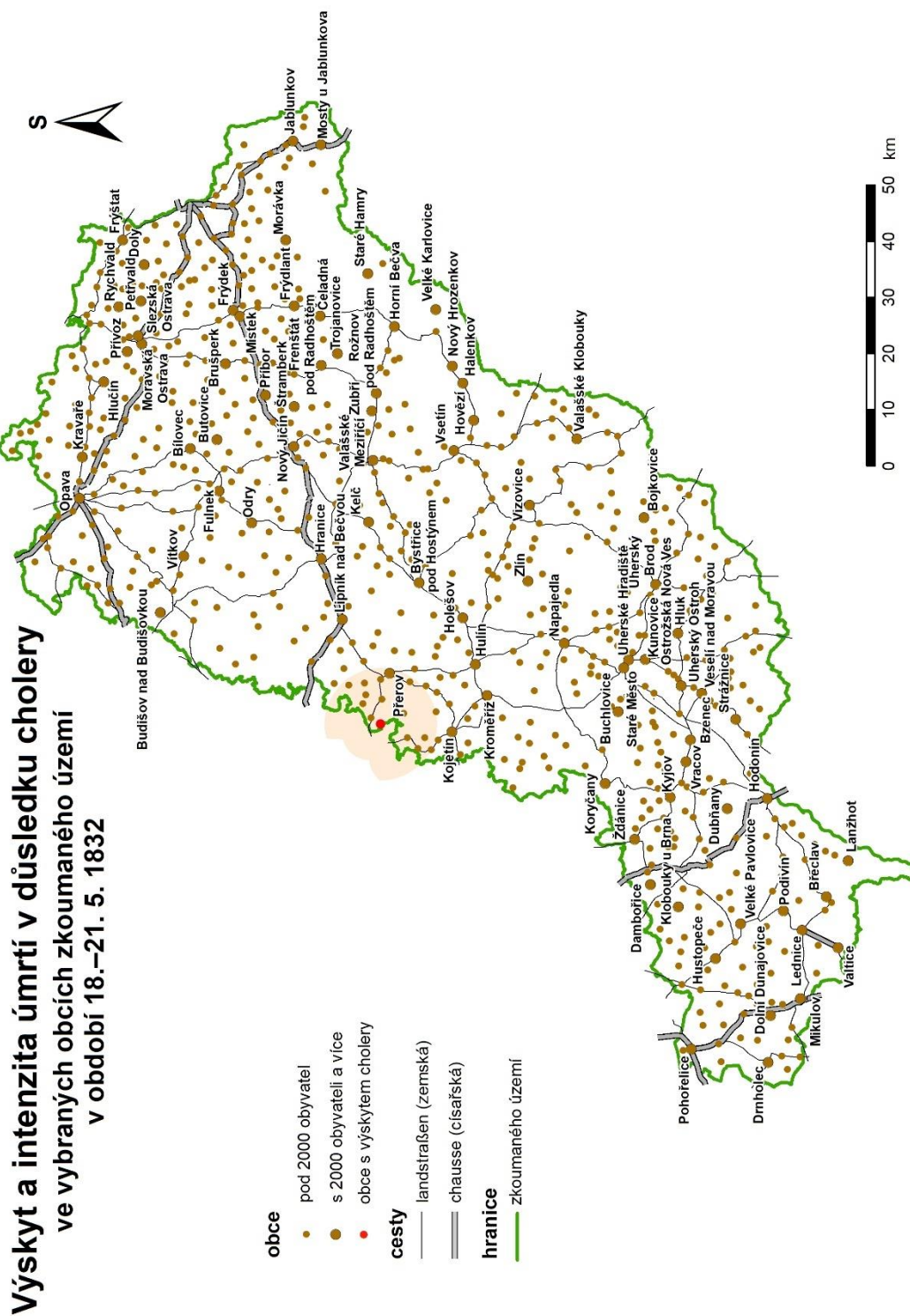
Příloha č. 90 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 10.–13. 5. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 91 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 14.–17. 5. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

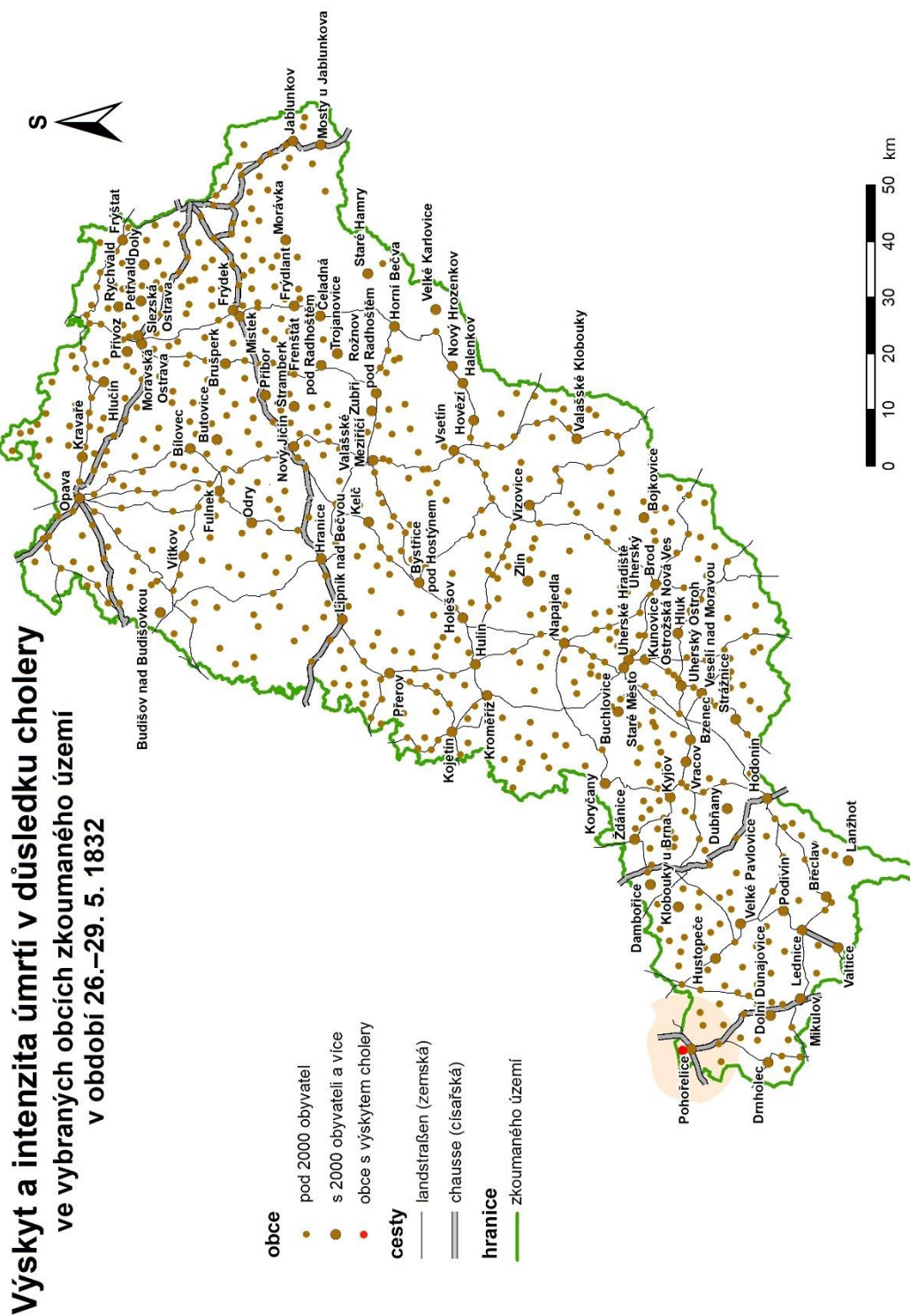

Příloha č. 92 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 18.–21. 5. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

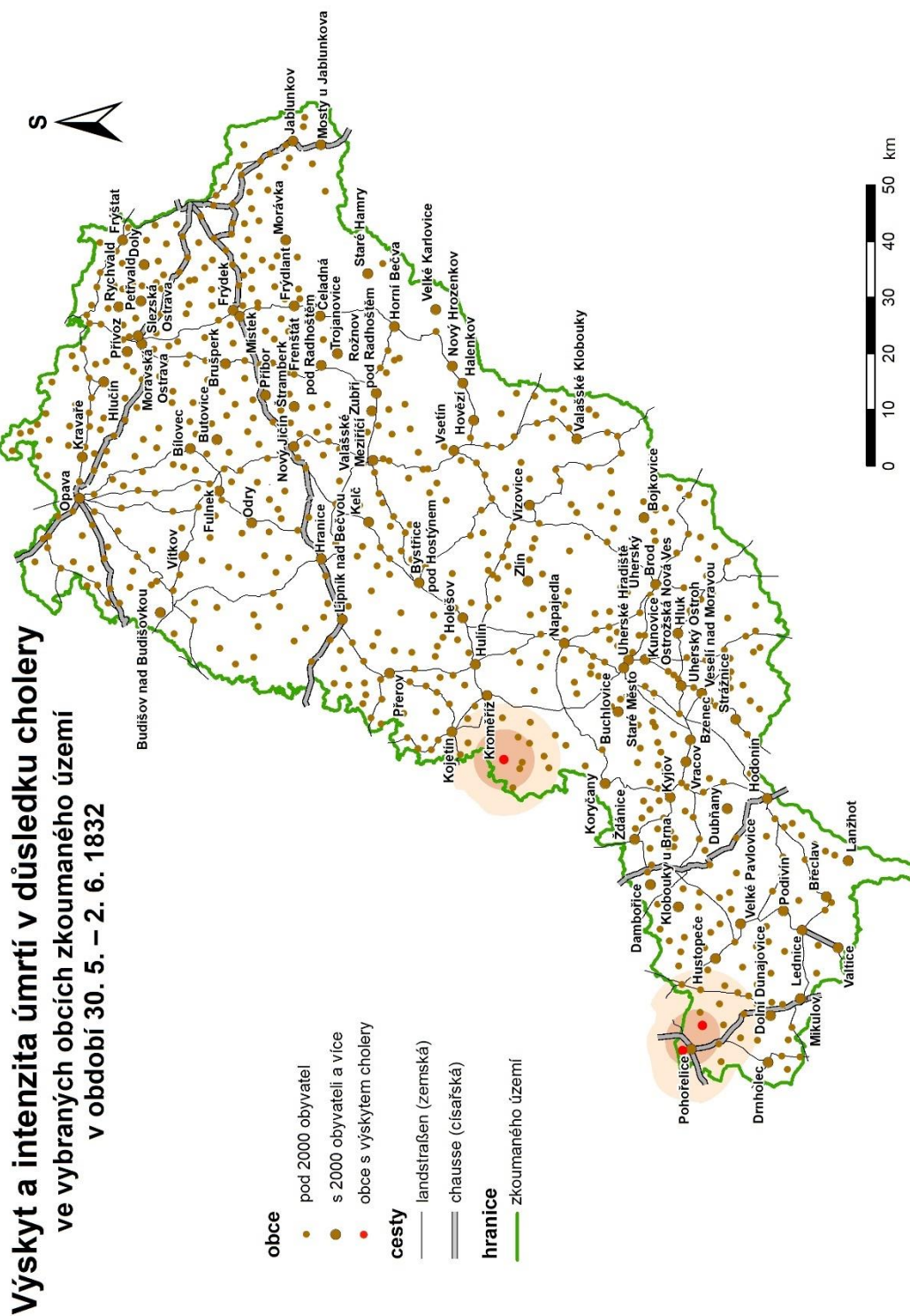

Příloha č. 94 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 26.–29. 5. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

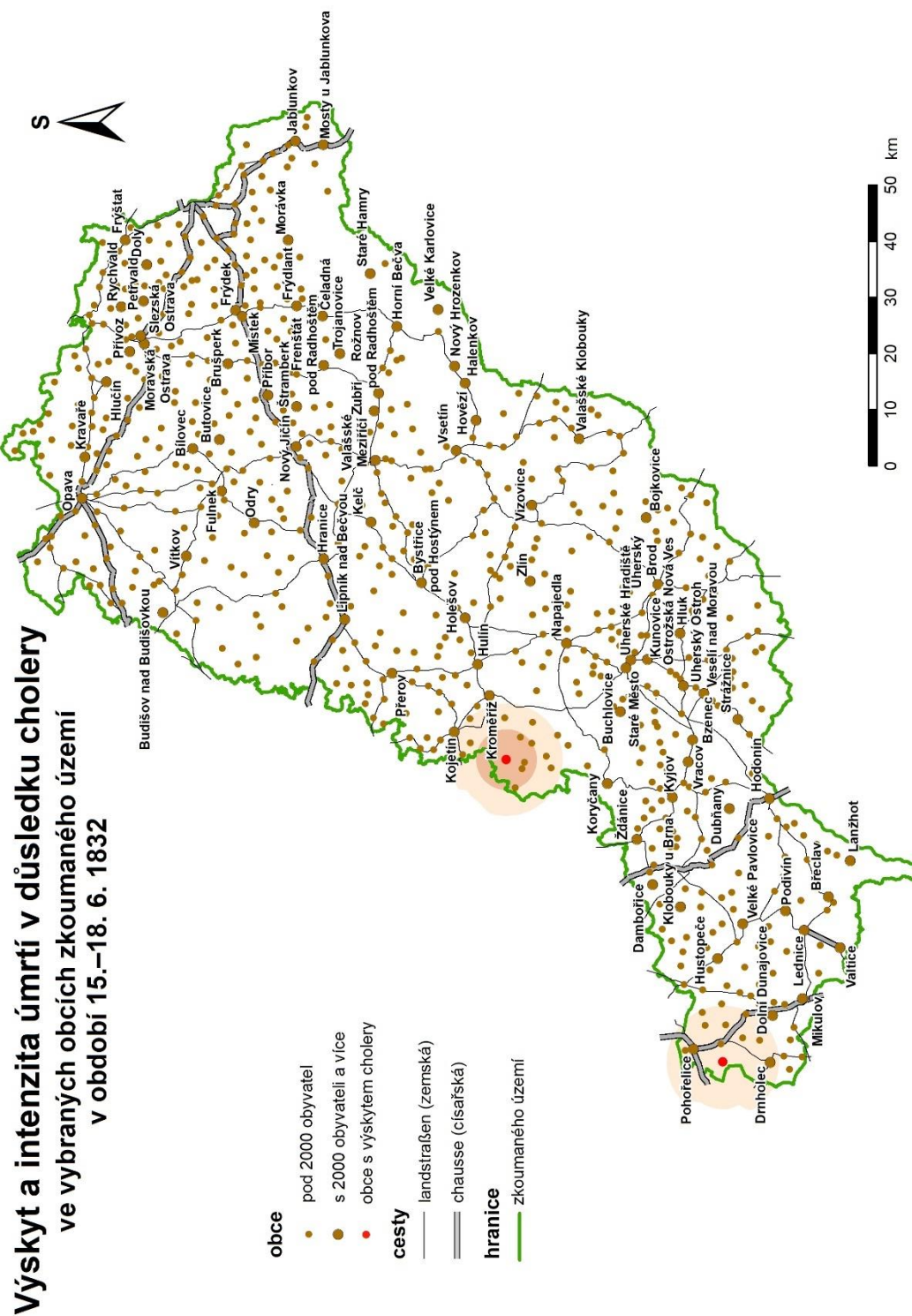
Příloha č. 95 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 30. 5. – 2. 6. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

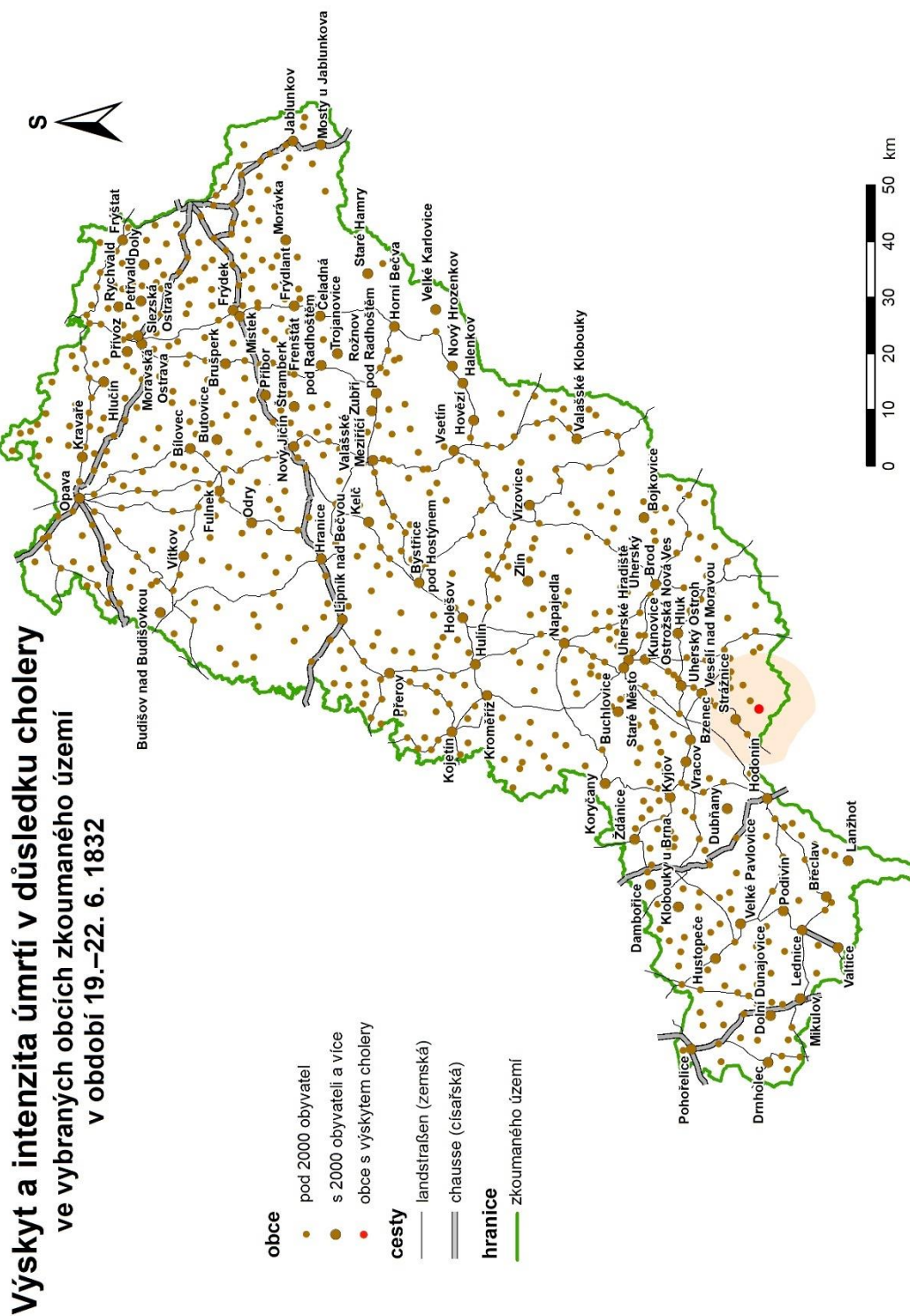

Příloha č. 99 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 15.–18. 6. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

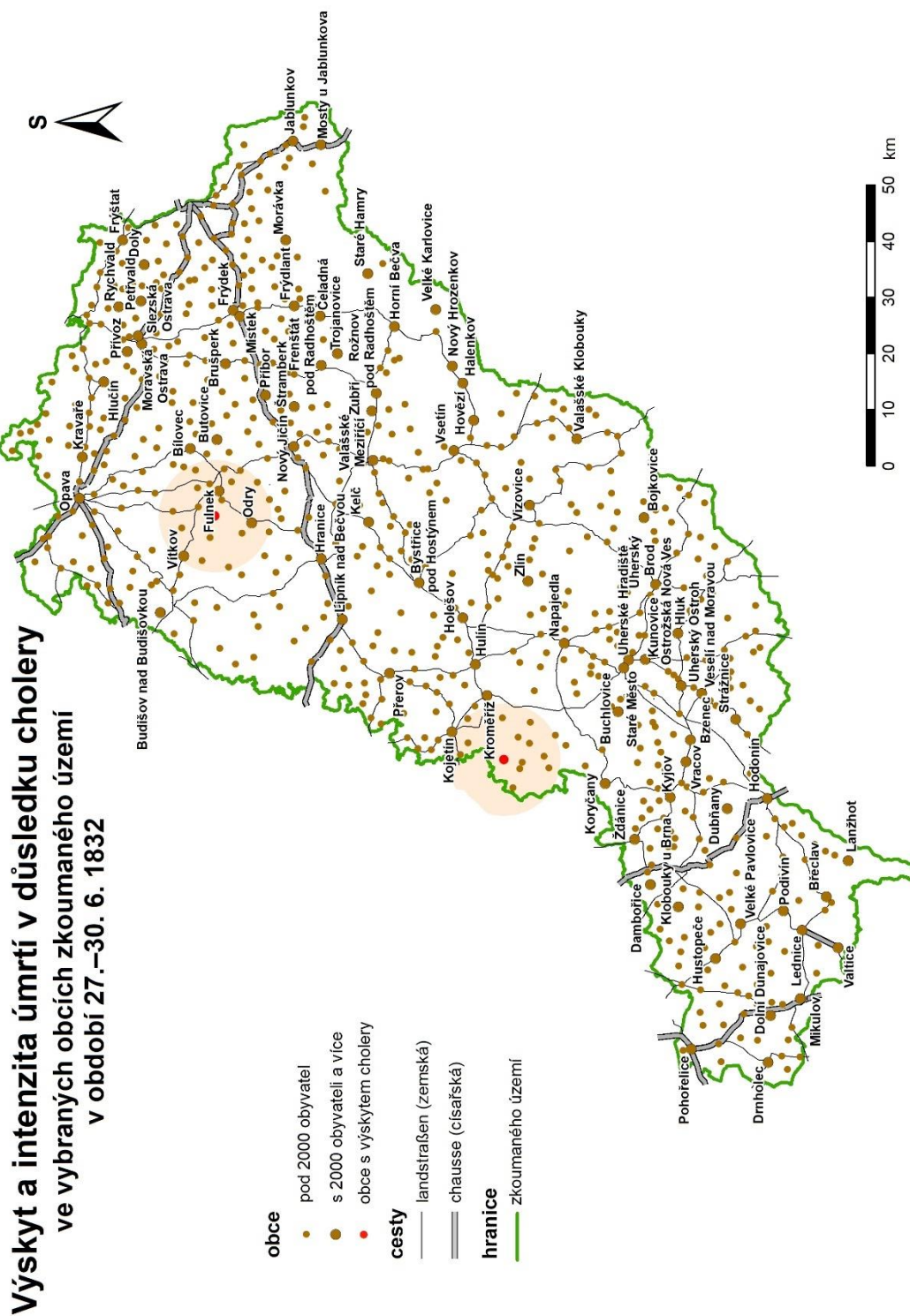

Příloha č. 100 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 19.–22. 6. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

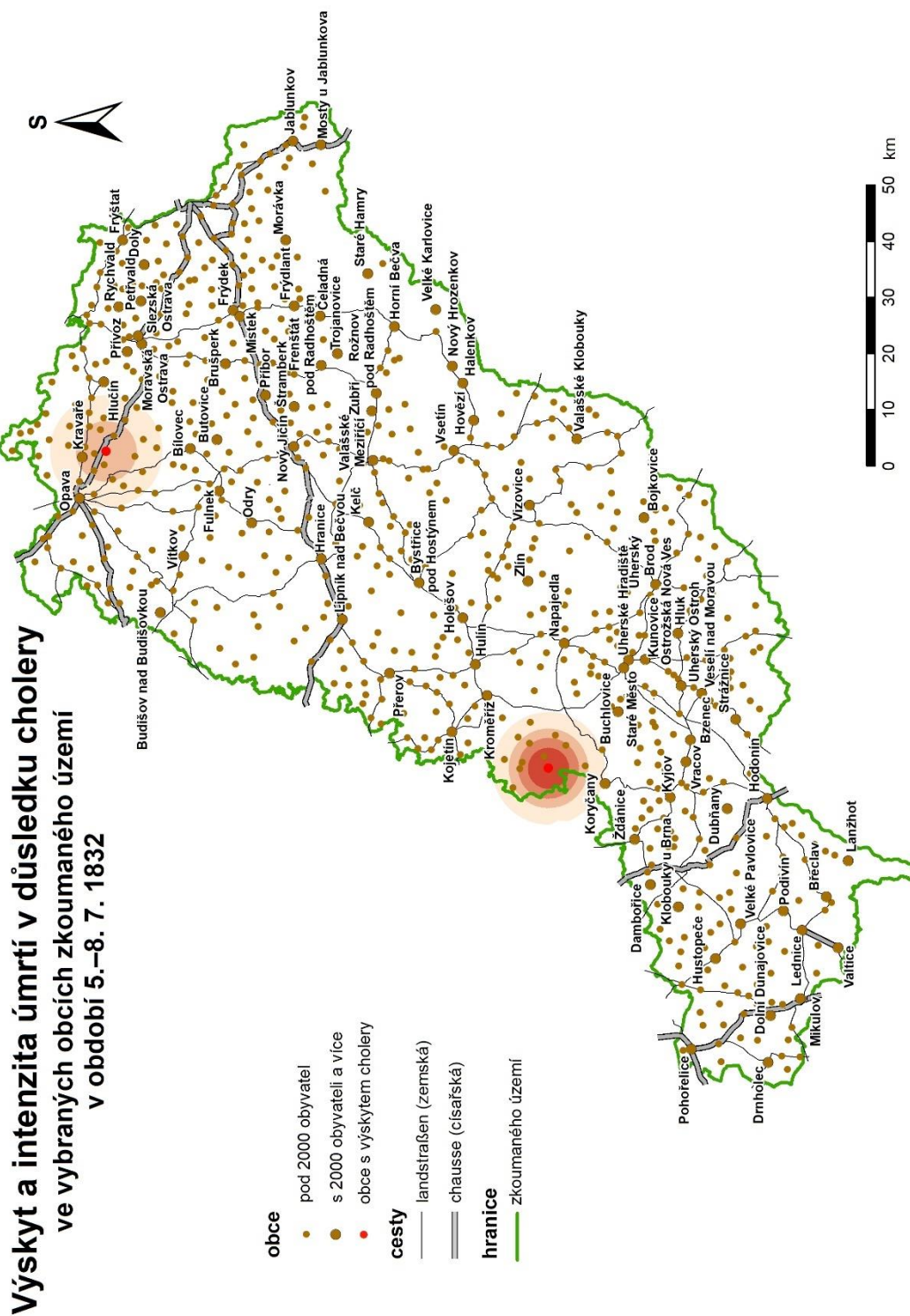

Příloha č. 102 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 27.–30. 6. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

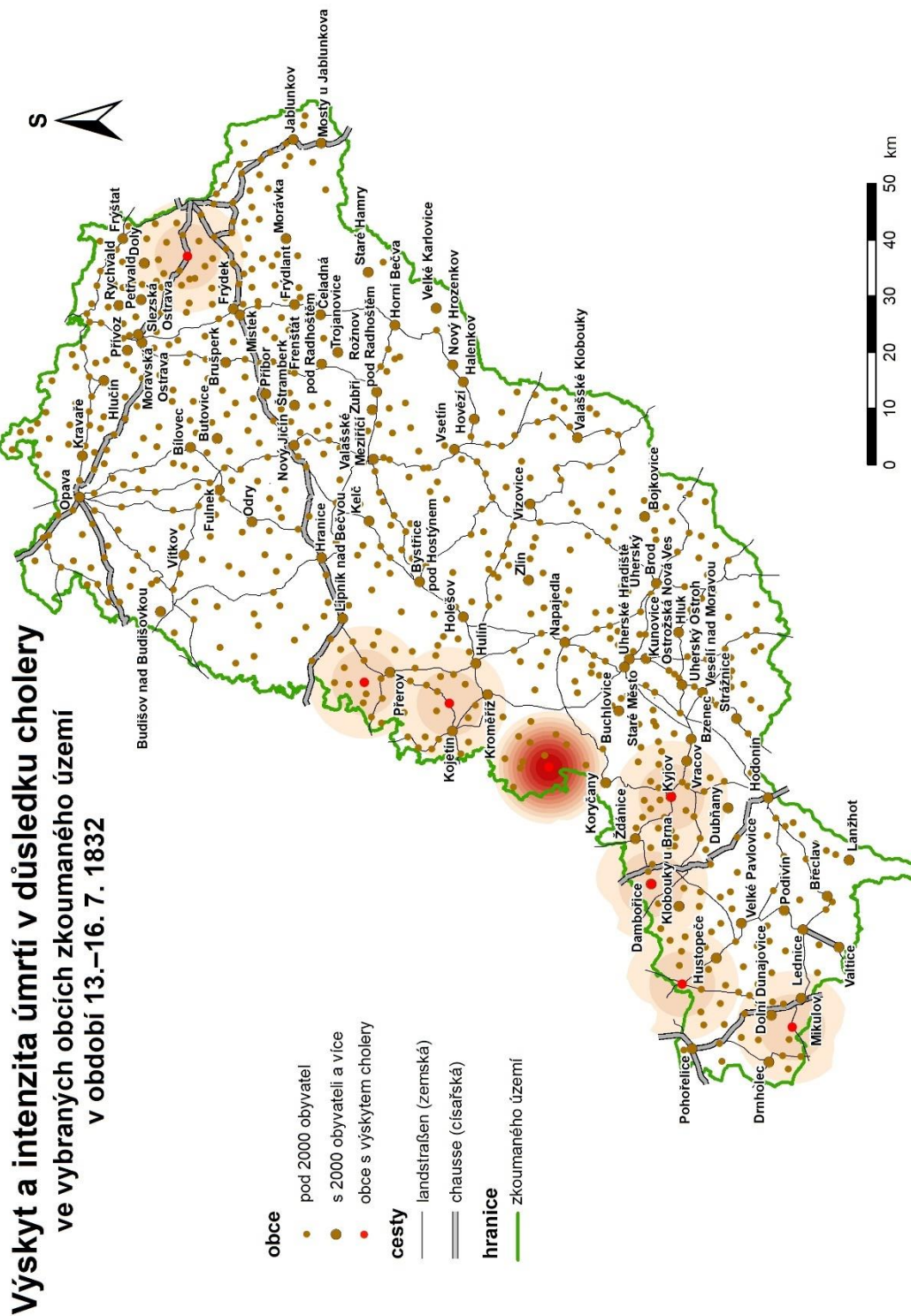

Příloha č. 104 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 5.–8. 7. 1832

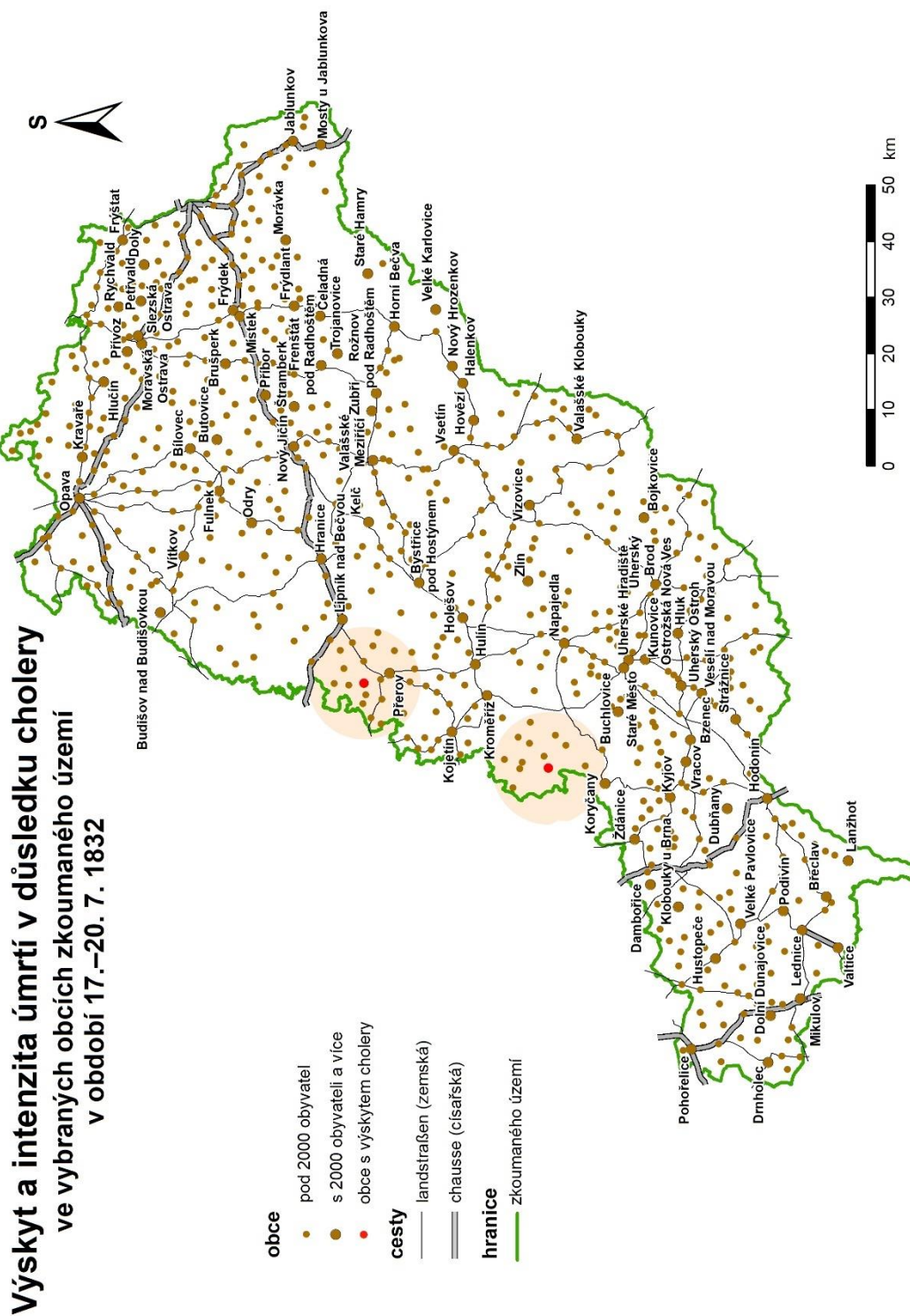
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

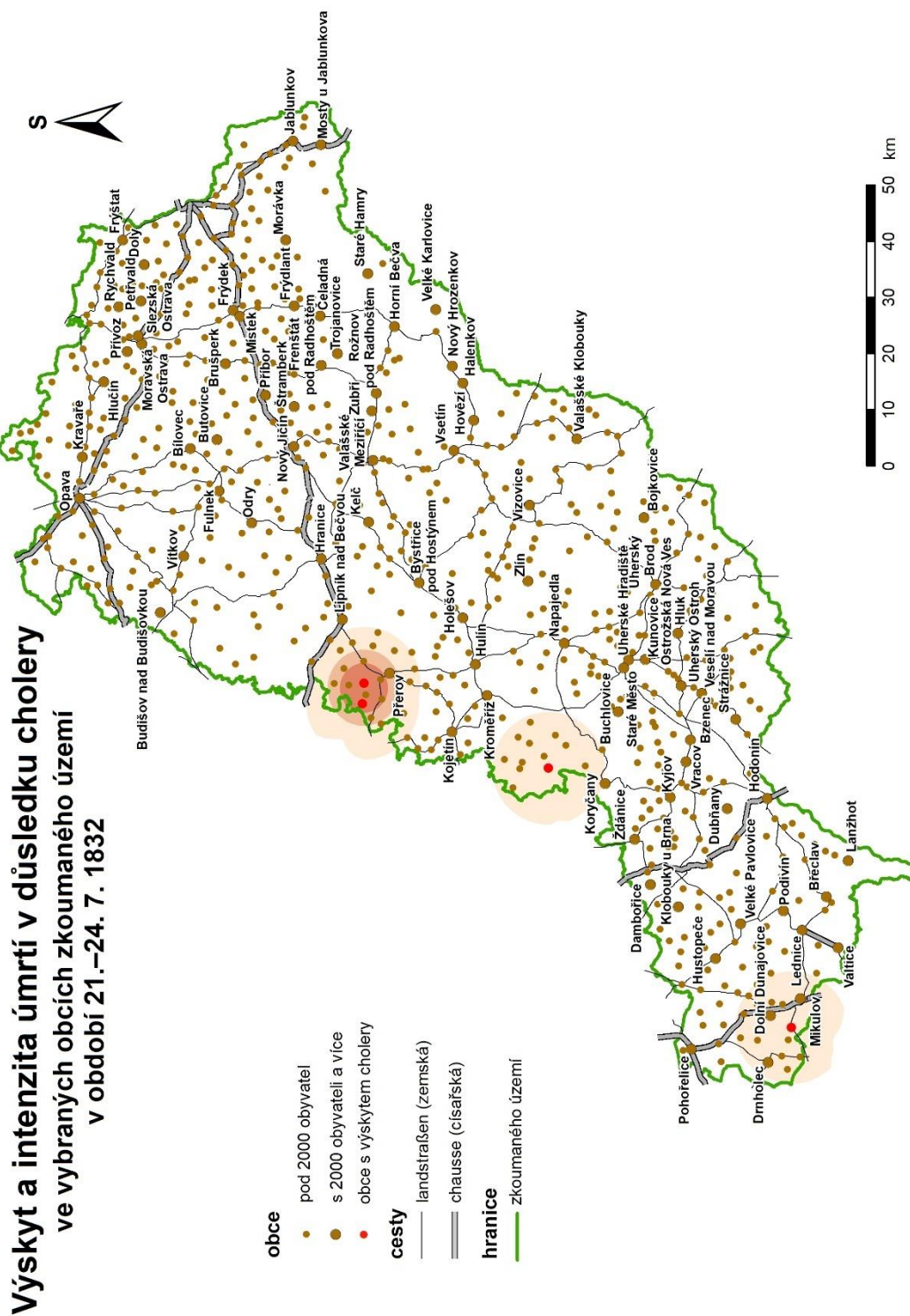
Příloha č. 106 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 13.–16. 7. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 107 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 17.–20. 7. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

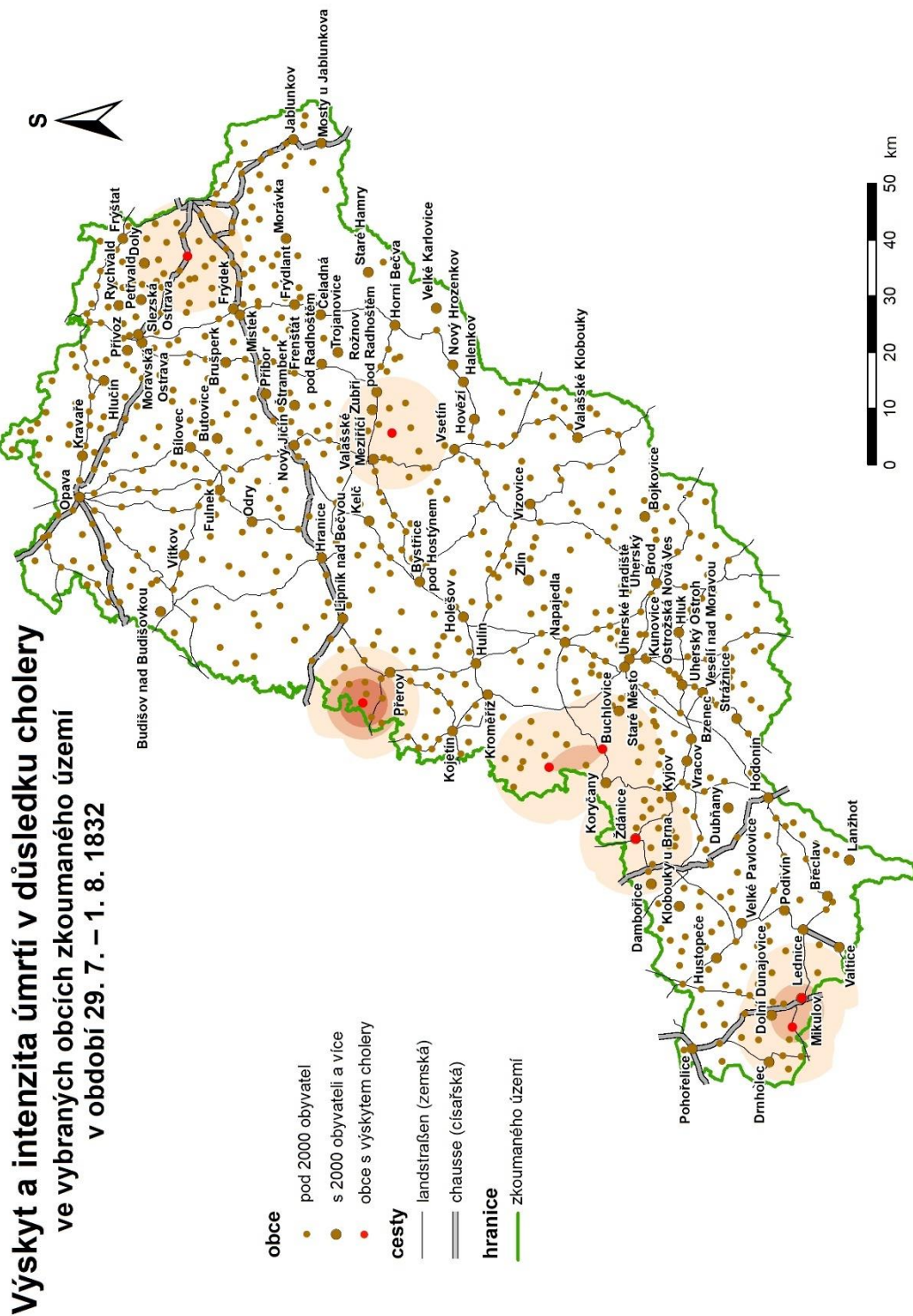

Příloha č. 108 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 21.–24. 7. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

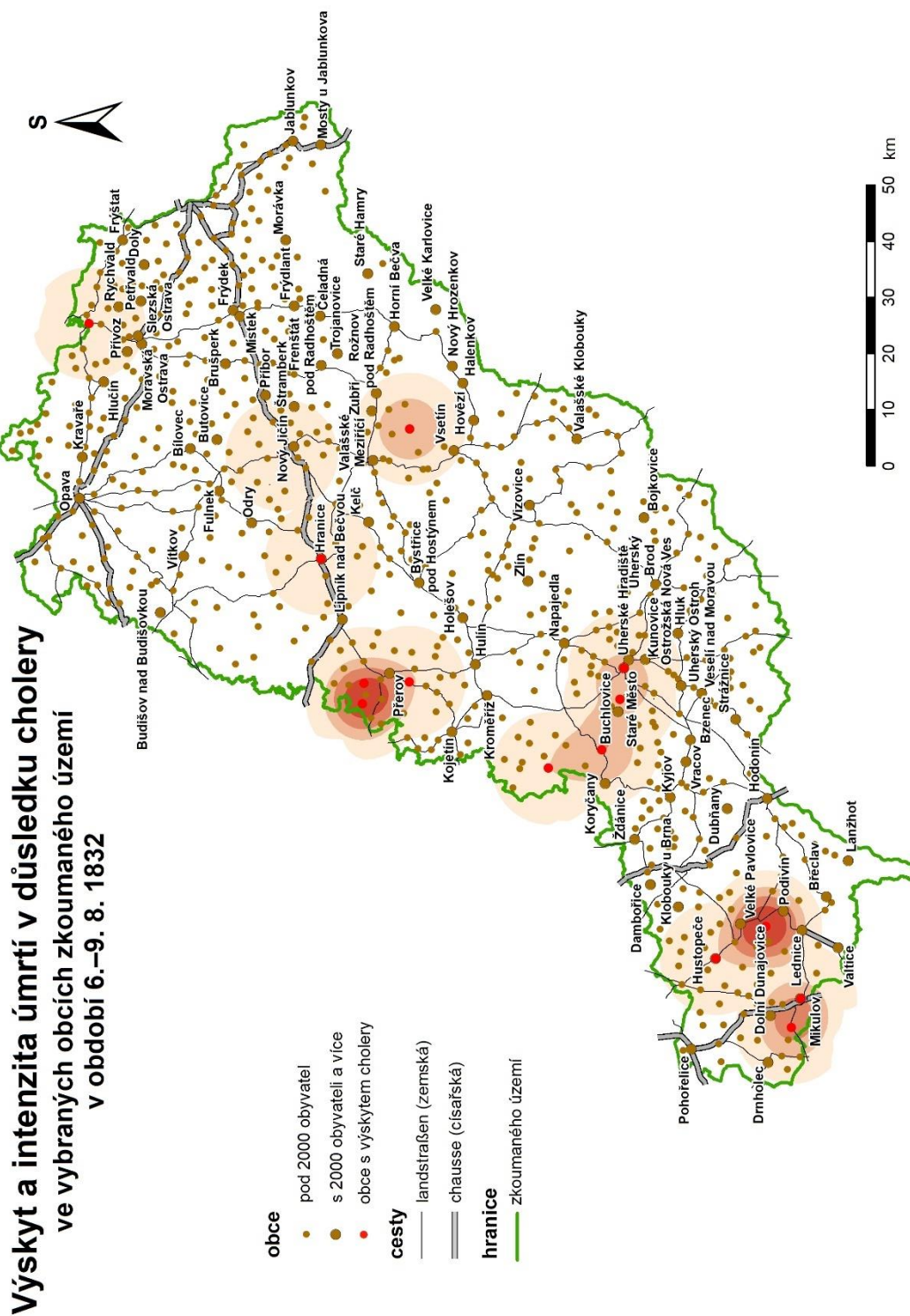

Příloha č. 110 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 29. 7. – 1. 8. 1832

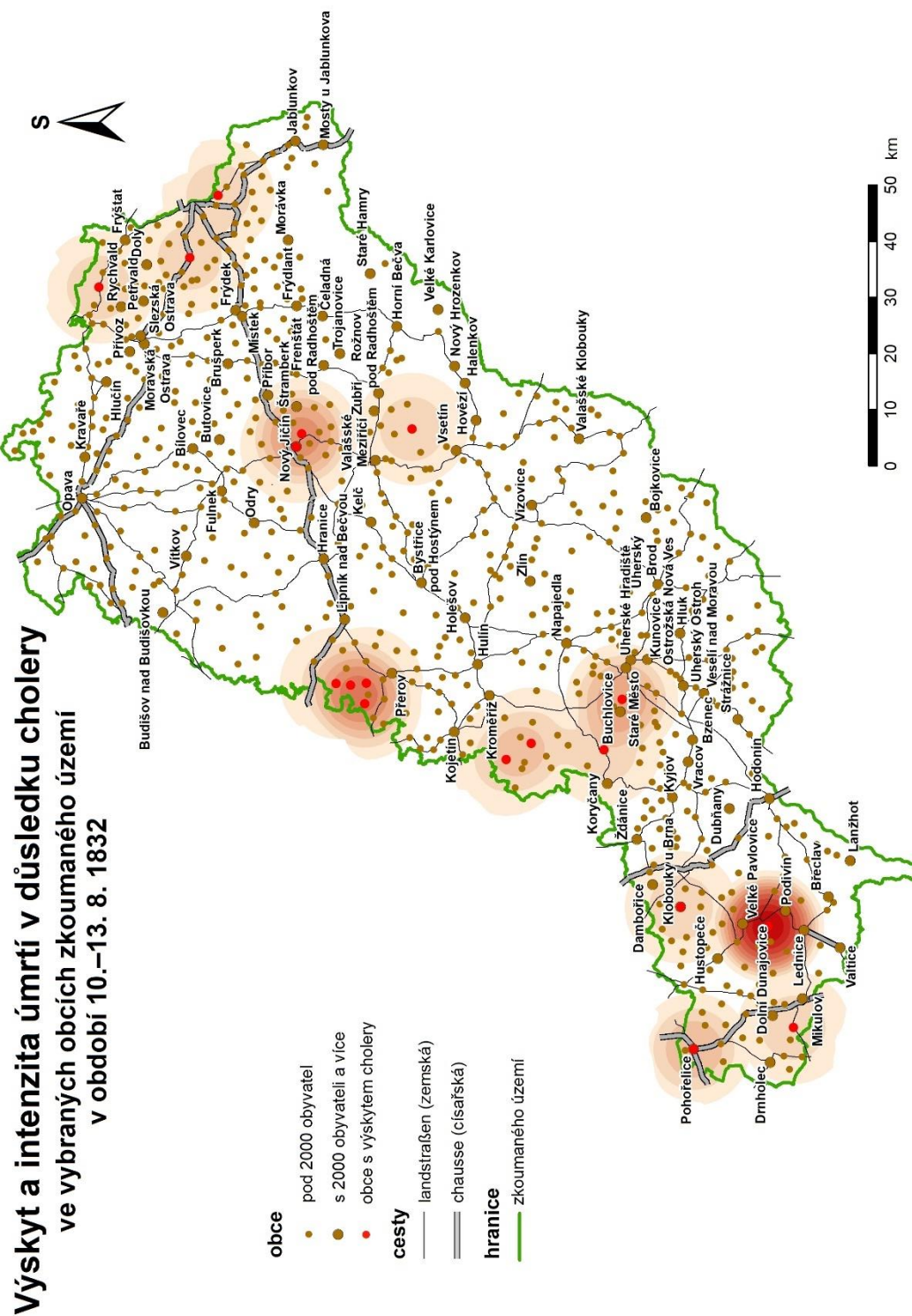
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

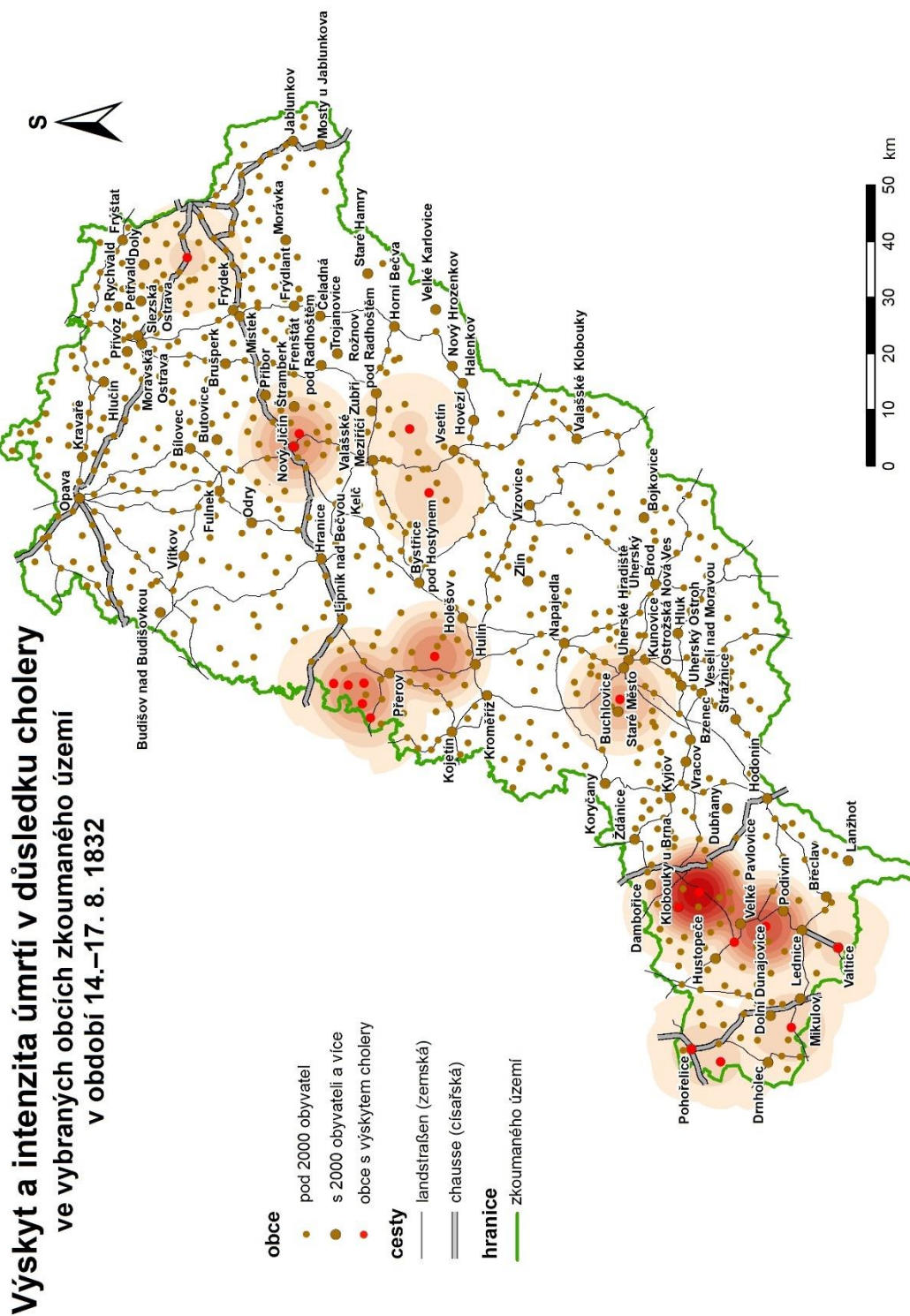
Příloha č. 112 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 6.–9. 8. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

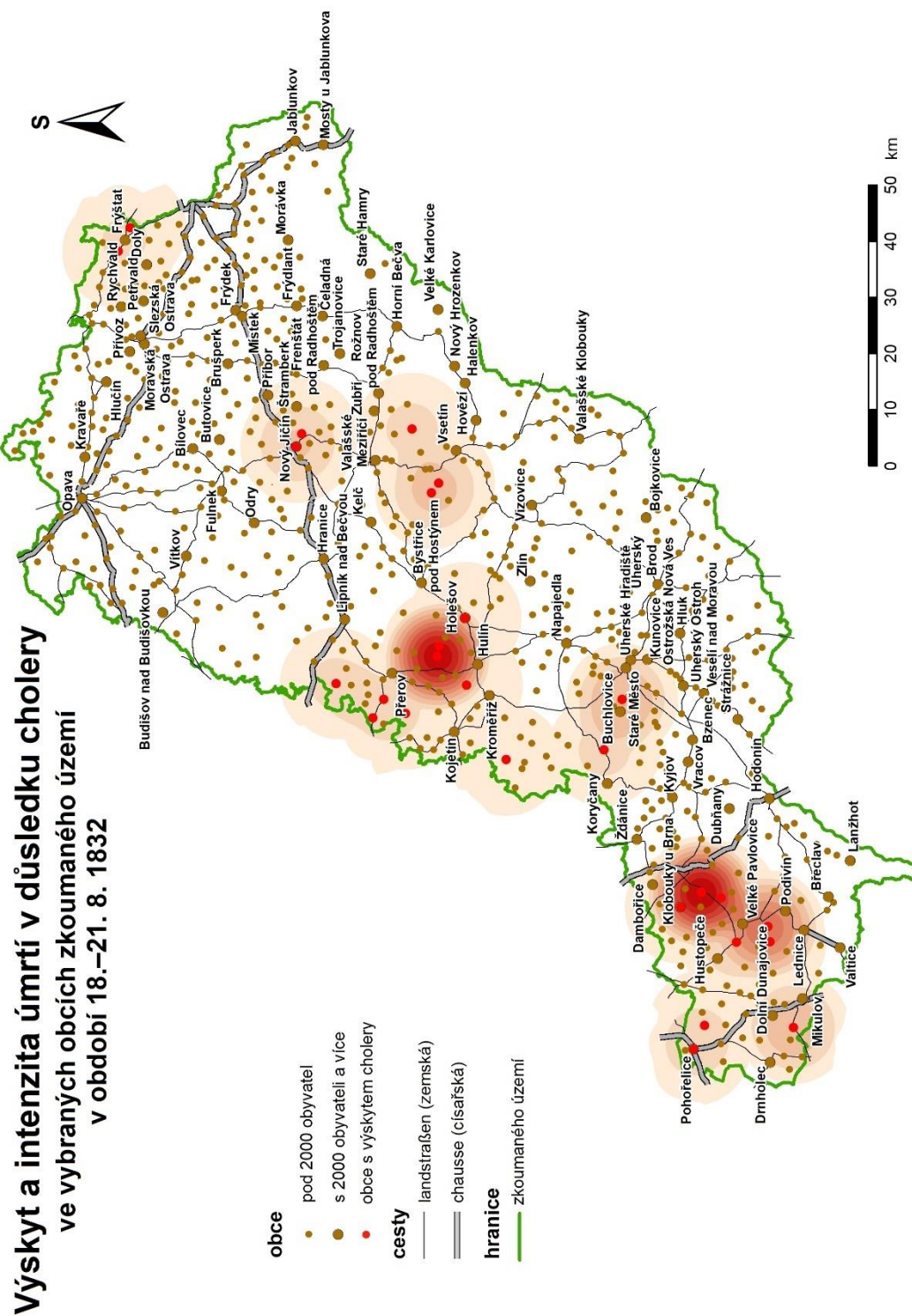
Příloha č. 113 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 10.–13. 8. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

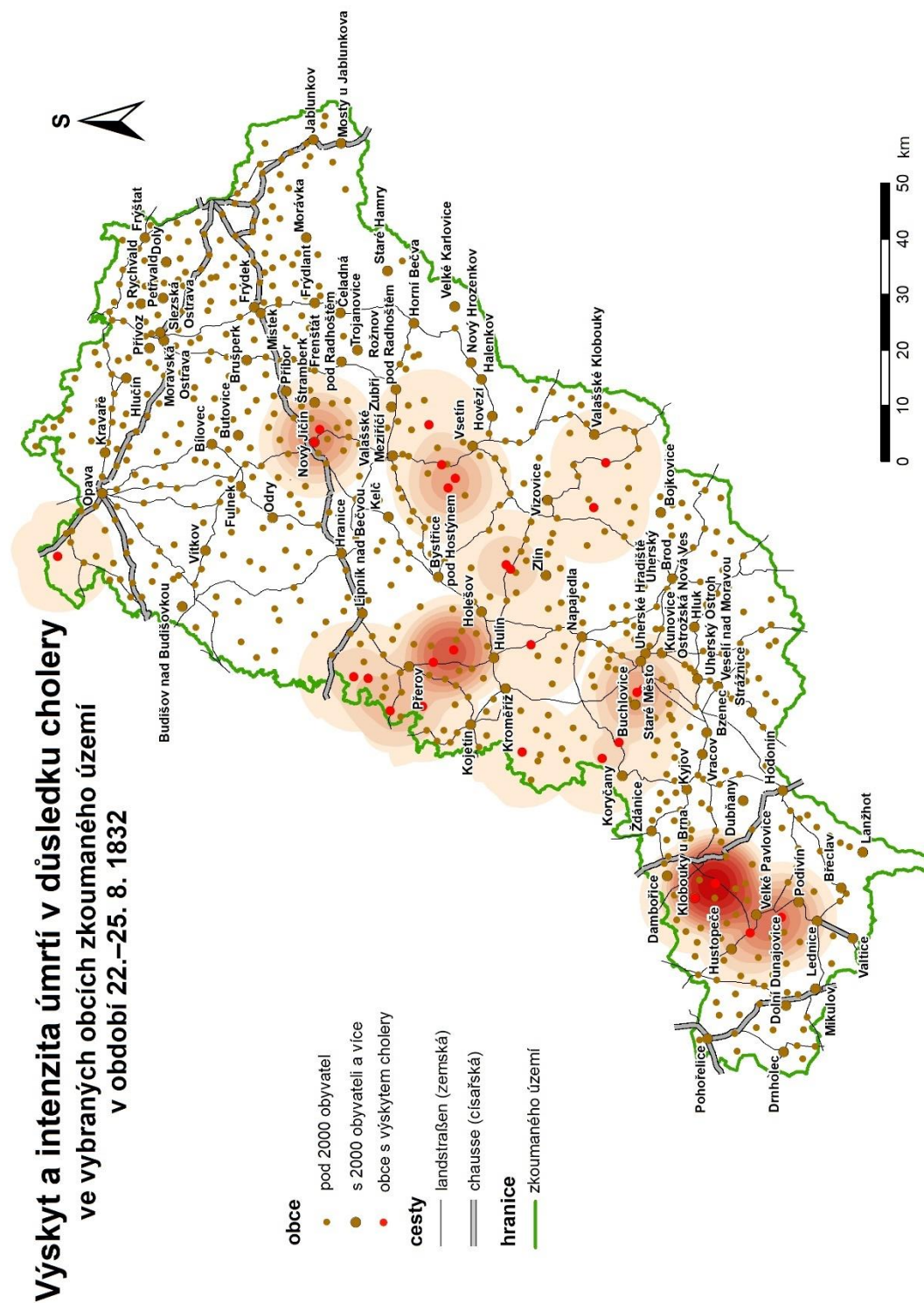
Příloha č. 114 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 14.–17. 8. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 115 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 18.–21. 8. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

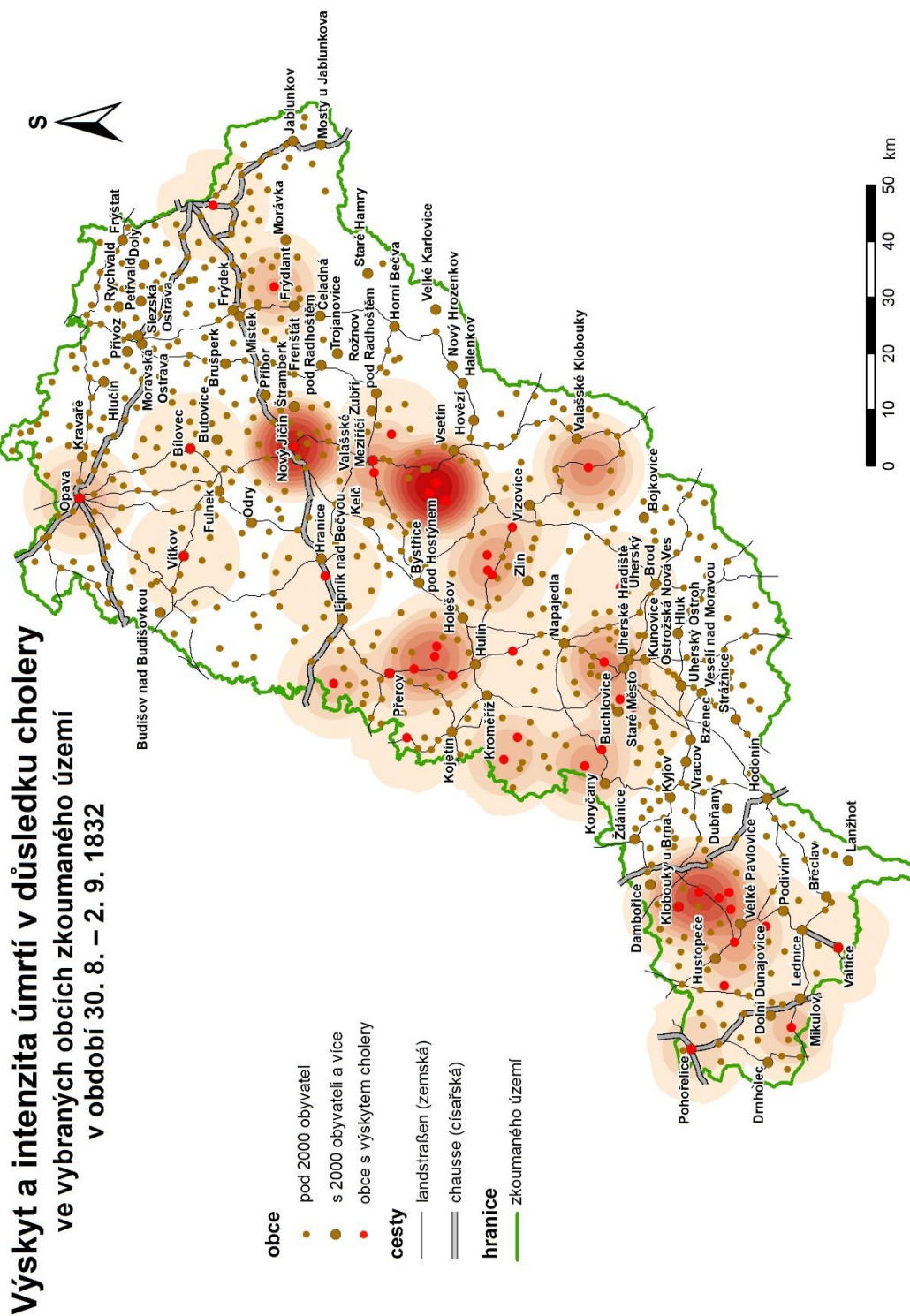

Příloha č. 116 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 22.–55. 8. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

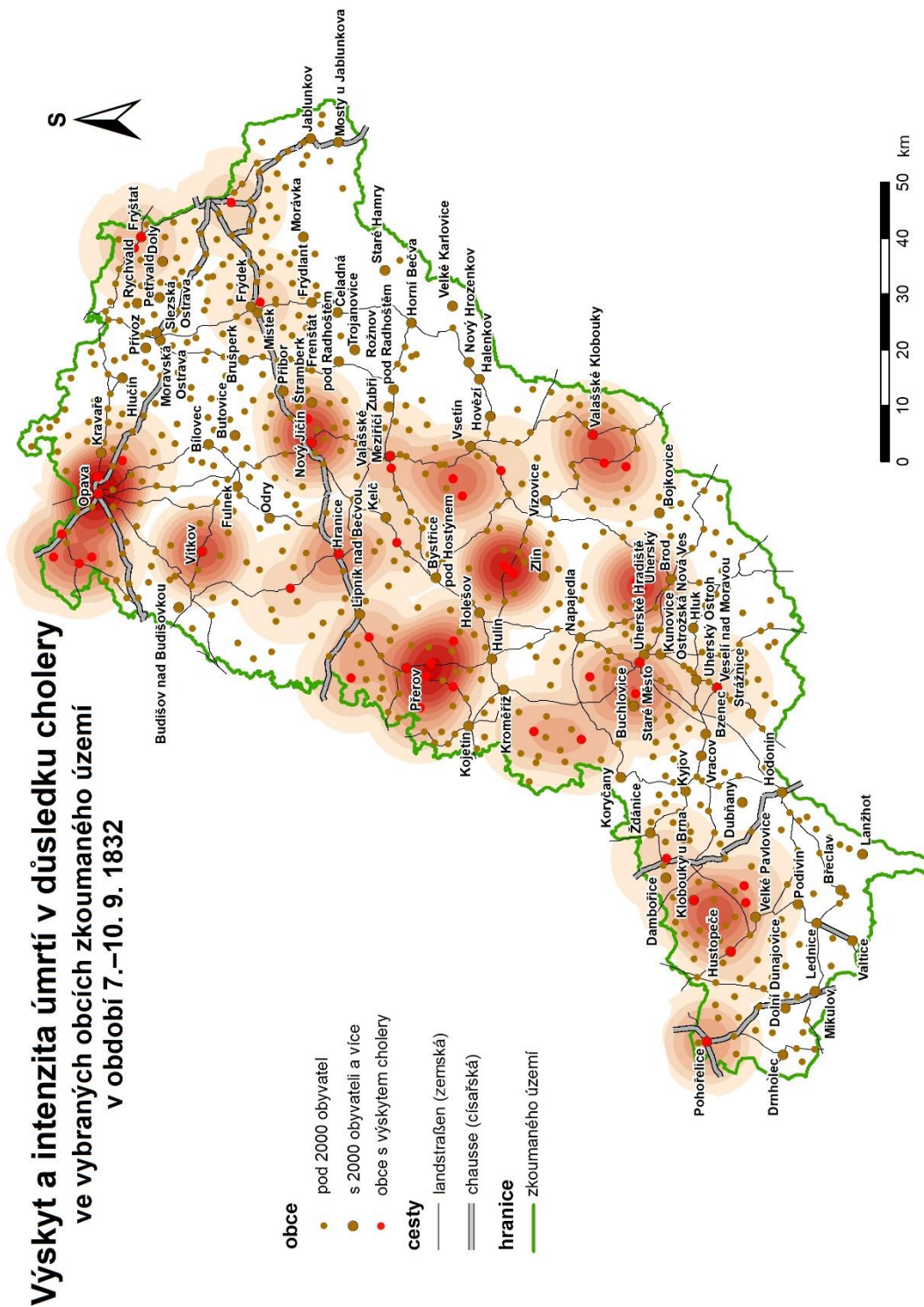

Příloha č. 118 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 30. 8. – 2. 9. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

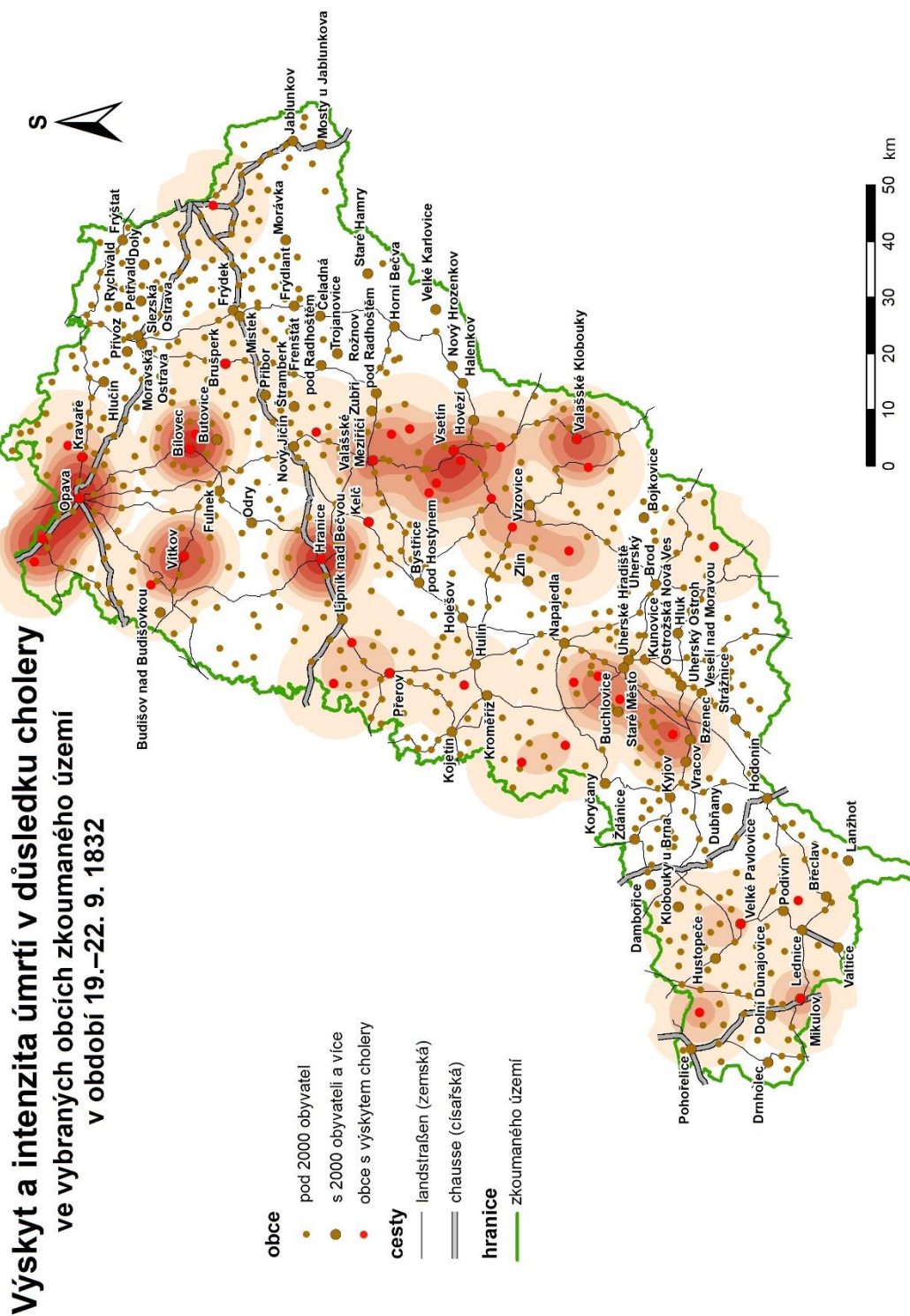

Příloha č. 120 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 7.–10. 9. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

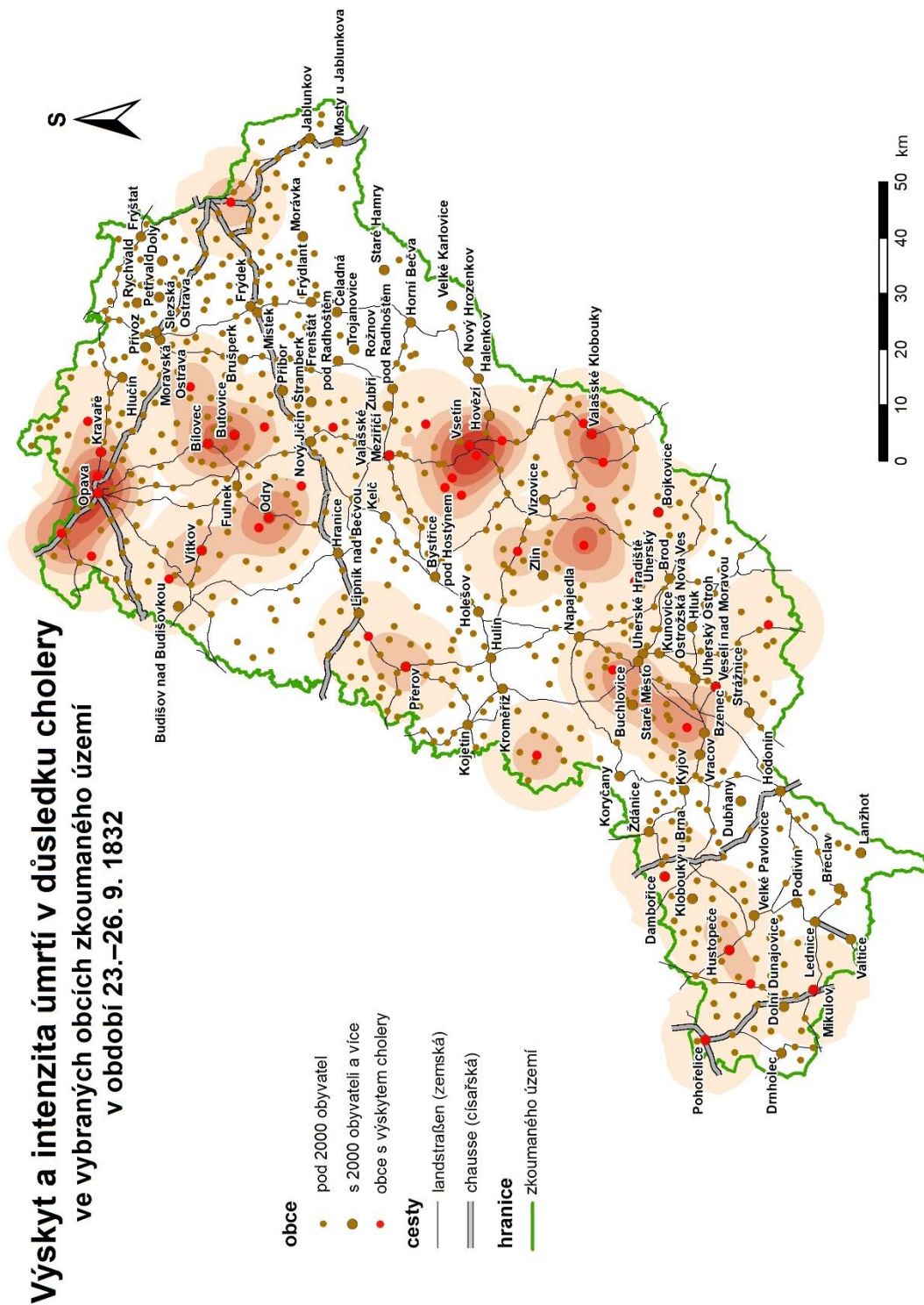

Příloha č. 123 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 19.–22. 9. 1832

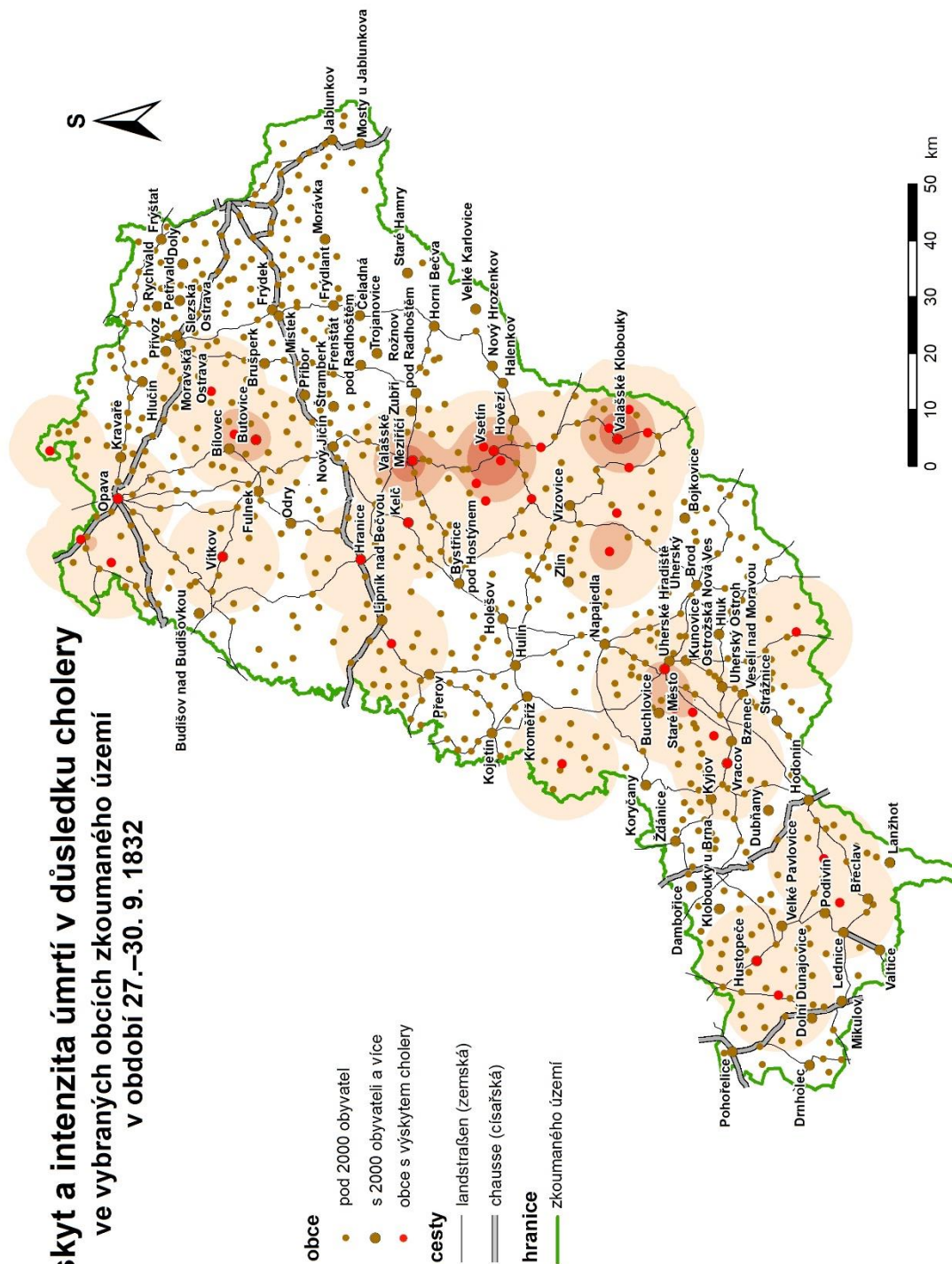
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 124 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 23.–26. 9. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 27.–30. 9. 1832

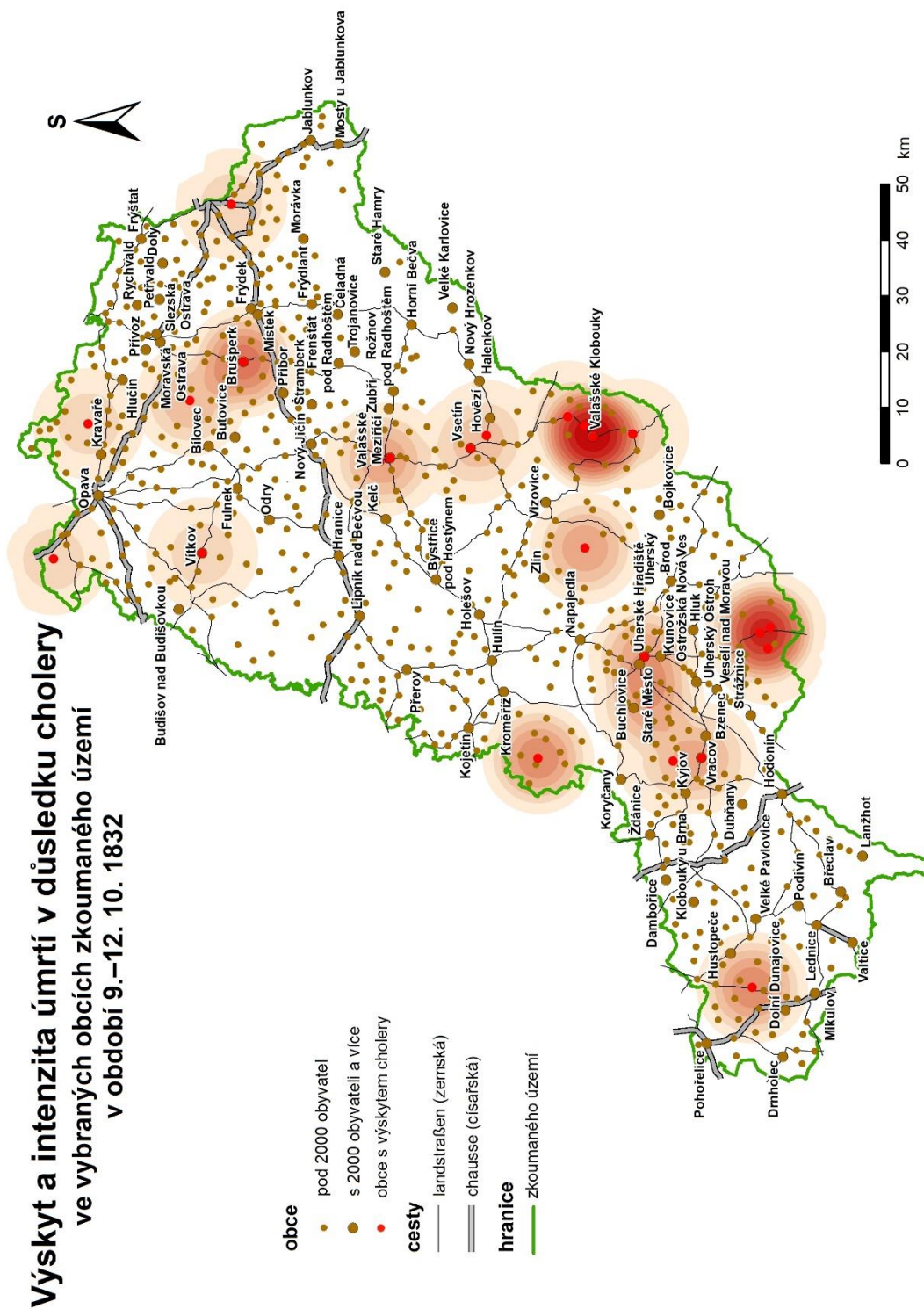
Příloha č. 125 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 27.–30. 9. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

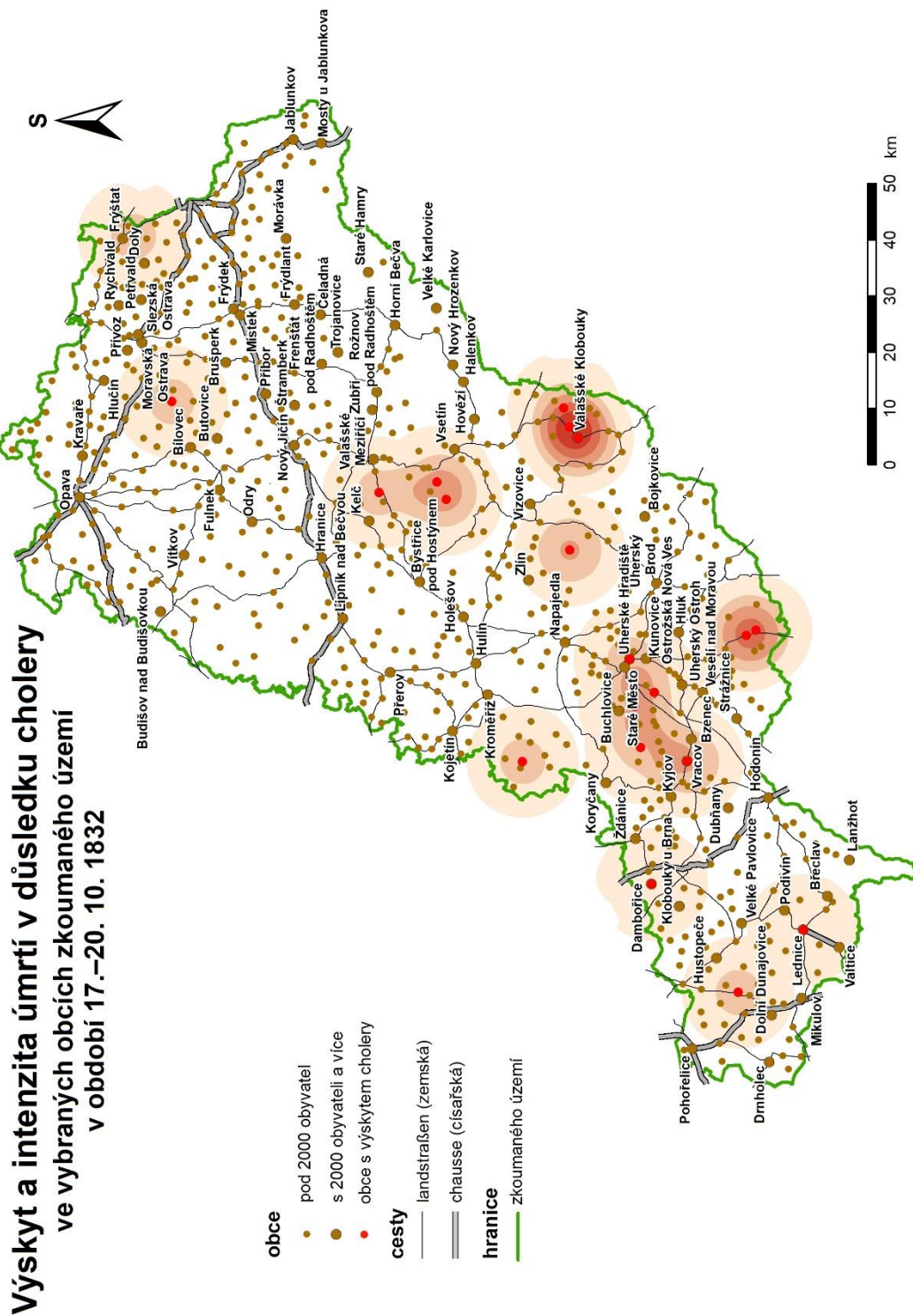

Příloha č. 128 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 9.–12. 10. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

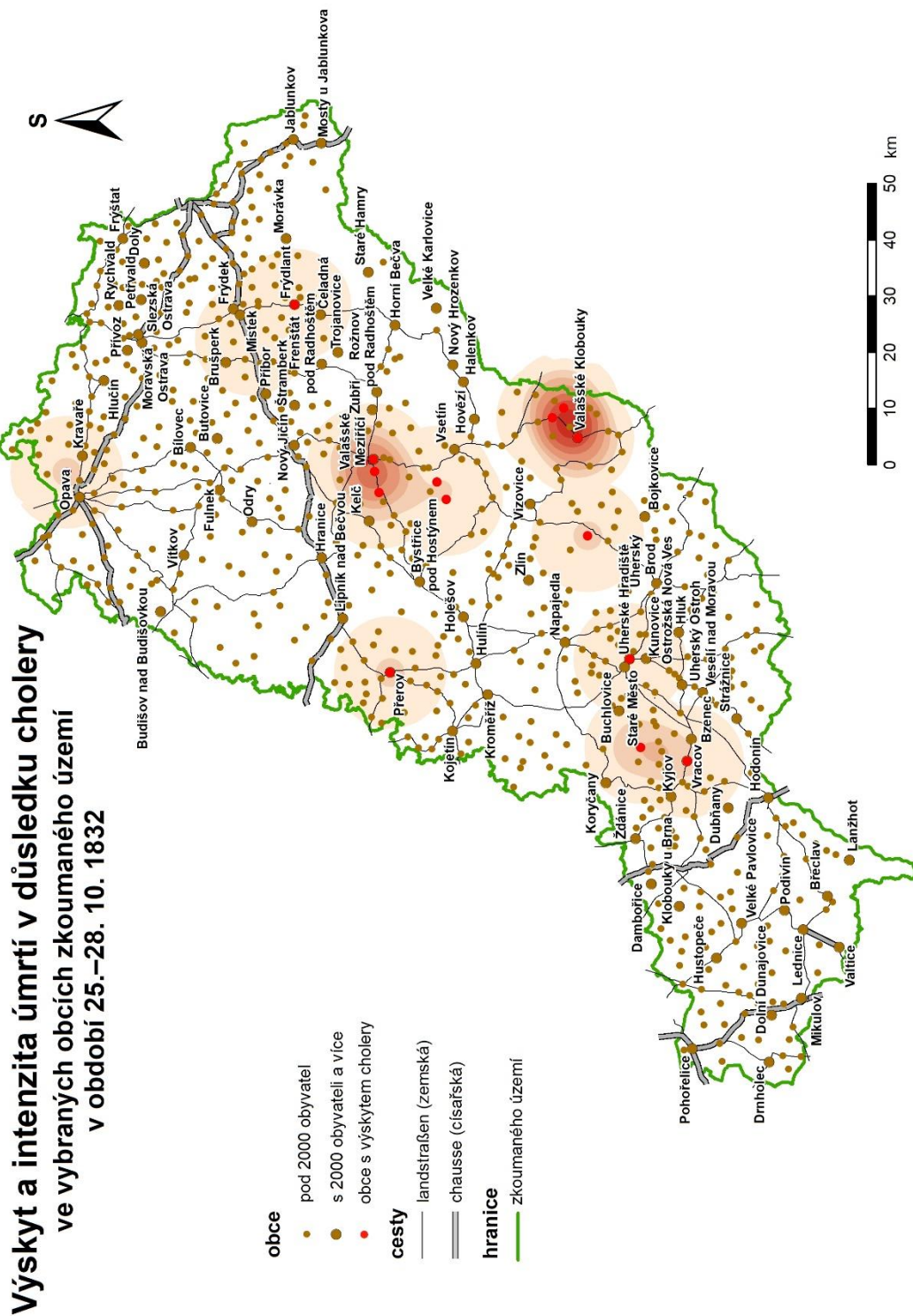

Příloha č. 130 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 17.–20. 10. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

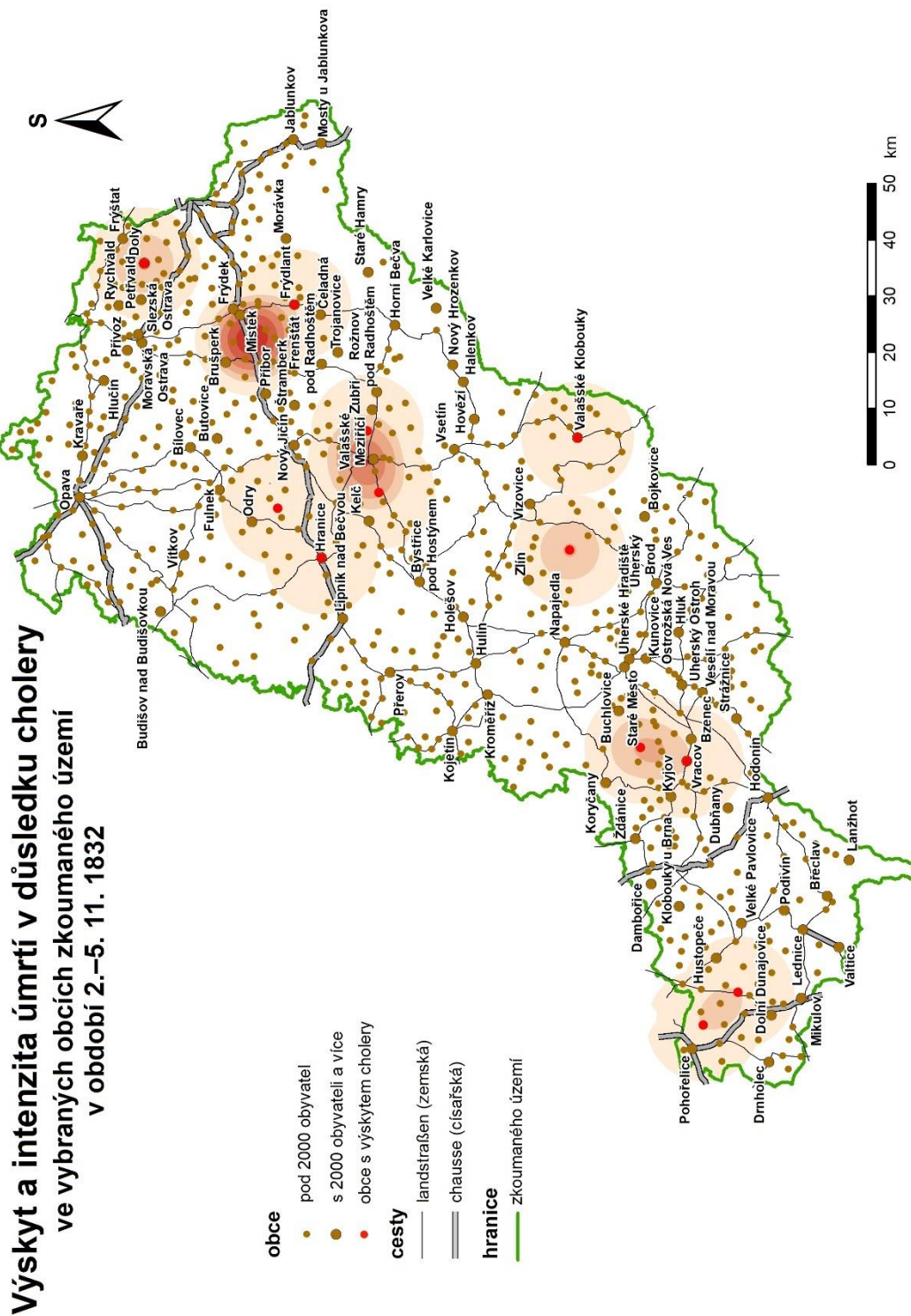

Příloha č. 132 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 25.–28. 10. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

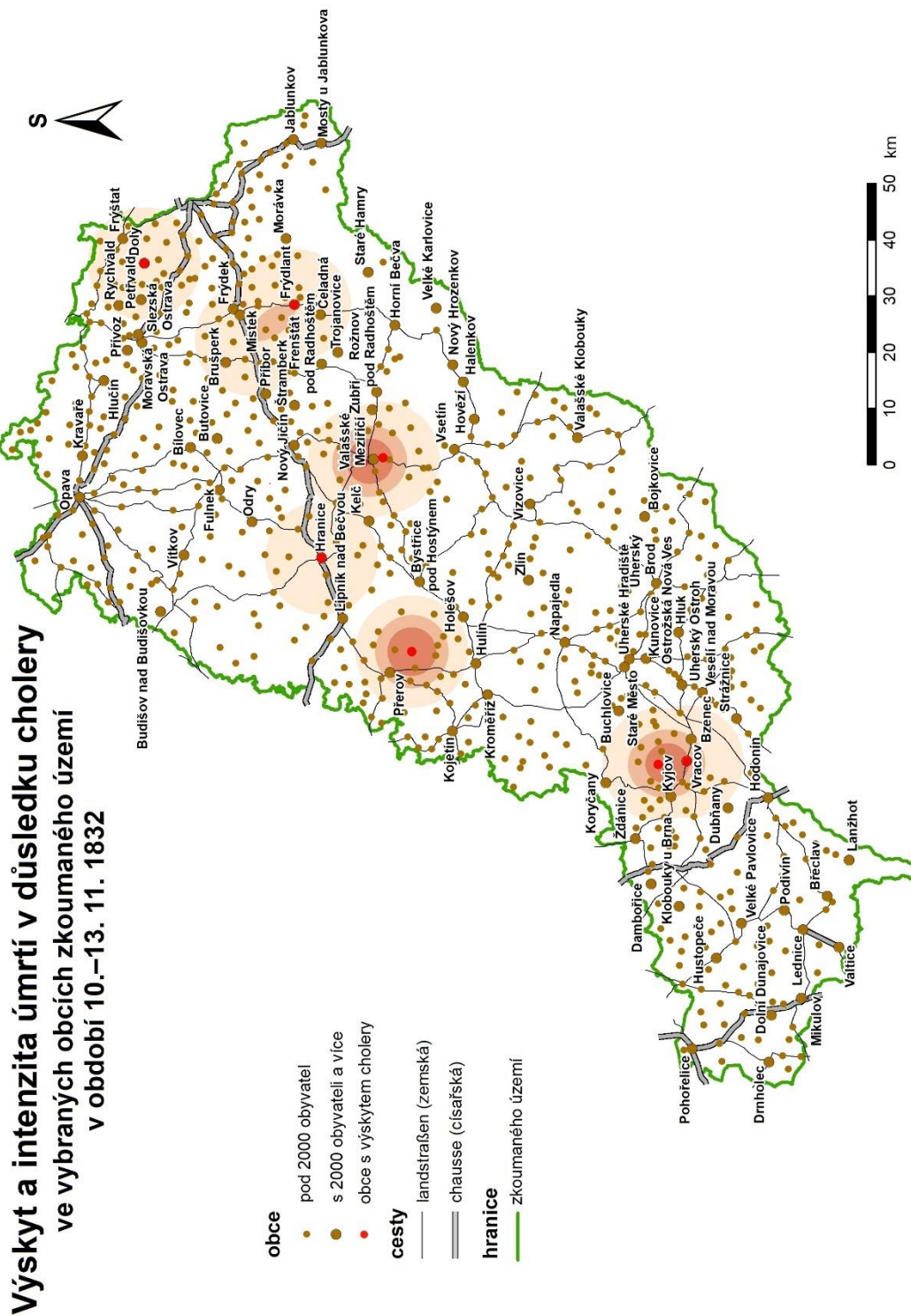

Příloha č. 134 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 2.–5. 11. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

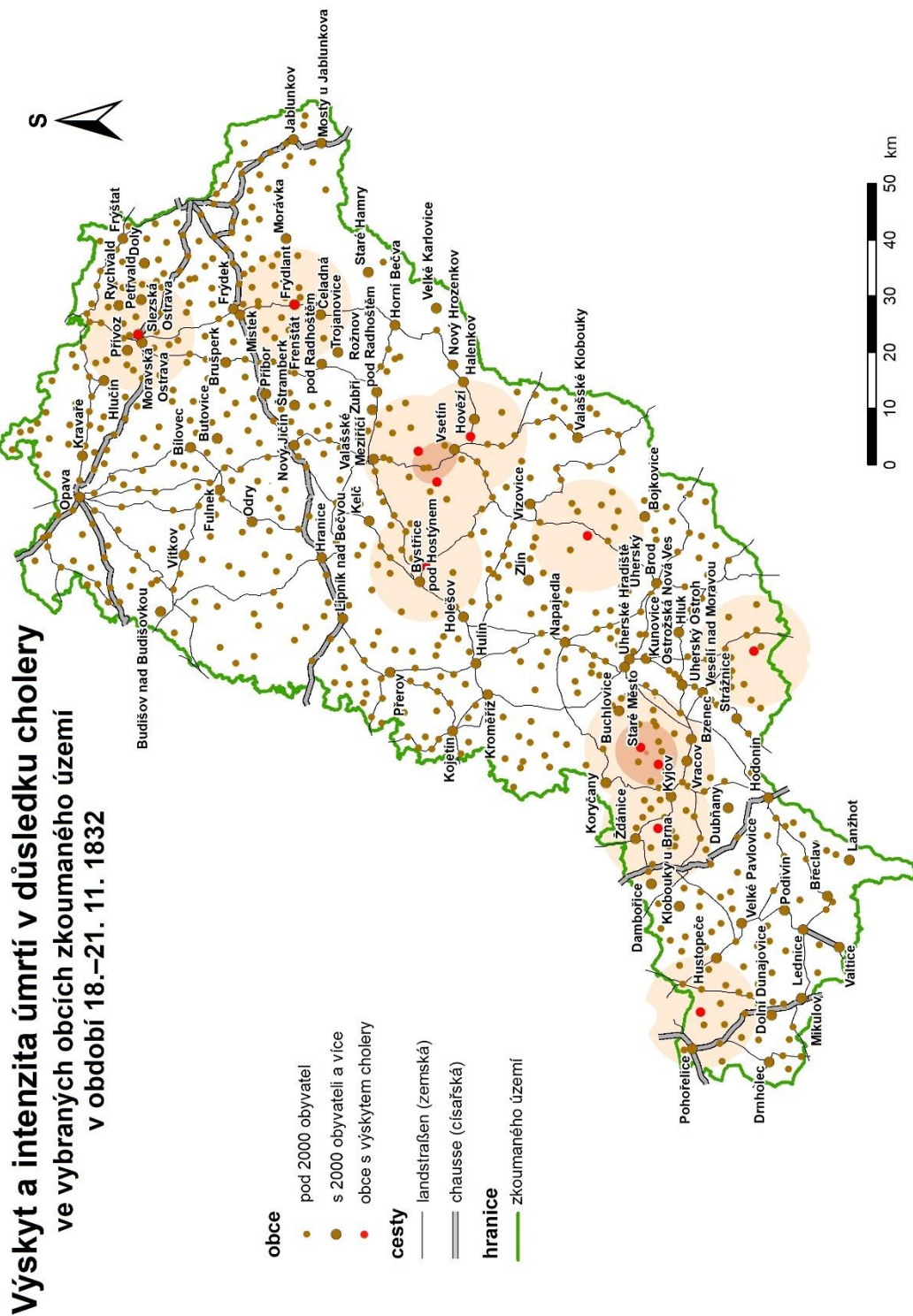

Příloha č. 136 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 10.–13. 11. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

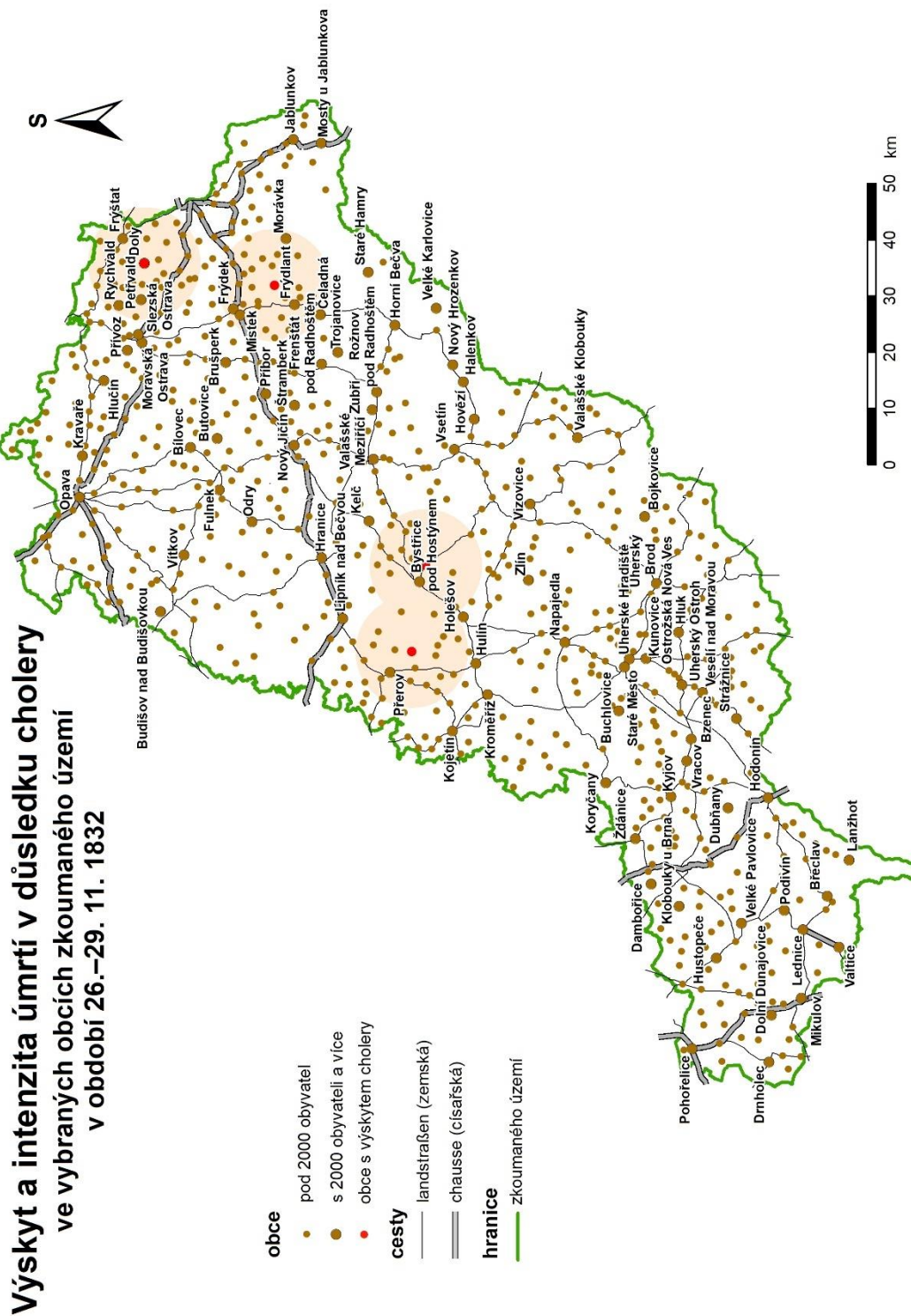

Příloha č. 138 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 18.–21. 11. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

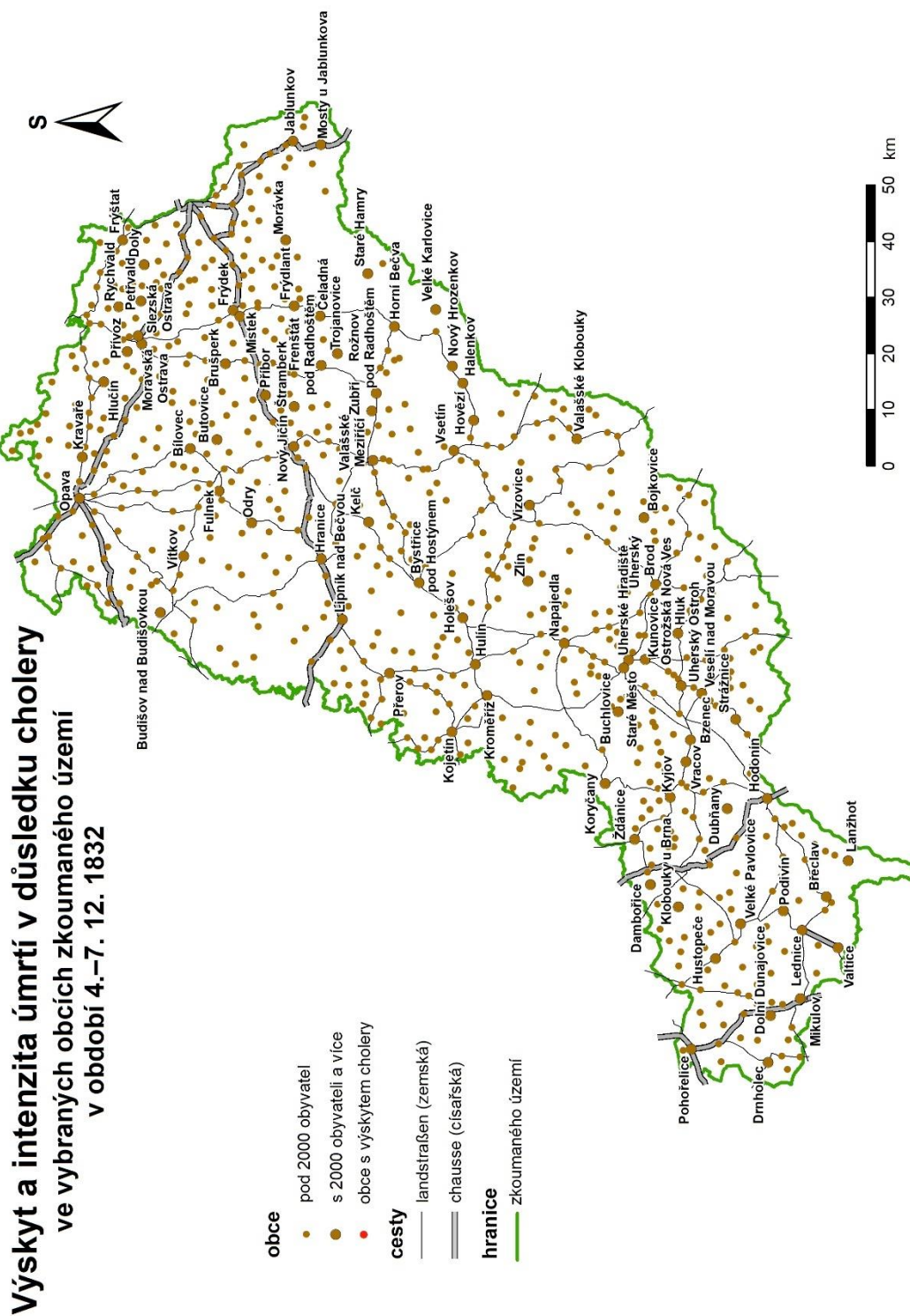

Příloha č. 140 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 26.–29. 11. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

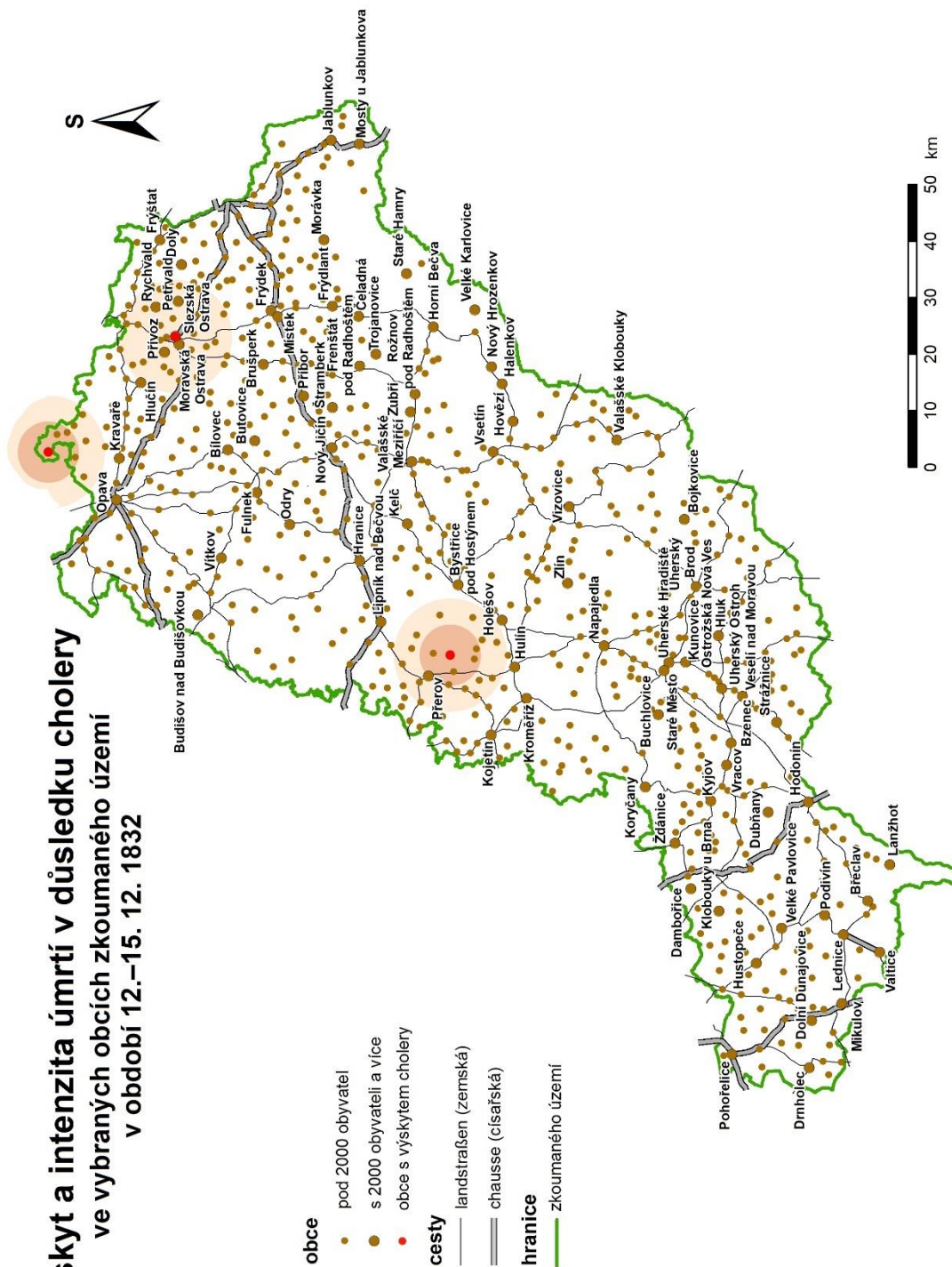

Příloha č. 142 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 4.–7. 12. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

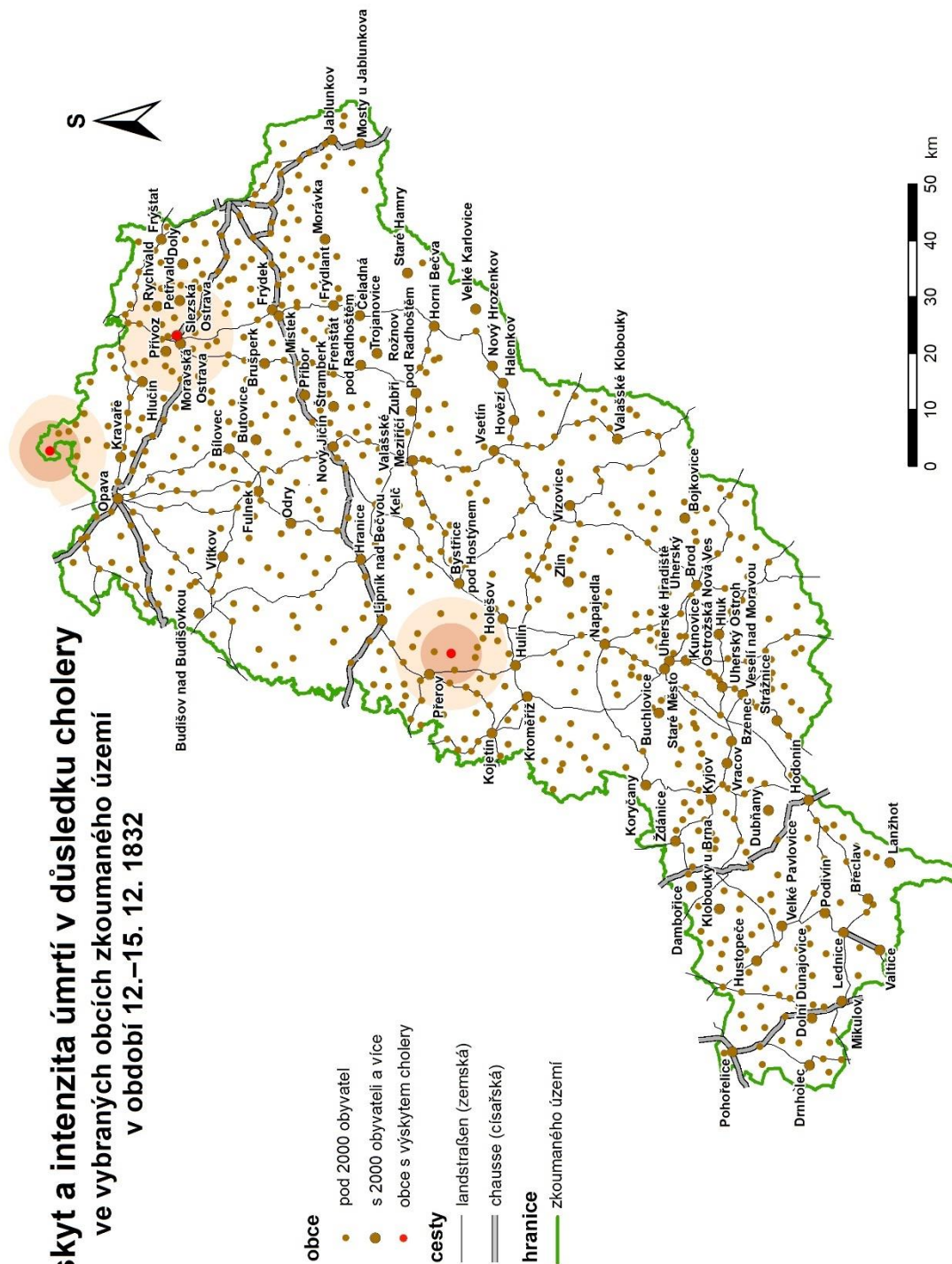
Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 12.–15. 12. 1832

Příloha č. 144 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 12.–15. 12. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

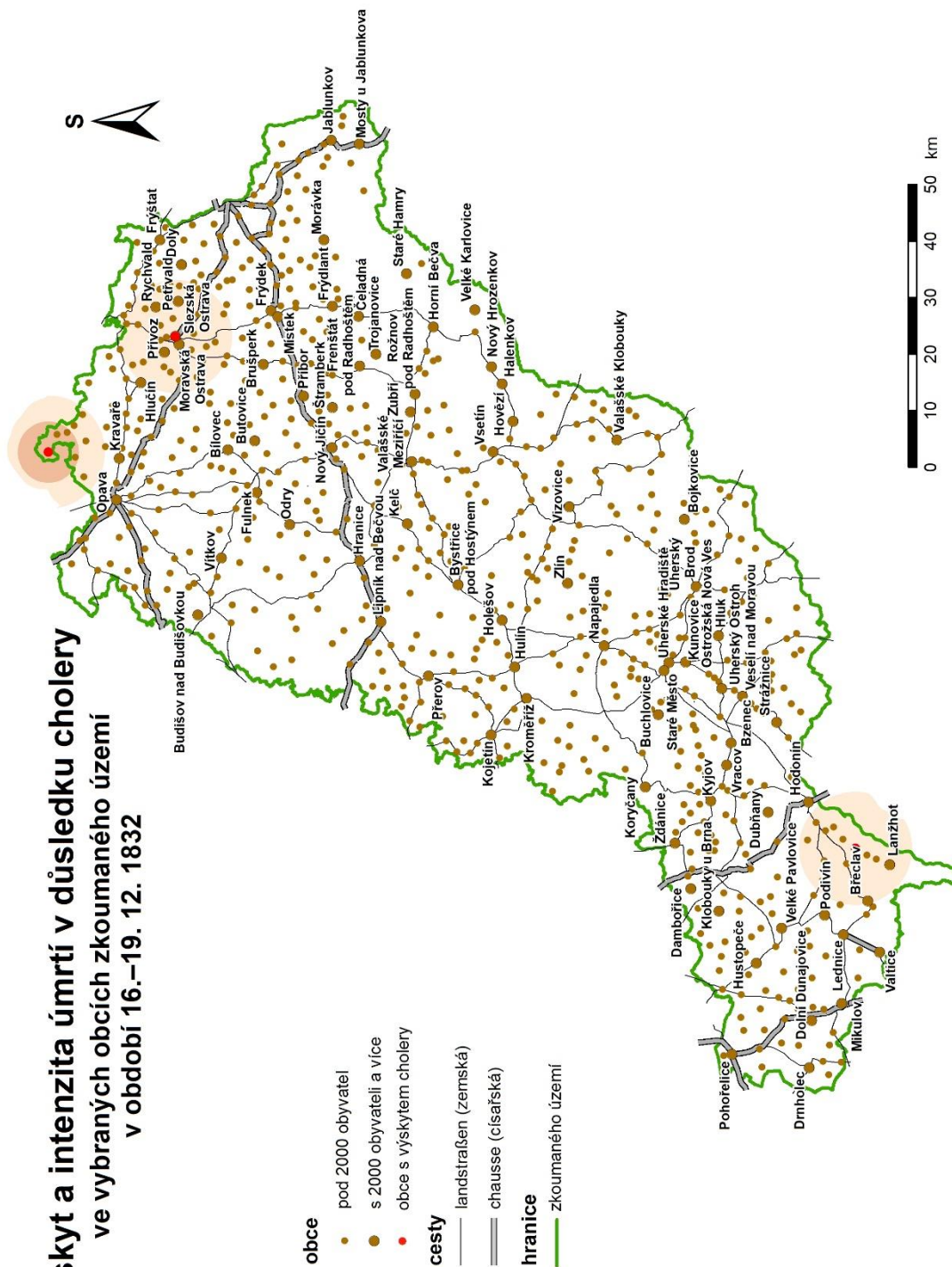
Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 12.–15. 12. 1832

Příloha č. 144 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 12.–15. 12. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

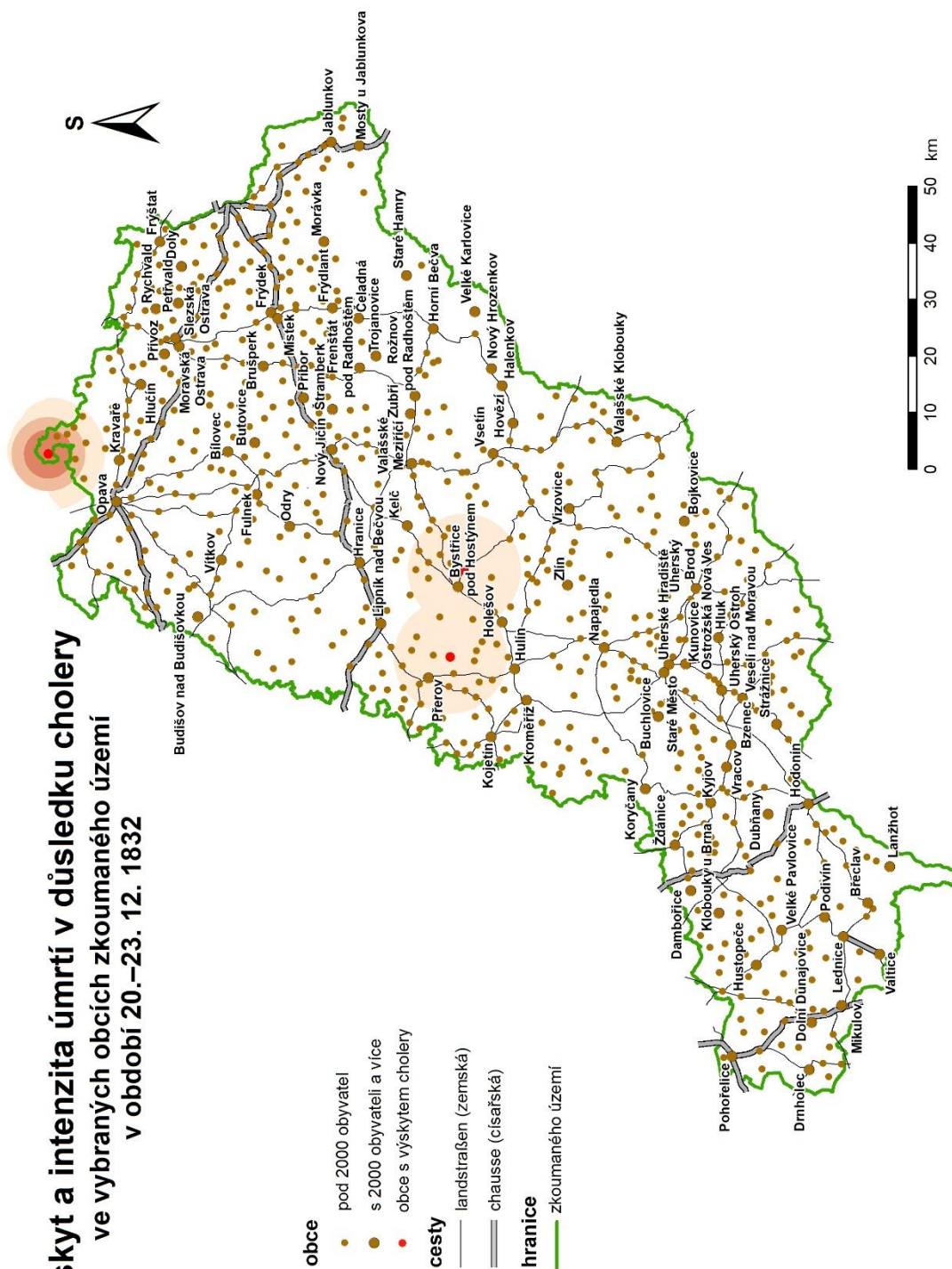
Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 16.–19. 12. 1832

Příloha č. 145 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 16.–19. 12. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

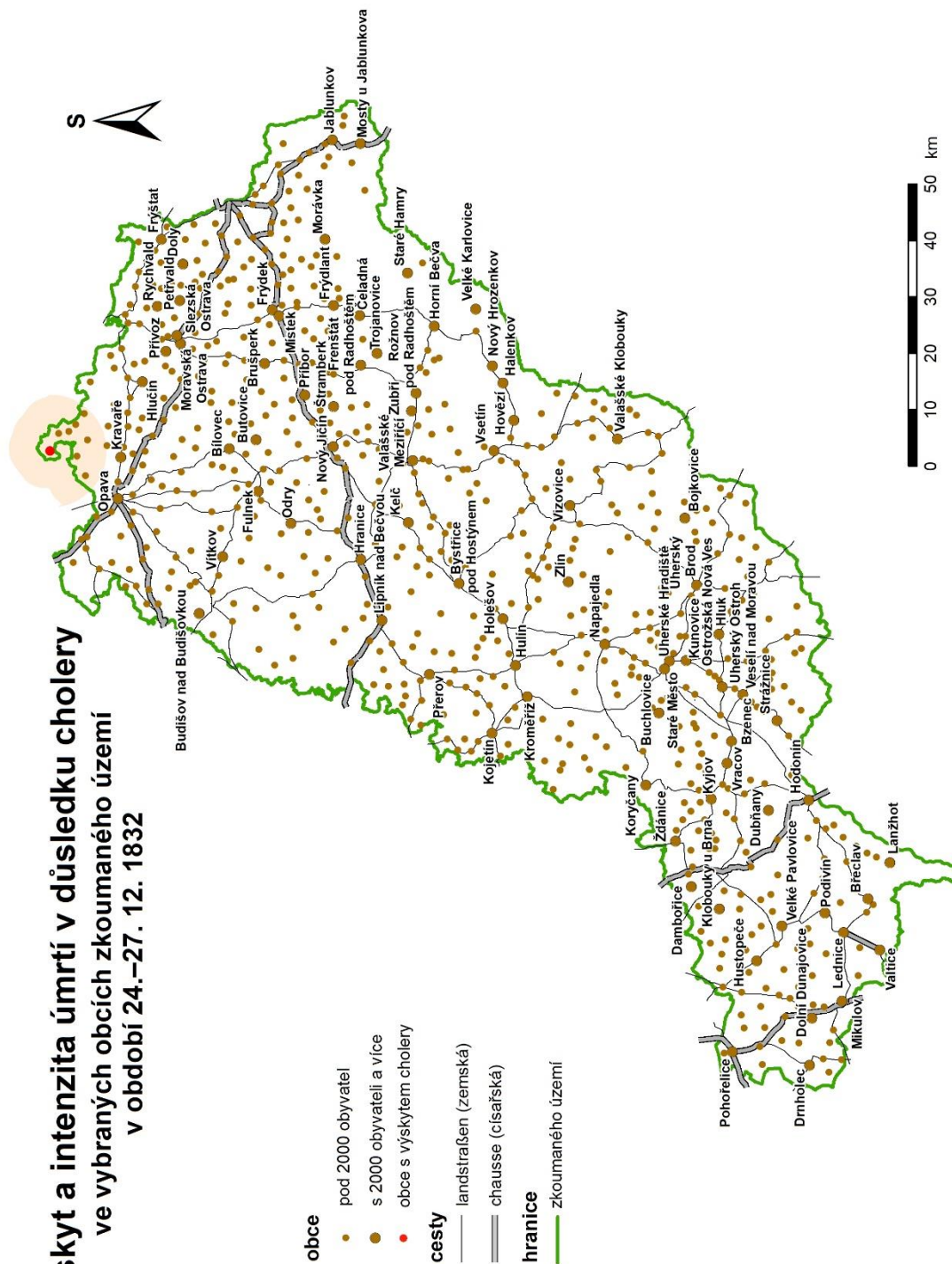
Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 20.–23. 12. 1832

Příloha č. 146 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 20.–23. 12. 1832

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 24.–27. 12. 1832

Příloha č. 147 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 24.–27. 12. 1832

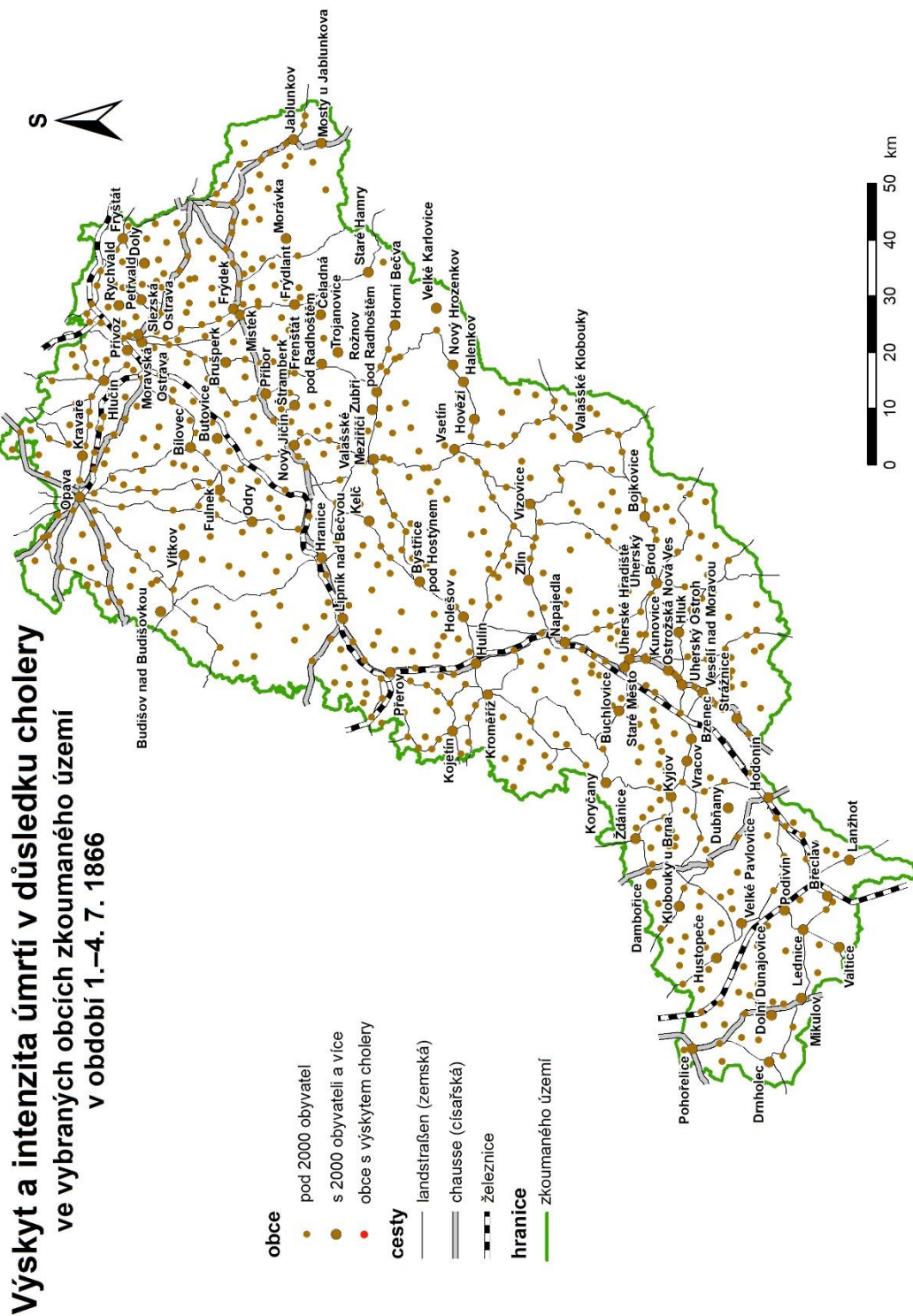
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Weiland (1830); Fried (1832); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

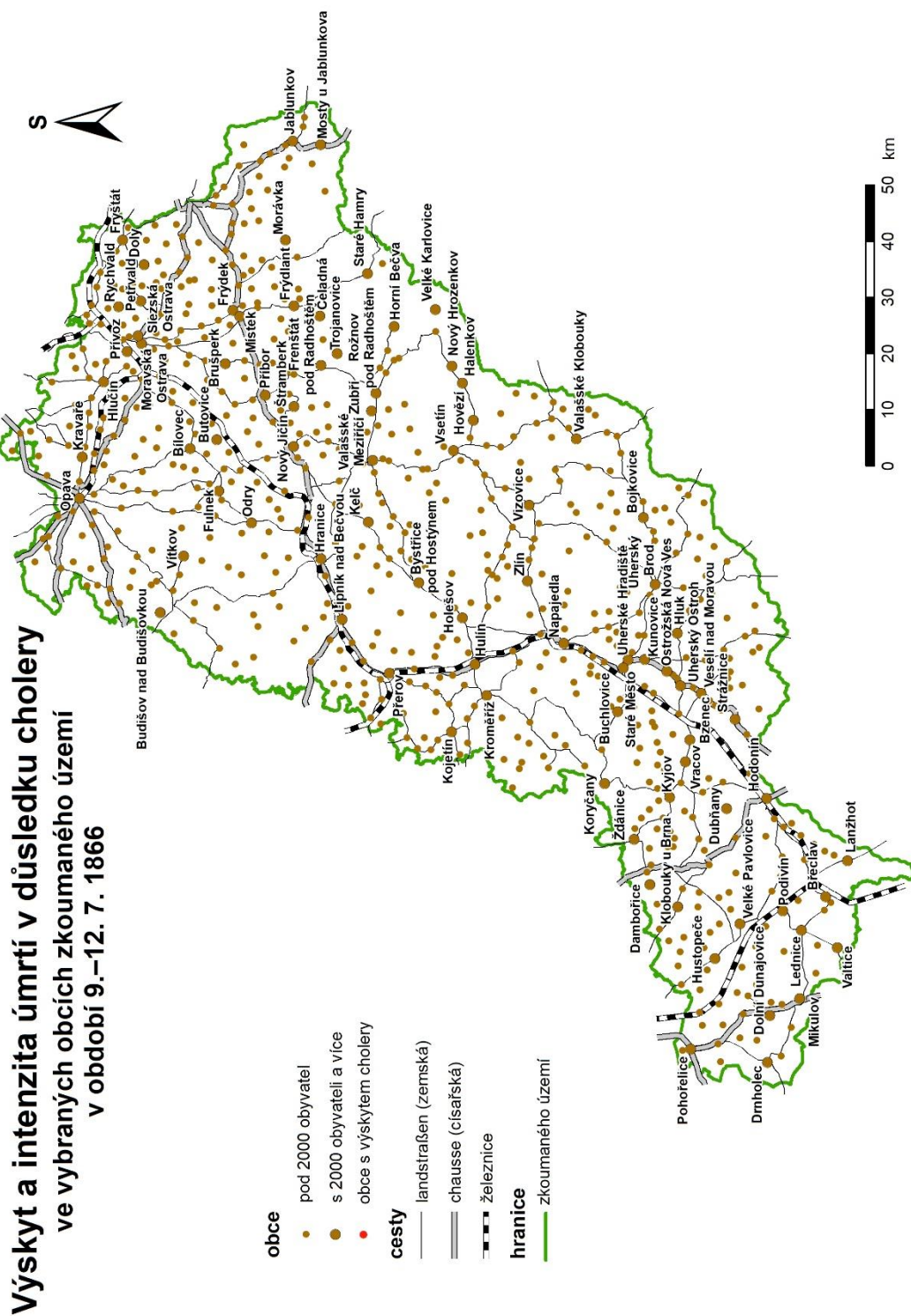

Příloha č. 151 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 1.–4. 7. 1866

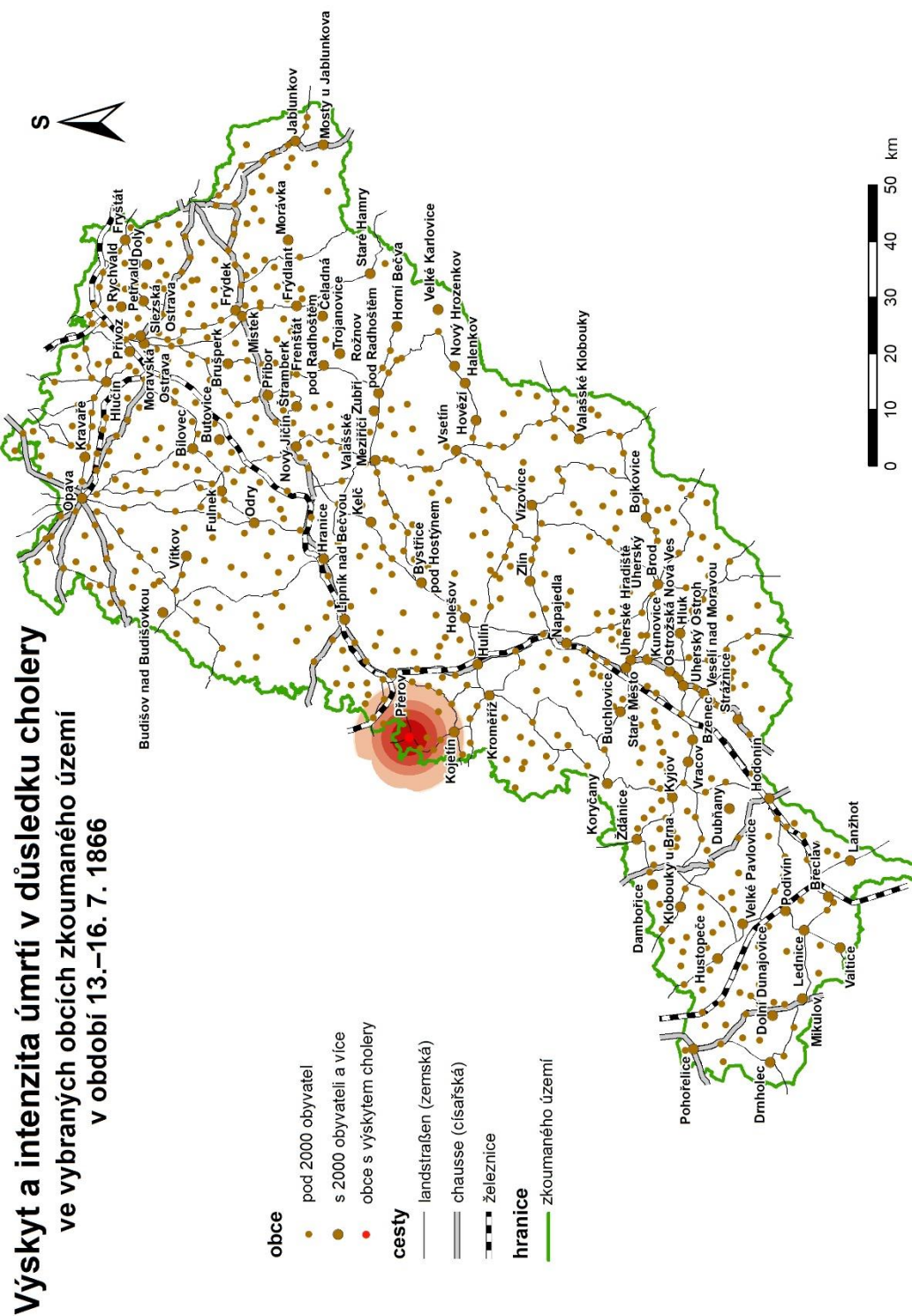
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Sommer, Kořistka (1866); Gräf (1866); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 153 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 9.–12. 7. 1866

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Sommer, Kořistka (1866); Gräf (1866); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 154 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 13.–16. 7. 1866

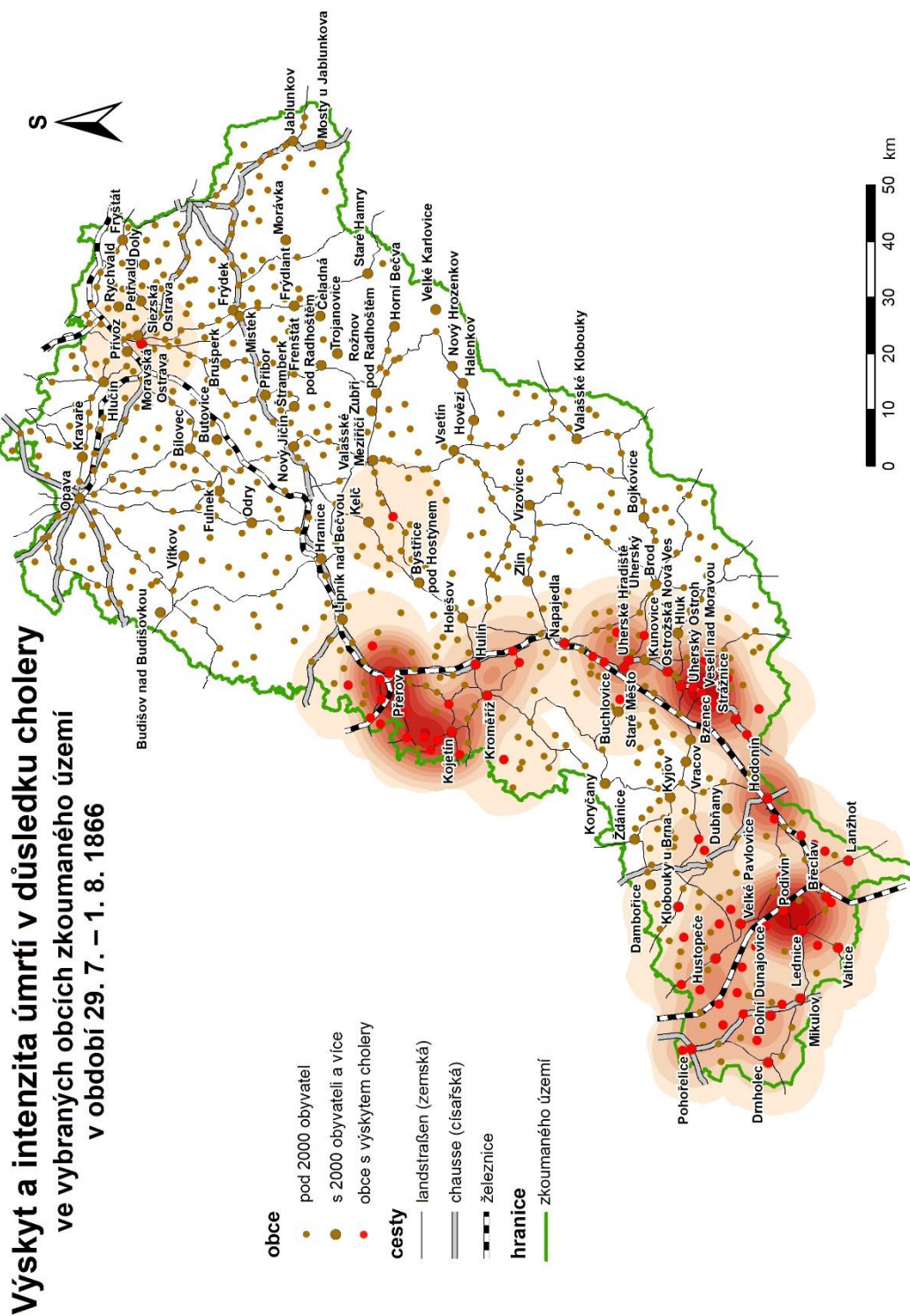
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Sommer, Kořistka (1866); Gräf (1866); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

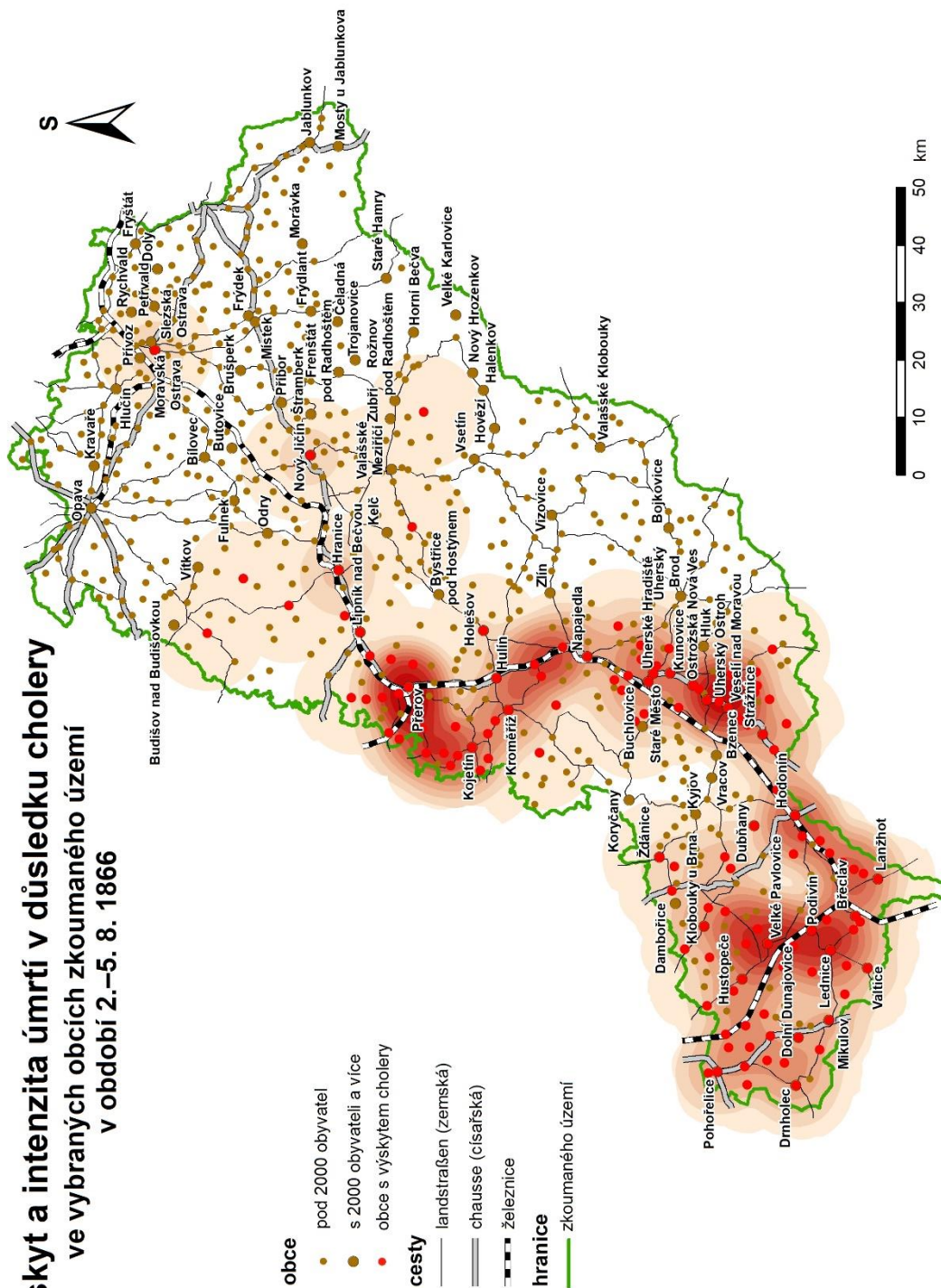

Příloha č. 158 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 29. 7. – 1. 8. 1866

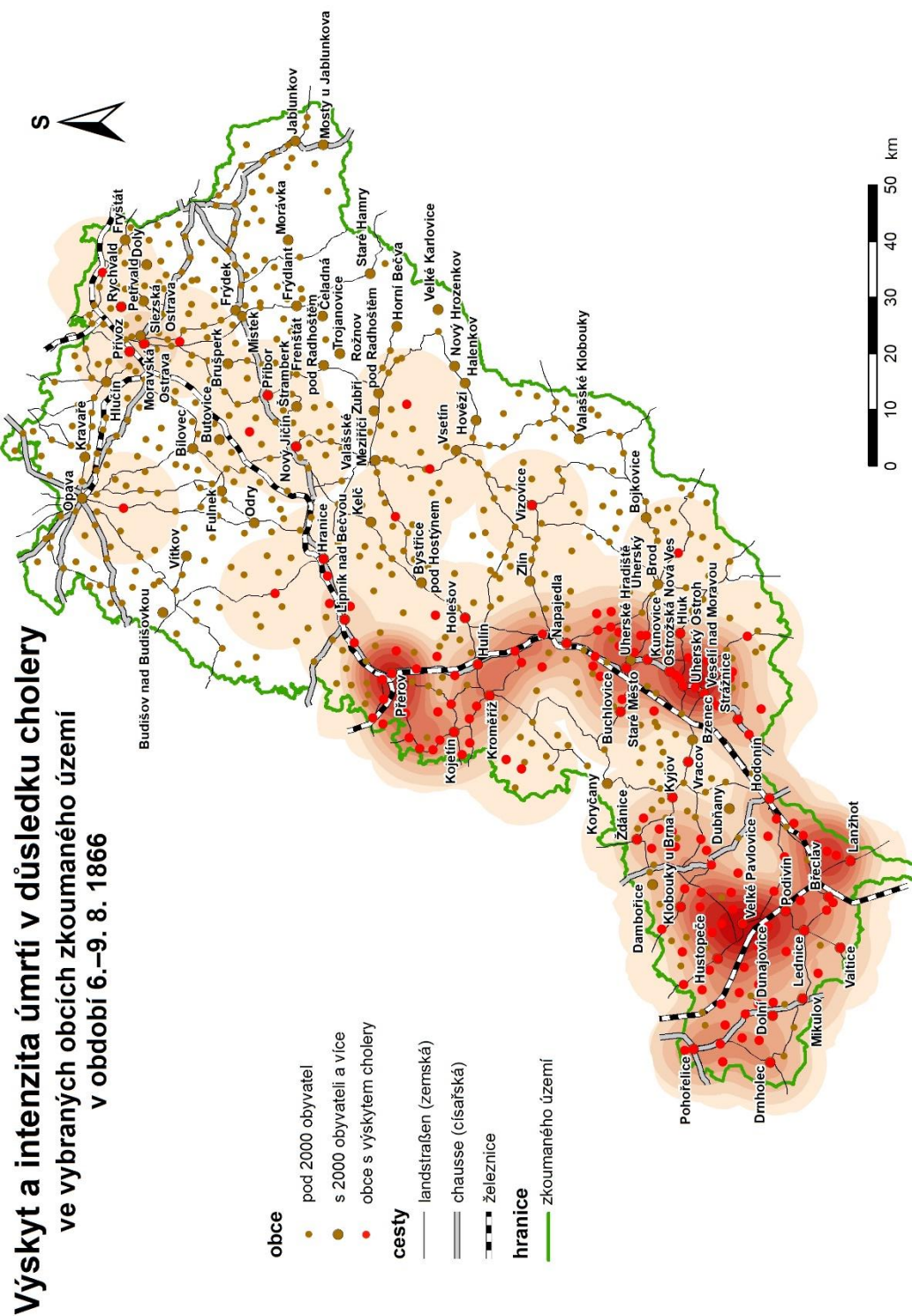
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Sommer, Kořistka (1866); Gräf (1866); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 2.–5. 8. 1866

Příloha č. 159 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 2.–5. 8. 1866

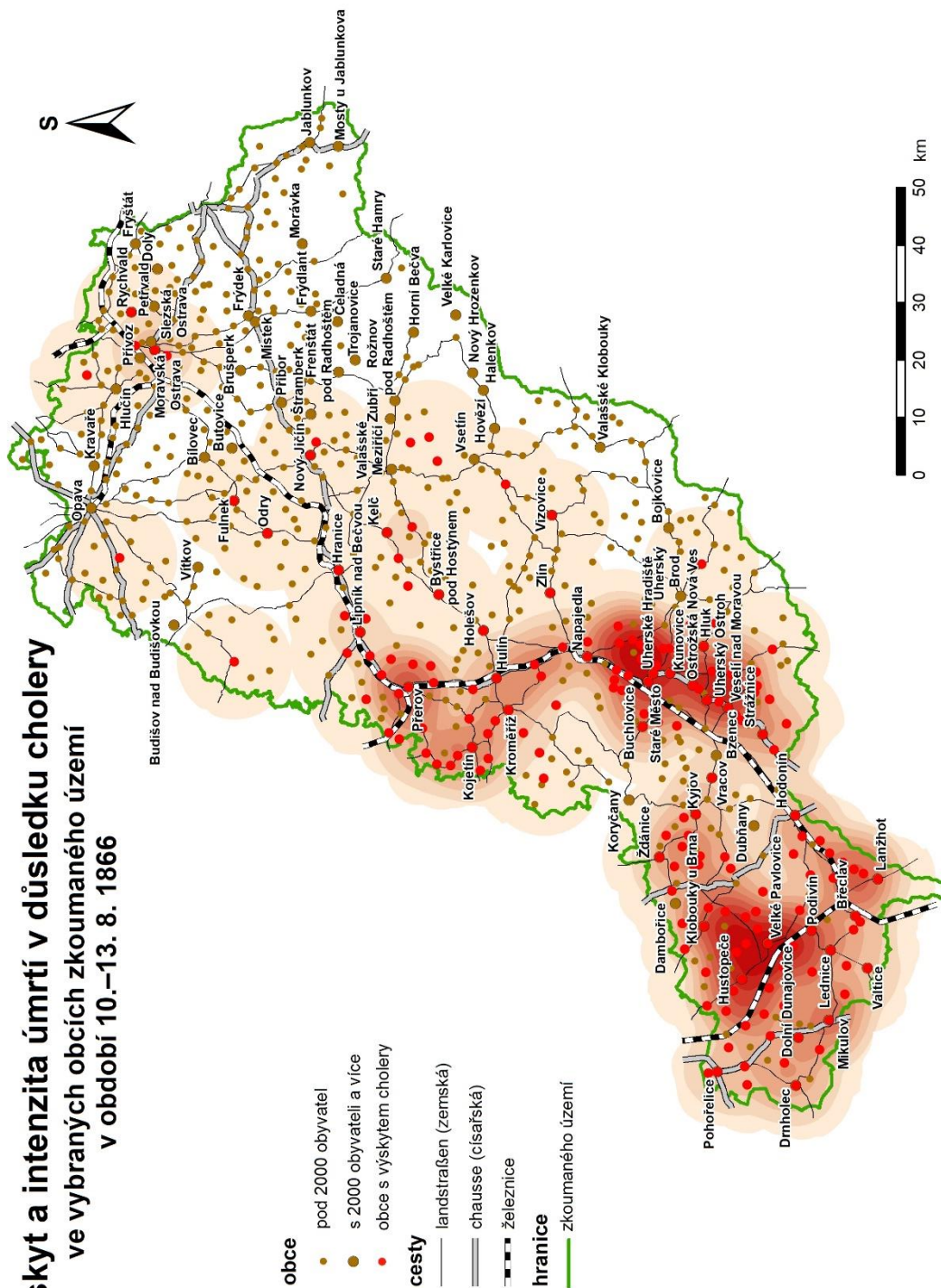
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Sommer, Kořistka (1866); Gräf (1866); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 160 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 6.–9. 8. 1866

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Sommer, Kořistka (1866); Gräf (1866); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 10.–13. 8. 1866

Příloha č. 161 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 10.–13. 8. 1866

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Sommer, Kořistka (1866); Gräf (1866); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

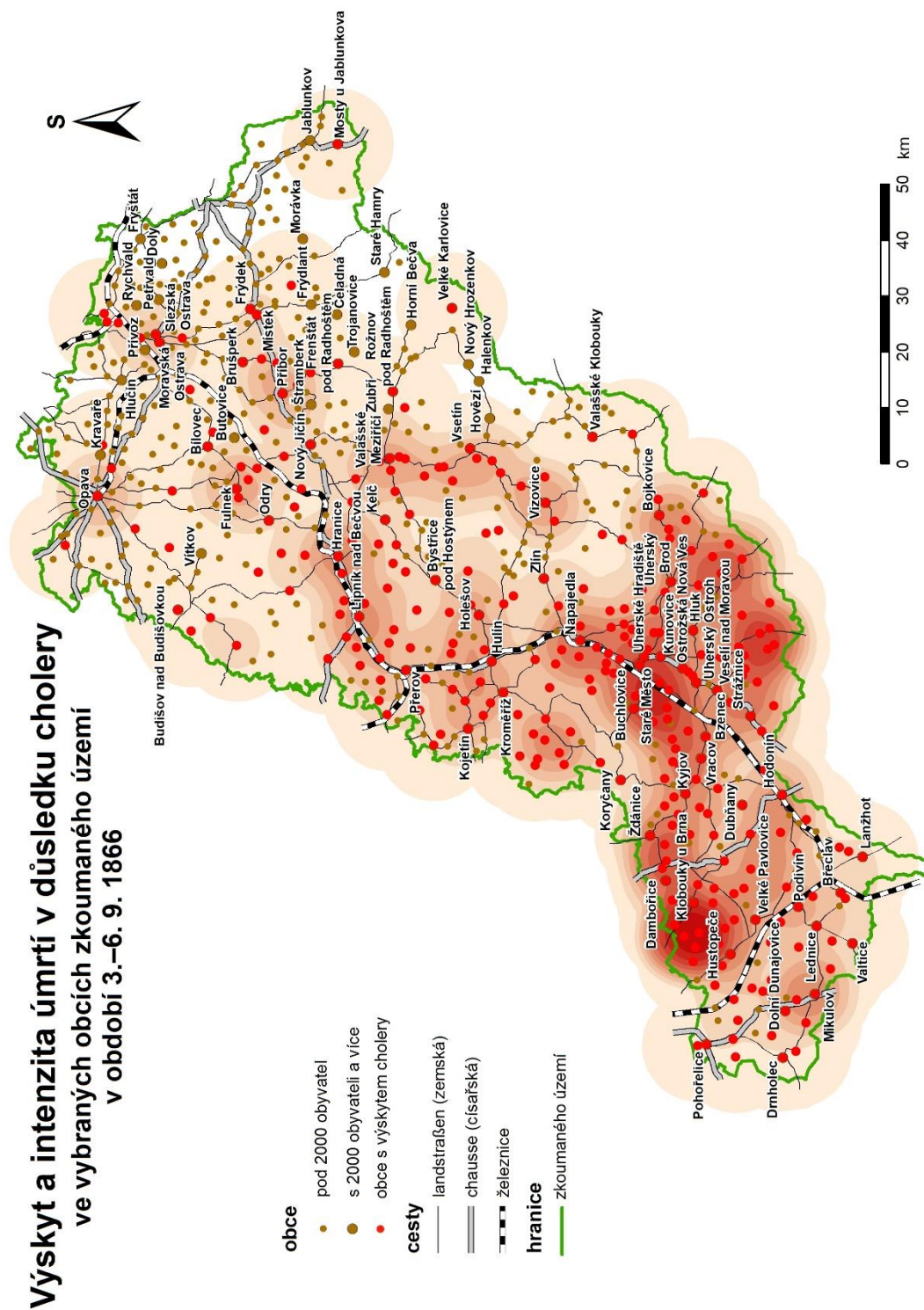

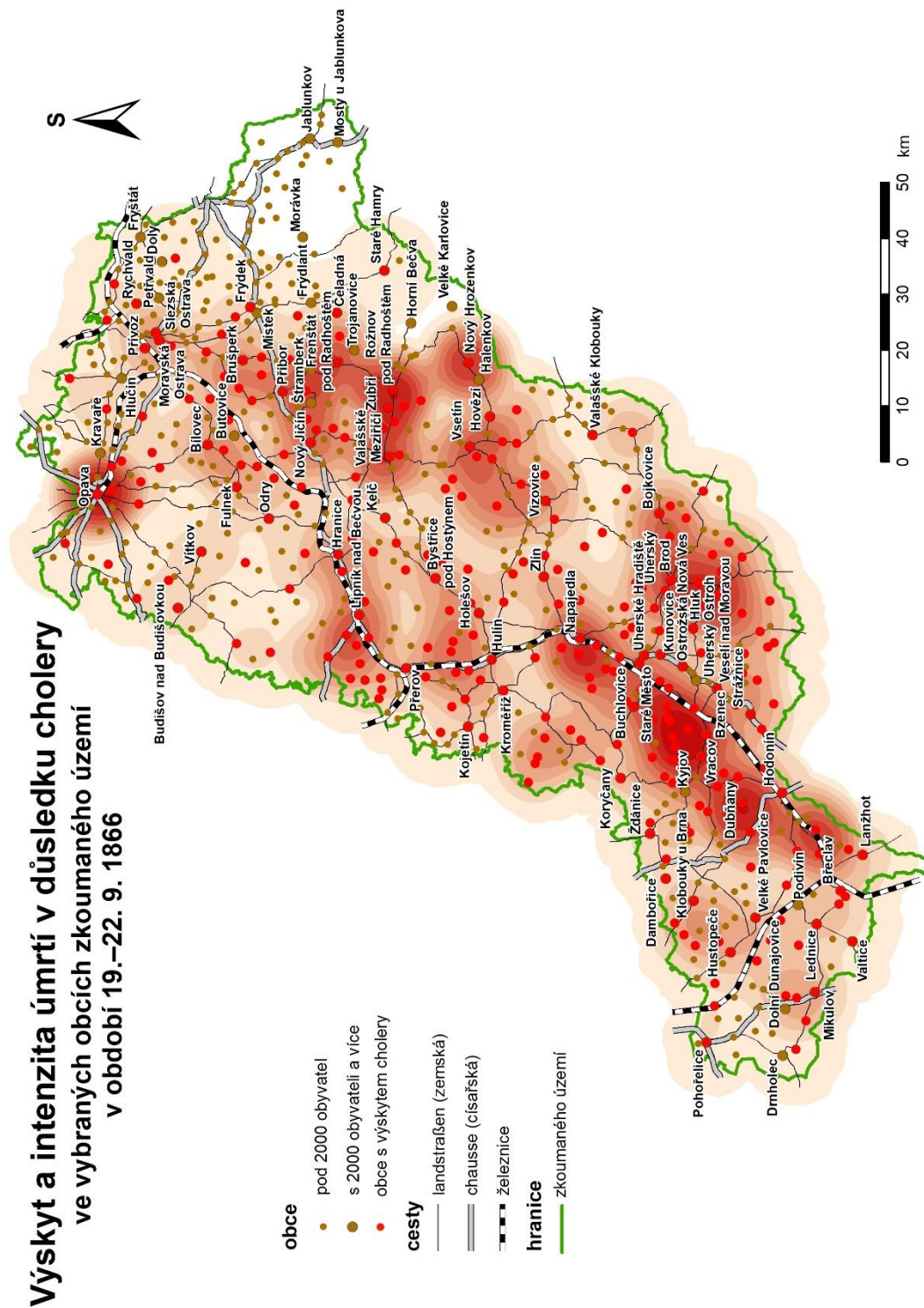
Příloha č. 167 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 3.–6. 9. 1866

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Sommer, Kořistka (1866); Gräf (1866); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

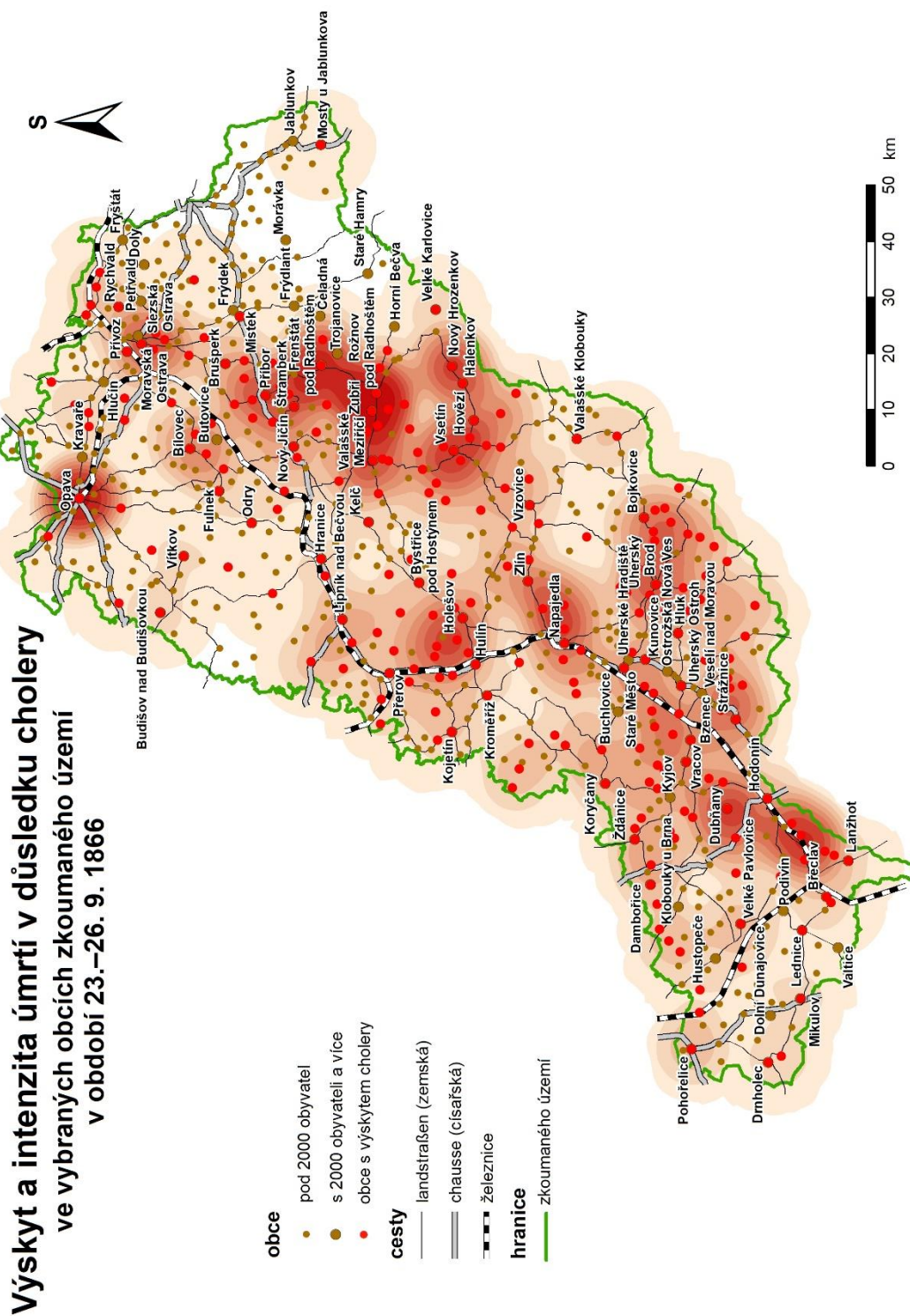

Příloha č. 171 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 19.–22. 9. 1866

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Sommer, Kořistka (1866); Gräf (1866); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

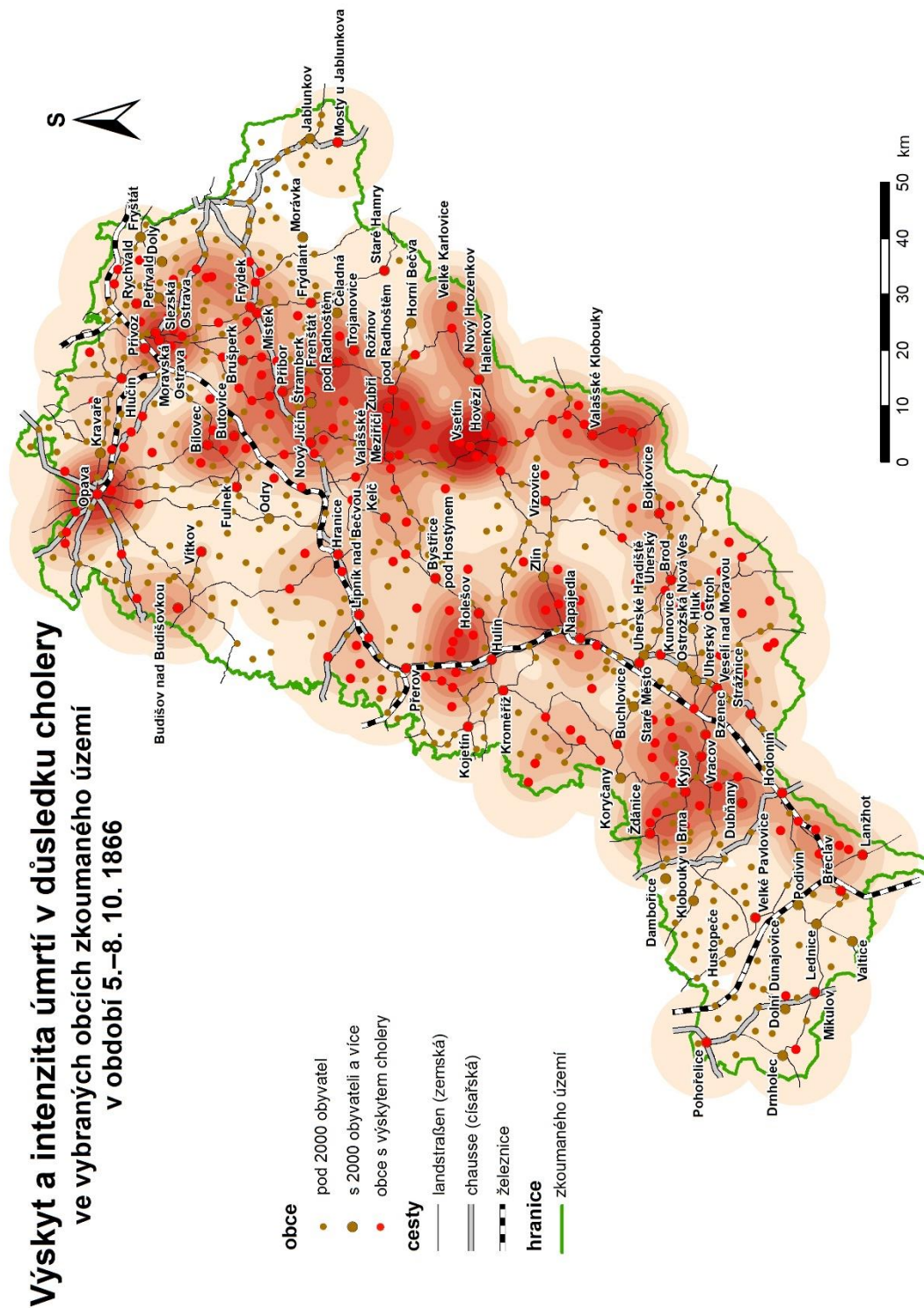
Příloha č. 172 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 23.–26. 9. 1866

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Sommer, Kořistka (1866); Gräf (1866); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

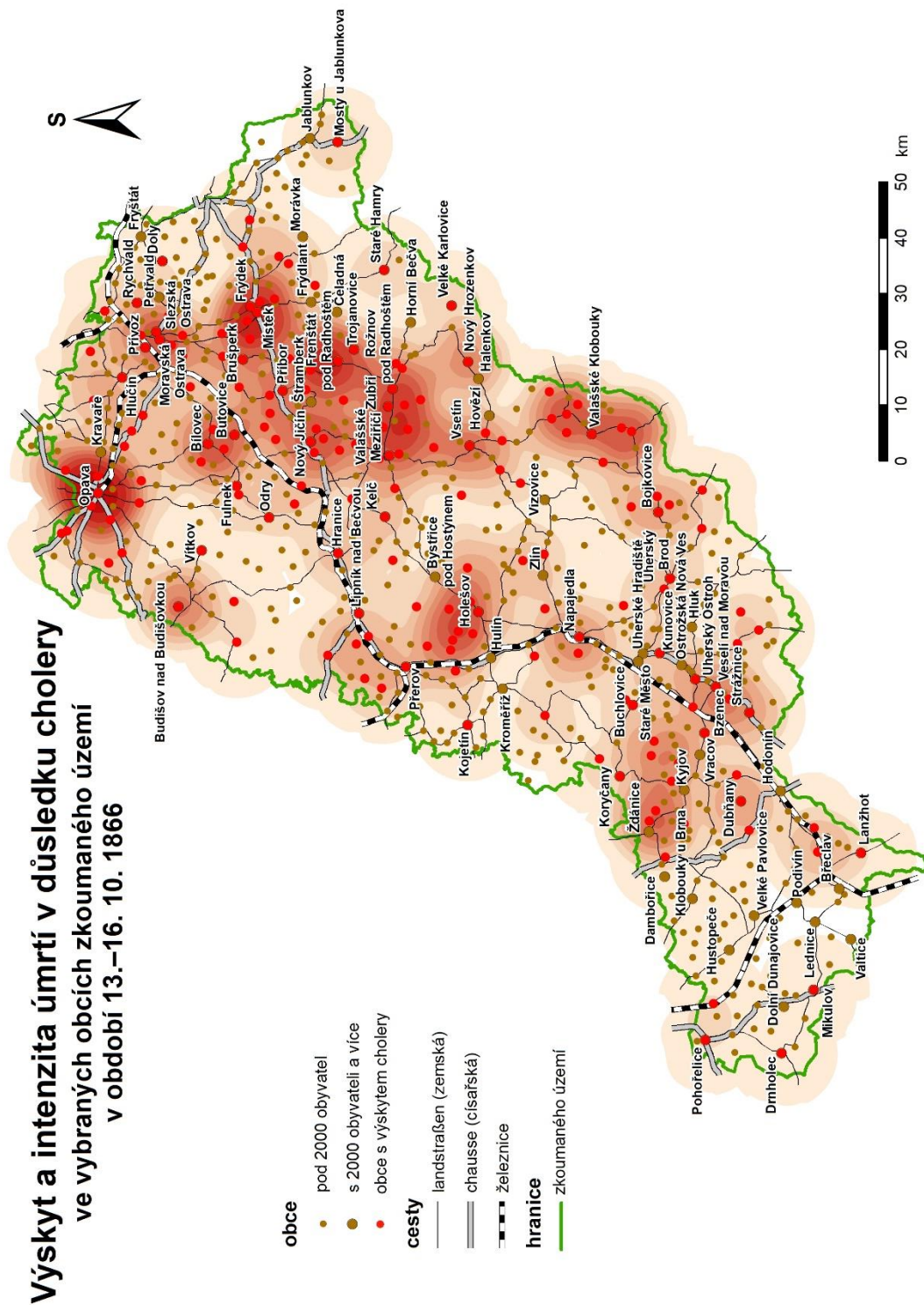

Příloha č. 175 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 5.–8. 10. 1866

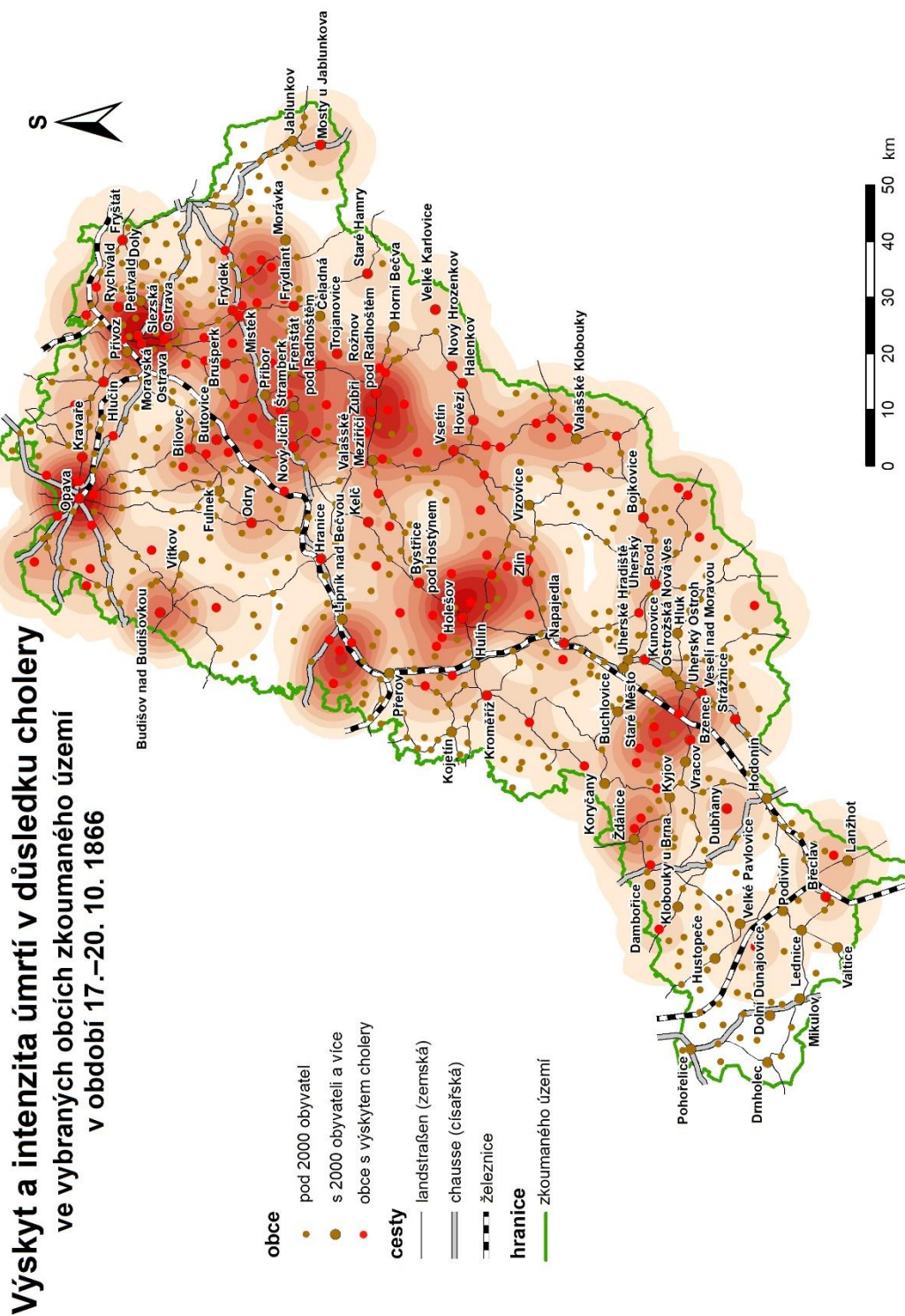
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Sommer, Kořistka (1866); Gräf (1866); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 177 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 13.–16. 10. 1866

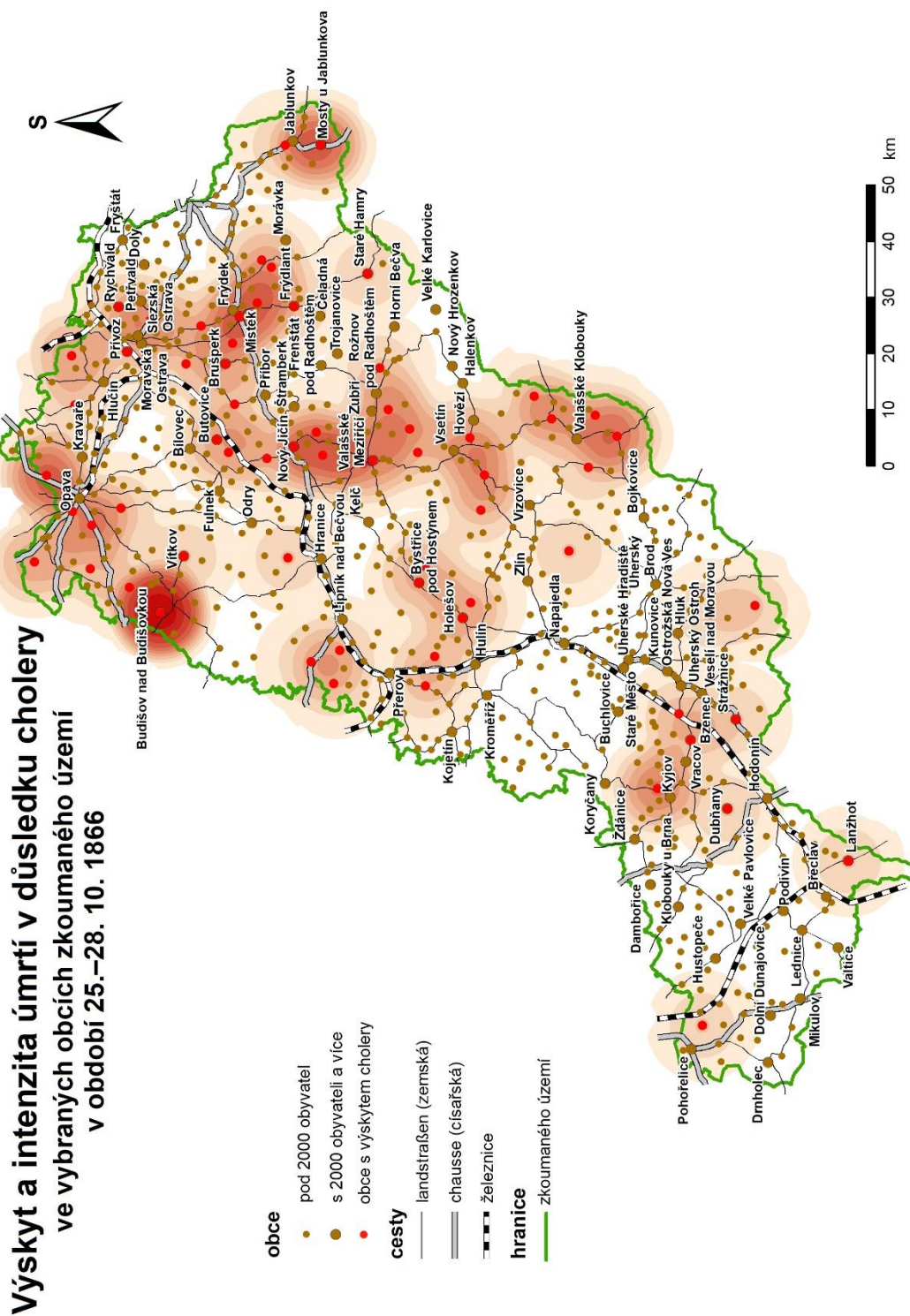
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Sommer, Kořistka (1866); Gräf (1866); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 178 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 17.–20. 10. 1866

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Sommer, Kořistka (1866); Gräf (1866); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

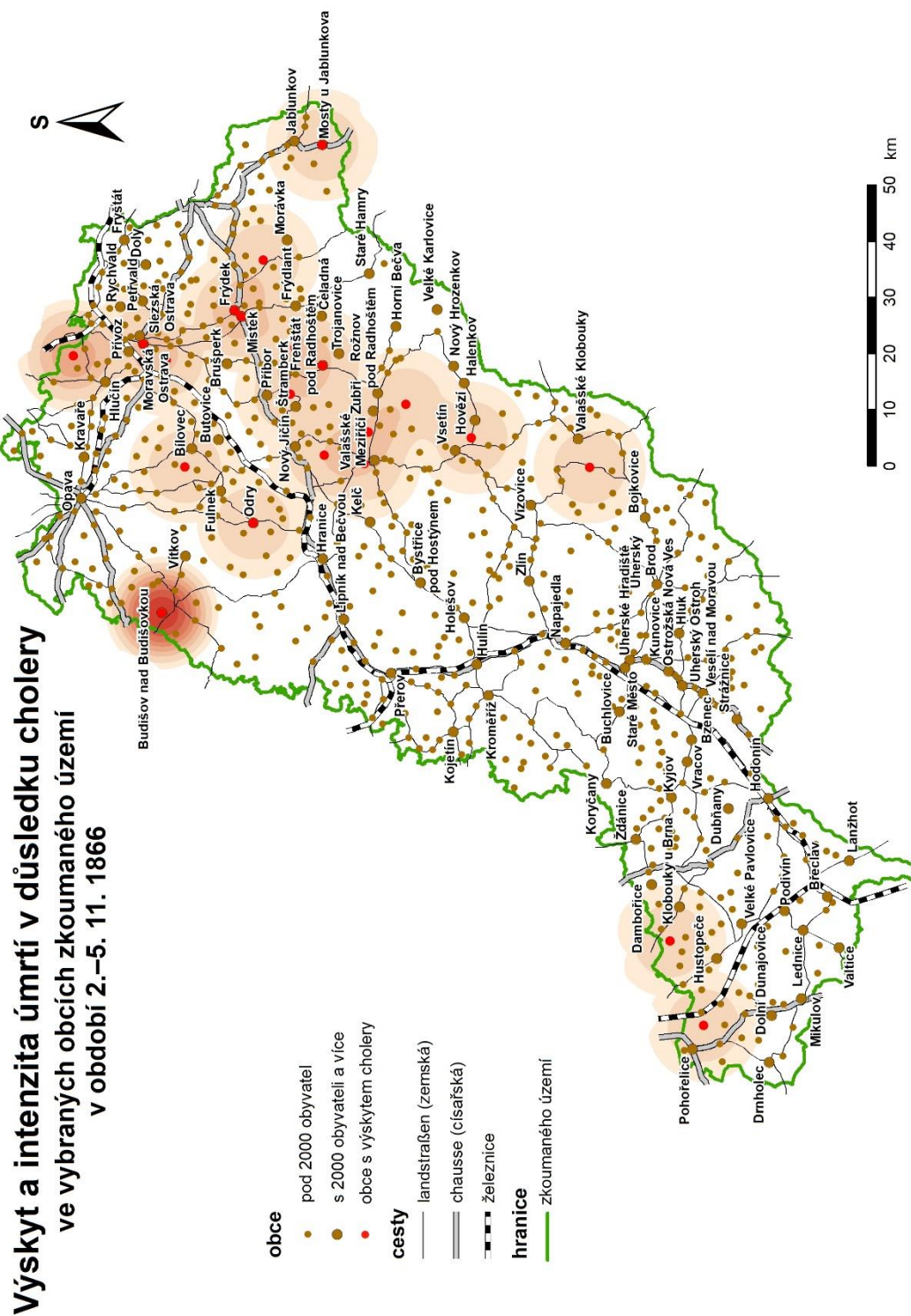

Příloha č. 180 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 25.–28. 10. 1866

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Sommer, Kořistka (1866); Gräf (1866); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

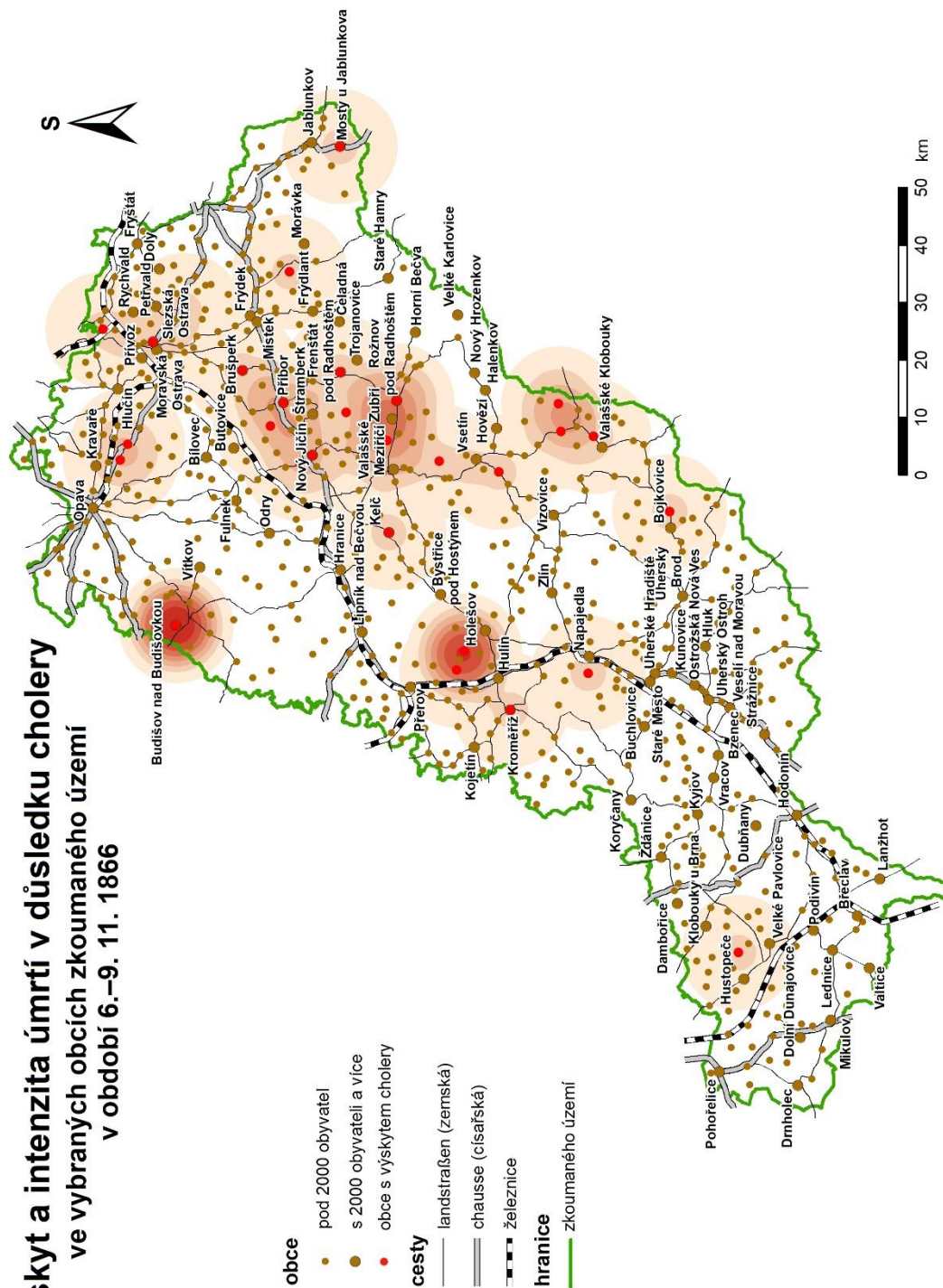

Příloha č. 182 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 2.–5. 11. 1866

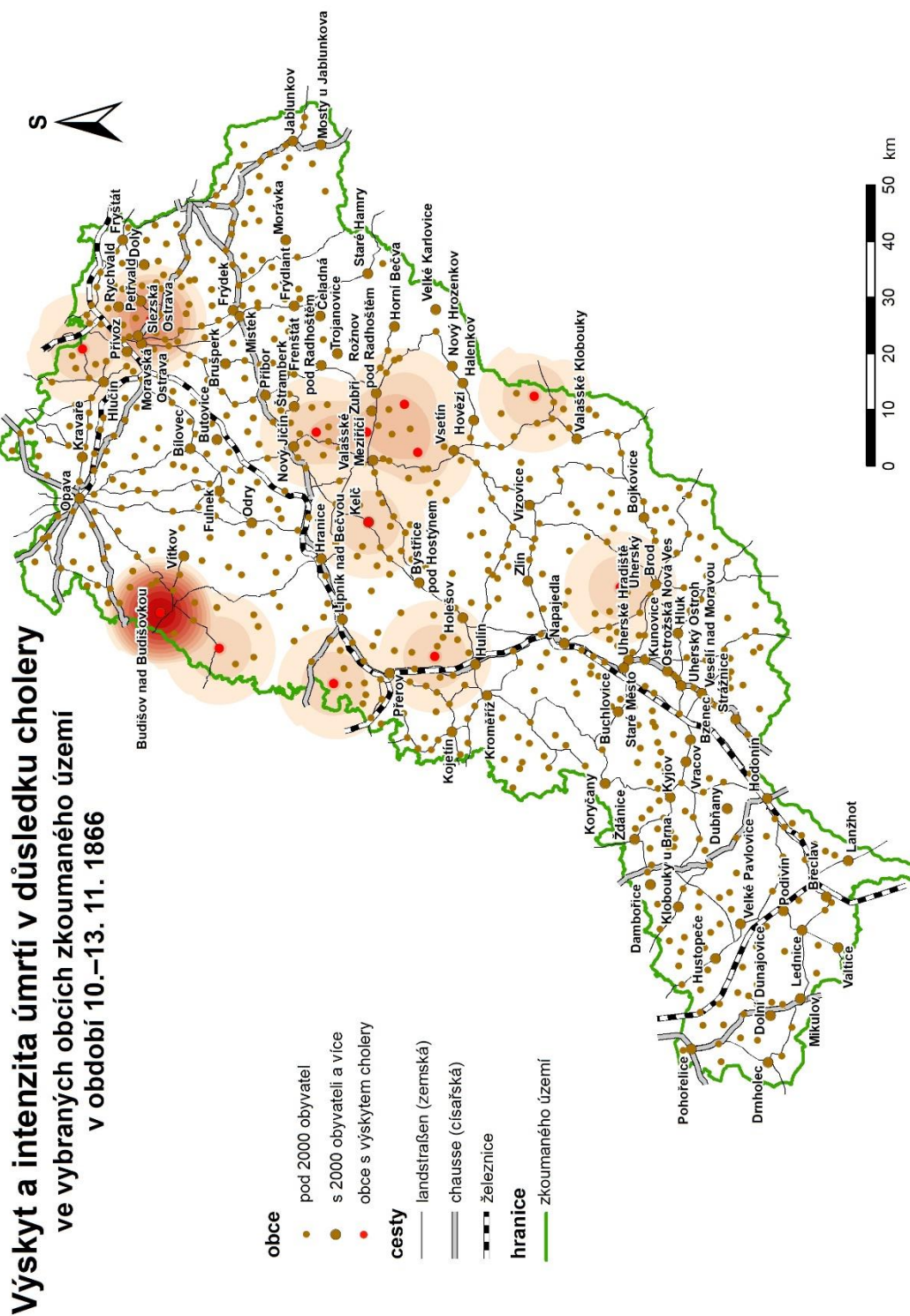
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Sommer, Kořistka (1866); Gräf (1866); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 6.–9. 11. 1866

Příloha č. 183 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 6.–9. 11. 1866

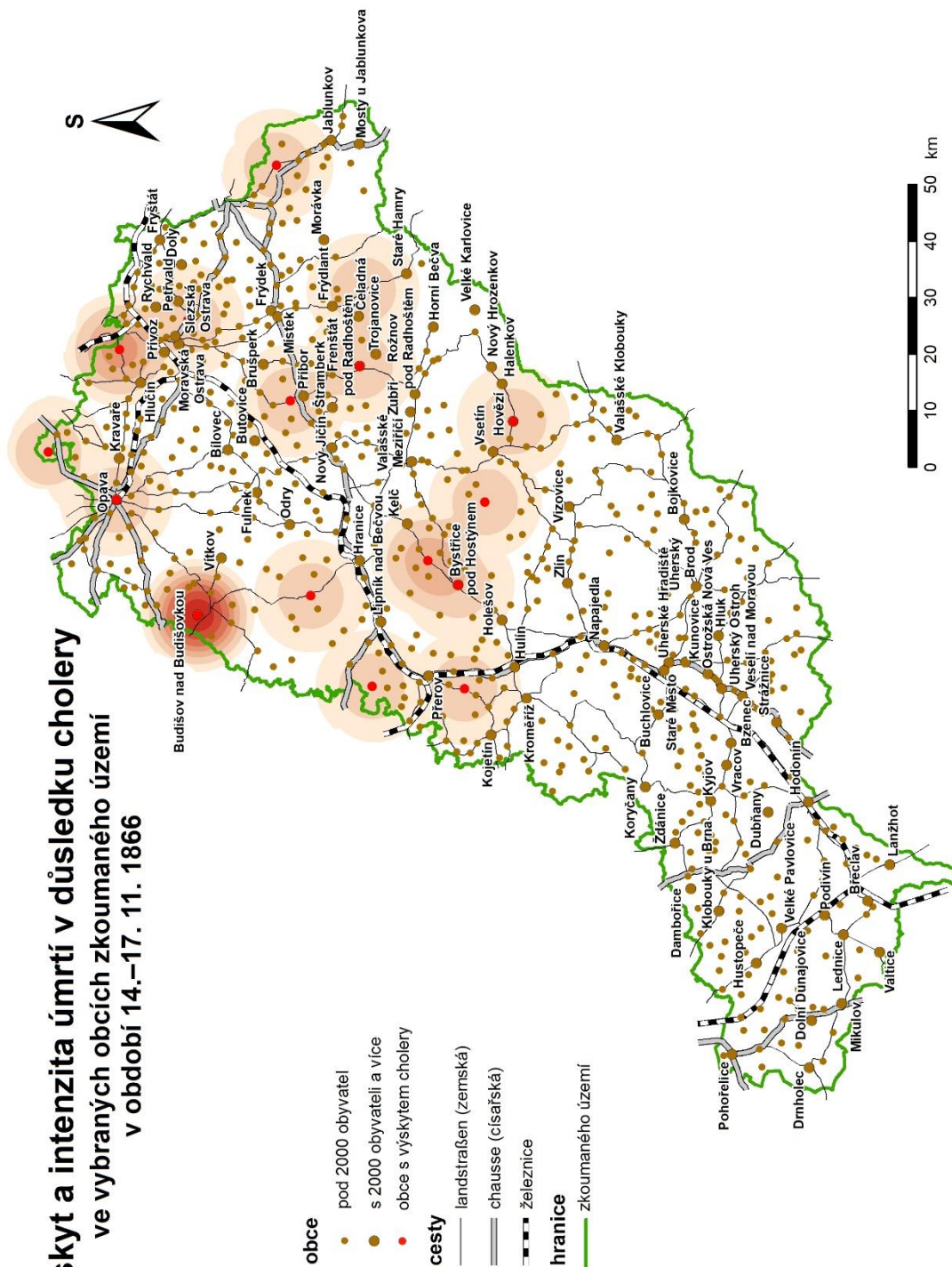
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Sommer, Kořistka (1866); Gräf (1866); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 184 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 10.–13. 11. 1866

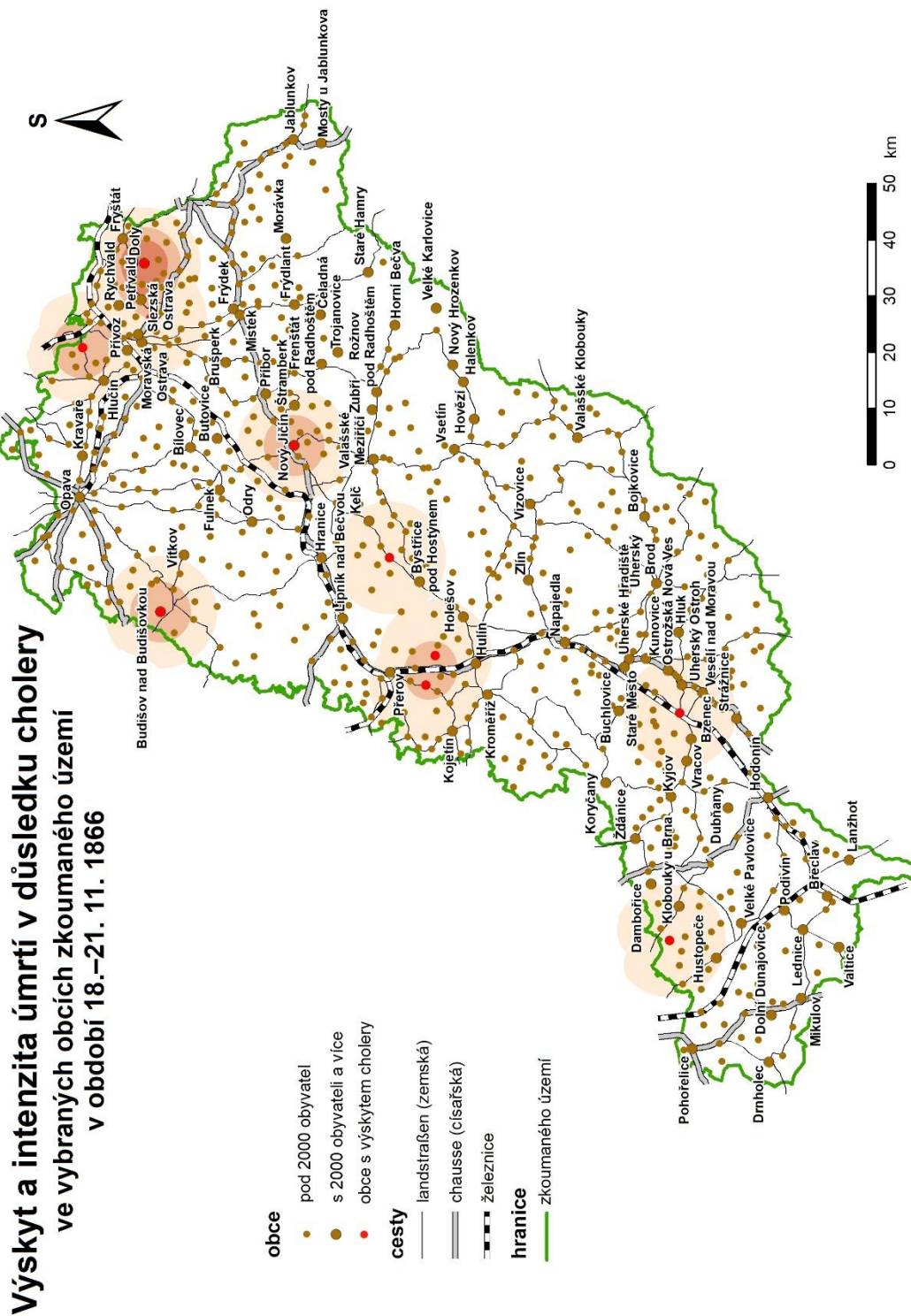
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Sommer, Kořistka (1866); Gräf (1866); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 14.–17. 11. 1866

Příloha č. 185 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 14.–17. 11. 1866

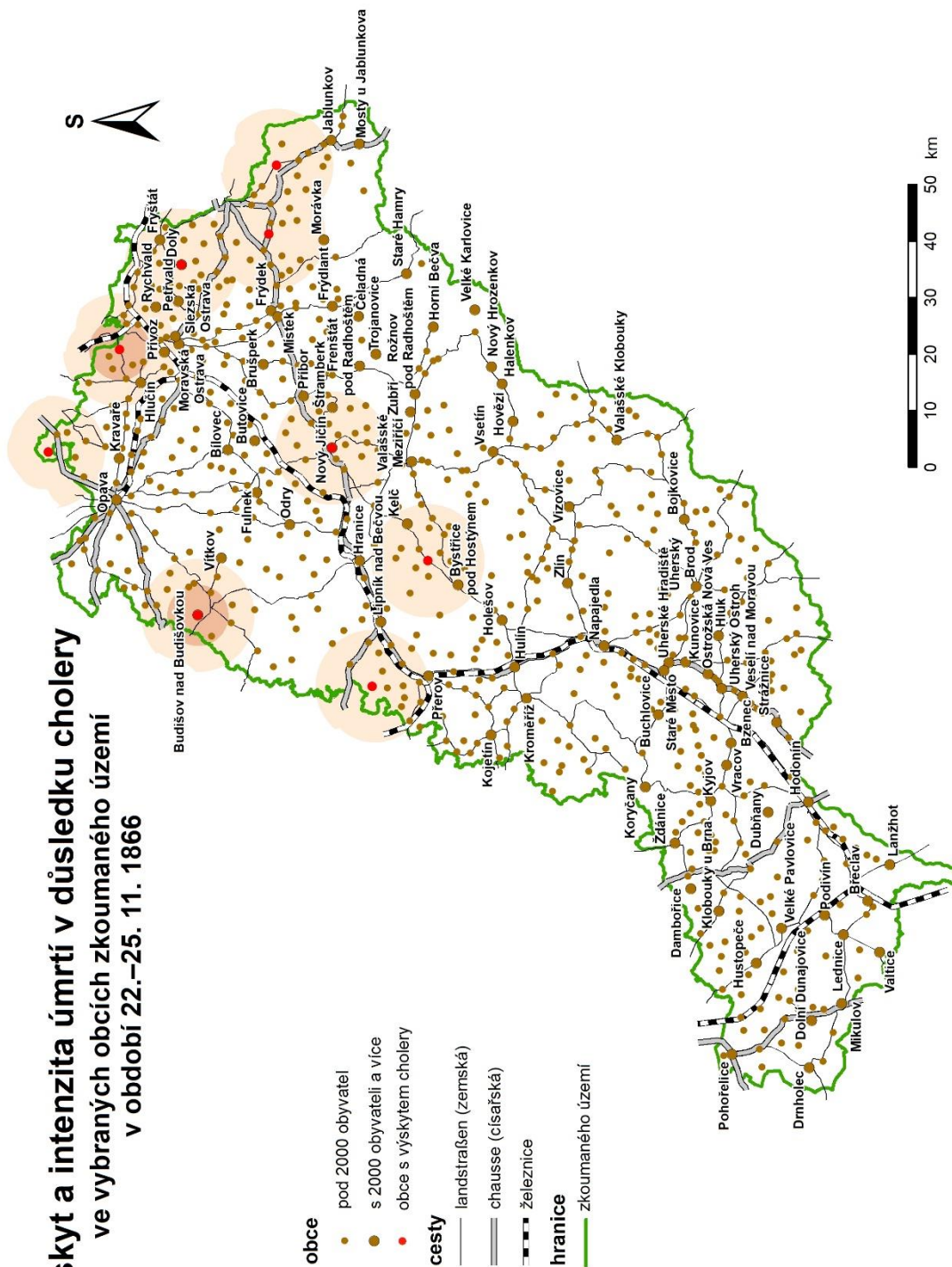
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Sommer, Kořistka (1866); Gräf (1866); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 186 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 18.–21. 11. 1866

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Sommer, Kořistka (1866); Gräf (1866); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 22.–25. 11. 1866

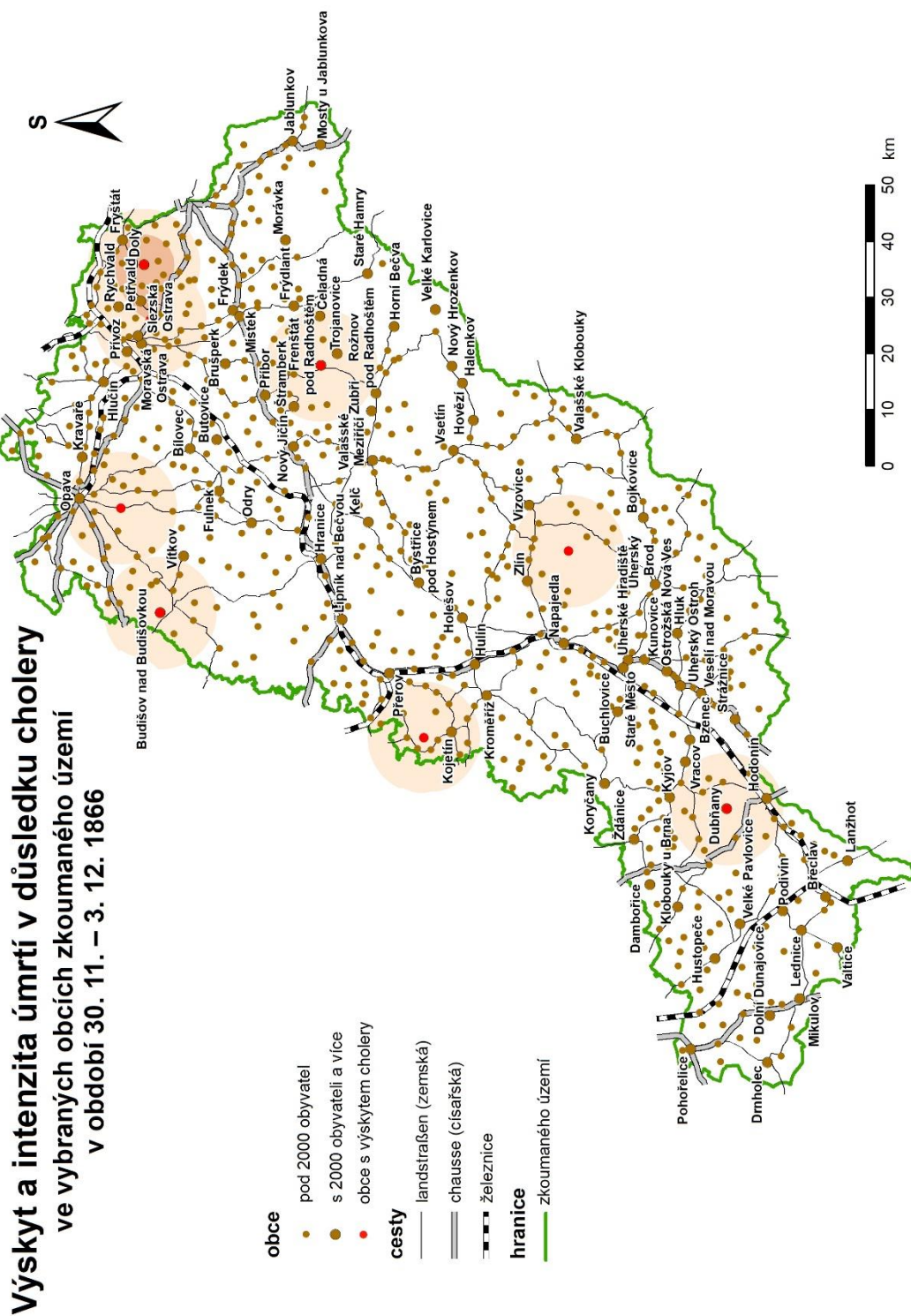

Příloha č. 188 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 22.–55. 11. 1866

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Sommer, Kořistka (1866); Gräf (1866); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

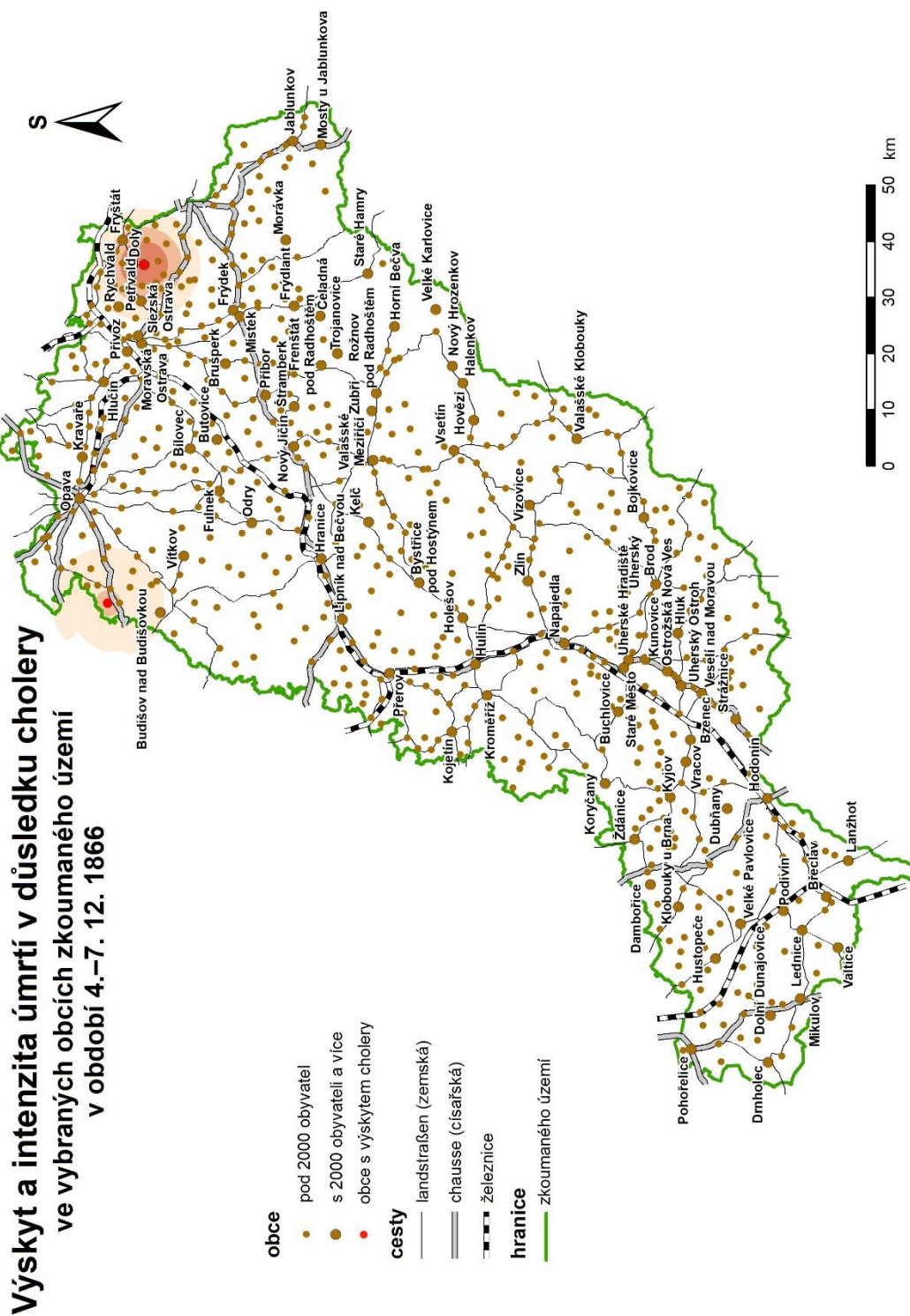

Příloha č. 189 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 30. 11. – 3. 12. 1866

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Sommer, Kořistka (1866); Gräf (1866); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

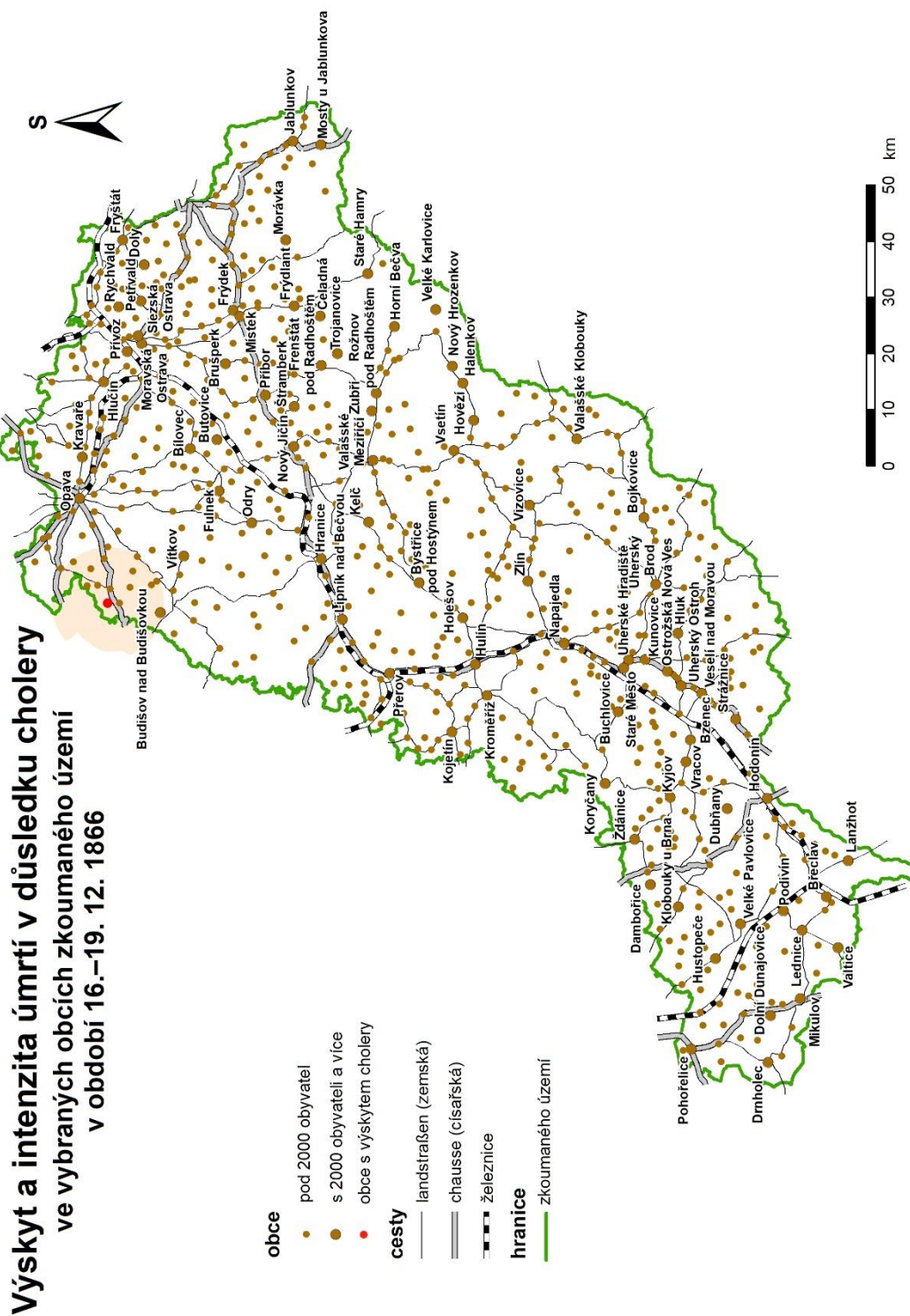

Příloha č. 190 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 4.–7. 12. 1866

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Sommer, Kořistka (1866); Gräf (1866); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

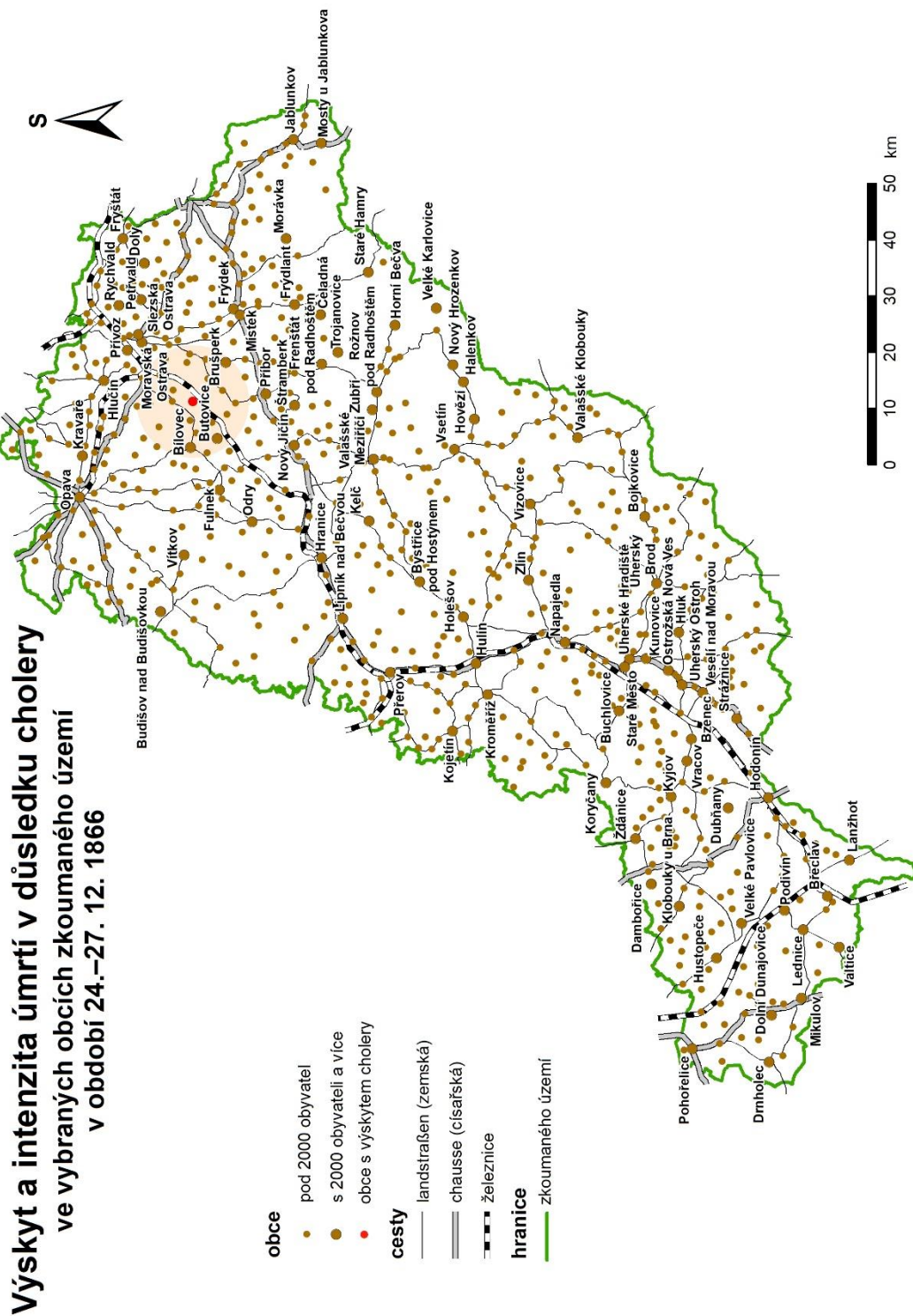

Příloha č. 193 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 16.–19. 12. 1866

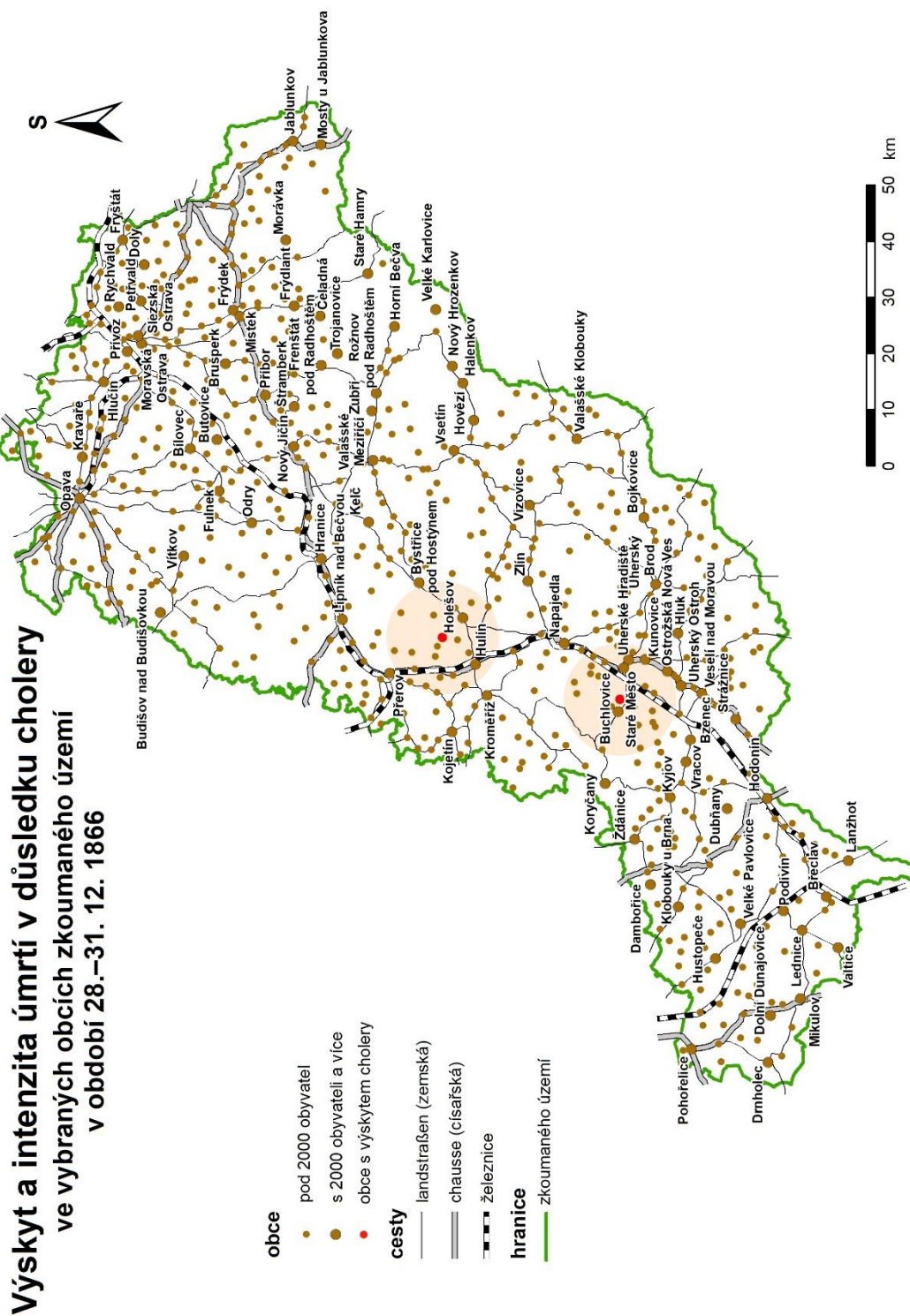
Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Sommer, Kořistka (1866); Gräf (1866); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Příloha č. 195 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 24.–27. 12. 1866

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Sommer, Kořistka (1866); Gräf (1866); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

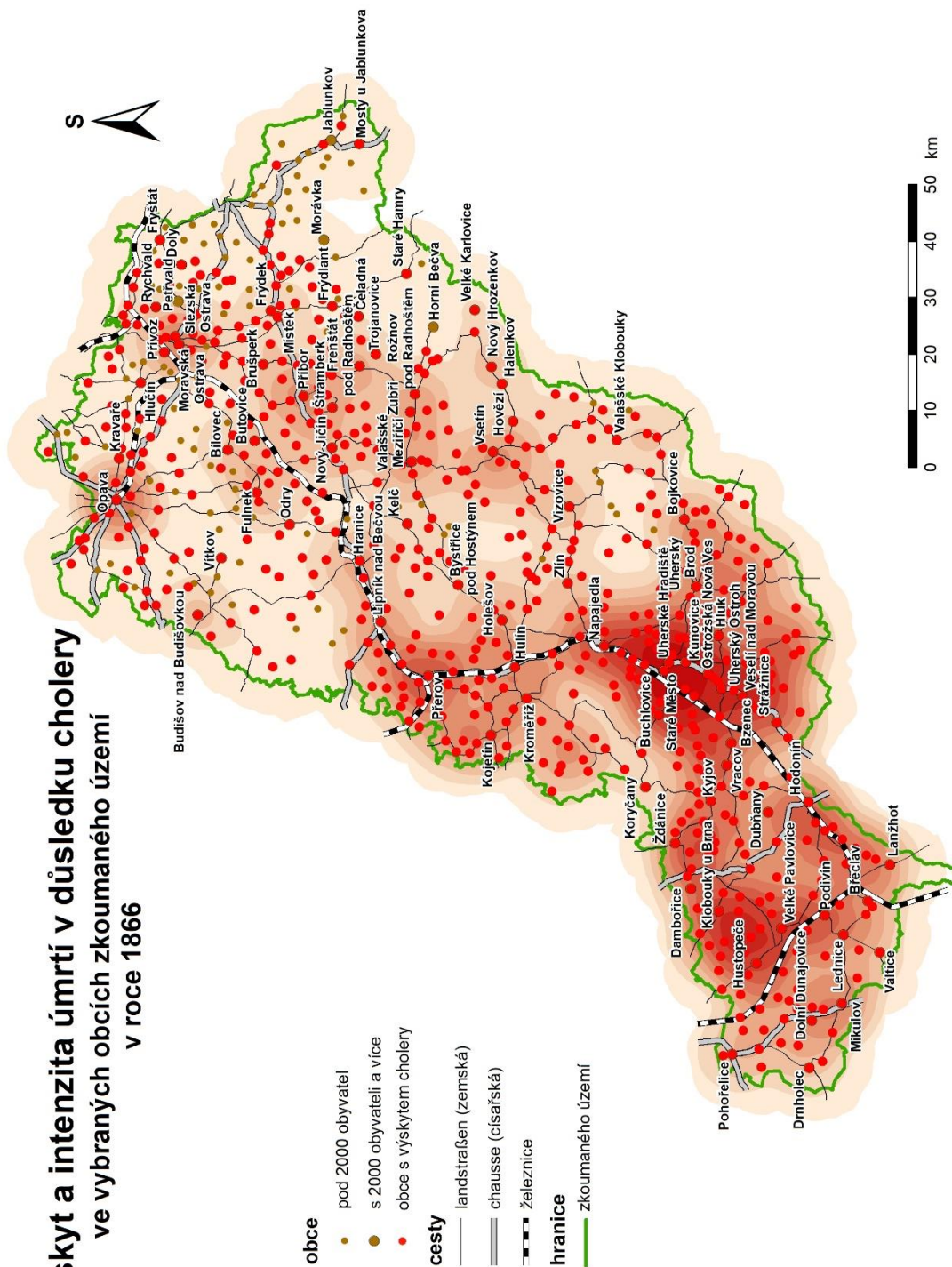

Příloha č. 196 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v období 28.–31. 12. 1866

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Sommer, Kořistka (1866); Gräf (1866); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování

Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v roce 1866

Příloha č. 197 Výskyt a intenzita úmrtí v důsledku cholery ve vybraných obcích zkoumaného území v roce 1866

Zdroj: ArcČR 500; ČSÚ (2015); ČUZK (2010); CENIA (2010); Sommer, Kořistka (1866); Gräf (1866); ZA Opava, fond SmSk; MZA Brno, fond 67; NA Praha, fond 167; vlastní zpracování